ZAHARIA STANCU

rădăcinile sînt amare

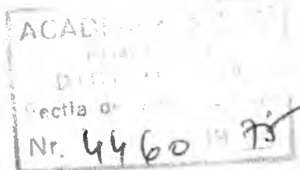
II

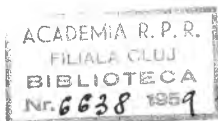
e s p l a

ZAHARIA STANCU

rădăcinile sînt amare

II

EDITURA DE STAT
PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Veniră şi zile cu soare la Omida. Îmi bătură în geam. Mă îmbiară să părăsesc odaia, să colind cîmpurile pe care vîntul le zvîntase, să mă bucur. Una îmi spuse :

— Vino ! Plimbă-te prin soare. Nu vezi că s-a apropiat strîmba de tine ? Destul o să stai la întuneric !

Îmi amintii visul care-mi arătase celălalt tărîm. Răspunsei :

— Şi-acolo e lumină, o lumină albă, ca luciul argintului vechi.

— Ca să vezi lumina de sub pămînt trebuie să ai ochi morţi. Ochii tăi sînt încă vii, omule...

Nu mai răspunsei. Mă mulţumii să mă întorc şi să mă uit afară prin geam. Cerul era albastru. Albastru şi înalt şi sclipitor de parcă ar fi fost de sticlă. Dar pămîntul rămăsese tot negru. Copacii tot negri rămăseseră. Ciorile, în salcîmi : crau-crau-crau...

Soră-mea mă privi. Adună de pe duşumea maldărele de foi mîzgălite, le rîndui şi le aşeză pe masă. Dădu abătută din cap. Îmi spuse :

— Nene, nene !... Ţi s-au umflat picioarele. Parcă ar fi nişte butuci... Şi chipul ! Galben ceară ţi-a devenit... O să te prăpădeşti... Şi dada Evanghelina spune că o să te prăpădeşti... Şi Filimona...

Îmi păru rău că-mi aduse aminte de Filimona. Aş fi vrut s-o uit. Aş fi vrut să-mi uit adolescenţa. Tinereţea aş fi vrut să mi-o uit. Cheltuisem pe puţin, poate pe nimic, banii de aur ai celor mai buni ani ai mei... Îi zisei soră-mi :

— Poate că nu... Mai am de scris...

— Mai ai de scris !... Te-ai apucat să-ţi povesteşti viaţa... Parcă ar fi fost cine ştie ce de ea ! Acum, nene, e şi cam tîrziu... Sapa şi lopata...

— Poate. Poate nu a fost mare lucru de ea. Poate că e şi prea tîrziu. De aceea şi dau zor... Dar aici — şi-i arătai foile albe — aici va fi vorba şi despre vieţile altora...

— Alţii !... Totdeauna te-ai gîndit prea mult la alţii... Ar fi fost bine să te fi gîndit şi la tine. O dată trăieşte omul... Nu de două ori. O dată... Ai trăit ca un cîine. Uneori i-ai muşcat tu pe duşmani. Alteori te-au muşcat duşmanii pe tine. Arăţi de parcă ai fi ieşit, ca strigoii, din groapă...

Tăcu un timp. Îmi pipăi fruntea fierbinte. Îmi zise :

— În patul în care te odihneşti a murit tata...

— Ştiu...

— Şi mama tot în patul în care te odihneşti a murit...

— Ştiu...

Plecă. Şi se întoarse purtînd în braţe un ghiveci de pămînt ars în care crescuse şi înflorise o muşcată roşie... Era veştedă, gălbuie, tulpina muşcatei. Ca obrazul meu.

— Deşi ne aflăm în mijlocul iernii, muşcata a înflorit, îi spusei.

— Sînt flori care se deschid și înfloresc iarna... Dacă le ferești de frig și le așezi la fereastră, în lumină...

— Da... Dacă le ferești de frig... Și... dacă le așezi la fereastră... în lumină...

Rămas iarăși singur, privii pereții... Unul, doi, trei, patru... Patru pereți avea odaia... Pe unul văzui, într-o ramă veche, un chip tînăr... Părul, stufos... Stufoase, sprîncenele... Ochii, căutînd cu nesaț lumea și lumina... Îmi adusei aminte. Așa fusesem altădată. Acum... Acum semănam cu mușcata. Încercam să înfloresc în miez de iarnă... Flori mîndre și roșii mă străduiam să desfac deasupra tulpinei mele... Atunci... Atunci năzuiam să înfloresc în primăvară... Era mult de atunci... Mult... Nu puteam să uit. Nu aveam cum să uit. Începură să-mi fugă prin față anii, cu fumul lor, cu amăgirile lor, cu nădejdile lor...

Unchiul Tone se uita ponciș la mine. Mai îmbătrînise. Mustățile îi mai albiseră. Acum le purta nepotrivite, zburlite. I se lăsaseră și obrajii. Începuse să chelească. Cu toate acestea mi se părea că seamănă și mai mult la chip cu bunica. Numai că ochii bunicii rămăseseră tot tineri. Vedea uliul cînd se rotea în zbor în slăvile albastre deasupra satului. Cind avea ceva de cusut băga singură ața în ac. Cît despre mîini, nici vorbă să-i tremure. Ochii unchiului Tone obosiseră. Dacă trebuia să facă socoteli, scotea ochelarii din buzunar și și-i punea pe nas. Strîmb și-i punea. Se chiora prin ei.

După ce-i dădui bună ziua din prag, intrai în prăvălie şi rămăsei lîngă uşă cu pearca în mînă. Îmi era drag unchiul Tone. Erau mulţi ani de cînd ştiam că pe undeva prin lăuntrul meu, unde se iscă şi se zbat gîndurile, într-un fel, semăn cu el cum semăn şi cu aspra-mi bunică de la Cîrloman. De! Cu mulţi din vechile spiţe din care mă trăgeam semănam. Găseam în mine cîte ceva din firea lor, din visurile lor. Uneori mi se părea că aflu în mine şi lacrimile lor neplînse. Aveam de gînd să le înăbuş, nu să le plîng. Nu-mi plăcea să trec drept plîngăcios. Nici nu treceam.

Nu-mi răspunse la bună ziua. Mă măsură de cîteva ori din creştet pînă-n tălpi şi din tălpi pînă-n creştet. Văzu că sînt îmbrăcat în straie curate. Mai văzu că am obrazul palid. Şi se miră niţeluş că mă tunsesem chilug şi că mai purtam şi o geantă în mînă. Iar geanta doldora de cărţi era. Nu prea ştia ce e cu mine. Şi nu-i venea să creadă că i-am intrat în birt aşa, de florile mărului, numai ca să-i dau bună ziua. Neamurile lui de pe la ţară — ţărani proşti — îl credeau înstărit. Pe toţi oamenii care locuiesc la oraş, cei de la ţară îi cred înstăriţi. Iar rubedeniile... mai bine nu le-ar fi avut. Cum îi călca una pragul, îi şi cerea s-o miluie. Mă bănuia, pe bună dreptate, şi pe mine. Osteneala din ochi i-a pierit. Ţanţoş ca un dulău care îşi vede ciolanul ameninţat mi-a spus:

— Ce e, mă, beteagule? Ai sfîrşit de colindat lumea? Am auzit că te-ai apucat să colinzi lumea într-un picior! Terchea-berchea!... Ai venit să-mi cazi pe cap?

— Nu, dragă unchiule. Am de dat un examen aici, la liceu.

— Şi ce-am eu cu liceul?

— Dumneata n-ai nimic, unchiule. Eu am treabă la liceu. O să rămîn la oraş cam o săptămînă.

— Să rămîi.

— Te-aş ruga să-mi îngădui să dorm la dumneata.

— Să dormi!... Şi de mîncat unde o să mănînci? Tot la mine? Ce te-ai gîndit? Mă duc la Ruşi. Nu mă costă nimic. Dorm la unchiul Tone. Mănînc la unchiul Tone...

— Nu, unchiule. De mîncat o să găsesc eu ceva. Am cîţiva gologani la mine. Pentru pîine. Mi-ajunge pîinea.

Unchiul Tone nu se mai uită la mine. Îl furară alte gînduri. Privi strada goală, prin geamul cel mare de lîngă tejghea pe care scria cu litere albe şi mari:

LA ANTON
BIRT ECONOMIC
SERVIM CIORBE CALDE
ŞI
MÎNCĂRI CU SOS
GUSTOASE!...
SEARA SERVIM
FRIPTURI
ŞI
MITITEI
AVEM
VIN — ŢUICĂ — SECĂRICĂ

De peste douăzeci de ani unchiul Tone sta zi de zi pe acelaşi scaun tare, cu coatele rezemate de

aceeaşi tejghea de pe care s-a şters de mult vopseaua, privind, prin acelaşi geam, aceeaşi stradă pavată cu bolovani scoşi din apa cu toane a rîului care trece pe lîngă oraş, aceleaşi trotuare de cărămidă roşie, tocită.

Nu cutezam să-l mai tulbur cu nici o rugăminte. Poate se gîndea la îndepărtata lui tinereţe, cînd s-a însurat cu mătuşă-mea Finica şi a luat zestre locul îngust pe care cu greu îşi clădise casa. Poate se gîndea la timpul petrecut în tinereţe la noi în sat la Omida, unde a pus ban lîngă ban. Poate se gîndea la vara în care şi-a ridicat birtul şi la nădejdile pe care şi le-a pus în negustoria lui. Visase să strîngă avere unchiul Tone. Abia avusese cu ce trăi. Casa i se umpluse de copii. Apoi mătuşă-mea Finica murise. O iubise? Poate. Nu l-a mai prins nimeni uitîndu-se la o altă femeie, după moartea nevestii. Poate i se uscase inima. Ca iasca. Nu ştiam atunci că mai tîrziu o să mi se usuce şi mie inima.

Era tîrziu după-amiază şi birtul unchiului Tone tînjea după muşterii. Vară-mea Vastea, care se făcuse mare, avea părul blond, lung, cîrlionţat. Din mucoasa pe care o ştiam, care îmi sărea în cîrcă, îmi ciufulea chica şi îmi răsucea urechile, ieşise o mîndreţe de fată. Numai de n-ar ocoli-o norocul!... Ca mai toţi ai casei, ajuta şi ea la negustoria unchiului Tone... Atunci mătura prăvălia, aşeza scaunele pe mese cu picioarele în sus, scutura praful de pe poliţe. Îi era ruşine să se uite la mine. De tăcerea unchiului Tone îi era ruşine, dar nu crîcnea.

Dincolo, în bucătărie, vasele ieftine ale birtului le spăla vară-mea Nigrita. O, ce înaltă era, cu mijlocul subţire, ca tras prin inel. Părul şaten îl avea, iar pe undeva pe la ochi, pe la gură, semăna cu mama cînd era tînără. Mi-era milă de mîinile vară-mi Nigrita. Erau mari, roşii, umflate. Poate pentru că le ţinea toată ziua în apa caldă în care spăla sute şi sute de farfurii şi de pahare. Plăcut îi era glasul. Şi mă simţeam pierdut cînd o ascultam cîntînd.

Acum, în vreme ce unchiul Tone tăcea, vară-mea Nigrita cînta un cîntec vechi. O mai auzisem eu cîntînd cîntecul acela, demult, tare demult, înainte de război, cînd eram micşor şi slugăream la Bănică Vurtejeanu, la Mielu Guşă şi la toţi ceilalţi stăpîni pe care-i mai avusesem la Ruşii de Vede. Atunci, da, cîntecul era la modă. Dar acum, în întinsul şi prăfuitul şi melancolicul oraş, poate că numai vară-mea Nigrita îl mai cînta. Era legat cîntecul de adolescenţa ei pe care şi-o petrecuse în curtea unchiului Tone — curte îngustă şi lungă, umbrită de un singur măr zbîrcit, căruia acum îi plesnise de tot coaja şi i se uscaseră, în afară de două sau trei, ramurile îmbătrînite.

Dracul să mă ia, îmi spusesem, dar nu ştiam pentru ce, cînd intrînd în curte cu puţin mai înainte şi revăzînd mărul, după atîţia ani, mi se păruse că văd o fată bătrînă cu urechile clăpăuge şi cu dinţii căzuţi. Îmbătrînesc luceferii. Îmbătrînesc şi fetele. Şi arborii îmbătrînesc. Cînd trăieşti la sat, nu prea bagi de seamă că arborii îmbătrînesc. Lîngă cei bătrîni, răsar alţii, şi cresc, cu frunzişul proaspăt şi

verde, cu tulpinele pulsînd de sănătate. Arborii tineri acoperă cu tinerețea lor bătrînețea celor din jur, pe care securea nu întîrzie să-i doboare. Dar într-o curte împrejmuită de ziduri crăpate cum era curtea unchiului Tone, cu tencuiala mîncată de ploi, un pom singur e mai frumos parcă dacă e tînăr. Și e deznădăjduitor de trist cînd îmbătrînește, și scoarța prinde bube.

Timpul mergea către toamnă. Orașul era scăldat în soare ca și cîmpul pe care îl străbătusem ca să ajung pînă aici. Dar, între atîtea ziduri și acoperișuri lumina soarelui era mai galbenă parcă decît lumina care scălda cîmpurile. Mai galbenă și, poate, întrucîtva mai tristă, ca și vară-mea Nigrita care cînta încet, aproape șoptind:

Și-atunci a plecat la război
Călin cel mai tînăr băiat.
A plecat la război...

Ca să-și curme gîndurile care-l măcinau, unchiul Tone și-a umplut o halbă. Berea, scoasă din butoiul pus la gheață, era rece. Gulerul halbei creștea, se umfla. A sorbit-o pe nerăsuflate. Cu dosul mîinii și-a șters mustățile de spumă. Răcorit și pogorît pe pămînt, și-a adus aminte de mine.

— Și de mîncat unde spui că vrei să mănînci?

— O să văd eu.

— Ce să vezi? O să aciri în fiecare zi la masa mea. Cară-te.

Vastea s-a oprit din scuturat, s-a uitat la mine. A tăcut și glasul din bucătărie. Voiam să plec. Nu puteam. Îmi simțeam picioarele grele. Parcă aș fi

fost lipit de scîndurile îmbibate cu praf ale dușumelei birtului. Mai așteptam un cuvînt. Nu venea cuvîntul.

Văzînd că rămîn neclintit, unchiul Tone s-a răstit:

— N-auzi? Cară-te!

Din prag m-am întors și i-am spus dulce, dulce de tot:

— Mulțumesc, dragă unchiule. Din toată inima.

Halba a zburat pe lîngă urechea mea și s-a spart în țăndări în mijlocul străzii. Noroc că nu m-a lovit cu ea în cap. Era cît pe-aci. Am zîmbit. Și mi-am spus: „Sînt plin de noroc. Plin de noroc. Mă puteam alege cu capul plin de sînge. Numai atît îmi lipsea. Să umblu bandajat!"

Bucuros că scăpasem ieftin, am luat-o către grădina publică. O! Rușii... Rușii de Vede! Oraș!... Păcat că nu-l cunoașteți. Păcat mai ales că nu l-ați cunoscut în anii în care eu am trăit acolo... Rămăsese așa cum îl știam. Tot așa! Numai oamenii mi se păreau a fi alții. Poate pentru că mai îmbătrîniseră și ei. Pe mulți nu-i cunoșteam. În locul celor care se mutaseră sub coastă și dormeau acolo liniștiți, nemaizbuciumîndu-se pentru negoțul lor, veniseră și se statorniciseră la centru alții, de pe la mahalale, de prin satele apropiate.

Bate clopotul din limbă,
Lumea se schimbă...

Și eu mă mai schimbasem de cînd plecasem din Rușii de Vede. Trecuseră și pe lîngă mine anii și

mă crescuseră. Trecuse și războiul. Devenisem un băiețandru înalt și slab. Dar obrajii tot galbeni și plini de pete îmi rămăseseră. Apoi... Apoi... Cu cît crescusem, vechiul meu beteșug se agravase. Greu tîram după mine piciorul. Uneori mi se părea că nici nu mai face parte din trupul meu. Îmi atîrna de șold bleg și rece, ca un lucru străin. Devenea al meu numai cînd mă durea. Dar cu durerile fizice mă obișnuisem. Puteam să lucrez cu brațele, puteam să scriu, puteam să citesc, puteam să învăț, fără să le iau prea mult în seamă.

Am trecut pe lîngă „Înger". Mi-am adus aminte cu plăcere că altădată slugărisem un timp în această prăvălie cu haine pentru morți și cu sicrie. Moda se schimbase. Chiar hainele pentru morți aveau acum altă croială. Numai sicriile își păstraseră vechea lor formă : lungi, înguste, cu capacul ușor boltit. Firma rămăsese aceeași. Jupîn Gușă încă nu simțise nevoia s-o înnoiască. Aceeași rămăsese firma. Numai că îngerului îi căzuseră aripile și-i rămăseseră agățate de umeri doar flendurile pelerinei. Vopseaua albă o rosese ploaia. Se mai vedeau doar cîteva litere răzlețe...

M-am gîndit că jupîn Mielu Gușă ar fi trebuit să dea firma jos și s-o trimită, în schimbul cîtorva gologani, la reparat. Un înger fără aripi, chiar pictat, nu e atracțios. Iar o firmă cu literele șterse face o impresie proastă. Mai știam că în oraș se afla un bun pictor de firme. Altădată, cînd mai trăisem eu pe aici, îl văzusem deseori. Era tînăr pe vremea aceea. Și abia se întorsese de la niște școli din străinătate. Începutul războiului îl silise să se

întoarcă. Purta lavalieră şi o pălărie cu margini mari. Şi mustaţă subţire purta. Lipită pe buza de sus. Pictorul!... O raritate a oraşului. Îl chema Caba. Şi după cîte pricepeam, năzuise şi mai năzuia încă să devină un artist ilustru. Locuia pe lîngă cimitir, într-o căsuţă cu acoperiş ţuguiat, verde. Pe înserate, se plimba de unul singur, îngîndurat, pe strada principală. Îşi ridica ochii şi zîmbea de cîte ori trecea pe lîngă statuia generalului Mantu. O găsea, fără îndoială, de prost-gust. Mulţi îl luau în rîs. Oraşul era al măcelarilor şi al cojocarilor, al tăbăcarilor şi al negustorilor de piei de cloşcă.

— Ce mai vrea şi ăsta? Ce ne trebuie nouă pictor? Avem doi fotografi care ne trag oricînd în poză, la minut şi pentru mărunţiş...

În oraşul întins cît şapte sate, cu case mărunte ascunse în fundul grădinilor, nu trecuse mult şi tînărul pictor încetase de a mai stîrni vreo curiozitate. Picta peisaje, copii zdrenţăroşi de prin mahala, cerşetori picta. O dată s-a apucat şi a schiţat nişte hoţi pe care îi purtau pe străzile oraşului, în lanţuri, jandarmii. L-au chemat pe undeva şi l-au bătut. Tablourile şi le expunea uneori în vitrina librăriei, unde vindea cărţi de şcoală, creioane şi penare, nenea Papagal. Nimeni nu se oprea să le privească şi nimeni în tot oraşul acela nu se gîndea să i le cumpere. Le bătea soarele pînă le decolora. Atunci venea pictorul, le lua, le înfăşura în jurnal şi le ducea acasă.

Pe urmă, au început să-i dea pictorului comenzi de firme. Le-a primit. Gură de om, gură de de cîine, cere pîine. Cînd a început să lucreze firme, ruşi-

nîndu-se, poate, nu-şi scria numele pe ele. Mai tîrziu i s-o fi părut că totuşi munca mîinilor lui nu trebuie să rămînă anonimă. Semna firmele pe care le lucra cu iniţiale. A sfîrşit prin a le iscăli cu numele întreg : Constantin I. A. M. Caba. Caretaşului Tibor Ioşca-Fiul, care îşi avea atelierul în apropierea băcăniei lui Bănică Vurtejeanu, îi făurise cu mult meşteşug o firmă pe care desenase în multe culori, alături de un vechi landou roşu cum nu mai comanda nimeni de multă vreme, o mîndră şi sprintenă căruţă ţărănească din acelea care plac atît de mult oamenilor noştri de la Deliorman. Imaginea acestui landou roşu, de modă veche, care parcă zbura singur şi gol prin albastre văzduhuri, mi-a rămas mulţi ani în amintire pînă tîrziu de tot cînd am scris poemul *Landoul roşu* în care spuneam :

Prin păduri de porumb
Landoul roşu ne legăna,
Inima mea lîngă inima ta,
Negru hulub lîngă negru hulub.

Norii, cîţi au trecut peste noi,
Cu viscolul, cu soarele, împreună s-au dus
Către colina dinspre Apus.
Doar noi în neguri, în ploi.

Dar roşul, eternul nostru landou
Ne poartă mereu înainte, ne poartă.
Se-nchide o poartă, se deschide o poartă
Peste sufletul vechi, peste sufletul nou...

Nu mă plimbasem niciodată cu nimeni într-un roşu landou. Şi nici nu aveam să mă plimb... Pictorul Caba care vegeta, căruia nimeni nu-i cumpăra

pînzele, pe firma gălbuie a lui Bănică Vurtejeanu zugrăvise cîțiva drobi de sare, alături de un butoi cu păcură. Lîngă butoi schițase, în glumă parcă, un ștreang. Voia să spună că în prăvălie se găsesc de vînzare și funii. Auzisem de la rușani că pictorul Caba începuse să-și piardă vederea.

Să fi văzut o dată lumea cu frumusețile ei, cu de-alde Mielu Gușă și de-alde Stănică Paleacu, devenit de cîțiva ani stăpînul orașului, și apoi să n-o mai poți vedea... Sub „Înger", pe aceeași bancă strîmbă pe care îmi odihnisem de atîtea ori oasele înșirate, iată-l — parcă putea să lipsească? — sta tolănit la soare și moțăia fostul meu patron Mielu Gușă. Era neras de cîteva zile. Și peri albi îi răsăriseră și lui în barbă. Cînd am trecut pe lîngă el, fără voia mea, mi-am scos pălăria.

— Bună ziua, jupînule Gușă.

— Bună...

Și-a ridicat spre mine ochii pe jumătate adormiți. Apoi și i-a lăsat repede în jos. Nu-l interesam. Parcă nu mă văzuse niciodată. Am mers mai departe. La librărie m-am oprit. M-am uitat la noutățile din vitrină, care de mult nu mai erau noutăți, și l-am întrebat pe un băiețandru care sta pe prag și căsca dacă n-aș putea să vorbesc cu nenea Papagal. Mi-ar fi făcut atîta bucurie să-i văd nasul lung și întors și să-i aud vorba caldă. Băiețandrul cu mustață răsucită la vîrfuri m-a privit mirat.

— Dar pe ce lume trăiești dumneata, măi băiete?

— Pe lumea asta.

— Și vrei să vorbești cu nen-tău Papagal?

— Negreșit.

— Atuncea... scumpule, trebuie să te osteneşti să zbori niţeluş pînă ajungi la poarta raiului. Şi acolo să baţi cu degetul în uşă şi să-l rogi pe sfîntul Petru să te lase să intri înăuntru...

— A murit nenea Papagal ?

— He, he, să fii dumneata sănătos.

— Cînd ?

— În timpul războiului. Atunci cînd au ocupat nemţii oraşul.

Eu aveam timp de pierdut, iar vînzătorul fără clienţi chef de vorbă avea. M-am uitat în jur, m-am uitat... Parcă se mai aflau pe aci şi alte prăvălii. Cafeneaua domnului Miltiade... magazinul „La mireasă" şi... Un sfert de stradă era ars. Rămăseseră cîteva ziduri negre... Războiul... Îmi aminteam. Nu avusese loc nici o luptă, nici în preajma oraşului, nici în oraş. Soldaţii noştri, după ce fuseseră rupte fronturile de pe Carpaţi şi cele de pe Dunăre, se retrăseseră cu chiu, cu vai spre Moldova. Nemţii ocupaseră cea mai mare parte din şesul Munteniei, fără să dea mari bătălii. În Ruşii de Vede intraseră într-o zi umedă şi vînătă de octombrie. Poate că în aceeaşi zi chiar în care intraseră în satul nostru Omida. Cum patrulele lor nu semnalaseră trupe, cavaleria bavareză înainta pe strada principală venind dinspre soare-apune, fără nici o grijă. Oraşul părea pustiu. Strada moartă părea. Oamenii, înfricoşaţi şi trişti, se cuibăriseră prin case şi trăseseră obloanele. Pe neaşteptate ieşise dintr-un gang un tînăr şi trăsese cîteva gloanţe. Căzuse de-a berbeleacul de pe cal ofiţerul din frunte care purta coif lucitor de război pe cap. Tînărul, care nu fusese al-

tul decît blajinul nenea Papagal, prins de ulani și cercetat, declarase că el trăsese cu pistolul în nemți pentru că nu putea răbda rușinea de a-și vedea țara sub călcîi și orașul lui ocupat fără a se încerca o mică apărare. Îl împușcaseră. Orașul fusese pus la mare amendă, iar străzii principale unde avusese loc atentatul îi dăduseră foc. Arsese în parte strada. Rușanii, de cîte ori își aduceau aminte de nenea Papagal, îl înjurau. Fără isprava lui orașul ar fi rămas întreg, iar ei nu ar fi fost siliți să plătească amendă...

— Era cam țăcănit la cap nen-tău Papagal...

Toamna era de aur și de aramă. Castanii bătrîni, cu coroane rotate, păreau de flăcări în lumina amurgului roșu. Așteptam ca din mijlocul acestor flăcări să aud, ca în străvechea legendă biblică, vorbindu-mi îngerul Domnului... Nu mi-a vorbit nici un înger... Au trecut, una după alta, la pas, două căruțe țărănești la care erau înhămați cai costelivi.

— Strugurii... Strugurii... striga țăranul care mergea pe lîngă prima căruță.

Cel ce venea după el îi făcea concurență :

— Pepenii... Luați pepenii... zemoșii... Luați lubenițele... Lubenițele...

Am plecat de lîngă vorbărețul flăcăiandru și multă vreme am umblat haihui pe străzi și pe uliți. Cunoșteam toate casele, toate porțile le cunoșteam. Cunoșteam pînă și copacii. Numai pe cei tineri nu-i cunoșteam. Seara pogora peste oraș și mă apăsa de parcă fumuriul ei ar fi fost de plumb. De unde vine oare seara cu întunericul ei fumuriu, vestind greul întuneric al nopții ? Poate că vine, ca și vîn-

tul, de dincolo de marginile pămîntului. Poate că vine mai de aproape, din cîmpuri. Poate că vine chiar din pădurea de dincolo de rîu, ca o pasăre cu mii de aripi.

S-au aprins lumini mărunte și rare. Mă plimbam pe sub copacii drepți, groși și înalți ai parcului. Căldura era încă înăbușitoare. Aș fi vrut să mă așez pe o bancă. Dar băncile erau ocupate de alții care veniseră aci înaintea mea. Mă dureau oasele. Îmi intraseră unul într-altul de atîta umblet. Rîvneam să mă întind undeva. Să mă odihnesc. Să prind puteri. Îmi plăcea atît de mult să stau lungit pe pămînt, culcat in iarbă ! De cîte ori mă culcam în iarbă, mi se părea că pămîntul îmi dă cu generozitate ceva din forța și din tăcerea lui. Din tinerețea lui fără de bătrînețe. Din liniștea și din răbdarea lui fără de margini. Alteori, mi se părea că pămintul tăcut pe care-l călcam cu sfială chema lîngă el pămîntul însuflețit din făptura mea. Și-l ademenea cu odihna fără sfîrșit. Atunci nu-mi mai plăcea pămîntul. Călcam pe el ca și cum aș fi călcat pe jar. Și mă temeam să mă întind pe pămînt. Mă temeam că odată culcat nu mă voi mai putea desprinde de țărîna care mă ademenea să devin țărînă.

În seara aceea insă, ostenit, aș fi vrut într-adevăr să mă lungesc pe pămînt, să trîndăvesc un timp pe iarbă. Dar parcul din Rușii de Vede nu avea nici un boschet în care m-aș fi putut aciuia. Numai copaci înalți și drepți avea. Cu vîrfurile încremenite în aerul vîscos de seară de toamnă.

Dintr-o dată nu mi-au mai plăcut umbrele parcului. Cunoscusem de-a lungul drumurilor mele prin

lume parcuri mai întinse, mai gătite și mai bogate, mai straşnic păzite, dar în care izbutisem totuşi să găsesc culcuş şi odihnă. Şi nu numai pentru o noapte.

Plin de sila pe care mi-o dăruia sleiala trupului, m-am reîntors în oraş şi am trecut fără nici un gînd din nou pe lîngă fereastra birtului economic al unchiului Tone. Am aruncat o privire înăuntru. Şi am văzut-o la tejghea pe vară-mea Nigrita. Acum birtul era aproape plin. Muşteriii consumau. Făceau gălăgie. Vară-mea Nigrita m-a ochit şi mi-a făcut semn să intru. Am intrat. Fum, fum acru. Miros de mititei, miros de friptură, miros de pîine proaspătă.

Grătarul sfîrîia ademenitor.

— Darie, treci dincolo, la bucătărie. Să-ţi dea Vastea ceva de mîncat.

— Dar iubitul meu unchi ?

— A plecat pînă la măcelărie.

M-am strecurat ca un cîine bătut în bucătărie. Acolo se aflau în treabă Vastea şi încă o femeie bătrînă, groasă, pe care n-o mai văzusem pînă atunci, grataragioaica. Vastea a luat o bucată de peşte prăjit şi un codru de pîine. Le-a înfăşurat într-un jurnal şi mi le-a dat.

— Du-te, vere. Că dacă te prinde tata cu mîncarea la subţioară ne omoară.

M-am simţit umilit şi netrebnic. Mi-am urît trupul care ostenea şi-mi cerea cu stăruinţă să-l arînesc. De ce eram osîndit să rămîn mereu robul lui ? O ! Dacă aş fi putut să mă lepăd de el şi totuşi să trăiesc, să trăiesc... Să fiu umbră, dar să văd

și să aud. Umbră să fiu, dar să gîndesc și glas de vioară să fie glasul meu...

M-am izbit de un om cu baston și gambetă.

— Ești orb ? Boule !...

— Ba tu ești bou...

A ridicat bastonul să mă lovească.

Mi-au pierit gîndurile mohorîte. S-a trezit în mine sălbăticiunea care-și iubea pielea și se încorda să și-o apere. Am scos fulgerător șișul din buzunar și am făcut să i se vadă vîrful.

— Dă !...

A mormăit ceva și și-a văzut de drum.

Peste oraș, peste cîmpuri, peste lume se lăsase noaptea. M-am strecurat pe lîngă zidurile pe care le cunoșteam și, cînd am trecut pe lîngă felinare, am văzut cum se ține umbra după mine. De obicei, dacă mă aflam într-un oraș și nu găseam unde să dorm, pașii mă duceau singuri spre gară. Tot așa am făcut și atunci. Între oraș și gară, pe o străduță lăturalnică, se sprijineau una de alta noile case cu fete ale tîrgului. Felinarele își aruncau în străduță luminile lor plăpînde. Auzeam chicote. Auzeam înjurături. Auzeam și cobze scărpinate. Am trecut mai departe. Am ajuns la gară și m-am așezat în sala de așteptare pe o bancă. Am început să înghit hulpav mîncarea.

La orice oră din zi și din noapte, în gările orașelor din provincie, dădeam peste cîțiva oameni care așteptau. Unii așteptau un tren care întîrziase. Alții un tren care trebuia să se formeze și să plece. Erau destui care așteptau pur și simplu să treacă

timpul. Unii așteptau să treacă numai noaptea. Căci pretutindeni se găseau oameni pe care căderea întunericului îi speria pentru că nu aveau unde dormi. Am auzit pe cineva lîngă mine spunîndu-mi :

— Poftă bună.

Nu băgasem de seamă cînd venise, cînd se așezase. Am întors capul și m-am uitat. Era un unchiaș adus nițeluș de spate, care ținea o traistă goală pe genunchi, legată la gură și prinsă de un toiag. Umerii obrajilor îi erau ieșiți și sprîncenele stufoase.

— Mulțumesc, moșule.

— Nu cumva ai o țigare ?

M-am căutat prin buzunare, am scos pachetul în care se mai aflau cîteva țigări și chibrituri și i le-am întins.

— Să te țină Dumnezeu. N-am mai tras tutun de ieri.

Fuma cu sete. Trăgea fumul adînc în piept, îl ținea cîteva clipe în plămîni, îl arunca afară pe nări. După ce-a fumat de n-a mai rămas nimic din chiștoc, unchiașul a început să-și treacă mîinile cînd pe un genunchi, cînd pe altul. Îi cam tremurau mîinile. Nu apucasem să mănînc coltucul de pîine în întregime. Nici peștele nu-l mîncasem tot. Bătrînul se uita stăruitor la fîșia de jurnal în care înfășurasem restul mîncării. Îi tremurau și buzele.

— Nu știi dumneata unde se află pe aici o cișmea ? Mi s-a cam făcut sete.

— La capătul peronului, în dreapta. Dar apa ai după ce s-o bei ?

— Nu prea. Dar cîteodată, poate c-oi fi știind și dumneata, apa potolește foamea.

— Poftim...

— Să trăiești, domnule.

Nu prea semănam eu a domn, dar în sfîrșit...

Cum nu aveam ce face, în vreme ce bătrînul de lîngă mine clefăia resturile de mîncare pe care i le dădusem, zgîiam ochii la afișele colorate care împodobeau pereții sălii de așteptare. Pe unul scria: „Petreceți-vă vara la Sinaia. Cazinou. Dans." Pe altul: „Veniți cu noi la mare". Afișul care ne chema la Sinaia înfățișa un peisaj cu munți și brazi și o vilă cochetă cu ferestre larg deschise în soare. Afișul care ne poftea la mare ne arăta o plajă însorită de pe care surîdeau două fetișcane bronzate, în costume de baie. Al treilea afiș ne îndemna să luăm înainte de masă un aperitiv și să nu uităm să bem negreșit un Martini. Mă gîndeam: nu mi-ar strica Sinaia. Nici marea nu mi-ar strica. Iar un Martini...

Sub afișe, rezemați de zid, stăteau ciuciți cîțiva soldați cu armele întinse la picioare. Moțăiau unul cu capul pe umărul celuilalt. Erau negri ca pămîntul la față. Prin bocancii scîlciați, cu boturile desfăcute, li se vedeau degetele picioarelor. Moletierele păreau culese de prin gunoaie. Pantalonii boțiți, plini de petice. Tunicile, soioase, de nici nu le mai puteai ghici culoarea pe care o avuseseră cîndva, cînd fuseseră îmbrăcate întîia oară de alți soldați. Unul din grup, cu gura larg deschisă, sforăia. Nu trecu mult și adormiră și ceilalți. Și adormind căzură într-un somn adînc și lin. Rumînii de pe la

țară dorm oricum. Întinși pe pămîntul tare ca piatra, cu mîinile sub cap cînd e cald și cu picioarele larg deschise, zgribuliți și făcuți covrig cînd vremea e rece. Dorm și pe un scaun ori pe un colț de bancă. Și somnul lor e totdeauna adînc, pentru că adîncă e oboseala trupurilor.

Unchiașul clefăia lîngă mine mestecînd îndelung, de parcă ar fi vrut să se amăgească singur. Prelungind mestecatul, el își crea, fără îndoială, iluzia că mănîncă mult, că mănîncă pînă la saț. În sfîrșit, cînd se sătură de mestecat și înghiți ultimul dumicat, îmi spuse mulțumit :

— Ei, domnule, acum știu și eu că am după ce bea apă.

Străbătu peronul gol, căută cișmeaua, bău, se răcori pe obraz, își spălă mîinile, și le șterse pe nădragi și se întoarse. Îl întrebai, ca să mai omor timpul :

— Pleci undeva cu trenul ?

— Cu trenul ? Cum o să plec cu trenul, domnule ? Cu ce să cumpăr bilet ? N-am chioară în pungă.

— Atunci ?

— Îmi voi lua picioarele la spinare mîine dimineață și voi pleca pe lîngă linie, în sus, către Parepa.

— Ce te-a adus la oraș ? O judecată ? O supărare ?

— Nu, domnule. M-a ferit Dumnezeu de judecăți. Nu sînt cîrcotaș. Am venit să-l văd pe fiu-meu.

— Trăiește aici la Rușii de Vede ?

— Aici. E avocat. Poate c-oi fi auzit dumneata

de dumnealui. Îl cheamă Olimpie Chelu. Grozav avocat, domnule. Ce de mai parale cîştigă!... Parc-ar avea guriţă de aur. Cînd începe, domnule, să vorbească, nu mai poate să-l oprească nimeni. Se opreşte singur cînd isprăveşte să spună ce are de spus.

— Şi l-ai văzut?

— L-am văzut. La poartă, cînd pleca la judecătorie cu o droaie de împricinaţi după el.

— De ce la poartă?

— În casa lui nu intru.

— Cum nu intri în casa fiului dumitale?

— D-apăi cum să intru, domnule? Fiul meu e domn. Are şi cucoană. Şi cucoana e cam supărăcioasă. Cum mă vede sare cu gura pe mine.

— Şi vii des la oraş să-ţi vezi feciorul?

— Destul de des, că mi-e dor de el. Două poşte şi jumătate de la mine pînă la Ruşi, nu sînt cine ştie ce... Merg două zile. Merg cam încet, că nu mă mai ţin puterile cum mă ţineau în tinereţe. Vin la oraş. Dau ocol casei băiatului. Stau lîngă un gard sau lîngă un zid. Îl văd cum pleacă. Uneori stau şi aştept ca să-l văd şi cum se întoarce de la judecătorie. Grozav avocat fiu-meu, domnule! Pleacă la judecătorie cu o landră întreagă după el. Se întoarce acasă cu altă landră. Îi bagă în casă. Stă cu ei de vorbă. Îi uşurează de gologani. Înainte de a intra în casă, trece pe lîngă mine. Îi zic şi eu: „Bună ziua, domnule Olimpie!" „Bună ziua, moşule", îmi răspunde. De! Bine face. Nu trebuie să-l vadă clienţii că e băiat de om sărac lipit. Mai mă-nvîrtesc prin tîrg, şi-o iau spre casă.

— Atîta tot?

— Atîta. Mi-e dor de fecior? Vin și-l văd. Mi-astîmpăr dorul și mă-ntorc la babă. Să știi, domnule, grozav avocat feciorul meu. Dacă-i avea vreun proces, la el să te duci. Chiar dacă omori om, Olimpie Chelu, fiu-meu, te scapă. De furtișaguri, nici nu mai vorbesc. El e tata hoților. Cu gurița lui de aur îi scoate basma curată. Să nu-l uiți, domnule, Olimpie Chelu îl cheamă. Pe mine Carp Chelu. Și să-ți mai spun ceva: acum s-a băgat în politică cu unu vestit: Mitiță Bîrcă. Oi fi auzit dumneata de dumnealui. E unu chior. Și cu Stănică Paleacu de-aici din Ruși. Poate că ai auzit și de Paleacu...

— Am auzit.

— Păi cum să n-auzi? Dacă fac politică... Pe domnii care fac politică îi cunoaște toată lumea... Ferice de ei...

Îmi venea greu să-ndur mirosul muced al gării. Mă supărau pereții coșcoviți și afumați ai sălii de așteptare. Dușumeaua mă supăra. M-am ridicat și am plecat. Gara, aproape pustie. Numai în restaurant, telegrafistul cu doi-trei macagii ciocneau țoiuri cu secărică. La tejghea sta țanțoșă o femeie înaltă și blondă, cu fața uscățivă, ciupită de vărsat. Mi se păru că o cunosc de undeva. Dar nu-mi adusei aminte de unde. Poate din pricina ostenelii nu-mi aduceam aminte. O să-mi treacă osteneala. Știam că dincolo de gară se întindea zăvoiul pe lîngă care curge Vedea. Cunoșteam drumul. Am apucat-o într-acolo. Ceva mai departe, am văzut o uriașă pată de umbră, pădurea. M-am oprit și i-am auzit freamătul ușor. Noaptea era caldă. M-am

depărtat de magaziile gării pînă cînd am simţit sub tălpi iarba sălbatică. M-au copleşit dintr-o dată luminile albastre şi tremurătoare ale slăvilor cerului. Mi s-a părut înalt cerul. Şi senin mi s-a părut. Nisipul de pe malul apei era mărunt ca făina. Moale şi căldicel. M-am ferit de tufişurile de iarbă săracă şi aspră care foiau de guşteri şi şopîrle. Mi-am făcut o pernă de nisip şi m-am tolănit. Somnul venea, îmi da tîrcoale cu paşi de vulpe. Nu voia să se lipească de mine. Se îndepărta. Şi iarăşi se apropia. Întindeam mîinile după el să-l prind. Dar poţi să prinzi somnul cu mîinile? Poţi să prinzi vîntul? Poţi să prinzi timpul?... Am început să număr stelele. Şi tot numărîndu-le, am adormit. Peste mine a început să curgă, ca o uriaşă apă neagră, noaptea proaspătă...

A doua zi dimineaţa, pe cînd mă îndreptam spre oraş, am întîlnit-o pe lîngă uzina electrică pe Zoie. După ochii ei mari şi verzi ca iarba luncii am cunoscut-o. Mi-am ridicat pearca şi am salutat-o.

— Bună ziua, i-am spus abia şoptit.

Nădăjduiam să nu mă vadă. Să nu mă audă nădăjduiam. Şi am simţit că intru în pămînt. Că mi s-au aprins obrajii am simţit.

— Bună ziua, mi-a răspuns.

Şi s-a oprit. M-am oprit şi eu.

— Tu...

— Da, eu.

— De cînd nu ne-am văzut!

— De şase ani.

— Ce înalt ai crescut.

— Şi tu ai mai crescut.

— Nu cît tine.

— Ai crescut destul, îi spun. Fetele nu trebuie să fie prea înalte.

— Dar nici bondoace.

— Nu. Tu nu eşti bondoacă.

— Slavă Domnului. Nu sînt.

A căzut între noi tăcerea, o clipă, două, trei. Obrazul îi era palid, plin de pete mari. Pîntecul, mare, mare, rotund. I se umflase. Purta o rochie albastru-deschis. O rochie uşoară de vară. Scria ceva cu vîrful pantofului pe trotuarul de cărămidă roşie.

— Ştii, tu, eu... eu... m-am măritat.

M-am uitat la pîntecul ei gata să plesnească.

— Mi-am închipuit. Dar cînd te-ai măritat ?

— Acum doi ani. Am şi născut o fetiţă. Şi... şi... o să mai nasc una.

— Poate o să naşti mai multe.

— Poate. Pandele ţine să avem copii mulţi. Vrea şi băieţi. Zice că dacă nu-i nasc şi băieţi, mă lasă... Zice că sînt pline drumurile de fete mai cevaşilea ca mine, zice că numai să vrea şi vin la el stol...

— Aşa zice Pandele ?

— Aşa... Dar... tu... ştii ceva ?

— Ce ?

— Vino într-o zi pe la noi. Cînd vrei. Stau toată ziulica acasă. Cu mama. Tata nu mai trăieşte. Mama a vrut bărbat la casă. M-a măritat.

— Fetele trebuie să se mărite.

— Da. Nici nu m-a lăsat, tu, să mă bucur de tinereţe. Pandele, toată ziua cu prăvălia. Vino să mai stăm de vorbă. Vreau să mai stau şi eu de vorbă cu un om... Tot cu mama... Tot cu mama... Mi s-a acrit, tu...

Îi tremurau buzele. Şi buzele îi erau albe.

— Scuză-mă, am să plec. Am ieşit aşa, nepregătită, doi paşi. De unde era să bănui că am să te întîlnesc? Credeam că te-ai pierdut pe undeva prin lume. Am aflat de la vară-ta Nigrita că ai umblat mult prin lume... Să-mi spui şi mie, tu, cum e lumea...

Acum mie îmi tremurau buzele.

— Am să vin mîine. Spre seară.

— Te aştept, tu... Dar să nu mă faci să te aştept degeaba...

Oriunde mă duceam, la orice poartă băteam, cum deschideam gura eram întrerupt şi întrebat:

— Ai patalama?

— N-am.

— Fără patalama... Om de serviciu... Dacă-ţi convine!

— Bine, dar eu...

— Poţi să fii doldora de carte. Dacă n-ai patalama la mînă, degeaba!... Ori... stai... stai... Poate ai niscaiva rude la Ierusalim...

— Nu am. Rudele mele...

— Opincari?

— Opincari... cînd au opinci...

— Regretăm, băiatule...

Mă hotărîsem să dau examene. Să devin și eu un om cu patalama.

La Ruși, se înființase de curînd un liceu. Mă hotărîsem să-mi dau acolo examenele. Înscrierea o trimisesem prin poștă. Liceul funcționa în clădirea unei foste școli primare, la mai puțin de cincizeci de pași de statuia din centru a generalului Mantu. I-am dat de urmă. Curtea liceului era largă, prăfoasă. Și plină de băieți și de fete. Și încă, ce mai băieți... Și încă, ce mai fete... Unii, cu mustață groasă ca vrabia, erau bărbați în toată legea. Cît despre fete... Lîngă ghindoace se aflau destule care de mult ar fi trebuit să fie neveste cu copii legați de poale. Cîțiva măgădani stăteau pe lîngă ziduri răsfoind cărți. Alții, gălăgioși, discutau în grupuri, se îmbrînceau, jucau leapșa. Doi, băteau mingea.

Nu cunoșteam pe nimeni și mă simțeam străin. Mi se părea că, înalt cum eram, cînd vor afla ceilalți că m-am prezentat să dau examen pentru clasa întîi, vor rîde pînă se vor prăpădi de mine. Dar m-am scuturat lesne de teamă. După cărți și discuții mi-am dat seama că erau mulți mai în vîrstă decît mine chiar care veniseră să dea examen tot de clasa întîi... Băieți de la țară, sau de pe la marginea orașului. Așa cum am spus mai înainte, liceul fusese înființat de curînd în urma insistențelor pe care orășenii le făcuseră pe lîngă Stănică Paleacu, deputat, în care mulți vedeau un viitor ministru. Rușanii și locuitorii din satele dimprejur aveau acum liceul sub nasul lor și-și trimiteau feciorii sau fetele să dea examene,

să încerce fiecare marea cu degetul. O clasă, două de liceu era ceva. Cu o mică patalama la mînă puteai intra copist la judecătorie, la primărie. Iar cu patru clase, urmînd și o școală de cîteva luni la Craiova, ajungeai să mănînci la Căile Ferate o pîine amară, dar în tot cazul o pîine, ca impiegat, ca telegrafist... Era ceva. Cu două-trei clase trecute în grabă, fetele găseau posturi de învățătoare suplinitoare la sate.

S-a apropiat de mine unul mărunt și îndesat, cu ochelari groși prinși cu cîrlige de sîrmă pe după urechi.

— Ce clasă dai, vericule?

— A-ntîia.

— Și eu tot a-ntîia. Îmi dai voie? Mă cheamă Pițigoi Filipache.

A mișcat din umărul drept și mi-a întins un ciot. I l-am strîns. S-a grăbit să mă lămurească.

— Scriu cu stînga.

Și a început să rîdă, arătîndu-mi un șir de dinți albi și mărunți.

— De ce nu mi-ai întins stînga?

— Pentru surpriză. Asta e figura mea cînd fac o nouă cunoștință. Întind ciotul.

— Ai putea să te lași de figuri.

— Hai să ne plimbăm prin curte.

Am început să măsurăm curtea cu pași mari. M-a întrebat:

— Mă, spune drept, tu știi ceva?

— Nu mare lucru.

— Aș vrea să te rog...

— Roagă-mă.

— Aş vrea să stau lîngă tine. Azi avem examen la limba romînă. Mi-e capul gol. Am tras un chef az-noapte. Dacă mă laşi să copiez după tine, vericule, diseară trag un chef şi cu tine.

— Chef ? Deocamdată nu-mi arde cîtuşi de puţin de chefuri... Dar de stat, poţi să stai lîngă mine. Şi, dacă vrei să copiezi, n-ai decît. Numai să nu te prindă profesorul. Te scoate din clasă.

— Cum o să mă prindă ? Nu întorc capul. Mi-arunc numai ochii.

Mi-a plăcut Piţigoi. Era, în viermăraia aceea, întîiul băiat care se apropia de mine.

— De unde eşti ?

— De-aici, din oraş. Dar tu ?

— De la Omida.

— Eşti rudă cu vreun ruşan ?

— Nu.

— La cine-ai tras în gazdă ?

— La nimeni.

Piţigoi a holbat ochii.

— Cum la nimeni ? Unde dormi, unde mănînci ?

Era rîndul meu să fiu vesel şi să rîd. Am rîs şi i-am spus :

— Ca păsările cerului.

Filipache a luat dintr-o dată un aer serios şi a început să-mi dea ocol, ca şi cum ar fi vrut să-mi vadă aripile. Apoi s-a pornit pe un rîs nebun.

— Dă-le-ncolo de păsări ! Văd că n-ai aripi. Nu eşti pasăre, vericule...

— Din nefericire nu sînt...

Am auzit sunînd un clopoţel care ne chema în sală. Ne-am luat şi noi după ceilalţi. Sala era spo-

ită proaspăt cu var. Duşumelele spălate de curînd erau. Iar băncile, micuţe, ca pentru elevii de curs primar. Ne-am înghesuit cum am putut fiecare. Ne încurcau picioarele. Dacă le-am fi putut lăsa pe sală am fi stat mai bine în bănci. Piţigoi s-a ţinut scai de mine. Mi s-a aşezat alături.

— Să mă laşi să copiez după tine, vericule. Te cinstesc...

Îmi cerea atît de puţin ! Şi cu glasul atît de rugător, cu ochii atît de calzi. Altora, care nu-mi ceruseră nimic, le dăruisem totul. Cîtorva le dăruisem şi inima. Întreagă le-o dăruisem. Făcuseră din ea minge unii. Alţii, scuipătoare făcuseră din ea. Ei !

— Să copiezi, Piţigoi. Numai să bagi de seamă să nu te observe profesorul... Cum ţi-am mai spus : te scoate din sală...

— Nu-mi purta grija...

Profesorul tocmai intrase în clasă. Era un bărbat ca de treizeci de ani. Avea un nas lung şi purta mustaţă subţire şi ochelari pe nas. Îmbrăcămintea lui era destul de modestă. Prin pletele negre pe care le purta ca pe la sfîrşitul celuilalt secol, îi răsăriseră fire albe. S-a aşezat la catedră, şi-a plimbat mult timp privirile peste noi, a tuşit, s-a şters la gură cu batista de cîteva ori, iar a tuşit, apoi ne-a spus :

— Hm, hm, hm... aţi venit să daţi examen, nu ? Sînteţi cam bătrîiori. Şi voi, fetelor, sînteţi cam stătute. Bine, bine. O să trecem peste asta. Dar chestiunea este... dacă aţi şi învăţat ceva ? Cît de cît !

I-a răspuns unul din fundul clasei cu glas gros :

— Tobă. Sîntem tobă de carte, domnule profesor.

— Să vedem... Să vedem... a spus profesorul. Dar... cum te cheamă pe dumneata ?

— Mătrăgună... Mătrăgună Iscru...

Piţigoi mi-a şoptit la ureche :

— Tu ai auzit ceva despre profesorul ăsta ?

— Nu. N-am auzit. N-am mai fost pe la Ruşi de şase ani.

— Îl cheamă Casiu Turtulă. A făcut războiul. O să ne piseze...

Împotriva celor spuse de Piţigoi, profesorul n-a mai rostit nici un cuvînt. S-a plimbat printre bănci, ne-a măsurat pe fiecare cu privirea, apoi s-a întors la catedră şi s-a sprijinit cu cotul pe ea. Ne-a îndemnat să scriem fiecare cît mai bine, povestind cîte o întîmplare din viaţa noastră. Din felul cum o să scriem, o să-şi dea el seama dacă noi cunoaştem gramatica elementară şi compoziţia. Să nu ne fie teamă. O să se poarte cu destulă indulgenţă. Înţelege foarte bine că nici unul dintre noi nu rîvneşte să ajungă cine ştie ce cărturar. Şi că umblăm după nişte patalamale care să ne mai uşureze viaţa. O să mai stea de vorbă cu fiecare dintre noi şi la examenul oral. A scos o carte din buzunar şi a început să o răsfoiască. Pe urmă s-a pierdut în lectura ei.

Mă gîndeam ce să scriu. Piţigoi mi-a dat un ghiont în spinare.

— Ei ? Nu începi ? Ţie nu ţi s-a întîmplat nimic în viaţă pînă acum ?

— Nu. Nu mi s-a întîmplat nimic deosebit. Dar ţie ?

— Mi s-au întîmplat. Dar nu ştiu ce să aleg şi cum să scriu. N-am scris pînă acum nici o carte poştală.

Îşi agita ciotul.

— Scrie despre felul în care ţi-ai pierdut mîna.

— Într-o vară la treierat mi-am pierdut-o. Mi-a prins-o batoza.

— Povesteşte despre asta.

— Crezî c-o să iasă bine ?

— Încearcă.

Sala foia. Se auzeau şoapte. Se auzeau rîsete înfundate. Nici o peniţă nu scîrţîia încă pe hîrtie. Mă pregăteam să încep să scriu, cînd am văzut ridicîndu-se într-o bancă o vîjpancă de fată cu bărbia ieşită înainte şi cu sînii mari, ascuţiţi, împungîndu-i cu neobrăzare bluza cu picăţele.

— Domnule... Domnule profesor...

Ca adus de glasul voinicei fete de pe altă lume, profesorul a tresărit şi şi-a scuturat pletele. S-a mirat că o vede acolo şi că pînă atunci încă nu o observase.

— Ce doreşti dumneata ?

— Domnule profesor, vă rog...

— Dar cine eşti dumneata ? Şi de ce ai venit dumneata aici ?

— Parcă nu mă cunoaşteţi ! Mă cunoaşteţi... Valentina... Valentina... De la madam Hans... Toţi domnii profesori mă cunosc...

— Da... da... Parcă... Şi... ce doreşti ?

Mulţi rîseră. Cum nu pricepeam motivul, tăcui. Piţigoi îmi şopti :

— Madam Hans ţine casă deschisă... Pricepi tu... Profesorii se mai duc seara pe acolo. Valentina nu e, cum să-ţi spun, din... alea. Sluješte. Ţine curat. Clienţilor le serveşte cafeaua. S-a înscris şi ea să dea examene. E fată deşteaptă. Nu vrea să îmbătrînească slujnică. Să vezi, vericule, profesorii au s-o treacă.

— Domnule profesor, începu Valentina, dumneavoastră povestiţi frumos... V-am auzit... Povestiţi-ne ceva din viaţa dumneavoastră, cum le povestiţi seara fetelor, cînd veniţi pe la madam Hans... Din război... Sau... Sau de pe cînd eraţi student... O să avem un model de povestire... Să ştim cum să scriem....

— Da... Da... Povestiţi-ne, domnule profesor, se auziră o sumedenie de voci feminine... Toată lumea ştie cît de frumos povestiţi.

— Vi s-a dus buhul...

— Toată lumea care v-a auzit povestind vă admiră...

— Zău, domnule profesor, povestiţi-ne ceva... Vă rugăm...

Valentina se aşezase în bancă. Profesorul Turtulă se lăsă convins. Uşoara jenă de la început îi trecuse. Puse cartea deoparte.

— Bine, copii... Dacă doriţi...

Ne povesti viaţa lui Cerna din anii studenţiei. Ne recită cîteva poeme. Ne zugrăvi, nu fără talent, epoca. Vărsă şi cîteva lacrimi cînd ne descrise împrejurările în care poetul se săvîrşise din

viață... Tăcu, crezînd că s-a ostenit îndestul. Dar Valentina care îi servea uneori, seara, cafeaua la madam Hans nu se lăsă:

— Războiul, domnule profesor, spuneți-ne ceva despre război...

— Valentino... Valentino...

O amenință, profesoral, cu degetul. Valentina rîse complice.

Turtulă vorbi la început încet. Descrise concentrările care-l împiedicaseră să-și desăvîrșească studiile în anii neutralității. Părea copleșit de tristețe după tinerețea lui irosită în tunică militară. Ne zugrăvi mobilizarea. Plîngeau femeile. Bărbații se îndreptau spre cazărmi tăcuți, cu ochii în pămînt. Se încălzi cînd ne aminti despre trecerea Carpaților și despre primele lupte victorioase.

— Eram sublocotenent. Îmi duceam soldații la atacul cu baioneta... La Cic-Sereda... La Cic-Sereda nu i-am mai găsit, ca de obicei, pe austrieci în fața noastră, ci pe nemți. Ne-au topit cu mitralierele...

Ne înfățișă patetic retragerea pe Valea Prahovei pe care specialiștii englezi o aprinseseră ca să nu cadă petrolul în mîinile ocupanților. Trecu apoi la anii grei din Moldova refugiului cu foamete, cu păduchi, cu tifos. Își plînse soldații pierduți. Îi plînse pe schilozii războiului...

— Cît despre cei ce s-au întors pe la casele lor!... Să nu vorbim. Ar însemna să facem politică. În școală nu facem politică.

Valentina îi mulţumi. Turtulă veni lîngă ea, o apucă de ureche şi i-o răsuci :

— Afurisito ! Mi-ai surprins slăbiciunile...

Nouă ne spuse :

— Hai ! Hai, copii, scrieţi... Că ne apucă amiaza... Fiecare cum vă pricepeţi... Nu avem pretenţii prea mari.

În timp ce Piţigoi zgîria hîrtia, am început să mîzgălesc şi eu foaia din faţă. Şi-am mîzgălit, am mîzgălit, pînă cînd am umplut patru pagini. Am povestit într-un stil aspru, nervos, o întîmplare de pe vremea ocupaţiei germane, pe cînd mă aflam la Bucureşti şi vindeam în Piaţa Buzeşti ziare. Am descris „bomba" în care dormisem la un loc cu o ceată întreagă de derbedei şi l-am zugrăvit, pe cît m-am priceput mai bine, pe Teică Dumbravă, hoţul stricat pînă în măduva oaselor, cocoşat şi cu fălcile strîmbe. Am arătat cum acolo, în „bomba" umedă, în fiecare noapte, Teică Dumbravă încerca să ne fure, pe cînd dormeam, puţinul nostru avut. Uneori izbutea. Alteori victima se trezea. Atunci începea hărmălaia. Se aprindea lumina. Începea bătaia cu pumnii, folosirea cuţitului fiind, prin bună învoială, oprită între noi. Am spus mai pe larg cum, în timp ce bătaia se desfăşura cu toată cruzimea, noi, cei de pe margine, făceam pariuri ca la un spectacol de box. Va cîştiga cocoşatul vicios sau adversarul lui ?

Multe aş fi avut de povestit, dar nu mai aveam hîrtie. Nu mi-am mai aruncat ochii pe pagini. Eram mîhnit. Stilul ieşise gîtuit. Cuvintele bolovănoase. Expresiile sălbatice. Erau pagini nemeşteşu-

gite, căzute la repezeală de sub condeiul unui barbar. Credeam, abătut și trist, că paginile îl vor supăra pe distinsul profesor, că îl vor irita și mă va elimina din examen. Dar mi-am luat inima în dinți, am iscălit cele scrise, m-am ridicat și, ajungînd la catedră, am întins foaia profesorului. Am ieșit în curtea școlii și am început să mă plimb pe lîngă ziduri. N-a trecut mult și a ieșit și Pițigoi. Nădușise de parcă săpase singur o fîntînă.

— A dracului compoziție. Mai ușor tăiam o pădure, cu fierăstrăul și cu securea, deși nu am decît o mînă, decît să scriu două pagini.

— Le-ai scris?

— Le-am scris. Merge greu cu stînga.

Soarele era la amiază. Curtea acoperită de pietriș și de praf făcea ca văzduhul să-mi pară și mai aprins, și mai fierbinte. Pițigoi își ștergea sudoarea de pe frunte cînd cu mîna întreagă, cînd cu oribilu-i ciot.

— Vericule, cam cînd crezi că o să dăm oralul?

— Cum scrie la afiș. Mîine dimineață, începînd de la ora opt.

Mă uitam la umbrele salcîmilor. Erau lungi, subțiri, sărace. Nu mă puteau feri de soare. Pițigoi m-a întrebat:

— Vrei să mergi cu mine?

— Unde să merg?

— La noi acasă. Pe Calea Dunării. Aproape de barieră.

— Dacă spui tu.

Am trecut iarăși pe lîngă locul unde fusese odinioară cafeneaua lui Miltiade și magazinul „La mi-

rească". Am trecut iarăşi pe lîngă statuia mereu zîmbitoare dar mereu încremenită a generalului Mantu. Am trecut iarăşi prin faţa „Îngerului" şi am luat-o către partea de jos a oraşului, pe strada lungă şi largă care, după ce treci de primărie, se schimbă într-o şosea de ţară şi străbate astfel periferia dinspre miazănoapte.

Era umbrită strada. De umbrele bătrînilor castani era umbrită. Frunzele roşcate, groase rămăseseră încremenite în împietritul văzduh. Mă copleşiseră amintirile. De cîte ori nu străbătusem de-a lungul, mergînd greu, acest bulevard. Cu sufertaşul în mînă îl străbătusem, ducînd mîncare la prăvălia lui Mielu Guşă. Devenisem tăcut. Se abătuse asupra mea tristeţea şi nu ştiam cum voi izbuti să ies de sub povara ei. Uneori îmi purtam zile întregi şi nopţi întregi tristeţea, aşa cum îşi poartă broasca ţestoasă carapacea din care nu poate ieşi.

După ce am trecut de casele Dudescului, ciungul mi-a arătat o uliţă largă, ca de sat, care, plecînd din şoseaua cu castani, trecea dreaptă printre mari oboare pline de salcîmi şi undeva la margine urca dealul acoperit de păduri de floarea-soarelui şi de porumb.

— Pe aici, pe uliţa asta stăm noi.

Familia Piţigoi trăia într-o casă mare, ţărănească, cu patru odăi şi cu pridvor. Ograda întinsă, cu hambar pentru grîne, cu pătule pentru porumb, cu grajduri pentru vite. Într-o parte a curţii se ridicau strîmbi cîţiva corcoduşi. Către fundul ogrăzii se

înălța o adevărată pădure de sălcii. Un cîine mare, lățos a început să mă latre. Pițigoi l-a strigat :

— Nia ! Ciulule ! Nia !

Și l-a pocnit cu piciorul în coaste.

M-a dus într-o odaie spoită cu pămînt pe jos, în care se afla un pat mare, acoperit de rogojini.

— Aici, vericule, dormim noi, băieții.

— Dar cîți sînteți ?

— Numai cinci. În odaia de vizavi doarme soră-mea. Odrasla mai mică a mamei. Și bineînțeles dragostea ei. La noi nici nu se uită mamaca. Numai la fie-sa.

— Poate ți se pare, Filipache.

— Aș ! Așa este. Dar n-are a face...

Odaia era răcoroasă. Mirosea a levănțică și a busuioc. Pe perete, cîteva poze de familie. N-am apucat să întîrzii cu ochii pe ele, cînd s-a arătat în prag o femeie ca de cincizeci de ani, voinică, ciolănoasă, cu niște mîini mari. Era desculță.

— Ce făcuși, Filipache maică ?

— Scrisei, mamă.

— Bine ?

— Cred că bine.

Femeia se uită la mine fără nici o mirare. Era probabil obișnuită ca fiu-său să-i aducă în casă musafiri nepoftiți.

— V-o fi foame !...

— E timpul... Mai ales după osteneala cu examenul...

— Hai la masă, maică.

Ne duserăm. O masă mică, rotundă, cu trei picioare, ne aștepta în tindă. Am luat fiecare cîte o

buturugă din cele cîteva care se aflau așezate pe lîngă zid și ne-am așezat. Femeia ne-a adus o oală mare cu lapte acru, o jumătate de mămăligă, două străchini de pămînt ars și două linguri de lemn tocite de multa întrebuințare la care fuseseră supuse.

— Luați, maică. Mîncați, maică. E bun lăpticu, maică. Și mămăliguța e bună, maică.

N-am așteptat nici unul să ne spună de două ori. Am mîncat pînă ni s-au umflat burțile. Filipache m-a îndemnat :

— Acum, vericule, să-i tragem cîte-un pui de somn.

Ne-am întins pe rogojină și am adormit. Și-am dormit, am dormit pînă către seară, cînd ne-au trezit niște pași ușori pe care i-am auzit prin odaie. Și un glas dur, arțăgos :

— Da' ce, nene, ai de gînd să dormi pînă mîine ? Ziua dormi, noaptea... N-oi fi bivol.

— Îhî !

Vorbea cu Pițigoi. Dar se uita la mine cu niște ochi mari, rotunzi, negri ca smoala. Codana era mai mult decît oacheșă. Două coade lungi, negre, sclipitoare, împletite îi atîrnau pe spate, cu panglici roșii legate la vîrf. Filipache mi-a recomandat-o :

— Soră-mea. Fă bine și sărut-o.

Fata a sărit arsă :

— Dar ce, n-am nume ? Mă cheamă Despa.

— Despa ?

— Despa. N-ai mai auzit așa nume ?

— Am mai auzit. Cam rar.

— Tocmai de-aia m-a botezat mama Despa.

— Eşti drăguţă, i-am spus. Ca şi numele.

— Drăguţă ? Nu vezi că sînt neagră ? Neagră ca o ţigancă.

— Eşti cam negrişoară, i-am spus.

— Ba sînt neagră, neagră de tot. Neagră ca păcura. Gălbejitule !

A plecat furioasă.

Filipache m-a lămurit :

— E cea mai arţăgoasă din familie. Gîndeşte-te şi tu : singura fată între atîţia băieţi... O răsfaţă părinţii, o mai răsfăţăm şi noi. Ne terorizează. Să nu te sperii de ea. Are inimă bună.

— N-o să mă sperii.

Filipache s-a dus şi a stat de vorbă cu maică-sa. Cînd s-a întors m-a întrebat :

— Tot n-ai gazdă. N-ai vrea să rămîi la noi ? Am vorbit cu mama. O să dormi aici. Şi-o să mănînci cu noi. Cît ţin examenele. Dacă vrei, şi mai mult. În schimb, o s-o meditezi pe Despa. Merge şi ea la şcoală anul ăsta. La liceu. Şi nu-i prea place cartea.

Din ziua aceea am rămas în gazdă la familia Piţigoi, pe care chiar în seara aceleiaşi zile am cunoscut-o.

12

URUMA

Filipache căscă. Îi trosniră fălcile. Își puse ochelarii și se uită la ceasul cu cuc din perete. Îmi spuse :

— Nici șase !... Nu m-am săturat de somn. M-aș mai culca un pic, vericule.

— O să dormi la noapte.

— La noapte o să-i trag iar un pui de chef. Tu ce vrei să faci ?

— M-aș duce în oraș. Am ceva treburi.

— Mîncăm devreme. La nouă. Dacă-ntîrzii, se supără mamaca. Îi vine greu să-ntindă masa de două ori.

— N-o să fie nevoie.

În poartă, codana negricioasă mă ajunse din urmă. Ca o sălbăticiune de pădure venise. Nici nu-i auzisem pașii.

— Ai văzut ? L-am pus pe Ciul în lanț, să nu te muște.

— Mulțumesc, Despa, ești foarte drăguță.

— Iar începi ? Dacă îmi mai spui o dată așa, te drăcui de te trec Dunărea...

— Aș ! Cum o să mă drăcui ! O fetiță ca tine... Frumoasă coz. Cuminte...

Se supără. Ochii îi scînteiară năprasnic.

— Fetiță ? Am crescut. Nu mai sînt fetiță...

Îi spusei, ca s-o potolesc :

— Da. Ai crescut. Ești o adevărată domnișoară...

— Crezi într-adevăr?

— Cred...

— Știu nu numai să drăcui. Știu să și ocărăsc... Am învățat de la mama. Ce-i mai drăcuie pe alde frate-meu... Ce-l mai ocărăște pe tata...

— Vai! O doamnă, înțeleg... Dar o domnișoară, dacă drăcuie și ocărăște...

Nu îmi îngădui să sfîrșesc fraza. Se repezi și mă împunse cu pieptul. Îi simții sînii încă mici și tari ca merele crețești. Făcui un pas îndărăt și mă sprijinii de stîlpul porții.

— Era cît p-aci să mă dobori...

Băgă de seamă că m-a tulburat. Rîse scurt și-mi arătă dinții mici și albi ca de capriță. Își reteză brusc rîsul și se încruntă:

— Ce li se întîmplă fetelor care drăcuie și ocărăsc? Spune-mi...

— Le miroase gura urît.

Rămase o clipă pe gînduri.

— De unde știi? Te-ai sărutat cu fete?

— Nu. N-am sărutat încă nici o fată. I-am auzit și eu pe alții vorbind...

— Minți...

— Nu mint, Despa...

Mă învălui tot în priviri și își strîmbă gura a silă:

— La urma urmelor, s-ar putea să spui drept. Cine să se uite la un gălbejit ca tine... Și... și... după ce că ești gălbejit, de parcă ai fi trăit fără să dai ochi cu soarele, văd că mai ești și șontorog... Abia tragi piciorul după tine...

Se auzi de undeva, din ogradă, un glas:

— Despa!... Nu ți-e rușine?

Se întoarse și răspunse:

— De ce să-mi fie rușine, mamă? De ce să-mi fie rușine? Ce? N-am spus adevărat? Am spus adevărat... E urît... E gălbejit... E șontorog... Are ochi verzi ca gînsacul. Cum poate să vadă cu ei? Gînsacul...

Le lăsai să se ciorovăiască departe de urechile mele. Plecai și-mi grăbii pașii. Cu cît mergeam mai repede, cu atît șchiopătam mai rău și atrăgeam atenția asupra mea. Oamenii cu care mă întîlnii nu se prea uitau la fața mea. Se uitau la picioarele mele. Unii rîdeau. Alții mă compătimeau. O femeie bucălată, mîndră de picioarele ei groase, după ce trecu de mine, îi spuse bărbatului care o ținea de braț:

— Săracul!...

Bărbatul îi răspunse repezit:

— Ce sărac? Trebuia să se înece... Ori să se spînzure... Cînd sint atîția oameni sănătoși pe lume, de ce să mai facă și betegii umbră pămîntului?...

Îmi veni să mă opresc, să adun pietre de pe jos și să i le arunc în cap. Îl iertai.

Ca să ocolesc birtul unchiului Tone și să nu-i mai dau prilej să mă vadă prin fereastră și să-și facă iarăși inimă rea, am luat-o pe o stradă lăturalnică. Vai mie! În poarta casei lor am dat peste domnișoarele Vurtejeanu... Îmbătrîniseră... Și nici una din ele nu se măritase. Mă gîndii la găleata de sub patul îngust, din sălița strimtă în care dormisem cu ani în urmă, un timp. Mi se făcu greață. Le salutai.

îmi răspunseră mirate. După ce mă mai depărtai, o auzii pe una din ele, pe Fify:

— Fetelor... E ăla şchiopul, care a fost slugă la noi...

— Ce găligan... Înalt ca o prăjină...

Pe Zoie o găsii în curte. Aşternuse un ţol vechi la umbra dudului. Se odihnea întinsă pe şold. O fetiţă cîrnă, cu părul cîrlionţat, se juca pe lîngă ea cu o păpuşă cheală, din pîntecul căreia ieşeau scame. Se ridică, îşi potrivi fusta galbenă şi-mi întinse mîna. I-o sărutai. Roşi.

— Tu... Nu trebuie...

— Eşti măritată...

— Da... Da... Sînt măritată... Ai venit... Tu... Credeam că n-ai să vii... C-oi fi uitat...

— N-am uitat...

— Stai... Stai... S-aduc nişte scaune.

A adus din casă două scaune de lemn, fără speteze.

— Scaunele... De pe cînd ţineam şi noi birt.

Mîncasem odată, demult, cu tata, în birtul lor, iahnie de cartofi, de post — era într-o vineri — stropită cu mult ardeî roşu, pisat. Îmi amintii totul. Ploua. Şi eram ud şi-mi era frig. ...Îmi plăcuse iahnia. Mirosul năvăli prin ani şi-mi gîdilă nările... Ne aşezarăm. Muierea tînără, cu ochi verzi şi cu burta la gură, zise:

— De cînd nu te-am văzut!... De cînd nu te-am văzut, Darie... Eram copilandri... Parc-ar fi trecut o mie de ani de atunci... O mie de ani...

Toanta!... Sta gata să plîngă. Parcă mai era ceva de plîns!... Nu mai era nimic. Anii trecuseră. Nu

aveam cum să-i aducem îndărăt și să-i mai trăim, încă o dată, altfel.

— Într-adevăr! Parc-ar fi trecut o mie de ani de atunci... Uneori timpul trece greu...

— Tu... spune-mi pe unde-ai fost... Tu, spune-mi ce-ai văzut... Dar... Stai... Stai... Am uitat... S-aduc dulceață...

S-a repezit în odaie și s-a întors cu două farfurioare cu dulceață de piersici și cu două pahare cu apă...

— Și mie... Și mie... a scîncit fetița.

Zoie i-a dat farfurioara ei cu dulceață și-a potolit-o.

— Povestește-mi...

I-am povestit cum îmi petrecusem o vară într-un sat tătăresc din Dobrogea. Cum îngrijeam de caii unui tătar... Cum mă duceam cu ei la păscut, pe cîmp... Cum mă hrăneam cu lapte de iapă și cu carne friptă, de berbec...

— Dar cum ai ajuns acolo, la tătari?

— Căutam de lucru.

— Și tătarii aveau fete?

— Aveau. Destule.

— Și nu te-ai îndrăgostit de nici una?

— Ba da. De una cu ochi de iarbă, ca ai tăi.

— Cum o chema?

— Uruma... Era gălbuie la chip și purta șalvari roșii și feregea... Și-mi propunea să mă fac tătar, să rămîn acolo pentru totdeauna... Să creștem cai și să ne făurim casă la marginea satului. Îmi făgăduia că dacă mă fac tătar și mă însor cu ea o să țină

casa curată ca ghiocul şi că o să-mi nască în fiecare an un tătăruş...

— Dar n-ai rămas...

— Cum vezi, n-am rămas. Uneori îmi pare rău...

— Şi... Uruma ştia ce e dragostea?

— Ştia...

— Tu... Tu... Darie... Aş vrea să ştiu şi eu ce e dragostea...

— Nu ştii? Ştii... doar eşti măritată...

— Nu ştiu... Pandele vine, mănîncă, se culcă. Se suie pe mine. Gîfîie... Pe urmă îmi întoarce spatele şi adoarme. Şi cum adoarme sforăie... Eu rămîn trează, tu, şi tristă... Şi mă gîndesc... Mă gîndesc... Tu, spune-mi, tu, asta e dragostea? Numai asta?

— Uneori e numai asta...

— Tu... Tu... Vezi... Mă gîndesc aşa... Mai bine aş muri...

— Ascultă, Zoie... Tu nu ai iubit niciodată pe nimeni? Nu ţi-a plăcut nimeni?

— Ba da, tu... Mi-a plăcut unul Sabu. Cînd îl vedeam mi se părea că mă topesc după el... Dar nu eram încă de măritat. Lucra la Căile Ferate. Venea uneori seara, cu alţii, şi lua masa la noi... Ţinea tata, cum ştii, birt... Îmi făceam de lucru la tejghea şi-l priveam. Aş fi vrut să nu mai plece. Să mă uit, să mă tot uit la el... Mă apuca tata de coade, mă trăgea şi mă trimitea să mă culc...

— Şi mai tîrziu, cînd ai ajuns fată de măritat, de ce nu l-ai luat pe acela, pe Sabu?

— Murise. L-au împuşcat la gară. Atunci. După război, tu, cînd făcuseră grevă. Pe mulţi i-au împuşcat atunci... Stam în pragul birtului. Auzeam

cum trag în ei, cum îi împuşcă, tu... Plîngeam după Sabu... „De ce plîngi ?" m-a întrebat tata. „Mă doare un dinte", i-am răspuns. „Care ?" „Ăsta." I-am arătat, tu, un dinte, la întîmplare. Mi l-a scos, tu, cu cleştele... Apoi am plîns cît am vrut, tu... Spuneam că mă doare locul din care mi-a scos dintele.

Soarele căzuse peste acoperişuri spre asfinţit. Umbrele duzilor se lungiseră. Fetiţa se făcuse ghem cu cheala-i păpuşă în braţe şi adormise.

Atrase de dulceaţa ce-i rămăsese spoită pe obraji, o bîzîiau muşte cu aripi străvezii, albastre.

— Uite-l şi pe Pandele...

Veni un omuleţ cu mustaţă neagră, cu faţa vînătă-stafidie şi cu ochii mici şi negri ca nişte măsline. Purta haine cenuşii, de doc, şi pălărie tare, de paie. Zoie mă prezentă. Omuleţul îmi strînse mîna, se aşeză turceşte pe ţol, îşi luă fetiţa adormită în braţe, îi sărută creştetul, o puse la loc şi-i porunci femeii :

— Dă-mi un rachiu !

Zoie se ridică şi plecă să-i împlinească porunca. Omuleţul se uită după ea cum mergea greu şi cu grijă din cauza pîntecului mare care-i tăia răsuflarea. Îmi spuse :

— E cam tofoloagă nevestica mea... Şi niţeluş cam zăpăcită... Rămîne uneori cu ochii rătăciţi ore întregi... Visează cai verzi pe pereţi... O cunoşti de mult ?

— N-am văzut-o de cînd era mică, dinainte de război...

Clătină din cap :

— Are casă, are masă, are ce-mbrăca, o are și pe soacră-mea care-i ajută la gospodărie... Copii îi fac, unul pe an... Nu-nțeleg ce-i lipsește... Tînjește... Nu știu după ce tînjește, domnule... Mă scoate din sărite cu aiurelile ei... N-am avut parte de nevastă...

Zoie îi aduse un pahar burticos plin cu rachiu. Îl dete peste cap.

— Mai adu-mi unul.

După ce-l bău și pe al doilea ordonă :

— Masa...

Mă despărții de el. Se înserase. Către apus era roșcat cerul. Deasupra, albastru-fumuriu... Auzii în urmă țipete.

— Au ! Au ! Nu mă bate, Pandele... Nu mă bate... Că lepăd... Auuu...

— Dar de ce să nu te bat ?

— Auuu !...

Ajunsei la capătul străduței. Aproape că mă lovii nas în nas cu Dobrică Tunsu... Mai-mai să nu-l cunosc. Înalt, ars de soare, lat în umeri. Devenise un vîșpan de om ! Era îmbrăcat ca un negustor. Cravată în dungi la gît, pantofi galbeni, cu șireturi și bombați la vîrf, cum era moda. Se bucură. Își desfăcu brațele, mă prinse și mă strînse la piept.

— Darie... Ce mai faci, măi băiete ? A ?

Îmi pîrîiră oasele. Abia scăpai din strînsoare. Îi răspunsei :

— Ce să fac, Dobrică ? Bine... Dar tu ?

— Uită-mi-te în față și întreabă-mă de viață... Slavă Domnului... Măi băiatule, măi, dar tu... Tot

gălbejit... Tot golaş... şi... să nu te superi... mai şchiop decît te ştiam...

— Mai şchiop...

— Cu ce treburi ?

— Un examen... la liceu...

— Neghiobule !... Te-apuci de carte... O să mori pe rogojină...

— Şi tu pe saltea...

Începurăm să rîdem amîndoi... El din toată inima, ca omul sănătos, căruia i-au mers toate din plin... Eu, din gît numai. Mi se părea c-o aud mereu pe Zoie strigînd: „Nu mă bate, Pandele... Nu mă bate... Că lepăd"...

Mă luă de braţ. Mă tîrî după el.

— Mai sînt două ceasuri pînă îmi pleacă trenul. Hai să mîncăm la Sotir.

— E scump, îi spusei. Acolo se duc numai domnii.

— Dispun, îmi răspunse Dobrică Tunsu. Dispun şi te invit.

— Dacă dispui...

Intrarăm în grădina restaurantului şi luarăm loc la o masă. Peste oraş veni de undeva, de departe, o adiere de vînt. Vîrfurile salcîmilor dintre ziduri se clătinară. Pe faţa de masă albă căzură cîteva foi galbene. Dobrică Tunsu comandă fripturi. Îi atrase atenţia chelnerului că doreşte să nu lipsească de la masă nici salata de ardei graşi şi iuţi, nici bateria la gheaţă. Grădina restaurantului era plină de orăşeni care veniseră cu familiile să asculte orchestra special adusă de la Bucureşti, „pentru onor. clientelă" cum spunea un afiş lipit pe geam, spre stradă.

Printre mese, doi băieţaşi care semănau între ei ca două picături de apă — probabil gemeni — se jucau alungîndu-se şi strigînd: „prinde-mă, prinde-mă, dacă poţi..."

— După cîte văd, te-ai ajuns!...

— M-am ajuns, Darie...

— Cum ai făcut?

— Semplu!... După ce-ai plecat tu din oraş, n-a trecut mult şi-a început războiul. Au venit nemţii. Au ars o parte din strada mare...

— Am văzut...

— Am învăţat tăbăcăria şi cojocăria.

— Şi asta ştiu...

— Cojocarii şi tăbăcarii s-au umplut de bani. Lucra aici, cu nemţii, unul Stănică Paleacu. Comanda pentru nemţi cojoace, cu miile...

— Deputatul?

— Da. Acela. Deputatul... E dat dracului. S-aude c-au să-l facă ministru... De trei ani m-am stabilit, băiete, la ţară, la Balaci. Am deschis cojocărie. Mi-am instalat şi tăbăcărie. Am şase ucenici, Darie... Lucrează...

— Scoţi sufletul din ei.

— D-apoi cum?

— Ai învăţat ceva de la jupîn Moţatu!...

— Tot.

Făcea haz de naivitatea mea. Mesteca. Înghiţea. Bea.

— Totdeauna ai poftă de mîncare ca astă-seară?

— De ce n-aş avea? Sînt sănătos tun. La Balaci aerul e tare. Am casă la marginea satului.

— Nouă?

— Nouă. Mi-a dat-o de zestre socrul, o dată cu pogoanele.

— Te-ai şi însurat...

— Am şi copii.

— Mulţi ?

— Numai doi...

— Mai ştii ceva de Gogu Şoric ?... Acela care m-a bătut cînd m-am angajat ucenic la jupîn Moţatu... Ai dat şi tu în mine atunci...

— Am dat în tine ? Oi fi dat. Am uitat... Întrebai de Gogu Şorîc... A murit, Darie. L-a înjunghiat, într-o seară, la un bal, Benţe Cotelici...

— Îţi struneşti bine ucenicii, Tunsule ?

— Ca jupîn Moţatu.

— Te pomeneşti că-i şi baţi...

— Dacă nu-l mai atingi din cînd în cînd, ucenicul îşi pierde vremea degeaba. Nu prinde meseria... Pe ucenicii mei îi duc şi la cîmp la muncă... Am mult pămînt. Mai mult de zece hectare... Şi cumpăr, băiete, cumpăr mereu. Toţi banii pe care-i cîştig îi bag în pămînt...

— Pe la voi, sătenii îşi vînd pămîntul ?

— Săracanii... N-au cu ce-l munci. Sînt înglodaţi pînă în gît în datorii. Vînd pămîntul şi scapă de angarale... Rămîn cu sărăcia...

— Poate dai şi bani cu dobîndă, Tunsule...

— Dau. E bună dobînda. Ban nemuncit.

Orchestra cînta romanţe. Nevestele negustorilor rămăseseră pierdute în gînduri... Dobrică Tunsu s-a uitat la ceas, a făcut plata şi-a plecat spre gară.

— Chiar dacă nu mă grăbesc ajung la timp... Să ne vedem cu bine.

— Cu bine, Tunsule.

Ah! Dacă aş fi izbutit şi eu să fiu atît de cumpănit în tot ce gîndeam, în tot ce făptuiam, ca Dobrică Tunsu!... Eram un zgîrie-brînză, un neisprăvit. Îmi ardeau tălpile. Nu izbuteam să prind nicăieri rădăcini. Visam şi eu, ca şi toanta de Zoie, cai verzi pe pereţi...

Ameţit de neaşteptata întîlnire şi poate şi de vinul pe care îl băusem tot ciocnind cu Tunsu şi urîndu-i şi mai mult noroc, nu-mi veni pofta de somn. Mă pierdui pe uliţi de mahala, fără felinare... Aşa era... Visam cai verzi pe pereţi şi-mi plăceau caii adevăraţi. În vara pe care o trăisem în Dobrogea, dacă aş fi vrut, aş fi găsit de lucru la bogătanii romîni, ale căror gospodării le stricase tăvălugul războiului, sau la bulgari, ca paznic de cornute. Fugisem şi de unii, fugisem şi de alţii. Ţinînd malul mării, mă pomenisem înserînd la Sorg, printre tătari. Primarul Selim, după ce se uitase prin hîrtiile mele ca mîţa în calendar, ca să-şi dea seama cu ce fel de vîntură-pulbere are de a face, mă întrebase dacă nu aş dori să rămîn la caii lui, să-i îngrijesc. Nu avea prea mulţi, numai douăzeci şi trei, mai mult iepe, başca vreo cincisprezece mînji...

— Am avut slugă un păcătos de turc de la Mangalia. A fugit acum o săptămînă la Constanţa, să văxuiască ghetele orăşenilor.

Mă amuza întîmplarea. Tătarii nu-mi displăceau. Aveau case răcoroase, curate, fără purici, curţi împrejmuite cu ziduri de tizic, cu viţă de vie şi salcîmi umbroşi. Mai dormisem prin case tătăreşti. Mai mîncasem la mese tătăreşti. Turtişoarele plă-

mădite fără sare, coapte în spuză, pe vatră și unse cu miere, erau gustoase... Mult mai gustoase decît feluritele mîncăruri cu sos gras, în care mai cădeau și muște, din birtul economic al unchiului Tone...

— Pînă la toamnă, adăugase Selim. Atunci pleacă sezoniștii de pe malul mării cu bacșișurile și farafîstîcurile lor și se întoarce păcătosul de turc...

— Și leafă ? Cît îmi dai pe lună ?

— Treizeci de lei bătuți pe muche...

— E puțin, domnule Selim...

— Treizeci și doi... Fie treizeci și doi...

Tătăroaica mă privise pe sub vălul negru care îi acoperea fața. Bolborosise ceva. Selim îi răspunsese rîzînd pe tătărește, apoi mă lămurise :

— Zice că ești șchiop... I-am amintit că și Timur a fost șchiop. Asta nu l-a împiedicat să colinde lumea, s-o bată și s-o supună cu sabia... Are calul picioare și pentru tine... Și mai zice să nu te legi de fată, de Uruma... Cum o să te legi tu de fata stăpînului ?

Pe Uruma am cunoscut-o în aceeași seară, cînd s-a întors cu caii de la tabun. Era inaltă, subțire ca trestia, cu ochi verzi, de iarbă.

Numai ochii am putut să-i văd atunci. Purta și ea fața acoperită, după obiceiul pe care unii tătari dobrogeni îl împrumutaseră mai demult, în vechime, de la foștii lor stăpîni, turcii.

— Mîine, în zori, mi-a spus Selim, pleci cu Uruma să-ți arate unde e tabunul. Acum adăpați caii...

În curtea tătarului se afla o fîntînă cu roată. De capătul frînghiei de cînepă spînzura, gol, burduful de piele. Fîntîna era, ca toate fîntînile dobrogene,

grozav de adîncă. Jgheabul de adăpat caii, de lîngă fîntînă, era lung și larg, un jgheab de piatră scos din pămîntul pietros, de lîngă mare, unde a fost în alt mileniu cetate grecească.

Să scoți apă cu burduful pentru a astîmpăra aprriga sete a aproape patruzeci de cai nu era ușor. Dar nici prea greu nu mi s-a părut. Eu învîrteam la roată, încordat, îmi trosnea spinarea, fruntea mi se umplea de sudoare, aduceam din adînc, la buduroi, burduful plin. Uruma îl prindea și-l răsturna în jgheab.

Cînd caii s-au săturat de băut, s-au tras în arie. Am ridicat ochii și-am văzut cerul spuzit de stele... Dincolo de marginea satului, foșnea, ca o vastă pădure, marea.

M-am culcat sub un șopron acoperit cu scaieți, pe niște piei de oaie. În zori m-am trezit tras de picior.

— Hei ! Lenk...

Am înțeles că eu eram Lenk... Așa binevoise să mă boteze Uruma—Lenk, adică Șchiopul.

Am încălecat fiecare pe cîte un cal, pe deșelate. Caii nu aveau căpestre. Meșteșugul era să te ții bine de coamă și să-i îndemni la mers cu călcîiele goale.

Tabunul se mărginea într-o parte cu marea. Era un cîmp aspru, neted, acoperit cu iarbă măruntă și cu mărăcini. Uruma a plecat fără să-mi spună o vorbă. M-am dezbrăcat în singurătatea cîmpului și a țărmului și m-am întins, gol, pe nisipul fierbinte. Prin largul mării treceau, venind din larga lume ori plecînd către larga lume, vapoare. Lăsau dîre de fum negru în urmă vapoarele. Vîntul ușor le des-

trăma și le risipea. Caii aproape sălbatici se răsfirau pe tabun, mînjii se mai și jucau mușcîndu-se unii pe alții cu dinții. Mi se odihnea trupul. Soarele mă pătrundea, mă umplea de lumină și de putere. Cînd nu mai eram în stare să-i rabd arșița mă azvîrleam în mare, înotam pînă osteneam.

De ce îmi plăceau caii ? De ce îmi plăcea apa ?...

Pe cal eram om întreg, mai îndemînatic și mai ager poate decît alții. Tot așa și în apă. Sfiala, stînjenirea îmi piereau. Mișcările îmi erau sprintene, vioaie. Îmi pierea și tristețea. Mă cotropea bucuria vieții și toată făptura mea cînta ca o vioară vrăjită. Pe cînd înotam in picioare și îmi dădeam la o parte părul ciufulit care îmi căzuse pe ochi, am zărit-o venind călare pe Uruma. Soarele era drept la amiază. Am înțeles că-mi aducea hrana. Prea aproape era de țărm ca să mai am timp să ajung la margine, să fug pe nisip și să-mi acopăr goliciunea. A venit pînă lîngă straiele mele, a sărit pe nisip, a pus jos coșul cu turtișoare și ulciorul cu lapte acru, de iapă, și cu o lovitură ușoară pe gît a alungat calul. Am înotat mai în larg un timp, apoi, întorcînd capul, am văzut-o tăind apa cu brațele în urma mea. Am luat-o pieziș. S-a dat afund și peste cîteva clipe mi-a răsărit în față la un pas. Și-a adunat părul galben ca aurul vechi cu mîna și și l-a aruncat pe spate. Mi s-a părut că fața ei lată, cu pomeții obrajilor nițeluș ieșiți înainte, cu nasul mic și ochii piezişi, e plină de un farmec fără seamăn. Sînii, două gutui. Apa verde a mării era străvezie cum străveziu e văzduhul în ceasul dintîi al dimineții. Trupul întreg gălbui îi era. Pîntecul supt, mijlocul subțire,

mici şoldurile. A întins mîna, m-a apucat de ceafă şi m-a apăsat. M-am dat afund cu ochii deschişi şi am văzut-o pogorînd în adînc după mine ca o lungă şi ciudată vietate de apă. Eram goi, cum goi vor fi fost oamenii la începutul leaturilor. A alunecat pe lîngă mine, mi-a dat un bobîrnac peste nas şi a ţîşnit ca fulgerul în sus... Am găsit-o la suprafaţă făcînd pluta. Mi-a strigat :

— Lenk, eşti grozav de urît... Ai nasul lung... Ce-ţi trebuie un nas atît de lung ?...

Şi a chicotit. I-am răspuns :

— Sînt cîrn...

— Nu, mi-a spus Uruma, din nasul tău se pot face cinci nasuri de tătar...

Nu am mai contrazis-o... M-am îndreptat spre ţărm şi, fără să mai aştept să mă usuc, m-am îmbrăcat. A venit şi Uruma. M-am depărtat şi-am urcat mărunta ridicătură care despărţea marea de cîmp. Caii, osteniţi de arşiţa amiezii, se adunaseră în stoluri, se apărau cu cozile şi cu boturile de muşte.

Pe Uruma am găsit-o întinsă pe nisip. Îşi pusese şalvarii roşii şi pieptul şi-l acoperise cu un văl subţire de borangic.

— Să mîncăm, Lenk... Ţie nu ţi-e foame ? După ce înot, totdeauna mi se face foame...

Turtişoarele erau dulci. Laptele acru, din ulciorul pe care Uruma îl îngropase pe jumătate în nisip, lîngă ţărm, să-l ajungă şi să-l învăluie talazurile, era rece. Tăia şi potolea setea.

— De unde ai venit tu, Lenk ?

I-am arătat zarea depărtată.

— Cred, Lenk, că pe tine te-a adus la Sorg marea.

— Da, m-a adus marea, dar nu sînt un om al mării. Sînt om de cîmp.

— Am văzut că știi să umbli cu caii...

— Dar aici m-a adus marea...

I-am povestit cum colindasem cîteva luni, pe jos, Italia și cum dintr-un alb port sicilian mă adusese pînă la Constanța un vas petrolier...

— Și cu ce te-ai îndeletnicit pe vas ?

— Am spălat vesela. Am mai spălat și puntea. I-am pregătit cafea — pe cărbuni, ca la Istambul — căpitanului Melcu...

— Lenk...

— Da...

— Vino mai aproape...

Am tăcut. Un val mai înalt s-a spart de țărm, s-a prelins pînă lîngă noi și ne-a răcorit tălpile. I-am spus :

— Au să ne vadă caii...

— Au să ne vadă... Dar nu au să ne pîrască tatii... N-au grai omenesc... Numai oamenii au grai. De aceea și sînt ticăloși.

— Nu toți, Uruma.

— Da... Poate.

— Uruma...

— Da...

— Cine te-a învățat dragostea ? Turcul ?

— Nu. Memet era nespălat. Altcineva... Dar tu... Nu mă întreba. Îmi frigi inima dacă mă mai întrebi...

— N-am să te mai întreb nimic. Niciodată.

M-am lipit de Uruma.

— Nu ți-e teamă că ai să aduci pe lume un tătăruș ?

— Nu... Nu te gîndi... Știu eu... N-o să rămîn de rușine...

Am păscut pe tabun și am adăpat herghelia lui Selim din Sorg pînă cînd s-a pogorît asupra Dobrogii toamna, cu vînturile ei aprige și cu ploile ei năprasnice. Atunci țărmul a rămas pustiu. Pustiu și gol. Turcul văxuitor s-a întors de la Constanța și Selim din Sorg și-a reprimit cu bucurie vechea slugă.

— Acum, Lenk, poți să te duci de unde ai venit. Memet se mulțumește, pe iarnă, cu un sfert din leafa pe care ai cerut-o tu.

Am încheiat cinstit socotelile. Uruma mi-a spus :

— Poate la vară te reîntorci, Lenk.

— Poate...

Am plecat prin vijelie și ploaie tîrînd greu, după mine, piciorul.

Nu mă mai întorsesem în Dobrogea... Mă apucasem de... carte... Prin întunericul unei uliți copleșite de salcîmi, hoinăream, bătut și chinuit de gînduri, prin Rușii de Vede.

„Nu da, Pandele... Nu mă bate, Pandele... Că lepăd..." Pandele dormea. Zoie... cu caii ei verzi pe pereți.

Năzării, în umbră, pe bancă, la o poartă, două fete. Una mă strigă :

— Gaie ! Ei ! Gaie... Încotro de duci, mă ?...

Mă pufni rîsul. Doctorul Ganciu, de la Omida, ca să nu se ostenească prea mult cînd mă striga și mă trimitea să-i aduc o gingirlie de la țața Lenca,

îmi scurtase numele la o singură literă, îmi spusese I... Diplomatul mă botezase Scaurus... Unii, Dințosu îmi spuseseră... Doamna Cîrlan îmi spusese, nu înțelesesem niciodată pentru ce, Cioacă. La Turnu, Vasilica nu mă scosese din Gicu... Uruma îmi spusese Lenk, fără să se gîndească măcar că m-ar putea jigni... Despa, cum mă văzuse, îmi dăduse numele de Gălbejitul... Acum, drăcoaicele ale căror chipuri în lumina albăstrie a lunii pline care cădelnița peste oraș nici nu le deslușisem, necum să le văd ca lumea, mă strigaseră Gaie...

— Nu sînt Gaie, îi răspunsei. Sînt frate-său...

— Zexe !... spuse cealaltă. Gaie n-are nici un frate...

— Ba are...

Mă dusei spre ele și, inclinîndu-mă adînc, le salutai.

— Ia te uită la el ! Ce spui, Marghioalo, de caraghiosul ăsta ? Ne crede contese...

Marghioala se răsti la mine :

— Îndreaptă-te și stai între noi, Puiule... Într-adevăr, nu e Gaie, Bibino, e Puiu...

— Aș ! Taci, ghia... Nu e Puiu... E frate-său Mogîlea...

— Nu vă mai certați, le spusei. Sînt cine vreți voi să fiu...

— Atunci e bine.

Se zgîiră un timp la mine.

— E chel, tu, spuse Marghioala.

Bibina întinse mîna și-mi pipăi capul.

— Nu, tu, nu e chel. E tuns chilug.

— Îl luăm între noi ? întrebă Marghioala.

— Să-l luăm, îi răspunse Bibina.

Îmi făcură loc între ele. Mă așezai. Banca de lemn era scurtă. Furăm nevoiți să ne înghesuim. Întîi mă luă de gît Marghioala. Pe urmă mă luă de gît și Bibina. Mă cuprinse un val de căldură. Mă simții bine. Osteneala pe care o purtam de cîteva zile în trup pieri. Le întrebai :

— Dar cum de sînteți singure ? V-au părăsit amurezii ?

— Ne-au părăsit, spuse Marghioala. Au zis că...

— Taci, tu, o întrerupse Bibina, nu-i spune secretele noastre...

Marghioala mă întrebă :

— Tu, Puiule, ești rușan ? Nu te-am văzut pînă acum.

— Sînt de la Omida...

Bibina pufni în rîs.

— Hoțule !... Vrei să ne duci cu preșul. N-ai de loc mutră de țăran.

Îmi adulmecă obrazul și adăugă :

— Nu miroși a ceapă... A vin miroși. Ai băut.

— Cîteva pahare. Cu un prieten...

— Nu. Nu ești țăran...

— Am mai trăit pe la oraș...

— Așa, da...

Ne privi luna. Din cînd în cînd trecea peste vîrfurile salcimilor o pală de vînt. Răsucindu-se ușor și parcă vrînd să întîrzie atingerea cu pămîntul, cădeau frunze moarte. Fetele mă strînseră, mă înghesuiră, mă înghioldiră în coaste, mai vorbirăm. Trecu repede vremea. Adormi orașul. Se făcu tîrziu. Vrusei să plec.

— Hai să mai stăm de vorbă și în casă, spuse Bibina.

— Să ne dai vamă, o întregi Marghioala.

— Stați singure ?

— Singure, îmi răspunse Bibina.

Intrarăm în curte. Trecurăm printre steble de flori. Casa scundă, cu acoperișul teșit. Văzui un om dormind pe prispă.

— Parcă ziceați că sînteți singure, spusei și le arătai omul adormit.

Bibina îmi răspunse :

— Bunicul. Are somnul greu. Și e surd...

Aprinseră lumina și mă poftiră să mă așez comod, cît mai comod. Luai loc pe marginea patului. Singurul scaun care se afla în odaie mi se păruse prea șubred. Își potriviră părul în oglindă. La lumina lămpii le observai mai bine. Marghioala era nițeluș bucălată și avea obrazul ușor ciupit de vărsat. Bibina mi se păru uscățivă și mai ageră. Mi se părură frumoase. Aprinseră o lampă de spirt și pregătiră cafele. Aprinseră țigări. Fumarăm.

— Tu... Ai să rămîi mult în oraș ?

— Două săptămîni.

— Și pe urmă ?

Ridicai din umeri.

Se crăpa de ziuă cînd le părăsii. Mă conduseră pînă la poartă. Îmi puseră și o garoafă la butonieră.

— Tu, Puiule, să mai vii pe la noi. Seara. Ne găsești la poartă.

— Și dacă nu sînteți singure ?

— Treci, ne saluți și te duci. Și încerci seara următoare.

În drum spre gazdă, mă întîlnii cu soarele. Eu mă uitai la soare. Se uită şi soarele la mine. Nu se miră. De cînd mă cunoştea, tot treaz mă găsea cînd răsărea, tot pe drumuri.

Ciul, slobod, mă lătră. Gazdele se treziseră. Filipache, gol pînă la brîu, se spăla pe prispă. Lua cana cu apă, o ducea la gură, îşi umplea gura cu apă, punea cana pe scaun, slobozea apa din gură în palmă, se freca pe obraz, pe gît, pe ciotul mîinii drepte. Mă luă în primire :

— Mi-ai tras chiulul, vericule. Din prima noapte. Să ştii că nu se face.

— M-am întîlnit cu unul Dobrică Tunsu, cu care am lucrat pe vremuri, la jupîn Moţatu... Am mîncat la Sotir...

— Dar garoafa ?

Mă dezmeticii. Luai garoafa de la butonieră şi o strivii în mînă. Degetele mi se umeziră.

— Mi-a pus-o în piept o florăreasă...

— Pe altul să încerci să-l îmbrobodeşti, vericule. Filipache cunoaşte toate cotloanele oraşului. Ţi-ai petrecut noaptea cu fetele Scutelnicu, cu croitoresele.

— Cum de-ai ghicit ?

— După garoafă... Ele au obiceiul... Cine doarme noaptea la ele pleacă în zori cu garoafă la butonieră... Le cunoşteai mai dinainte ?

— Nu. După ce m-am despărţit de Tunsu nu mi-era somn. M-am plimbat la întîmplare, pe uliţi...

— Bine că n-a dat peste voi Timon... Nu mai pupai examen, vericule...

— Timon ? Cine e Timon ?

— Profesorul de franceză... Trăieşte cu fetele Scutelnicu. Mai trăieşte el şi cu altele. Dar cel mai mult are boală la fetele Scutelnicu...

— Trăieşte cu amîndouă?

— Dar ce? Strică?

Îl lăsai să se spele mai departe şi să se îmbrace. Intrai în odaie să-mi iau cărţile. Intră după mine şi Despa. Era desculţă, cu părul lung şi negru despletit, şi îmbrăcată într-o cămaşă de noapte albă şi lungă pînă la pămînt. Holbai ochii şi o privii. Se uită cîteva clipe la mine. Părea supărată foc. Se repezi ca o pisică sălbatică, mă cuprinse cu braţele de gît, mă încolăci şi-mi muşcă pînă la sînge gura. Sări îndărăt. Din prag îmi şopti:

— Ei! Spune-mi! Îmi miroase mie gura urît, Gălbejitule? Nu-mi miroase... A... Lipiciosule... Lipiciosule... Gălbejitule... Lua-te-ar dracul...

La examenul oral, Valentina străluci. Spuse pe dinafară *Chemarea* lui Cerna şi-l ameţi pe Turtulă. Scrise cu creta pe tablă frazele complicate pe care i le dictă profesorul, fără să facă nici o greşeală. Deschise cartea la întîmplare, cum i se ceruse, şi citi frumos.

— Bravo, Valentino, îi spuse Turtulă. Bravo... Dacă te duceai mai de mică la şcoală, ajungeai artistă...

Se descurcă destul de bine şi Filipache. Ca să-l emoţioneze pe Turtulă şi să-i smulgă o notă mai mare, îşi agită mereu ciotul urît. Izbuti. Turtulă mă strigă. Văzîndu-mă cum şchiopăt, nu-şi putu opri zîmbetul. Zise, adresîndu-se clasei:

— Stăm bine ! După un ciung, un şchiop.

Îşi aruncă ochii peste lucrarea mea scrisă, în timp ce sala, în care pe lîngă elevi se aflau o sumedenie de orăşeni veniţi să asiste, hohotea de rîs de gluma cu ciungul şi cu şchiopul. Mă rezemai de tablă şi aşteptai întrebările. Aşteptai cam mult. Lucrarea îl prinse. O citi de la un cap la altul. Mai citi o dată pagina întîia. Apoi se întoarse cu scaun cu tot spre mine, rînji şi-mi spuse acru :

— Mi-ai umblat cu pezevenclîcuri, domnule, cum te cheamă... Ai încercat să mă înşeli, boierule de trei parale... Să mă păcăleşti pe mine, ostaş care am îndurat războiul... Logofete brînză-n bete... Să-ţi baţi joc de obrazul meu, profesor cu practică... Plevuşcă... Ai copiat... Ai venit cu cine ştie ce carte, ai deschis-o şi ai copiat cu neruşinare... De ce? V-am spus că mă mulţumesc cu puţin ! Tîlharule !... Doi îţi dau la lucrarea scrisă... Auzi ? Derbedeule !...

Mă bălăcări, pînă se sătură, în hohotele de rîs ale asistenţei. Îndurai cu răbdare. Îndurai neslăbindu-l din ochi. Faptul că nu crîcneam, că nu mă ruşinam şi nu mă roşeam îl scoase, în cele din urmă, din pepeni. Părăsi scaunul, veni lîngă mine şi ţipă :

— Ce să-ţi fac ? A ? Ce să-ţi fac ? Te elimin din examen... Ai umblat să mă înşeli... Banditule...

Ridică mîna să mă pălmuie. Mă ferii. Palma destinată obrazului meu şuieră în gol. Sala tăcuse. Oamenii aşteptau cu sufletul la gură. Poate că îl sperie tăcerea grea. Îşi dădu seama că mersese cam prea departe. Se aşeză din nou pe scaunul lui, începu să se legene şi-mi spuse :

— Ce să fac cu dumneata, domnule cioflingar ? A ? Ce să fac ? Spune-mi, după cine ai copiat ? Din ce carte ți-ai furat teza ? A ? Din ce carte ? Că... oricît aş fi eu de profesor, n-am citit toate cărţile... Mărturiseşte-mi după ce carte ai copiat...

— N-am copiat, domnule profesor... N-am copiat... M-aţi batjocorit degeaba...

Filipache prinse curaj. Se ridică şi declară curajos :

— Domnule profesor, a stat în bancă lîngă mine. N-a copiat. A scris... din cap...

Mai depuseră mărturii de acelaşi fel şi alţii. Vorbi şi Valentina.

— N-a copiat, domnule profesor... N-a copiat. Zău că nu !... Să-mi plesnească ochii dacă mint...

Turtulă spuse :

— Înţeleg. Vreţi să-l scăpaţi. Nu merită. Cine fură azi un ou, mîine fură un bou... Nu putem încuraja necinstea...

Se auzi din fund glasul gros al lui Iscru Mătrăgună :

— Probă, domnule profesor, ce mai atîta vorbă. Puneţi-l la probă... Să scrie în faţa dumneavoastră şi a noastră o lucrare. Să-i daţi alt subiect, mai greu. Să-l vedem ce poate.

— Da, da, probă, puneţi-l la probă, maî spuseră şi alţii.

Turtulă nu se supără, cum m-aşteptam. Zise :

— S-ar putea, deşi nu văd unde-o să ajungem. Dar, în sfîrşit, să ne distrăm. Rar avem prilejul să ne distrăm în oraşul acesta păcătos.

Se întoarse iarăşi spre mine :
— Primeşti, domnule, proba ?
— Da, o primesc...
Scoase din geantă o coală de hîrtie, o iscăli la colţ, mi-o întinse.
— Poftim, stai aici, la catedră, în locul meu, pe scaunul meu, să te văd şi eu şi să te vadă toată sala... Şi să-mi scrii dumneata, să-mi scrii... despre... Ba nu. Să-mi aşterni pe hîrtie impresiile dumitale... Impresiile pe care le-ai avut ieri, aici, la şcoală... Din viaţă, domnule, din viaţă...
Mă aşternui pe scris. Turtulă trimise şi i se aduse alt scaun din cancelarie, îşi găsi loc mai lîngă fereastră şi continuă examinarea orală a celorlalţi...
Povestii cum îl cunoscusem pe Filipache, arătai impresia pe care mi-o produsese el, Turtulă, cînd intrase în clasă. Îi zugrăvii chica, obrazul, ochelarii, mîinile. Îi zugrăvii straiele şi nu-i uitai nici pantofii. O descrisei pe Valentina şi reprodusei cît mă pricepui mai exact intervenţia ei. Adăugai cîteva date despre Cerna, culese în satul în care se născuse, în vremea hoinărelilor mele prin Dobrogea, şi încheiai reîntorcîndu-mă şi arătînd cum fusesem batjocorit în chiar ziua aceea, acolo, în clasă... Nu-i uitasem nici un cuvînt şi nu-i trecusem cu vederea nici un gest... După o oră îi spusei :
— Am terminat.
Îi întinsei hîrtia şi mă dusei în bancă. Găsii un loc gol lîngă Valentina. Mă aşezai acolo. Turtulă luă curios lucrarea şi se adînci în lectura ei. O citi o dată. O citi de două ori. Se ridică în picioare. Spuse :

— Să mă scuzi, domnule, te rog să mă scuzi. Nu mi s-a mai întîmplat...

— Nu face nimic, domnule profesor...

Luă hîrtia și o citi cu glas tare. Sala ascultă tăcută. Cînd sfîrși, zise :

— M-am pripit, domnilor... Era cît pe-aci să săvîrșesc o greșeală... Am ponegrit băiatul pe degeaba... Dumneata, domnule, cum te cheamă... S-ar părea că ai talent... Vrei să te faci scriitor ?

— Nu, domnule profesor... Vreau să devin telegrafist la Căile Ferate...

— Așa... Așa... Telegrafist... Dar dacă nu poți să ajungi telegrafist, mai bine să te faci căcănar decît scriitor... Căcănar... N-are nimeni nevoie de scriitori în țara asta...

Fața i se întristă.

Își aminti iarăși de anii studenției lui.

— Locuiam într-o casă, la mahala... Într-o odăiță... Mai locuia acolo... dar nu într-o odăiță, ci într-un fel de hrubă, un scriitor, Bronislav... I-ați citit poate cărțile... Se hrănea cu dovleac... N-avea sobă... A murit, ca și alți scriitori, de mizerie...

Mă mai îndemnă încă o dată :

— Dacă nu izbutești să ajungi telegrafist, să te faci căcănar, domnule, nu scriitor, în nici un caz scriitor...

Îi făgăduii solemn deși chiar în timp ce-i vorbeam în capul meu aprins reînviase peisajul dobrogean de toamnă, și Uruma, cu trup gălbui, ca de fum, mi se închegau versuri.

Cerul e vînăt, cîmpul gol și sur,
Vîntul uscat miroase a mour...

Valentina îmi apucă mîna și mi-o mîngîie. Cînd plecarăm, mă întrebă :

— Încotro ?

— Pe Calea Dunării.

— Dacă nu ești grăbit, însoțește-mă către gară...

Îl anunțai pe Filipache că n-am să mă întorc la ei decît spre seară.

— Pleci cu Valentina ! Șmechere... Dar să știi că Valentina nu seamănă cu surorile Scutelnicu... O să-i tragi clopotele degeaba...

Nu-l luai în seamă.

— Măi, ce bine-mi pare de întîmplare... Măi, băiete, mă... Mi-a plăcut cum ai scris... Măi, băiete, mă... Noi trebuie să ne punem cu burta pe carte. Să învățăm carte.

— Da, Valentina... Trebuie să ne punem cu burta pe carte, să învățăm.

Oamenii cu care ne întîlneam, vînzătorii care așteptau clienți în pragurile prăvăliilor se uitau la noi. Pe unii îi interesa mersul meu șoldiu. Altora, făptura voinică și plăcută a Valentinei le atrăgea privirile.

— Valentina s-a dus la școală, spuse unul din pragul unei stămbării.

— Vrea să ajungă profesoară...

— Nu-i mai place la doamna Hans...

Ne făcurăm că nu-i auzim.

— Cînd am venit la oraș n-am găsit nicăieri de lucru. M-am angajat la doamna Hans... Au crezut cu toții că n-o să treacă mult și-o să deviu și eu ce-au devenit celelalte... S-au înșelat, băiete... Nu mă atinge stricăciunea pe care o văd acolo, ci mă

întărește să nu lunec... Și n-am să lunec... Am să învăț... Am să învăț... Ai să înveți și tu...

— Am să învăț.

— De la profesori n-o să prea avem ce. Trebuie să citim, să citim... Profesorii ! Turtulă... Timon... Tuie... Alburiu... Mielescu... Ai să-i cunoști... Parcă i-a cules cu arcanul... Să-i vezi seara, la madam Hans, cum se prostesc... Ca să se mai amuze și ele, fetele îi îmbată și le pun ligheanele în cap...

Am ajuns prin preajma gării.

— Acolo, în dreptul felinarului, e casa doamnei Hans... Ne revedem mîine... Avem geografia...

Am luat ușor examenul. Întîmplarea cu profesorul Turtulă a atras atenția celorlalți profesori asupra mea și mi-a făurit, de la început, o mică faimă.

Filipache mi-a propus să rămîn la ei :

— Unde mănîncă zece, mai poate mînca și al unsprezecelea... Iar de dormit... Casa e destul de încăpătoare. Mama te roagă s-o meditezi pe Despa... S-o convingi să învețe. E grozav de încăpățînată...

Am rămas acolo și m-am înscris, ca mulți dintre cei ce-și luaseră examenul, să urmez clasa a doua la curs. Cum eram destul de înaintați în vîrstă, dacă învățam bine, aveam dreptul să dăm vara viitoare încă o clasă. Taxele de examen erau mari. Profesorii și le împărțeau între ei. Aveau interes să ne treacă. Dacă s-ar fi arătat severi, le rămînea școala pustie. Se mai înființaseră și prin alte orășele licee...

— Înțelegi ? îmi spuse Filipache, în doi ani luăm patru clase... Pe urmă ne facem învățători suplinitori.

Liceul era mixt. În fiecare clasă fetele învăţau laolaltă cu băieţii. Se înscrisese şi Valentina la cursuri şi veni cu sîrguinţă în fiecare dimineaţă, cu ochii roşii de nesomn... Dar nimeni n-o prinse picotind.

Într-o zi îmi spuse :

— Sînt sănătoasă ca o vacă. N-o să mă doboare nici munca la doamna Hans, nici şcoala... Am să-mi duc liceul pînă la capăt, Darie...

Îi dădui lecţii Despei care încercă să-mi facă viaţa amară. Maî găsii şi alţi şcolari în oraş care mă chemară să-i meditez. Nu-i refuzai. Eram învăţat să-mi cîştig pîinea de mic.

Plecă toamna de aur şi veni un început de iarnă cu lapoviţă, cu ceaţă, cu negură. Umezeala îmi înfăşură trupul şubred, mi-l cuprinse şi mi-l străbătu şi mă chinui ca pe hoţii de cai.

Ocoleam rudele mele din oraşul care îşi ieşise din calmul obişnuit. Lucrătorii de la Căile Ferate intrară în grevă. Li se alăturară calfele cizmarilor. Veniră lîngă grevişti şi calfele din uliţele cojocarilor şi tăbăcarilor, aducînd şi ucenicii plăpînzi şi golaşi. În oraş începură demonstraţii. Grupuri de lucrători şi ucenici străbăteau străzile cu steaguri roşii, cîntînd :

Sculaţi voi oropsiţi ai soartei,
Voi osîndiţi la foame, sus...

Negustorii se alarmară. Se alarmară şi autorităţile. Deputatul Stănică Paleacu şi senatorul Colţan veniră în grabă de la Bucureşti şi aduseră armată. Se închise clubul muncitorilor. Soldaţii ocupară

gara și împînziră orașul din centru unde sta, mogîldeață, în ploaie, statuia generalului Mantu, pînă la mahalalele în care viețuiau zarzavagiii, lăptarii și țiganii fierari și lăutari. Se închiseră barierele. Peste ferestrele prăvăliilor căzură obloanele. Se închise și liceul nostru. Rămaseră să primească mușterii numai cîrciumile, berăriile, restaurantele și birturile economice. Ziua se auzeau împușcături cînd într-o parte a orașului, cînd în alta. De cum se lăsa întunericul și pînă către ziuă, pocnetele armelor nu mai încetau. Auzii că greva a cuprins toată țara, că trenurile nu mai merg, că la București se varsă sînge. Mă gîndii la prietenii pe care îi lăsasem acolo. Noaptea citii și lucrai. Despa mă întărîta și mă ademenea. Ca să am pace și să văd ce se mai întîmplă, îmi făcui obiceiul de a colinda, cît era ziua de lungă, orașul. Întîlnii oameni în lanțuri purtați spre primărie. Aflai că acolo sînt aruncați în beciurile vechi. Pe strada principală, în apropierea „Îngerului", fusei nevoit să părăsesc trotuarul pentru a ocoli doi lucrători care căzuseră împușcați cu puțin mai înainte și lăsați acolo, întinși. O revăzui pe Zoie. Avea obrazul umflat într-o parte și negru tăciune. Ochii îi erau obosiți și de un verde șters, de iarbă de toamnă...

— Tu... N-ai mai călcat pe la noi.

Burta îi atîrna grea. Abia se mișca. Mă temui să n-o apuce chinurile facerii acolo, în strada goală și umedă.

— Cine te-a lovit ?

— Cine ? Pandele... Stă închis în casă. Bea. Se îmbată. Și, ca să-i treacă urîtul, mă bate.

Îi căzură privirile pe trupurile udate de ploaie ale morților. Tremură. O trecură și lacrimile.

— Tu... Așa l-au împușcat și pe Sabu... De ce împușcă oamenii ? De ce ?... Cînd o să se termine ?... Pandele mi-a spus că Paleacu și Colțan sînt hotărîți să-i omoare pe toți lucrătorii dacă nu se astîmpără... Tu, Darie, spune-mi, de ce-i omoară ? De ce?

Răsunară spre gară împușcături dese ca grindina. Zărirăm, la capătul străzii, prin dreptul uzinei electrice, un grup de soldați. Alergau ca la atac cu baionetele puse la arme. Ne despărțirăm. Soldații se apropiară. Intrai în curtea unchiului Tone, să mă feresc. Mă văzu de la o fereastră văru-meu Mișu. Crescuse. Ajunsese tîmplar de mobile. Îi răsărise și mustața și după felul cum o purta, îngrijită, îmi dădui seama cîtă plăcere îi face să arate că nu mai e un băiețandru ci bărbat în lege. Îmi făcu semn să mă duc în casă. Îmi ieși în întîmpinare chiar. Nu îmi surîse cum avea obiceiul. Îmi spuse :

— Calcă încet. În vîrful picioarelor...

— Pentru ce ?

— Tata... Trage să moară...

Vînătă și tristă, căzu peste oraș înserarea. Orașul răsuna de împușcături de parcă ne-am fi aflat în plin război.

— Am fost la „Înger" să caut cele de cuviință pentru îngropare. Am găsit închis... va trebui să mă duc mîine dimineață la Mielu Gușă acasă, să-l aduc la prăvălie. Noroc că am dat în casă peste niște lumînări.

— Îl știam sănătos.

— Da. Era.

— Din ce i s-a tras?

— O să afli.

— Aş putea să merg şi eu să-l văd pe unchiul Tone?

— De ce nu? S-au adunat toate neamurile din oraş. Se află aici şi bunica de la Cîrlomanu. Din întîmplare... Venise să ne vadă... Închipuieşte-ţi, vere, pe jos... Peste treizeci de kilometri...

Din liota de copii pe care îi născuse şi-i crescuse, trei îi mai rămăseseră bunicii în viaţă: mama, nenea Dumitrache, căruia ţaţa Anica îi umpluse casa de copii, şi unchiul Tone, adică cel mai vîrstnic dintre băieţii ei, acest unchiul Tone care, acum, după spusele vărului Mişu, trăgea să moară. Mă păli mîhnirea... Dar...

Ciudat om mai eram şi eu!... Începu să mă sfredelească şi să-mi dea ghes curiozitatea. Mă întrebai dacă acum s-o fi trezit un pic de înduioşare în inima bunicii... Dacă acum şi-o fi adus ea aminte de anii tineri şi de ceasul în care, crudă, voinică şi frumoasă, căsătorită abia de un an cu bunicu-meu Delcea, şi-a privit pentru întîia oară copilul, întîiul ei copil.

— Te pomeneşti, vere Mişule, că bunica o fi şi plîns...

— Pînă acum, nu. Tata încă mai vorbeşte. Poate o să plîngă mai tîrziu, după ce l-o vedea mort... Dar nu prea îmi vine a crede...

— Nici mie...

Dădu peste noi vară-mea, Nigrita. Ţinea în mînă o sticlă de ţuică. Avea ochii plînşi, osteniţi. Îmi spune:

— N-ai mai trecut de mult pe la noi, Darie.

— N-am vrut să-l supăr pe unchiul Tone.

— De acum înainte nici n-o să-l mai superi. Hai să-l vezi. Mai cunoaşte. O să-i pară bine.

— Crezi ?

— Hai, Darie... O dată moare omul...

Urcarăm scara care ducea la odaia de sus. Cunoşteam odaia de pe vremea în care trăia mătuşămea Finica şi care acum mi se părea atît de îndepărtată... Era largă şi înaltă odaia şi avea o fereastră luminoasă care da în curte.

Casele din fund rămăseseră pe atunci pentru copii.

În odaia aceasta de lîngă birt dormea unchiul Tone singur după ce rămăsese văduv. Trăise mulţi ani de văduvie.

Am intrat toţi trei fără să batem în uşă. Aerul era greu. Mirosea a sînge, a seu, a tutun. Unchiul Tone sta lungit în pat cu ochii larg deschişi, îndreptaţi spre uşă, să vadă cine vine, cine iese... Ştiam mai demult că, dacă omul care trage să moară se află într-o odaie, se uită mereu spre uşă. Omul crede că îngerul negru şi mîhnit, care vine să-i ia sufletul, să-l ducă şi să-l înfăţişeze lui Dumnezeu pentru judecată, pe uşă intră şi pe uşă iese... M-am înclinat în faţa lui şi în faţa morţii pe care o simţeam pe aproape. Unchiul Tone mi-a răspuns prin clipiri din ochi. Moartea s-a făcut că nu mă vede.

Vară-mea Vastea, pe un scaun, lîngă unchiul Tone, sta aplecată şi-i potrivea lumînarea în mînă. Pe un scaun înalt, ceva mai departe de muribund,

se afla bunică-mea de la Cîrlomanu. Vară-mea Nigrita a răsucit un buton şi s-a aprins lampa cea mare atîrnată de tavan. Pe urmă a scăpărat un chibrit şi-a început a-şi pîlpîi lumina mică, deasupra patului în care zăcea lungit unchiul Tone, o candelă.

Unchiul Tone sufla greu, greu. I-a spus cu glas slab vară-mi Nigrita :

— Ţuică...

I-a întins vară-mea un pahar. Cum mîna unchiului Tone tremura, a trebuit să i-l ducă la gură.

— Buuun...

Bunică-mea era tot aşa cum o ştiam. Sta dreaptă pe scaun, de parcă n-ar fi apropiat suta de ani. În urechile ei ferfeniţite, mai purta doi galbeni. Atît îi mai rămăseseră din şiragul cel lung pe care-l purtase în tinereţe şi care-i bătuse ani întregi umerii. Poate că, dacă m-aş fi uitat mai bine la obrazul ei, i-aş fi văzut o încreţitură, două mai mult. Ochii îi avea tot mari şi limpezi, şi, de sub marama albă cu care îşi acoperise capul, îi ieşea în dreptul fiecărei tîmple cîte-o şuviţă de păr înspicat. Anii, care pe mine mă crescuseră iar pe alţii îi îndoiseră şi-i prăpădiseră, trecuseră pe lîngă bunica fără s-o atingă. A binevoit, după un timp de tăcere, să se uite spre mine. I-am şoptit :

— Sărut mîna, bunico.

— Sărut-o...

Şi mi-a întins mîna, mîna ei cu degete lungi, subţiri şi albe.

I-am sărutat-o. Nu mi-am dat seama pentru ce, dar m-a străbătut un fior. Mi s-a părut că sărut mîna

Maicii Domnului, o Maică a Domnului bătrînă, cum nu fusese zugrăvită în nici o biserică, pe nici o icoană.

M-am apropiat de patul unchiului Tone. Era acoperit pînă la bărbie cu o pătură. Avea fața lipsită de sînge. Ochii îi ardeau. Mustața lui groasă și lungă i se lipise de obraz. Broboane mari de sudoare îi răsăriseră pe frunte și pe chelie.

— Cum te simți, unchiule ?

— Bine...

Parcă n-ar fi fost al lui glasul. Blînd. Dulce.

Mai ceru un pahar de țuică veche. Îl bău. Își linse buzele arse de fierbințeală. Prinse, probabil, puteri. Surîse și vorbi :

— Nu te-am văzut de mult. Tot în oraș ?

— Tot. Am avut multă treabă. N-am putut să trec să te văd.

— Treabă ! Oricum ! Ar fi trebuit să treci să mă vezi. Îți sînt unchi. Dar... dar ce faci tu în oraș ? Mi se pare că înveți carte. Tragi a cioclovină....

— Învăț.

— E bună cartea. Să te ții cu dinții de ea. Fără carte, viața e grozav de grea.

— E grea, unchiule.

— Stai aci lîngă mine, pe pat...

M-am așezat lîngă unchiul Tone.

— Rău ! Mă simt rău de tot... Și mi-e frig. Parcă n-aș mai avea sînge în vine... Parcă aș avea gheață... Mă duc. O să mă-ntîlnesc cu tata. Mereu îl visez. Cum ațipesc o clipă, îl visez. Se face că sînt băiețandru și tata e tînăr, tînăr... Așa cum îl știam eu pe vremuri. Mă pomenesc că vine, se

așază lîngă mine pe pat, cum te-ai așezat tu. Dar patul e altul: un pat larg, acoperit cu rogojină, cum aveam noi la Cîrlomanu. Îmi prinde mîinile într-ale lui și-mi spune: „Hai, Tone. Hai cu mine. Acolo unde sînt eu, e bine. N-o să te mai doară nimic, Tone... Nimic n-o să te mai doară..." Mă ajută să mă ridic. Vreau să mă duc cu tata. Și atunci, dintr-o dată, mă taie un junghi aici... Aici, în capul pieptului, pe unde a trecut glonțul soldatului... Și mă trezesc. Și o văd lîngă mine pe Vastea ori pe Nigrita... Săracul tata... Nu i-am dat nimic de pomană. Nu i-am făcut nici o colivă măcar. M-a iertat... De patruzeci de ani nu l-am mai visat...

Bunica ascultă ce ascultă. Nu-i plăcu tînguirea. Se strîmbă. Sări cu gura pe el.

— Tone!... Ești om în toată firea! Ce-ți veni să te iei după vise? Nu ți-e rușine, Tone? Pun bățul pe tine, dacă mai spui prostii în fața copiilor!... Ce pot să creadă copiii de tine dacă te aud vorbind așa?

Nici un băț n-are în mînă bunica. Și chiar dacă ar mai avea, greu îmi vine să cred că ar tăbărî cu el pe omul acesta bătrîn, galben și slab, care își trăiește aci, între cei patru pereți ai odăii lui, ultimele ceasuri.

— Auzi! Visează! Și-i e frică de vise! Omul cînd doarme visează tot felul de fleacuri... E mai mult de o jumătate de veac de cînd o visez pe maică-mea și tot așa îmi spune: „Vino cu mine, fetițo". Și iaca, eu nu mă duc cu ea. N-am nici o poftă să mă duc cu ea. Doarme la cimitir cu pămînt pe

piept. Să doarmă. Toţi o să dormim somnul morţii. O să-l dorm şi eu, dar pînă atunci, mai va.

Vară-mea Nigrita o întreabă:

— Dar pe bunicul nu-l visezi niciodată?

— Îl visez. Tînăr, cu mustaţa galbenă, cum era cînd l-am cunoscut. Şi el, nătîngul, tot aşa: „Hai cu mine. Vino cu mine!" Uneori, de, parcă m-aş duce. Delcea mi se arată în vis tînăr, frumos. Mă ridic să plec cu el. Şi deodată mă fulgeră un gînd prin minte: cum o să mă duc după Delcea? Delcea e mort şi putrezit de mult. Unde mă cheamă el pe mine? Asta nu poate să fie aievea. Asta e vis. Şi... mă trezesc. Arunc ceva pe mine. Ies în grădină, mă plimb. Cerul e înstelat. Grădina miroase a flori şi a frunze. Pîrîul care o taie în două susură. Mă bucur că trăiesc. Îmi pare rău că nu trăieşte şi Delcea. Dar dacă a murit, pot eu să-l înviez? Nimeni nu mai înviază din morţi...

Unchiul Tone ascultă, ascultă... Ochii uscaţi îi ard, strălucesc.

— Nu mai înviază, bunico...

— Tot ce se naşte, moare. Te-ai uitat vreodată noaptea pe cer? Stelele par neclintite. Le priveşti şi spui: ce frumoase sînt! Şi stelele sînt fără moarte. Şi deodată, steaua la care te uiţi, sau alta din apropierea stelei la care te uiţi, tremură o clipă, se desprinde, aşa cum se desprinde fructul prea copt de pe ramură, cade. Arde şi se stinge.

Unchiul Tone a ascultat tot ce-a spus bunica. În mîna dreaptă îi tremura lumînarea aprinsă. S-a mîniat şi a zvîrlit lumînarea izbind-o de perete. Se stinge lumînarea. Spune:

— Tot ce se naşte trebuie să moară... Sînt om, nu stea. Steaua nu ştie că trăieşte. Abia am împlinit şaptezeci de ani... De ce m-au împuşcat? Am ieşit din birt să trag obloanele... Soldaţii m-au văzut... Au tras în mine şi m-au împuşcat... De ce au tras? Mi-am crescut copiii... Numai eu ştiu cum i-am crescut. Şi acum, îi văd mari. Unii sînt mai buni, alţii mai răi. Dar sînt copiii mei. Şi eu pe toţi îi iubesc la fel.

Vară-mea Vastea găseşte că e potrivit să-i facă reproşuri:

— Lasă, că ne-ai mai şi bătut, tată... Şi nu o dată...

— V-am bătut cînd m-am supărat. Dar de iubit, v-am iubit totdeauna. Poate că cel mai mult v-am iubit atunci cînd v-am bătut...

Bunica stă dreaptă în scaun. Un singur dinte îi mai atîrnă, ca şi acum cîţiva ani, pe buză.

— Poate că n-o să mori, maică. Poate... Glonţul nu ţi-a atins inima.

— Mi-a rupt ceva, aici, înăuntru... Am pierdut prea mult sînge... Doctorul m-a pansat... Nu mi-a dat nici o nădejde... O să mor... Nu apuc dimineaţa...

Afară s-a lăsat întunericul greu... Dincolo de fereastră, casa vecină rămîne întunecată... Tot oraşul e în întuneric. Şi în tot oraşul răsună împuşcăturile. Undeva, mai departe, latră o mitralieră.

— Măreşte lumina, Vastea...

Vastea mai întoarce o dată butonul. Dar al doilea bec tot nu se aprinde. S-a ars.

— Ce faci, fată? Ţi-am spus să măreşti lumina. A năvălit întunericul în odaie. Nu mai văd nimic...

Îşi vîră mîinile sub pătură şi-şi apasă pieptul, acolo unde îl strînge tare bandajul.

— Mă-năbuş. Deschideţi fereastra, să intre aer...

Deschid fereastra. Pătrunde în odaie un val de aer rece, jilav. O dată cu aerul străbat pînă la noi, şi mai puternice, împuşcăturile. Mitraliera latră înteţit. Ca o căţea turbată latră.

Dinspre gară se aude, printre împuşcăturile dese, o goarnă. Ceasornicul bate în perete rar: tic-tac, tic-tac, tic-tac...

Aleargă timpul, aleargă...

— Mi-e frig. Închideţi fereastra...

Închid fereastra. Lampa se clatină în tavan. Pe perete, se leagănă umbra rotundă a lămpii.

Bunica îi spune vară-mi Vastea:

— Cheamă-i şi pe ceilalţi. Lui Tone i se apropie ceasul...

Vastea îşi adună fraţii, surorile.

— Unde e Lina? De ce n-a venit?

— Cum o să vie! N-are cui lăsa copiii în grijă... şi Pavelescu e la gară. Dacă nu l-or fi împuşcat. S-aude că pe mulţi i-au împuşcat...

Lumînarea aprinsă din nou arde în mîna unchiului Tone. Aşteptăm toţi, în picioare, deznodămîntul.

Numai bunica a rămas pe scaun. Devine palidă. Se trage cu scaun cu tot lîngă fiul ei. Îşi scoate batista. Şterge cu ea fruntea şi obrazul unchiului Tone.

— Te simţi rău, băiete?

— Acum mă simt mai bine, mamă.

Bunica se ridică de pe scaunul cu speteze înalte, în care a stat pînă acum dreaptă și mîndră ca o împărăteasă pe tronul ei de aur. Face trei pași prin odaie. Se întoarce și se așază pe pat, lîngă unchiul Tone. Îi prinde mîinile.

Mîinile bunicii sînt lungi și albe. Peste oasele degetelor, vinele se văd vinete și subțiri. Mîinile unchiului Tone sînt mari, aspre, cu degete groase, butucănoase. Și bat în galben. Poate că mîinile i-au și murit.

Bunica ia mîinile galbene și mari între ale ei și începe să le mîngîie.

Unchiul Tone surîde :

— M-ai mîngîiat o singură dată, mamă : cînd eram bolnav de friguri. Să tot fi avut zece ani pe atunci...

Bunica îl corectează aspră :

— Nouă ani jumătate aveai. Credeam că te pierd.

— Acum e a doua oară...

— Da. A doua oară, spune bunica.

Nici unuia dintre noi nu i se mai aude răsuflarea. Văru-meu Mișu își șterge nasul. Văru-meu Jorj, cu sprîncenele mari și groase — ce mult seamănă văru-meu Jorj la față cu bunica ! — rămîne împosocat, dîrz, parcă ar fi cioplit în piatră.

Mărunt și cu fața rotundă, alături de mine, văru-meu Călin, care lucrează la Căile Ferate, pare dus cu gîndul în altă parte, la împușcăturile care se aud, la goarna care n-a încetat să sune. Vară-mea Nigrita se ține bine. Cît se ține. Dar parcă

deodată se rupe înlăuntrul ei un zăgaz. Îi năvălesc şuvoaie de lacrimi în ochi. Caută să se stăpînească. Vastea îşi lasă capul în jos. Poate numără scîndurile duşumelei...

Lîngă patul în care zace unchiul Tone se află întins, peste duşumeaua de scînduri, un covoraş lung şi îngust cu un desen: o barză cu aripile întinse, stînd parcă gata să zboare...

— Mă duc, mamă.

Unchiul Tone vorbeşte ca din fundul unei gropi adînci. Buzele îi ard şi faţa îi e cu totul înecată în sudoare. Acum bunica îi ţine mîinile într-o singură mînă. Cu cealaltă îi şterge fruntea, obrajii, bărbia — pe care a crescut barba pe jumătate albă.

— Nu... Nu... Nu muri... Nu muri... Tone... Nu muri, băiatule...

Bunica se apleacă peste fiul ei, peste acest fiu al ei care acum e bătrîn — o mînă de oase înfăşurată în piele galbenă — şi-l sărută.

Îi sărută întîi fruntea, obrajii.

Îi sărută ochii stinşi aproape.

Îi sărută colţurile gurii acoperite de mustaţa groasă şi lungă...

Unchiul Tone încearcă să se scoale. Scoate un geamăt uşor. Se frînge.

Atunci bunica sprintenă sare în picioare. Dă un chiot de fiară rănită de moarte.

Niciodată nu am auzit un strigăt mai sălbatic.

Am îngheţat cu toţii.

Am înţeles că omul bătrîn şi galben, cu capul plecat într-o parte, lungit în patul lui, şi-a dat sufletul.

Dar bunica şi-a sugrumat numaidecît sălbaticu-i strigăt. A tăcut. Pe urmă a început să suspine greu, adînc.

S-a repezit la mîinile fiului ei şi a început să le acopere cu sărutări.

— Băiatul meu... Băiatul meu... Dragul meu, drag... Tone... Tone...

Fetele au început să plîngă. A început să plîngă şi văru-meu Mişu. L-am luat de braţ:

— Hai afară !... E grozav de cald în odaie.

13

PĂDUREA

Se răriră împuşcăturile. Apoi încetară. Mai auzirăm din cînd în cînd sunînd goarnele. Pe unchiul Tone îl gătirăm cu haine de mort, cumpărate pe datorie de la „Înger", îl încălţarăm şi, după ce un bărbier din vecinătate îi rase obrazul şi-i potrivi mustaţa, îl aşezarăm în sicriu. Veniră şi-i făcură slujba de ingropare cei trei popi de la biserica Sfînta Vineri care îmi citiseră şi mie maslul cînd mă bolnăvisem şi rămăsesem beteag.

— Îţi mai aduci aminte de ei ? mă întrebă tata.

— Da. Te-au înjurat şi te-au batjocorit atunci, în biserică. Erau nemulţumiţi că nu le-ai dat destui bani pentru rugăciunile lor.

— Uită şi tu, omule, spuse mama. Au trecut atîţia ani de atunci...

— Cum o să uit ? M-au bălăcărit cum le-a venit la gură... În biserică... Pentru cîţiva gologani...

— Sînt totuşi oamenii lui Dumnezeu...

Tata auzise de moartea unchiului Tone. Venise cu căruţa cu cai. O luase şi pe mama, să-şi mai vadă o dată fratele. O luaseră şi pe soră-mea Elisabeta. Mama şi soră-mea jeliseră mortul după datină. Le potolise bunica.

— Gata ! Nu mai zbieraţi, că tot n-o să-l înviaţi.

Tăcu soră-mea şi îşi şterse ochii.

Tăcu şi mama. Dar nu se putu stăpîni multă vreme. Mai avea un of la inimă. Se apropie de mortul care dormea liniştit şi gătit în sicriul pe care-l adusesem la spinare cu văru-meu Mişu de la „Îngerul" lui Mielu Guşă, şi-i strigă :

— Nene, nene... Ai murit, nene Tone, şi tot nu mi-ai dat îndărăt banii... Ţi-am încredinţat boii, nene Tone, cînd am rămas văduvă, nene Tone... I-ai vîndut, nene Tone, şi mi-ai mîncat banii, nene Tone... Mi-ai mîncat boulenii, nene Tone...

Tata o apucă de mînecă şi-o trase de lîngă mort:

— Taci, femeie... Ce-ţi veni cu boii ?

— Cum, ce-mi veni ? Mi-a mîncat banii luaţi pe bouleni... Şi-acum a murit...

Vară-mea Nigrita îi spuse :

— Lasă, tuşă Mario, o să vindem casele, să împărţim moştenirea şi o să-ţi plătim datoria tatei.

Văru-meu Jorj ieşi din muţenie.

— N-o să-i dăm nimic. De ce făgăduieşti ? Dacă o să ne apucăm să plătim datoriile tatei, o să fim nevoiţi să scoatem la mezat şi pieile de pe noi...

— Nu vă supăraţi, le spuse mama, n-o să vă cer nimic... Am zis şi eu aşa... Mi-a fost necaz... Mi-a mîncat banii.

Oamenii lui Dumnezeu cu ţîrcovnicii lor slujiră mortul ascultînd harţa. Terminară. Unul spuse :

— Să nu întîrziem. Mai avem şi alţi morţi de îngropat astăzi.

— N-o să întîrziaţi, le răspunse vară-mea Nigrita.

Urcarăm sicriul în căruţa tatei. Preoţii o luară înainte într-o birjă de piaţă. Trecurăm prin oraşul

cu obloanele lăsate. Puținii oameni pe care îi întîlnirăm se descoperiră. Unul întrebă :

— Cine a murit ?

— Tone Brătescu, cel cu birtul...

— Aha !... Era bătrîn.

Bunica mergea țanțoșă la un pas în urma căruței. Își pusese pe cap cimber negru. Întoarse capul spre omul de pe trotuar :

— Fiul meu nu era bătrîn. Avea numai șaptezeci de ani. L-au împușcat, altfel ar fi atins suta. A murit pentru că l-au împușcat.

— I-au împușcat și pe alții mai tineri, bunico...

— N-am nimic cu aceia... Dar... Dar... Să se aleagă praful și pulberea de cei care împușcă oameni.

Văru-meu Mișu mergea pe lîngă mine. Din cînd în cînd își mușca buzele.

— Mă doare al dracului de tare.

Gîndii că suferă din cauza morții unchiului Tone. Îl întrebai totuși :

— Ce ?

Îmi arătă mîna înfășurată în bandaj :

— Mîna... M-am lovit la tîmplărie, din greșeală, c-o teslă...

— Nu băgasem de seamă.

— Așa ești tu croit. Cam lunatic. Nimic nu bagi de seamă...

Trecu vîntul pe lîngă noi, ne luă cuvintele și le risipi.

După ce l-am îngropat pe unchiul Tone, am lăsat rudele la cimitir să bătătorească bine pămîntul pe mormînt și să mai jelească pe la mormintele mai

vechi ale familiei. Ne-am luat ziua bună de la toţi şi ne-am suit în căruţă.

— Să trecem pe la Lina. N-a venit la înmormîntarea lui taică-său. I s-o fi întîmplat ceva lui Pavelescu...

— Să trecem, omule, l-or fi împuşcat şi pe el, a spus mama.

— Ştii unde stă Pavelescu, Darie?

— Ştiu, tată.

I-am găsit casa pe Răsuri, chiar peste drum de fetele Scutelnicu... Am intrat cu căruţa în curte, am deshămat caii, le-am pus un braţ de fîn sub boturi.

Tanti Lina adormea doi băieţi gemenei într-un leagăn de tinichea. Să tot fi avut cinci-şase luni gemenii. Pe perete, cîteva rafturi cu cărţi. Un băieţandru ceva mai mare decît mine sta pe scaun în faţa patului. Pe pat, întins cît era de lung, se odihnea nenea Ghincu Pavelescu.

S-a bucurat de vizita noastră. Tata îl avea drag pe nenea Ghincu. Drag îl avea şi mama. Era harnic, cinstit şi avea fire veselă.

— Te-au lovit, Ghincule?

— Mi-a trecut un glonţ printre coaste... Am avut, cum se spune, noroc... Ceara lor de cîini... Dar într-o săptămînă am să fiu pe picioare. O să mă duc la lucru. Mai tîrziu, cînd se va putea, vom începe de la capăt...

Făcuse războiul pe front, ca soldat. Mai avusese răni. Nu se speria de gloanţe. După cîte ştiri ajunseră la urechile lui, greva fusese în toată ţara înfrîntă cu armata.

— Soldații au tras în voi ? a întrebat tata.

— Au tras. Țărani... I-au rupt de noi... I-au amăgit cu pămînt. Le dau pămînt...

— Păzeau bariera, spune tata. Abia m-am strecurat în oraș.

— Bariera !... Va veni o vreme cînd vom înlătura toate barierele...

— Va veni, Ghincule...

Sămînță, ucenicul de la Atelierele Căilor Ferate unde nenea Ghincu Pavelescu era forjar, se trăsese într-un colț al odăii și-i dădea ocol soră-mi Elisabeta. Soră-mea, sfioasă, se uita și ea la băiat. Nenea Pavelescu spuse în glumă :

— Ce e, Sămînță ? Îți place fata ? Într-adevăr e frumoasă de pîcă.

— Îmi place, meștere...

— Dar ea te place pe tine ? Ești cam smolit...

— Nu știu, meștere...

— Dacă vă placeți, să așteptați să mai creșteți. Vă cunun...

Soră-mea se roși. Lăsă nasul în jos și duse mîna la gură să-și ascundă zîmbetul care-i înflorise pe buze. Ucenicul, îndrăzneț, preciză :

— Peste un an, meștere, cînd ies calfă.

— Mai avem și noi un cuvînt de spus, zise mama.

— O să-l spuneți, dadă Mario... Sămînță e băiat bun. A crescut sub mîna mea...

Scoaseră pîinea și brînza pe care o aduseseră de acasă, în traistă. Tanti Lina întinse masa și mîncarăm.

— Dă și vin, Lino. Să bem pentru pomenirea lui socru-meu.

Aduse tanti Lina o bărdacă de vin.

— Dumnezeu să-l ierte, spuse tata.

— Să-i fie țărîna ușoară, adăugă mama.

Sămînță ciocni cu soră-mea.

— Pentru viață, zise ucenicul.

Soră-mea spuse:

— Noroc...

Vorbirăm de una, de alta...

Vorbirăm și de unchiul Tone ca despre cineva care ar mai fi trăit și cu care noi am mai fi avut niște socoteli de făcut... Se apropie seara. Înhămară caii și plecară. Mă lăsară în poartă. Nu mă întrebară nici unde stau, nici cu ce mă îndeletnicesc în oraș.

— Să ne vedem cu bine, Darie...

— Cu bine...

Îi lăsai să se depărteze. Trecui drumul și intrai la fetele Scutelnicu. Se veștejiseră, sub ploile toamnei și în bătaia vîntului rece, garoafele roșii. Dar, lîngă prispă, înfloriseră, ca o spumă albă, tufănicile... În tindă, pe vatră, moșneagul surd punea găteje ude pe foc. Deasupra focului, pe pirostrii, clocotea apa într-o căldare de aramă. Le găsii lucrînd. Marghioala tocmai prindea volan unei fuste largi, încrețite, la mașina de cusut Singer. Bibina cosea nasturi de sidef la o cămașă de mătase albă.

— Aveți de lucru, fetelor.

— Avem, îmi răspunse Marghioala.

Bibina o completă:

— N-ai auzit? Se însoară doctorul Sesam Bezerian... Ni s-au comandat două duzini de cămăși...

Marghioala găsi că soră-sa nu mi-a spus totul:

— Și o duzină de izmene scurte...

Făcui un cap mirat:

— Doctorul Bezerian? N-am auzit de el!

Surdul deschise ușa. Spuse:

— Fierbe apa...

Bibina ieși să arunce mălaiul în căldare și să mestece mămăliga:

— Nu mai e pîine în oraș. Greva... Mîncăm mămăligă... Ca țăranii...

— E bună și mămăliga, spusei.

Marghioala dădu din cap:

— Pe dracu!... Cum o să fie bună? Franzela e bună...

Pregătiră jumări și mîncară cu surdul.

— Tu... N-ai auzit de scandal?

— Am auzit numai împușcăturile.

— Le-am auzit și noi... Dar nu era vorba de împușcături. Era vorba de scandalul din casa morarului, a lui Iani Feratos...

— Tu, Puiu se preface...

— Nu mă prefac...

Cu greu mă crezură. Îmi imputară:

— Trăiești în oraș și nu știi ce se întîmplă.

— Tu, nu-l mai certa, îmi sări în ajutor Bibina... Trăiește în oraș, dar capul și-l plimbă prin nori. Mai bine să-i spunem și lui, tu...

— Morarul are casă mare, aceea împrejmuită de parc, de lîngă liceu...

— Cunosc casa...

— Are și nevastă. Pe una Tia... A cules-o de pe strada noastră, de pe Răsuri... A scos din ea cucoană mare. Înainte de război a purtat-o și pe la Paris. I-a cumpărat și mașină... Cel mai bun prieten al casei era doctorul Bezerian, unul mărunt și roșcat... Trebuie să-l fi văzut și tu. Se fîțîie în fiecare seară pe Strada Mare... Acum cîteva zile morarul s-a urcat în mașină și-a spus că se repede pînă la București. Noaptea s-a întors acasă pe neașteptate...

— Și ?

— L-a găsit la el pe doctor...

— Dacă era prietenul casei !...

— Nu mai face pe tontul ! L-a găsit într-o situație caraghioasă...

Îmi dădu toate amănuntele de parcă ar fi fost de față.

Marghioala rîde :

— Îți închipui, tu, ce cap a făcut madam Moară... Așa-i spune orașul Tiei, doamna Moară...

— Doctorul s-a speriat și mai tare... Morarul nu s-a supărat... S-a jucat numai nițeluș cu pistolul... Ca să nu mai fie discuție.

— Om deștept... De ce să se supere pentru atîta lucru ? Pentru unul ca Feratos... Moară cu patru etaje care macină zi și noapte... Milioane... cîștigă milioane... Fete... cîte vrea și cîte nu vrea...

— L-a pus pe doctor să iscălească o hîrtie c-o ia pe Tia de nevastă... A iscălit... i-a lăsat împreună... Le-a amenajat un apartament în casa lui, iar el s-a dus la București, a scos-o din școală pe sora cucoanei Tia, o mucoasă de șaisprezece ani, a

adus-o acasă. El se însoară cu fetişcana, iar Bezerian cu grăsana... Peste cîteva zile au să aibă loc două nunţi...

— Aşa bărbat, mai înţeleg şi eu, spune Bibina...

— Galanton, adaugă Marghioala... Îi dă doctorului casă, masă... Şi albiturile pentru doctor tot morarul ni le-a comandat... „Dacă se însoară cu nevastă-mea şi locuieşte cu mine într-o casă, trebuie să umble curat. Nu aş putea să-l suport cu jegul pe el..." ...Aşa spunea...

Nu-mi plăcu povestea. Le întrebai :

— Timon mai trece pe la voi ?

— Nu, îmi răspunse Bibina... Devenise gelos, nesuferit. Se prostise. I-am legat tinicheaua de coadă...

— Nu mai trece, îmi confirmă şi Marghioala... Aşa că tu, acum, poţi să vii cînd vrei.

La plecare rupseră din grădină şi-mi puseră la butonieră o garoafă veştedă.

— Tu, Puiule, s-o porţi, să n-o arunci.

— Am s-o port...

La capul străzii o sfărîmai între degete şi o aruncai.

Toamna îşi înteţi ploile. Copacii se dezgoliră şi-şi arătară trunchiurile şi ramurile negre.

Totul se urîţi. Veni şi lapoviţa şi după lapoviţă vîntul uscat şi rece aduse zăpada. În oraşul întins pe spaţii mari drumurile pe care trebui să le bat zilnic ca să ajung la casele în care meditam şcolari mă istoviră. Îmi încordai puterile şi-mi biruii slăbiciunea. Aerul de iarnă, curat, mişcarea la care mă supuneau distanţele, soarele care uneori se

arăta și-mi vedea obrazul mă întremară. Chipul mi se aspri, dar galbenul spălăcit care mă făcea să par ros de boală pieri. Orele pe care eram obligat să le petrec alături de fetișcana negricioasă a gazdei treceau greu. Venea în odaia Despei gazda să vadă cum o ajut pe fată să-și pregătească lecțiile. Se așeza tăcută pe scaun, cîrpea o cămașă sau torcea lînă. Mă străduiam s-o învăț cum se desenează o hartă, îi repetam de cîteva ori lecția de istorie, îi făceam problemele și-o îndemnam să și le copieze pe caiet. Împosocată, se uita pe fereastră cum fulguie, număra ciorile negre care cîriiau în salcîmi, ori își ducea degetele la gură și-și rodea pînă la sînge unghiile.

— Ai înțeles, Despa ?

— N-am înțeles nimic. Nu mi-ai explicat bine. Explică-mi mai bine de la început...

— Chiar de la început ?

— De la început...

— Războiul daco-roman...

Mai bine de o jumătate de oră ținea lecția de istorie.

— Tot n-am priceput...

Gazda se uita la mine cu ochi drăgăstoși.

— Mai spune-i o dată, maică...

Îi mai spuneam lecția o dată, și încă o dată. Îmi răceam gura degeaba.

Pleca gazda. Despa mă întreba :

— Ți-a plăcut ?

— Ce să-mi placă ?

— Cum i-am dovedit mamei că nu știi să meditezi... Că nu știi să explici așa ca să înțeleg...

— Am să plec de la voi dacă te mai porţi aşa. Într-o bună zi o să-mi iau tălpăşiţa.

— N-ai să pleci. Atîta vreme cît vreau eu să rămîi aici, ai să rămîi aici...

Bătea cu pumnul în masă, ca o mică regină neagră.

— Ia caietul şi scrie-ţi lecţia...

— Nu vreau... Mai bine spune-mi tu mie cum sînt fetele Scutelnicu? De ce se duc băieţii seara pe la fetele Scutelnicu?

— Întreabă-i pe cei ce se duc pe-acolo... De ce mă întrebi pe mine?

— Fiindcă şi tu te-ai dus... Ce secret au fetele Scutelnicu?... De cînd l-au izgonit din casa lor, Timon e nenorocit...

— De unde ştii că Timon e nenorocit? Ţi s-a spovedit?

— Treaba mea... Tu să-mi spui mie ce găsesc băieţii la fetele Scutelnicu?

O lăsam fără răspuns. Plecam. Îmi striga:

— Mîine mă duc la şcoală. Dar să ştii, nu răspund la nici o întrebare.

— Ai să rămîi repetentă...

— Asta şi vreau...

Fraţii Piţigoi culeseseră bucatele de pe cîmp, araseră, semănaseră. Acum îngrijeau de vite, cu rîndul. Ziua dormeau. Noaptea plecau şi-şi treceau vremea prin cafenelele oraşului în care se jucau cărţi. Trişau şi cîştigau. Cu banii cîştigaţi făceau nesfîrşite chefuri la care îl pofteau şi pe Filipache. Uneori mă pofteau şi pe mine:

— Hai cu noi...

— Filipache merge?

— De ce să nu meargă?

Mă dusei. Şi nu o dată. Cunoscuî astfel şi drojdia oraşului. Participai la cîrcote şi la încăierări. Dar după cîte văzusem şi trăisem la Bucureşti, după cîte păţisem în călătoria mea silită prin Balcani, cu Cosîmbescu, nimic nu mă mira şi nimic nu mă speria.

— Se adaptează, spuse despre mine Codiţă Piţigoi, cînd mă văzu că ţin piept, la jocul de cărţi, unui parlagiu cu nasul crestat adînc, pînă la rădăcină şi care la cea mai mică supărare scotea cuţitul.

— Ce ştie el! Săracul! Nimic nu ştie... Noroc c-a dat peste noi, să se mai legene şi el pe ale vieţii valuri...

Îmi venea să rîd. Nu rîdeam... De fapt, nu mi-ar fi plăcut să trăiesc între îngeri. M-aş fi încurcat în aripile lor.

Împotriva oricăror aşteptări — căci fraţii Piţigoi, deşi toţi, în afară de ciung aveau armata făcută, nu se gîndeau la însurătoare — unul dintre ei, cel mai în vîrstă, Mîncă, aduse, a doua zi după Crăciun, mireasă în casă.

Pînă în capătul uliţei, venise cu ea de mînă. Acolo, văzînd uliţa plină de zăpadă şi de noroi, fata ezitase.

— Mîncă... O să-mi rămînă pantofii în noroi...

Voinic cum era, o luase ca pe un fulg pe umăr.

— N-o să-ţi rămînă.

Străbătuse uliţa cu ea, intrase în curte şi numai cînd ajunsese în prag îi spusese:

— Sări !

Şi fata sărise... O luase de mînă şi venise cu ea în casă.

— Mamăăă... Mamăăă... M-am însurat, mamăăă... Sriga şi sărea prin casă ca un nebun. Maică-sa auzise şi venise.

— Ce e, mă, afurisitule ? Ce ţipi aşa ?

— M-am însurat... Ţi-am adus mireasă...

Mireasa era o fetişcană bălăioară, cu păr aspru, roşcat, ieşit pe sub tulpan, pe frunte, mărunţică, subţirică, firavă, s-o dea vîntul jos. Se ascunsese la spatele lui Mîncă şi numai botişorul şi-l scosese pe sub braţul lui...

— Fără să ne spui...

— N-am avut cînd... Acum un ceas m-am hotărît...

— N-am mai văzut-o, spuse maică-sa, şi întrebă : Din ce mahala e ?

— Dintr-a Duzilor. Ruşancă de-a noastră.

— Să fie într-un ceas bun, Mîncă.

Nu avură ce să mai zică... Fraţii o luară pe rînd în braţe, o aruncară în sus ca pe o minge, o prinseră, o pupară... Despa tăcu. Tăcu, se încruntă şi încruntată rămase toată seara. Tăiară o oaie şi o puseră la fiert şi la fript. Plecară şi aduseră vin. Aduseră şi lăutari. Începu, după obiceiul mahalalei, tămbălăul. Mai către miezul nopţii, cînd petrecerea fu în toi, Despa se apropie de ginere. Îi zise :

— Nene, apleacă-te puţin să-ţi spun ceva la ureche.

Mîncă vru s-o ia în braţe, s-o ducă cu gura pînă la urechea lui, dar fata se feri.

— Nu vreau să mă iei în braţe, pe mine, după ce ai luat-o pe... pe... aceea...

Mîncă se aplecă. Despa îi fulgeră două palme pe obraz. Fugi, se încuie cu ivărul în odaia ei, stinse lumina. Nu deschise. Nu răspunse. Nu se mai arătă.

În zilele care urmară, Petriţa, mireasa, căută să-i intre în voie. Despa nici nu se uită la ea. Refuză să mă primească pentru lecţii. Se duse la şcoală. Cînd fu chemată la tablă răspunse obraznic:

— Pot să tac şi în bancă. Nu ştiu nimic...

În recreaţie se certă cu cîteva fete mai mari. Le ocărî şi le trase de păr. În ora de franceză — lucru nemaiauzit — se răsti la asprul Timon care voise s-o scoată la lecţie:

— Nu-ţi răspund. Degeaba faci pe grozavul. Să-ţi răspundă fetele Scutelnicu... Du-te la ele şi scoate-le la lecţie... Du-te la ele dacă te mai primesc...

Clasa — băieţi şi fete — rîse cu hohote. Timon puse mîna pe nuia şi-i bătu la palme pe toţi. Cînd ajunse la banca Despei îi făcu semn să se ridice în picioare şi să întindă palmele. Despa nu se sinchisi. I se uită în ochi şi-i spuse liniştită, ca şi cum ar fi vorbit cu un băieţandru de seama ei:

— Timon, dacă mă atingi cu nuiaua sau cu palma, plec de la şcoală şi mă arunc în fîntîna din faţa casei tale.

Timon îşi luă catalogul şi se duse în cancelarie. Veni secretarul şi trimise şcolarii acasă.

Ne aşteptam ca Despa să fie alungată din şcoală. Nu se întîmplă nimic. Zvonul se răspîndi în oraş, circulă un timp şi se stinse. Filipache o întrebă pe soră-sa :

— De ce ai fost obraznică cu Timon ? Nu ţi-a fost teamă de el ?

— Obraznică ? Timon a fost obraznic cu mine. Şi teamă ?... De ce să-mi fie mie teamă de el ? Lui să-i fie teamă de mine... Şi-o să-i fie !...

Filipache nu înţelese nimic. Ridică din umeri :

— Eşti o proastă...

— Mi se pare că dintre noi doi tu eşti prostul...

Petriţa intră pe sub pielea soacrei. Intră pe sub pielea socrului. Mîncă nu-şi mai vedea nasul de fericire. Nu mai bău. Nu mai plecă nopţile de acasă. Îi lăsă pe ceilalţi să se ducă unde vor. Nu dori nici măcar să le audă isprăvile. Dacă se ducea după treburi ori după cumpărături în oraş, îşi ruga nevasta să se gătească, o lua cu el. Pînă la capătul noroioasei uliţe o purta pe umeri.

Despa îşi pierdu somnul, începu să slăbească, să se jigărească. Reîncepurăm lecţiile, dar se vedea cît de colo că mintea ei e dusă pe altă lume. Uneori izbutea să-şi ţină trează atenţia, mă asculta, ba chiar îmi şi răspundea la întrebări. Tocmai cînd mă aşteptam mai puţin, mă apucă de nasturele hainei :

— Spune-mi, Gălbejitule, cum a izbutit roşcovana asta să-l cîştige pe frate-meu, ditamai găliganul, şi să şi-l facă rob ?

— Nu ştiu.

— Minţi. Iarăşi minţi...

Îmi întoarse spatele şi săptămîni de zile rămase tăcută, încruntată...

Filipache împreună cu ceilalţi fraţi lipsiră din ce în ce mai des de acasă. Mîncă şi cu Petriţa îşi aveau acum odaia lor, lîngă odaia Despei. Mă folosii de prilejul cu care nu mă mai întîlnisem de multă vreme, acela de a rămîne singur. Citii cărţi după cărţi şi-mi făcui obicei din a scrie cîteva pagini în fiecare noapte. Mă convinsesem că nu am talent deosebit la desen. Marile muzee în care întîrziasem îndelung pe vremea hoinărelilor mele prin Italia îmi făcuseră cunoscută Renaşterea cu toate minunile ei. Cunoaşterea lui Andreescu şi a lui Luchian mă îndemnase să mă las păgubaş. Nu eram ursit succesului. Aş fi putut să ajung cel mult pictor de firme...

Mă apucai de scris. Mîzgălii maldăre de hîrtie. Citii ceea ce mîzgălisem şi mă cuprinse deznădejdea... Arsei hîrtiile mîzgălite. Cuvintele care-mi ieşeau de sub condei mi se părură slăbănoage, nemernice... Frazele erau fără vigoare, ba chiar mălăieţe... Îmi lipsea ceva. Nu prea ştiam ce-mi lipsea... Aplecat asupra hîrtiei căutai... căutai... Şi-mi adusei iarăşi aminte de Uruma. Poate o iubisem... Poate n-o iubisem... Dar făptura ei învie în amintirea mea şi-mi umplu de înfrigurare imaginaţia. Cu gîndul la Uruma scrisei cîteva sonete, le iscălii cu un nume de împrumut, le pusei într-un plic pe care-l timbrai şi-l aruncai într-o cutie poştală... Mă potolii... Voi avea dovada că sînt lipsit de talent. Voi renunţa şi la literatură... Voi căuta un alt făgaş pentru a-mi

împlini rostul meu pe lume... Dar, după două săptămîni, îmi văzui versurile tipărite. O însemnare la „Poşta redacţiei" mă ademenea: „Mai trimiteţi"... Citii sonetele mele imprimate undeva, intr-un colţ. Mă bucurai cîteva clipe. Dar bucuria îmi trecu repede. Poate îmi tipăriseră versurile din greşeală. Poate că mi le tipăriseră din lipsa altora mai bune. Făcui o mie de presupuneri, una mai ciudată decît alta. Scrisei o povestire inspirată dintr-un fapt divers... Copiai manuscrisul şi-l trimisei, sub alt nume, la aceeaşi revistă. Apăru şi povestirea. O citii tipărită. Mi se păru fadă. Dacă aş fi iscălit-o cu numele meu, aş fi avut pentru ce mă căi...

Părăsii pentru multe luni încercările mele de a scrie literatură. Mai primii şi alte meditaţii. Dacă îmi mai rămînea timp liber, mă plimbam, fără scop, prin oraş. Trăii printre zarzavagii, printre lăptari, printre fierari şi lăutari. Îmi trecură astfel zilele. Serile, dacă nu rămîneam acasă, să citesc, mă mai duceam pe la surorile Scutelnicu.

Mă gîndii mult la Uruma. Nu. Nu aveam s-o mai văd. Chiar dacă va fi să revăd Dobrogea, va trebui să ocolesc satul Sorg... O Urumă măritată cu un tătar cîrn... O Urumă cu patru-cinci copii învîrtindu-se în jurul ei... O Urumă grasă, puhavă, îmbătrînită înainte de timp... Îmi ajungea că o văzusem cum o văzusem, bătută măr şi cu burta la gură, pe biata Zoie...

Pe Uruma voiam s-o păstrez în amintirea mea aşa cum o cunoscusem, cu ochi strîmbi şi mijloc subţire, cu părul galben, despletit, înotînd în adîncul străveziei mări... Voiam s-o păstrez aşa cum o cu-

noscusem pe nisipul fierbinte... Şi mai ales voiam să mi-o amintesc cum...

Selim din Sorg îmi spusese :

— Lenk, s-a uscat iarba pe tabun. N-a mai plouat de mult. E prea cald ziua...

— Da...

— Caii nu se mai satură de iarbă... Trebuie să-i duci şi noaptea la păscut.

— Ne-am tocmit să ţi-i duc numai ziua.

— O să mai adaug cîţiva lei lîngă leafă. Fă-mi hatîrul...

— Dacă e vorba de hatîr, tătarule, nu pot să te refuz. Ai fost omenos cu mine...

Veneam seara cu caii mînîndu-i vijelios cu harapnicul din care plesneam, îi adăpam cu Uruma. Tătarul mă hrănea cu carne de oaie friptă şi cu acelaşi şi acelaşi lapte de iapă... Cu aceleaşi şi aceleaşi turtişoare dulci... Selim şi grasa-i tătăroaică mulgeau iepele.

Cerul se acoperea de stele. Dinspre mare se iscau adieri care aduceau răcoare. Încălecam şi plesneam din harapnic. Caii alergau, alergau... Mi se părea că am să alerg cu ei pînă la marginea lumii...

Se resfirau caii pe tabun... Întindeam pătura pe nisipul ţărmului... Ascultam foşnetul ritmic şi calm al mării. Dacă vîntul se înteţea, valurile creşteau, se frămîntau şi izbeau furioase ţărmul... Cînd răsărea luna, pod de aur se întindea peste mare, din zarea unde cerul se împreuna cu marea pînă lîngă tălpile mele. Frumuseţea mă năucea. Îmi pierdeam mintea şi nu o dată m-am pomenit aruncînd uşoara îmbrăcăminte de pe mine. Repezindu-mă în apă în-

cercam să merg pe podul de aur cu tălpile goale, către zarea fumurie care mă chema. Nu eram Isus. Nu puteam merge pe ape... Înotam pînă osteneam. Întors la uscat fugeam pe țărm, speriind gușterii și șopîrlele, pînă mă încălzeam. Luam pătura pe mine, mă înfășuram în ea ca într-o grea și țepoasă togă de sclav și număram caii și mînjii lui Selim din Sorg, să văd dacă nu s-a rătăcit vreunul... Era bună cu mine viața.

Într-una din aceste nopți cu lună plină, în care nici eu nu voiam să mă apropii de somn, dar nici somnul nu voia să se apropie de mine, mă odihneam pe țărm, după ce înotasem mult în larg... Văzduhul fumuriu, plin de vinul lunii, era prielnic închipuirilor. Prielnică închipuirii era marea. Închipuirii îi era prielnic și asprul și netedul cîmp pe care caii risipiți prindeau iarba în bot. Mi s-a părut că văd venind grăbite pe mare, din alt mileniu, corăbii cu botul lung și înalt, grecești... Trireme romane mi s-a părut că văd venind către țărm... Nave turcești cu pînze verzi umflate de vînt...

Țărmul!... Țărmul era plin de oameni îmbrăcați în mițoase straie... Mărunți și mițoși erau și caii lor... Iar sulițele pe care le țineau în mîini, multe și dese ca o pădure, erau atît de lungi, că purtau în vîrfurile lor stele. Stelele erau vîrfurile sulițelor. Luna, o tobă de piele galbenă de vițel era, în care cineva bătea cu îndîrjire alarma... Am tresărit cînd a răsărit, ca din pămînt, lîngă mine, o umbră și am vrut să sar, să mă apăr. Dar umbra mlădioasă mi s-a lungit alături.

— Lenk... Tata a plecat la Constanța. Mama doarme somn greu... Mi s-a făcut dor de cai...

— Numai de cai ?

— Da. Numai de cai...

Am vrut s-o prind în brațe...

— Nu. Lenk... Nu...

S-a încordat ca un arc și într-o clipă a sărit la cinci pași de mine. Îi vedeam în lumina lunii dinții albi și ochii mici, pieziși care mă tulburau atît de mult...

— Lenk... Vreau... Dar nu ca de obicei... Numai dacă mă prinzi... Eu am să încalec pe un cal, la întîmplare. Și am s-o rup la fugă... Ai să încaleci și tu pe un cal... Tot la întîmplare... Să alergi după mine... Și... dacă mă prinzi...

S-a îndreptat în goană spre tabun și s-a aruncat pe primul cal care îi ieșise în față. Și-a înfipt mîinile în coama lui și i s-a lungit pe spate, s-a făcut una cu calul...

Am încălecat și eu pe un cal. Uruma a șuierat ca un șarpe. Calul și-a ridicat botul spre lună, s-a rupt de herghelie și s-a așternut drumului... A început o alergare sălbatică. A rămas în urmă tabunul. Și marea a rămas în urmă cu podul ei de aur care ducea spre zare. A rămas în urmă și Sorgul. Uneori o ajungeam. Mă aflam la numai un pas în urma ei... Uruma auzea tropotele calului meu, întorcea capul și-mi rînjea. Vedeam în ochii ei sclipind fulgere. Mă miram că nu ridică în văzduh un hanger, mă miram că nu dă chiot de luptă, că nu-și întoarce cu meșteșug calul și nu-mi retează căpățîna... Mi se năzărea că Uruma nu e numai Uruma, ci că

în ea s-a întrupat întreaga hoardă sălbatică a lui Batîi...

După ce îmi rînjea, Uruma şuiera iarăşi şerpeşte, mă ocolea brusc şi nebuna goană, încetată o clipă, reîncepea... Am ocolit alte herghelii şi alte tabunuri, am ocolit un sat cu clopotniţă, ba chiar o pădurice... Uruma a întors calul într-un ocol larg şi atunci am văzut în faţa noastră ţărmul şi podul de aur întins de lună spre zarea unde marea se împreuna cu cerul. Uruma a sărit pe nisip şi calului din care ieşeau văpăi i-a făcut vînt spre tabun. Am sărit şi eu pe nisip.

— Nu m-ai prins, Lenk...

— N-am izbutit, Uruma...

— Nici nu mă aşteptam...

M-am înfăşurat în aspra-mi pătură şi m-am culcat nepăsător de parcă Uruma nici n-ar fi fost acolo. Tătarca mi-a spus :

— Lenk, fă-mi loc lîngă tine. M-a înfierbîntat fuga. Mi-e teamă să nu răcesc.

Mai pe urmă am plecat amîndoi, năuci, ţinîndu-ne de mînă, pe podul de aur, pe care luna îl întinsese peste mare. Tălpile noastre goale călcau pe acest pod de aur, subţire, străveziu, care se legăna în ritmul lin al mării...

Sosi primăvara. Copacii înverziră şi acoperiră cu frunzişul lor bogat casele strîmbe, zidurile crăpate, gardurile dărăpănate. Urîţenia oraşului se văzu mai puţin. La mahalale bîntuiră boli. Unii copii muriră, ca la noi la Omida, cu gîturile umflate. Alţii se stinseră de pîntec. Jupîn Mielu Guşă vîndu sicrie mici şi chimbrică albastră şi roză, adună bani buni.

Chemă un zugrav şi-i vopsi faţada prăvăliei. Se îndură şi de firmă. Trimise după Caba şi-i comandă un „Înger" nou. Avu noroc. Pictorul nu mai lucrase de mult. Munci cu rîvnă şi ceea ce ieşi de data aceasta din mîinile lui fu o adevărată minune. Caba îşi zugrăvi îngerul pe un cer orbitor de albastru şi încărcat tot cu mari şi strălucitori luceferi. Aurii erau luceferii. În colţul de sus zîmbea însuşi Dumnezeu. Faţa stăpînului lumilor văzute şi nevăzute era blajină, ochii mari şi albaştri îi erau, şi barba îi lumina ca zăpada neprihănită. Dumnezeu era înconjurat de nori albi. Ţinea braţele desfăcute de parcă le-ar fi spus oamenilor: „Grăbiţi-vă şi veniţi la mine... Aici vă aşteaptă fericirea pe care n-aţi aflat-o pe pămînt..." În prim-plan, îngerul cu aripi străvezii-alburii şi mantie gălbuie zbura pieziş dinspre pămînt către cer. Cu o mînă, îngerul îl arăta pe blajinul Dumnezeu, în timp ce, cu cealaltă, cuprinsese pe după mijloc un copilandru lung şi slăbănog, îmbrăcat într-o cămaşă albă. Era bucălat copilandrul şi tălpile goale le avea trandafirii. Sufletul copilandrului ţinea de mînă alt suflet... Un şir de suflete călătoreau prin văzduh către Dumnezeu, surîzătoare...

După ce firma fu spînzurată deasupra prăvăliei lui jupîn Mielu Guşă, tîrgoveţii se buluciră pe trotuar cu mîinile la gură: Ţî! ţî! ţî!... Pînă prin sate depărtate se duse vestea. Unii veniră la oraş anume ca să vadă îngerul lui jupîn Mielu Guşă. Îi crescu deverul. Cine n-avu nevoie de haine de mort ori de sicrie cumpără lumînări, tămîie cumpără. Să se găsească la casa omului. Parcă strică?

— E mai frumos decît îngerii din biserica de la noi.

— Meşter mare l-a zugrăvit...

Armata rămăsese în oraş. Prin apropierea gării se construise în grabă o cazarmă de paiantă. Pe lunca nisipoasă de lîngă Vedea, soldaţii făcură, pe vreme bună şi pe vreme rea, instrucţie. Acum împuşcăturile se pierdură în vuietul obişnuit al oraşului. Nu mai miră pe nimeni şi nu le mai ascultă nimeni. Fetele din negustorime se bucurară. Prin casele bogate se încinseră petreceri. Se organizară şi baluri în sala cea mare a primăriei. La baluri, ca şi la petreceri, galonaţii îşi dădură toată osteneala să danseze domnişoarele şi cuconiţele care tînjeau şi se ofileau în monotonia oraşului. Domnul Sotir aduse din capitală orchestră după orchestră. „Avem program nou. Orchestră nouă. Astă-seară cîntă mamzel Jeanette"... Berăria Giuvelca nu se lăsă nici ea mai prejos. Patronul angajă pentru vasta-i şi umbroasa-i grădină de vară fanfara militară... Niciodată prăfosul şi somnorosul oraş din cîmpia Deliormanului nu cunoscuse mai multă forfotă şi mai multă hărmălaie.

Meditaţiile care mă osteneau îmi aduseră răsplată destui bani de buzunar. Dispusei şi eu — ca să folosesc cuvîntul lui Dobrică Tunsu — aşa că îmi permisei uneori să-l poftesc pe Filipache la Sotir să auzim romanţe şi să vedem lume.

— Mergem astă-seară la Sotir, Filipache?

— Dacă vrei. Şi dacă plăteşti.

— Vreau. Şi plătesc.

Ne duserăm. Luarăm loc printre oamenii de soi, ca niște oameni de soi. Tot omul care are în buzunar cîțiva gologani începe să se creadă om de soi. De ce-aș fi fost eu mai breaz decît alții ? Și pe cînd stăteam la masă, ascultînd orchestra și așteptînd să ni se aducă bucatele comandate, Filipache se plecă spre mine :

— Vericule, te-a făcut maică-ta cu lipici...

— De ce, Filipache ?

— Te mănîncă din ochi o cocoșneață.

— Ce, ești nebun ?

— Zău ! De cînd am intrat în local te mănîncă din ochi.

— Care ?

— Aceea... cu plutonierul.

Îmi aruncai ochii încotro-mi arătase Filipache și văzui că avea dreptate. O femeiușcă dolofană, cam între două vîrste, tare vopsită și care purta pe cap o pălărie bleagă cu margini mari, se chiora la mine. Cum îmi prinse ochii îmi și zîmbi și-mi arătă două șiruri de dinți îmbrăcați toți în aur. Ce era să fac ? Îi zîmbii și eu, regretînd bineînțeles că nu pot la rîndu-mi să-i arăt două șiruri de dinți îmbrăcați în aur. Muierușca se plecă peste masă și-i spuse ceva pe șoptite bărbatului. Plutonierul de infanterie era scurt, burticos, mustăcios și-și păstrase capela pe cap pusă cam pe-o ureche. Plutonierul se miră. Întoarse și el fața spre mine și-mi surîse. De data asta îmi ferii ochii și-i spusei lui Filipache :

— Mi se pare că e o cunoștință.

Femeia nu se jenă de lumea de la celelalte mese. Îmi strigă peste capetele tuturor de parcă nu ne-am fi aflat în local decît noi doi.

— Ce... frateo... nu mă mai cunoşti ?

I-am făcut semn că nu.

— Sînt Siţa ! Ţaică-ta Siţa !

Plutonierul îmi zîmbi din nou şi-mi arătă un scaun gol de lîngă el. Cu alte cuvinte mă pofti la masa lor. La rîndul meu i-l arătai pe Filipache. Plutonierul îmi făcu din cap un semn că înţelege. Se sculă şi trase de la o masă la care încă nu se aşezase nimeni un scaun pe care-l puse lîngă celălalt.

— Filipache, ne invită la masa lor. Ce zici ?

— Zic să-i primim poftirea. Mîncăm pe gratis. Cu banii pe care-i destinasei tu mesei, facem noi doi pe urmă un chef.

Plutonierul s-a ridicat, ne-a salutat ducîndu-şi mîna la capelă şi s-a recomandat :

— Plutonier-major Burtan, din infanterie...

Ne-a arătat femeia :

— Nevastă-mea : madam Burtan.

— Ne pare bine, spuse Filipache.

— Frateo, frateo ! Să nu mă mai cunoşti tu pe mine ! Să n-o mai cunoşti tu pe ţaică-ta Siţa ! Frateo, frateo ! Ce-ai mai crescut, frateo ! Parcă te văd, frateo, cum veneai la noi, frateo, la nen-tău Iancu, frateo, şi cum băteai cu ciocanul, frateo, pînă te speteai !...

Am căzut ca din cer.

— Dumneata eşti ţaica Siţa ?

— D-apoi cine năbădăile credeai că sînt ?

— Te ştiam văduvă.

— Am văduvit, frateo, m-am uscat, frateo, aproape cinci ani. Pentru o biată viață de om, e destul, nu ?

— Da... Chiar prea destul.

— M-am măritat cu dumnealui, astă-iarnă.

— Îmi pare bine, țaică Sițo.

— Am vîndut casa de la Omida. Cu fierărie cu tot am vîndut-o, țaică. Ne-am cumpărat casă aici.

— Ți-au ajuns banii ?

— Mi-a mai dat tata zestre. La măritiș nou, zestre nouă.

Plutonierul ne tăie conversația.

— E, domnule, cum o găsești pe țaică-ta ? Schimbată ?

— Schimbată, domnule Burtan. Dacă nu mi-ar fi spus, nici vorbă s-o recunosc.

— Am îmbrăcat-o ca la oraș.

— Țaică, Darie, nu vezi ? Mi-a pus și pălărie dumnealui. Dosăditul de nen-tău Iancu nici nu se gîndea să-mi pună pălărie. Mă îngropase în noroaiele de la voi de la Omida. Dumnealui mi-a pus pălărie... Cum m-a luat mi-a pus pălărie !

Domnul plutonier se frecă pe burtă și spuse satisfăcut :

— De, Sițo ! Trăim și noi în societate. Sîntem cinevașilea !... Avem și decorațiune.

— Din război ?

— Nu ! C-atunci eram de administrație și nu ne-au decorat. Pentru ce-a fost aici astă-toamnă. Pentru reprimarea grevei.

— Atunci ați cam împușcat oameni, domnule plutonier...

— De ce să nu-i împuşcăm ? Dacă nu se potoleau cu vorba bună. Se ridicaseră împotriva stăpînirii.

— Şi dumneavoastră...

— Slujim stăpînirea.

— Frateo, frateo ! interveni ţaică-mea Siţa, domnul Burtan mi-a pus pălărie. Îmi stă bine, frateo ?

— Bine, bine ! Parc-ai fi o domnişoară.

Mă gîndii la văru-meu Iancu Brătescu, pictorul fierar care murise în război. Trăise cîţiva ani lîngă femeia aceasta vulgară... Îi îndurase dondănelile...

Cînd te afli la masă cu oamenii trebuie să fii vesel... Fusei vesel. Plutonierul ne povesti anecdote cazone. Ţaica Siţa, deşi le cunoştea, făcu mare haz. Îi ţinui şi eu hangul. În sfîrşit, fu o seară încîntătoare. Numai inima îmi rămase plină cu cenuşă. Dar aşa era inima mea şi nu aveam cum s-o schimb... Dacă şi-ar putea schimba omul inima !...

Ne despărţirăm tîrziu. Ţaica Siţa ne pofti s-o vizităm şi acasă. Ne pofti şi domnul plutonier Burtan şi ne dădu adresa. Le făgăduirăm c-o să-i vizităm. Filipache îmi spuse :

— Să ştii că eu am să mă ţiu de cuvînt.

După moartea unchiului Tone, moştenitorii vorbiră, se sfătuiră şi se hotărîră, în amintirea răposatului, să nu vîndă birtul unui străin, ci unuia dintre ei. Ceru să-l cumpere văru-meu Jorj. Îl întrebară :

— Ai bani ?

— N-am. Dar pot să găsesc într-o săptămînă.

— Cine-ţi dă ţie bani ?

— Mă însor.

— Aşa repede ?

— D-apoi cum? Am și găsit.
— Pe cine?
— Pe Cernicica. Fata lui Bogov, fabricantul de brînză.
— Te umpli de bani, norocosule, spuse văru-meu Mișu.
— De ce să nu mă umplu? Ați fi vrut să mă însor cu o sărăcie? Să trag targa pe uscat după mine toată viața?

Peste trei zile văru-meu Jorj se însură și o dată cu nevasta luă și zestrea. Cumpără birtul, cumpără firma, cumpără brevetul de băuturi spirtoase. Închise localul „pentru renovare", aduse meșteri, îi puse la lucru și dădu întregii case o altă înfățișare. Schimbă și firma. Caba îl zugrăvi pe geamul cel mare dinspre stradă pe însuși văru-meu Jorj în mărime naturală cu zîmbetul pe buze și cu un șervet alb pe mîna stîngă, iar în dreapta purtînd o tavă încărcată de farfurii. Alături de chipul vărului Jorj, Caba scrise:

LA JORJ
RESTAURANT
DESCHIS
DE LA 6 DIMINEAȚA
LA 2 NOAPTEA
SERVIM PROMPT

Înlăuntrul prăvăliei lustrui tejgheaua, lustrui și restul mobilierului. Pe pereți atîrnă portretele familiei regale, de la rege și regină pînă la răposatul principe Mircea. Cumpără altă veselă. Fața vărului Jorj, care mai înainte era de piatră, deveni zîmbă-

reață, ca să semene aidoma cu fața zugrăvită de pictor pe geamul care da spre stradă. Angajă și doi picoli și-i îmbrăcă în halate albe. Mai mare peste bucătărie deveni Cernicica, nevasta oacheșă, voinică, sănătoasă de-ar fi putut să spargă pietre în mîini, a vărului Jorj.

Vară-mea Nigrita și Vastea își luară partea lor de moștenire și plecară să-și încerce norocul la... București. Auziseră și ele, cum auzisem și eu altădată, că în capitală pe toate străzile umblă cîinii cu covrigii în coadă. Mai neîncrezător decît ele, văru-meu Mișu rămase în oraș la gazdă. Îmi mărturisi că umblă să găsească și el, ca frate-său Jorj, fată cu zestre. Că se însoară și își deschide tîmplărie pe cont propriu. Îi urai din toată inima noroc.

— Crezi c-o să am noroc ?

— De ce să n-ai ?

— Eu știu ? Frate-meu Jorj rîde de mine.

— De ce rîde ?

— Spune că sînt urmărit de piaza rea...

La răsărit de oraș se afla rîul, iar dincolo de rîu, pe luncă și pe coasta dealului, se afla pădurea întunecată, rămasă din vechime și ca o mărturie a vechimii. Îi cunoșteam potecile și-i cunoșteam și ascunzișurile. Uneori mă duceam și-mi pierdeam dupăamiezile printre copacii cu scoarța crăpată. Băieții spuneau despre mine că sînt cam într-o ureche. Eram. Fără nici o îndoială eram. Rușanilor nu le plăcea pădurea. Cînd aveau timp de risipit — și aveau destul — înfundau cîrciumile, berăriile le înfundau și cafenelele. Era plin orașul de cîrciumi, de

berării, de cafenele. Pentru toate gusturile şi pentru toate pungile. Tinerii se plimbau în fiecare seară pe Strada Mare, priveau vitrinele, dau ocol statuii generalului Mantu şi cînd osteneau intrau să se înfrupte cu dulciuri ori să se răcorească cu siropuri şi îngheţate la „Cofetăria Vieneză" a domnului Ferdinand Scholtze... Seara năvăleau în cîrduri în parcul neluminat... Acolo se legau şi se dezlegau tristele şi lîncedele lor iubiri.

Nu întîlnisem niciodată prin pădure orăşeni, ci doar ţigănci din Dideşti, satul din apropiere, venite să culeagă vreascuri ori să adune melci-codobelci şi bureţi.

O văzui pe Valentina în oraş. Mă întrebă :

— Darie, ce-ai de gînd să faci tu azi după-amiază ?

— O să mă duc să mă plimb prin pădure, ca în fiecare duminică.

— Singur ?

— Lui Filipache nu-i place pădurea şi alt prieten de hoinăreală n-am.

— Ai vrea să mă iei şi pe mine ? N-am fost niciodată în pădure. Ştii... măi băiete, măi... Mi s-a urît. Aşa mi s-a urît...

— Dacă-ţi dă voie doamna Hans...

— O să-mi dea voie. O slujesc destul. Vino să mă iei la ora trei.

— Am să vin, Valentino.

Mă poftea la madam Hans, ca la ea acasă...

Ca să nu mă mai ostenesc pînă la gazdă, am intrat în restaurantul vărului Jorj, i-am dat bună ziua şi m-am aşezat la o masă. Văru-meu Jorj s-a mirat. Nu ne mai văzusem de la moartea unchiului Tone.

Și-a țuguiat buzele, a venit la mine și m-a întrebat ca pe un mușteriu oarecare :

— Ce dorește domnul ?

— Doresc să iau masa la dumneata.

Mi-a întins lista de bucate. Am ales două feluri și am făcut comanda. Văru-meu Jorj a transmis-o cu glas tare la bucătărie și cînd picolul mi-a adus mîncarea nici n-am apucat să gust din ea că văru-meu s-a și înfățișat cu nota de plată. L-am întrebat :

— Așa e obiceiul la restaurantul dumitale ? Clienții trebuie să plătească înainte ?

— Nu, mi-a răspuns văru-meu Jorj. Favoarea asta ți-o fac numai dumitale. Rude — rude, dar brînza e pe bani.

— N-am venit să-mi dai de pomană...

— Banii... Să văd banii...

Am scos banii din buzunar, i-am plătit și am mîncat în lege. Înainte de a-i părăsi restaurantul, m-am dus la el la tejghea și i-am spus :

— Vere Jorj, văd că-ți merge bine.

— Îmi merge, slavă Domnului...

— Îmi pare bine, vere. Îmi pare bine mai ales că astă-toamnă cîinele care trăia în unchiul Tone n-a murit. S-a mutat cu coteț cu tot în sufletul dumitale.

— N-am suflet, mi-a răspuns surîzînd văru-meu. Am numai restaurant.

La ora hotărîtă, am pătruns pentru prima oară în deocheata casă a doamnei Ilse Hans. Am nimerit ca orbul de-a dreptul în salonul capitonat cu roz. Cîteva fetișcane înveșmîntate sumar se luptau cu lenea, întinse pe niște canapele. Se vedea cît de colo

că abia se treziseră din somn. Una dintre ele, spelbă, ca să mai alunge plictiseala, zdrăngănea la pian. Careva mă întrebă :

— Pe cine cauţi, craiule ?

— Pe Valentina.

Rîseră. Ca prin farmec se înviorară. Se repeziră stol la o uşă, o deschiseră şi strigară :

— Valentinooo... Valentinooo... ţi-a venit un client ! Valentinoo... S-a zis cu fetia ta, Valentinooo...

Valentina se arătă îmbrăcată simplu şi frumos pentru plimbare. Le ocărî pînă se sătură. Tăcui şi ascultai cum le ocărăşte. Plecarăm. Cînd ieşirăm în tîrg, pe cînd ne îndreptam către margine, îmi spuse :

— Nu te-ai supărat de glumele fetelor ?...

— Nu, Valentino, nu m-am supărat.

— Tu... nici nu trebuia ! Aşa sînt ele. Rele de gură. Dar au inimă bună, bună. Ca pîinea caldă.

— Atunci pentru ce le-ai ocărît ?

— Ca să nu se obrăznicească. Şi... ca să fiu în nota casei.

Ajunserăm în cîmp. Trecuserăm apa. Ne apropiarăm de pădure. Soarele ne învăscu în lumina lui.

— Avem şi noi un prieten pe lume, îmi spuse Valentina, şi-mi arătă soarele. Atît de mult îmi place soarele ! Atît de mult !

Pădurea ne primi cu răcoare. Ghionoaiele ciocăneau în scoarţa veche şi crăpată a copacilor. Parcă

tocau în clopotnițele unor biserici străbune. Copacii sunau înfundat. Un arici se sperie de pașii noștri și se făcu ghem. Îl rostogolirăm lovindu-l ușor cu boturile pantofilor. Mă apucai să-i cînt :

Arici, arici
Pogonici,
Mergi la moară,
Și te-nsoară
Cu bălana lui Cicoară...

Ariciul se dezghemui. Nu plecă spre moara lui Cicoară. Ne arătă botul ascuțit și roșu și clipi spre noi din ochii mici înconjurați de cearcăne vișinii, subțiri. Rămaserăm nemișcați. Poate crezu că sîntem copaci. Fugi cu pași mărunți și se pierdu sub pavăza frunzișului albăstrui al desișurilor.

— Tu, Darie, îmi spuse Valentina, tu semeni cu ariciul.

— Cu ariciul ?

— Da, cu ariciul. Cum vezi omul, te ghemui în tine și nu-ți arăți decît țepii. Eu cred că ție de fapt îți e teamă de oameni.

— Mi-o fi. Mi s-or fi întîmplat și mie multe.

— Oricărui om i se întîmplă cîte ceva. Numai că la tine totul lasă urme adînci, de neșters... Tu... N-o să fii niciodată fericit.

Tăcui. Nu-mi plăcea să vorbesc nici despre fericire, nici despre nefericire. Intrarăm în pădure mai adînc și-i arătai copacii bătrîni cu scorburi în tru-

purile lor. Un timp ne ţinurăm după un roi de albine care-şi căuta loc de popas. Întîrziarăm prin poiene acoperite cu ierburi proaspete şi înalte, mustind de sevă. Ne oprirăm şi ascultarăm neliniştea pădurii. Plecarăm şi iar ne oprirăm şi iar plecarăm şi ajunserăm într-o parte a pădurii, pe coastă, unde pămîntul era roşcat şi pietros şi toţi copacii crescuseră strîmbi, răsuciţi, chinuiţi şi cu coaja plină de bube care supurau. Urcarăm, ţinîndu-ne de mîini şi sprijinindu-ne unul de altul, coasta. Trupul tînăr şi cărnos al Valentinei mă întărîtă. Roşii. Mă bîlbîii. Pînă la urmă mă cuprinse ruşinea că puteam să fiu atît de slab şi că eram atît de puţin stăpîn pe biata carne uscată pe care o acoperea netrebnica mea piele. Valentina mă simţi. Se depărtă de mine. Mări paşii. Se agăţă de ramurile răsucite şi urîte ale copacilor strîmbi şi buboşi. Mi-o luă înainte. Pe culme se opri. Aci se întindea o poiană acoperită de iarbă deasă, sănătoasă, măruntă, de parcă de curînd ar fi trecut peste ea coasa. Îmi arătă pădurea. Soarele căzuse către apus şi-şi resfira lumina roşietică peste vîrfurile arborilor.

— Tu, Darie, niciodată n-am văzut ceva atît de frumos!

— Mi se pare că nici eu n-am văzut ceva mai frumos, Valentino!

Îmi tremura glasul. Iarăşi mă ruşinai. De mine însumi mă ruşinai. Mă depărtai de Valentina. Intrai în pădure. Scosei cuţitul din buzunar. Tăiai o ramură tînără. O curăţai de lăstari şi începui să

mă joc cu ea şfichiuind aerul proaspăt şi tare care mă ameţise şi-mi tulburase inima.

— Ai pregătit un ciomag, imi spuse Valentina. Ce-ţi trebuie ?

— Pentru cînd o să ne întoarcem. S-ar putea să ne iasă în cale un dulău. Nu strică niciodată să ai în mînă ceva cu care să te aperi.

— Aş ! Pădurea e pustie.

Se culcă în iarbă. Mă trîntii şi eu într-o rînă, la cîţiva paşi de ea. Căutai creionul şi hîrtia şi începui să mîzgălesc. Valentina mă pîndi, dar nu se clinti de la locul ei. Cînd mă văzu că bag creionul şi hîrtia în buzunar veni lîngă mine şi mă întrebă :

— Ce-ai scris ?

— Cîteva strofe.

— Citeşte-mi-le.

I le citii. Le ascultă. Îşi muşcă de cîteva ori buzele. Obrazul i-l învălui o umbră de mîhnire. Rosti :

— Credeam c-ai scris despre mine... Adineauri, la urcuş, mi s-a părut că...

— Ţi s-a părut. Din pricina urcuşului îmi bătea inima mai repede ca de obicei.

— Numai din pricina urcuşului ?

— Da. Numai din pricina urcuşului.

— Şi ochii-ţi sticleau tot din pricina urcuşului ? Ca unui lup îţi sticleau ochii.

— Dacă într-adevăr îmi sticleau ochii, nu ştiu de ce-mi sticleau.

— Atîta lucru am învăţat şi eu acolo... unde lucrez... Să ştiu pentru ce le sticlesc uneori bărbaţilor ochii.

Mă simţii cuprins de ciudă şi de ură împotriva ei. Îi spusei :

— Acolo unde... lucrezi... poate că ai mai învăţat şi altele... Îţi place să faci pe sfînta... Lasă... că ştiu eu.

Valentina se mînie. Ţipă la mine :

— Ce ştii tu, a ? Ce ştii tu despre mine ? Nu ştii nimic. Nici unul din oamenii care mă cunosc nu ştiu nimic despre mine ! Nimic ! Nimic !

Vrusei să-i arunc în obraz grosolănii. S-o jignesc. S-o umilesc. S-o fac să verse fiere. Auzii glasuri :

— Îndrăgostiţi !

— Ce spui, Stroe ?

— Îndrăgostiţi, Nae !

Săriră̆m în picioare. La numai cîţiva paşi de noi se opriseră doi ţigani tineri, voinici, ochioşi, îmbrăcaţi orăşeneşte. Ne priveau cu mîinile în şolduri. Unul întrebă :

— Ce facem cu ei, Stroe ?

Celălalt răspunse :

— Ce să facem, Nae ? Băiatului îi dăm un pumn în cap şi-l ameţim. Pe fată...

— Vedeţi-vă de drum, le spuse Valentina. Vedeţi-vă de drum şi lăsaţi-ne în pace.

Ţiganii rîseră :

— Ce spui, frumuşico ? De ce să ne vedem de drum ? Cînd ne mai întîlnim noi cu un asemenea chilipir ?

Cu paşi rari şi apăsaţi, se îndreptară spre noi. Stroe întinse mîna să mă prindă. Îmi căută gîtul. Mă ferii. Nae se năpusti asupra Valentinei. Fata se feri şi ea. Stroe ridică pumnul să mă lovească în

cap. Izbutii să mă feresc pentru a doua oară. Dar pumnul, de fier, al țiganului, îmi căzu ca un ciocan pe umăr. Îmi trosni umărul, mă-mpleticii și mă prăbușii. Țiganul se aplecă asupra mea să mă izbească cu dosul mîinii peste ochi. Îl pocnii peste mînă și i-o înlăturai. Atunci ridică pumnul. Rînji. Îi urmării mișcările și, cînd își repezi pumnul spre obrazul meu cu toată forța, îndreptai cuțitul cu vîrful în sus și-i strînsei cît putui mai tare mînerul. Pumnul încleștat al țiganului se izbi cu putere în ascuțiș. Fusei nevoit să strîng și mai tare cuțitul pentru a-l scoate din mîna lui. Chiui și se trase îndărăt. Durerea cumplită și grija de a opri sîngele care țîșnea ca apa dintr-o stîncă spartă îl făcură să mă uite. Mă ridicai iute și mă apropiai de el să-i caut coastele. O rupse la fugă. Mă întorsei în partea cealaltă și văzui cum Nae o răsturnase pe Valentina în iarbă și se căznea să-i desfacă genunchii. Valentina nu scosese nici măcar un strigăt. Țiganului care acum sîngera și se lupta cu ea îi gheräise obrazul. Mi se păru o clipă că a fost înfrîntă. Îl apucă pe țigan de după gît, ca și cum i-ar fi cerut gura să i-o muște cu poftă. Bărbatul căzu în cursă, se muie și o slăbi o clipă. Atunci Valentina îl lovi puternic, zvîcnindu-și genunchiul în sus, în boașe. Țiganul, leșinat, se rostogoli în iarbă. Lupta dintre cei doi se desfășurase fulgerător, atît de fulgerător încît mă uluise și mă paralizase. Dezmeticit, în sfîrșit, de lovitura meșteșugită a Valentinei, vrusei să mă reped asupra țiganului, care își venise în doage și se rostogolea de durere prin iarbă, să-l înțep de cîteva ori

și să-l las sîngerînd. Valentina își potrivi fusta mototolită și mă întrebă :

— Unde ți-e voinicul ?

— A fugit.

Se uită la cuțitul din mîna mea.

— L-ai înțepat adînc ?

— Și-a repezit mîna în cuțit.

— Strașnic ! Pe ăsta lasă-mi-l mie mai departe.

Căută ciomagul prin iarbă, îl luă și se apropie de țigan. Întîi îi dete cîteva lovituri cu boturile pantofilor. În coaste îl lovi. Îl lovi pînă cînd oacheșul flăcău se întoarse cu fața în sus și rînji la ea. Atunci Valentina începu să-l izbească cu ciomagul peste față. Îl pocni peste nas, peste ochi, îi căută gura și-i sfărîmă cu sălbăticie dinții. Omul încercă să-și acopere obrazul cu mîinile. Cu cît omul gemu mai tare, cu atît Valentina îl lovi mai puternic. Auzii cum îi trosniră degetele și încheieturile mîinilor. Ostenită și scăldată toată în sudori, fata se aplecă asupra lui, îl scuipă și aruncă ciomagul în iarbă :

— Hai, Darie. Viteazul tău o fi ajuns în sat. S-ar putea să vină cu toată liota după noi. Dacă ne prind, la loc închis și pustiu, în pădure, ne omoară.

Își potrivi încă o dată fusta și-și scutură mîinile.

Pogorîrăm coasta în goană. Copacii răsuciți, strîmbi, chinuiți se uitară la noi. Trecurăm prin poienele cu iarbă înaltă. Trecurăm prin pădurea peste care se prăvălise asfințitul roșu și nu schimbarăm între noi nici o vorbă.

Pe podul de peste Vedea își pierdeau vremea, aruncînd pietre în apă, niște soldați. Unul ne întrebă :

— Ați cules fragi în pădure, tinereilor ?

— Da, îi răspunse Valentina. Am cules.

— Dați-ne și nouă.

— N-avem. Cîți i-am cules... i-am mîncat.

— Și-au fost dulci ?

— Dulci. Și-acuma ne lingem buzele.

Se porniră pe rîs soldații. Ne molipsirăm și noi de la rîsul lor. Altul interveni :

— Lasă-i în pace, Macovei. Nu-i vezi cît sînt de osteniți ? S-au drăgostit toată ziua în pădure.

După ce ne depărtarăm, Valentina spuse încet, ca și cum ar fi vorbit cu soldatul care rămăsese departe în urmă :

— Ar fi fost bine dacă ne drăgosteam.

— N-ai fi vrut.

— N-aș fi vrut ? Idiotule...

Mă acoperi de ocări tot una și una. Mă făcui că n-o aud.

Venise seara. Deasupra orașului spînzura în văzduh o lună mare și rotundă de aur. Mi se păru dintr-o dată că luna-și pierde strălucirea. Că devine întîi cenușie și pe urmă se face neagră, neagră, ca o ghiulea și că se repede cu toată puterea, sfîrîind prin spațiul nemărginit, spre fruntea mea. Îi auzii chiar vîjîitul. Îmi pusei mîinile scut deasupra feței, să mi-o apăr. Și mă oprii. Valentina mă apucă de mînă.

— Ce s-a întîmplat ?

— Nimic.

Îi îndepărtai cu brutalitate mîna pe care încerca să mi-o pună pe frunte. Mă aşezai pe marginea drumului. Valentina veni şi se aşeză şi ea lîngă mine. Tăcurăm. Multă vreme tăcurăm. Auzeam unul respiraţia celuilalt. În gară fluieră o locomotivă. Străluciră nişte felinare verzi. Străluciră şi nişte felinare roşii. Apoi totul se potoli. Valentina spuse :

— Să mergem, Darie... S-a făcut tîrziu.

Nu-i răspunsei. Plecă singură. Îi ascultai paşii cum se depărtează prin întunericul străveziu.

Îi ascultai pînă nu-i mai auzii...

14

CIREȘE

Întinsei gîtul. Ciulii urechile. Îmi încordai auzul. Sperai mult timp că voi auzi pașii Valentinei făcînd drumul întors. Și în tot timpul în care îmi hrănii carnea aprinsă și flămîndă cu această speranță privii pămîntul aspru și negru din fața mea. Îmi pierdui speranța. Vîlvorile care mă ardeau se micșorară treptat și se stinseră. Mi se păru că trupul mi s-a schimbat într-un maldăr de cenușă. Pe neașteptate, prin văzduhul vîscos, veni dinspre pădure o pală de vînt. Mă mirai că pala de vînt nu mă spulberă. Mă mirai că-mi răcorește obrazul. Mă mirai că văd. Mă mirai că aud. Mă uitai spre cer. Îmi surîse luna. Cu surîs galben îmi surîse. Steaua la care mă uitam îmi surîdea. Mi se făcu frică de tăcerea care începu să-mi țiuie în urechi. Mi se făcu frică de mine însumi. De pofta care mă durea mi se făcu frică. De gîndul care mă biciuia... Șoptii pentru mine, ca unchiul Tone pe patul de moarte :

— Eu nu sînt stea. Sînt om...

Amintirea morții unchiului Tone mă întristă. Mă cuprinse o adîncă, o arzătoare sete de moarte. Moartea era leacul. Plecai spre pădure. Mersei încet, dar cu pași mari, hotărîți. Pătrunsei sub întunecatele bolți. Luna se ținu după mine. Cînd mă prinse trecînd prin luminișuri mă îmbrăcă în aurul ei. Neliniștea pădurii mă duru. Urcai iarăși coasta

printre copacii strîmbi, răsuciţi, chirciţi. Întunericul le acoperi şi le ascunse bubele, dar le accentuă răsuciturile şi le dădu o înfăţişare stranie, halucinantă care îmi mări tulburarea. Ajunsei, după destulă trudă, în poiana de pe creastă unde mă odihnisem cu Valentina şi fusesem atacaţi de cei doi ţigani. Privii pădurea. Era acoperită cu argint. Ţipară păsări. În satul apropiat auzii larmă. Mă temui de singurătate şi mă îndreptai spre sat. Îmi spusei :

— Poate îi întîlnesc pe cei doi. Mă vor recunoaşte. Vor sări asupra mea. Îi vor asmuţi şi pe alţii. Mă vor ucide... De data aceasta mă vor ucide. Îmi păru bine... Cuţitele ţiganilor vor pune, în sfîrşit, capăt tristei mele existenţe. Vor sătura setea mea de moarte. Da. Îmi păru bine. Fluierai încet o melodie veselă. Şi, fluierînd, ajunsei în sat. Mai fusesem eu cîndva pe acolo. Trecui pe lîngă un cîrd de fete. Întîlnii şi nişte flăcăi băuţi, gălăgioşi. Unul cînta cît îl ţinea gura :

Cînd eram pe Ialomiţă
Cu mustaţă-n furculiţă...

Se acompania cu un acordeon pe care-l ţinea atîrnat, cu o cureluşă, de gît... Mă supără luna care nu-mi da pas. Ca să scap de ea, intrai într-o cîrciumă. Era plină de oameni tuciurii la obraz. Bărbaţii se otrăveau cu vin acru. Muierile grase, pieptoase, îmbrăcate cu fuste largi şi creţe, galbene sau albastre, şi purtînd pe cap tulpane înflorate, se răcoreau cu bere. Doi ţambalagii cu mustăţile mari băteau coardele instrumentelor cu beţişoare. Nu-i asculta nimeni. Într-un colţ, la o masă, sta de unul

singur țiganul care sărise asupra mea. Avea mîna dreaptă înfășurată într-un mare bandaj alb. Îi ardeau ochii. În fața lui, pe masă, se afla o găleată plină cu vin. Din cînd în cînd, țiganul Stroe băga un pahar în găleată, îl umplea, da vinul pe gît pe nerăsuflate... Cerui și eu vin. Luai paharul și mă dusei la el.

— Noroc, îi spusei, noroc și sănătate, nene Stroe.

— Noroc, îmi răspunse omul.

Ciocnirăm și băurăm ca doi vechi și buni prieteni.

Stăruii cu ochii asupra mîinii lui înfășurate grosolan în bandaj. Îl întrebai cu glasul plin de dulceață, mieros :

— Dar ce ți s-a întîmplat ?

Omul ridică din umeri.

— Mai nimic...

Ne auzi convorbirea o femeiușcă balaoacheșă, care se lupta cu o bărdacă de bere și nu izbutea să-i ajungă la fund. Sări cu gura pe Stroe :

— De ce nu-i spui ? Spune-i, Stroe, să știe și dumnealui ce s-a întîmplat...

— Spune-i tu, dacă nu te doare gura...

— De ce să mă doară gura? Îi spun.

Apucă un scaun și se așeză lîngă mine. Mă împunse cu genunchiul și începu :

— Rumînico... Vai de sufletul nostru, rumînico... Altădată țiganii noștri erau spaima ținutului și-a orașului... Ciordeau cai... Ciordeau boi... Ciordeau mărfuri... Făceau prăpăd pe la bîlciuri... Vei fi știind și dumneatale, rumînico...

— Știu... Știu... De mult li s-a dus buhul în țară voinicilor din Didești.

— Acum... Vai de sufletul nostru, rumînico... Nu mai e de trăit, rumînico... Ne omoară soldații...

— Cum vă omoară soldații ?

— Cum ? Păi nu mai departe decît astăzi... Să vezi ce-a fost și cum a fost, rumînico... Stroe și cu Nae s-au dus și ei, ca flăcăii, să se plimbe prin pădure... Și-acolo, mamă... mamă... S-au întîlnit cu niște soldați... Și soldații... mamă... mamă... nici una, nici două, s-au repezit asupra băieților să-i jecmănească de părăluțe... Lui Stroe i-au spintecat mîna cu baineta... Pe nenorocitul de Nae l-au călcat în picioare... I-au spart nasul... I-au rupt dinții... L-a oblojit și pe Nae, farmacistul... Nas n-o să-i puie nimeni... dar dinții... Dinți o să-și pună Nae la oraș. O să spargă o casă. O să fure ce-o găsi. O să vîndă ce-a furat și-o să-și pună dinți frumoși, de aur. Trăiește omul și cu dinți de aur.

— Va să zică așa s-au purtat soldații cu flăcăii voștri ?

— D-apoi cum, rumînico ? Spune și matale ! Drept e ? Soldații, șapte la număr... voinicii noștri, numai doi...

— Și flăcăii nu s-au apărat ?

— Ba s-au apărat. Dar soldații pe lîngă că erau șapte aveau și bainete. I-au ciopîrțit cu bainetele.

Stroe mai ciocni cu mine încă o dată.

— Așa, domnule... Mîine ne ducem la comandament cu reclamația...

— Da, da... Să vă duceți. Să vă duceți negreșit. Dar nu cumva prin pădure v-ați întîlnit și cu o fată ?

Flăcăul clătină din cap :

— Nu... N-am întîlnit pe altcineva. Numai pe soldații care au sărit asupra noastră să ne punguie. Și erau șapte, domnule, șapte.

În șosea se opri o birjă. Birjarul intră în cîrciumă și-și cumpără tutun.

— Te duci la Ruși ? îl întrebai.

— La Ruși.

— Ai mușterii ?

— Nu. Am dus un negustor pînă la Glăvani...

— Poți să mă iei și pe mine ?

— De ce nu ? Te costă cinci lei...

— Mă lași la gară.

— Pot să te las unde vrei. Și la cimitir. Că stau alături...

— Nu, la gară.

— Mă rog, voia clientului...

Țiganii mințiseră. Cum să mărturisească Stroe bătăușul că și-a spintecat mîna în cuțitul unui băiețandru ? Și Nae, despre care aflasem că e un temut spărgător, cum să spună el că l-a cotonogit și l-a desfigurat Valentina ?

Făcusem drumul prin pădure, și-i căutasem în cuibul lor pe cei doi, fără folos. Îl întrebai pe birjar :

— Și cum îl chema pe negustorul dumitale ?

— Era unul tinerel, de la Balaci mi se pare, Dobrică Tunsu. Umblă după piei. Cumpără piei. L-am mai purtat eu și prin alte sate.

— E un tăbăcar bun, spusei. Are și cojocărie. Croiește bine. Tăbăcește frumos.

— Da, așa se zice. Și se mai zice că dacă ar putea ar tăbăci și piele de om.

Trăsura, lunecînd la vale, mă legăna lin. În dreptul gării îi plătii omului, mă dădui jos şi mă dusei la doamna Ilse Hans. În salon se dansa. Lîngă pianul negru găsii o masă. Mă aşezai. Veni o fetişcană smeadă, cu ochi cenuşii, costelivă, să-mi ţină de urît. Veni şi Valentina să ia comanda. Era îmbrăcată într-o rochie neagră, lungă, bine turnată şi strînsă pe trup, încheiată pînă sub bărbie. Semăna cu o smerită şi tînără călugăriţă. Se făcu că nu mă cunoaşte. O întrebai pe costelivă:

— Ce doreşti?

— Vin.

Valentina aduse o sticlă de vin, o desfundă şi ne umplu paharele.

— Noroc, domnişoară.

— Noroc, tu... Dar nu mă lua peste picior că-ţi arunc vinul în obraz.

— Nu am vrut să te jignesc. Scuză-mă.

— Sînt domnişoară, dacă şi bunică-ta e domnişoară.

Aspra-mi bunică! Ce-ar mai rîde dacă ar şti ce nimicuri mă dor şi mă macină...

— S-ar putea să fi devenit. E cam de mult văduvă.

Uscăţivei îi plăcu toanta mea glumă.

— Ai haz, îmi spuse.

— Da, îi răspunsei, mai ales astă-seară.

— Să mai aduci o sticlă, îi porunci uscăţiva Valentinei.

— Numaidecît.

Valentina desfundă a doua sticlă. Se uită la mine. Nu-mi spuse nimic. Îmi umplu paharul.

Nu trecu mult şi în capul meu începură să freamăte copacii pădurii. Peste copaci se prăvăli şi se sparse în ţăndări luna. Cerul rămase plin de stele dar începu să se învîrtească şi să vîjîie. Din acest cer nemărginit care se învîrtea şi vîjîia se desprinseră şi stelele. Căzură toate, deodată, peste pădure şi o aprinseră. Vrusei să mă feresc de înaltele şi albele flăcări. O apucai pe fetişcana uscăţivă de mijloc. Mă încolăcii în jurul ei ca iedera în jurul copacului. Ne apucarăm să ne învîrtim în mijlocul salonului într-un dans grotesc. Flăcările mă ajunseră şi mă orbiră. Speriată, fata uscăţivă se desprinse de mine. Strigai. După aceea nu mai ştiui nimic...

Tîrziu mă trezi un miros tare şi iute. Deschisei cu frică ochii. Mă aflam întins pe o canapea într-o odaie cu perdele groase la fereastră. În tavan ardea becul. Valentina îmi freca tîmplele. Mă văzu clipind des din ochi.

— Slavă Domnului ! îmi spuse, te-ai trezit...

Tăcui. Plecă pentru cîteva clipe şi se întoarse cu o ceaşcă mare în care fumega fiertură neagră.

— Cafea ?

— Cafea amestecată cu cenuşă.

— De ce cu cenuşă ?

— De ce ? Aşa trebuie. Bea.

Îi ascultai porunca. Băui. Mi se limpezi mintea. Îmi acoperii obrazul cu mîinile.

— Nu... Nu-ţi acoperi ochii, îmi spuse Valentina. Şi-mi luă mîinile într-ale ei.

Îmi venea greu să mă uit în ochii ei. Mă uitai în tavan.

— Uită-te în ochii mei, spuse Valentina. Ai curaj și uită-te in ochii mei. Pe tavan n-ai să găsești nimic. Nici măcar muște.

Mă uitai în ochii ei. Erau verzi, mari și grozav de triști. Fața bucălată îi era trasă, obosită, tristă. Mai triste mi se părură buzele ei mari și cărnoase.

— Darie, n-am să te cert... Treaba ta ce faci și ce nu faci... Pentru cele întîmplate în noaptea asta am și eu o vină... Dar vreau să te întreb : pentru ce ai plecat tu de la voi din sat, de la Omida ? Ca să intri în case deocheate și să-ți bei mințile ?

Tăcui ca pămîntul. Mă sculai. Mă dezbrăcai de haina mototolită și mă spălai îndelung pe obraz și pe cap, cu apă rece, la o chiuvetă. Îmi clătii și gura care mi-era amară, coclită.

Valentina îmi aduse un prosop.

— Șterge-te...

— Mulțumesc...

— Ți-ai venit în fire ?

— Da.

— Și cum te simți ?

— Aș vrea să mor...

— Să mori !... E ușor... Mai greu e să trăiești. Trebuie să trăiești, băiete !

— Da... Trebuie să trăiesc.

Valentina îmi luă obrazul între mîinile ei moi și calde, mă sfredeli cu ochii și mă întrebă încă o dată :

— De ce ai plecat tu de la voi de acasă, de la Omida ? Ca să intri prin localuri, să bei și să te faci de rîs ?

— Ești și tu vinovată, Valentino. Singură ai spus-o.

— Sînt. Dar tu trebuie să fii tare, ca piatra. Trebuie să-ți stăpînești pornirile... Trebuie să... Poate că noi doi nu avem dreptul la nimic. Poate că nu avem dreptul nici la dragoste... Nici la dragoste. Darie...

Izbucni în plîns.

Pusei haina pe mine. Trîntii ușa. Fugii... Mă văzu un vardist. Strigă după mine. Fluieră. Fugii și mai repede pînă mă depărtai și o luai după colț.

Se scuturară florile primăverii. Frații Pițigoi reparară secerătoarea.

— S-a copt secara. Mîine-poimîine se coace și grîul.

Petriței îi crescu pîntecul și-i răsăriră pete galbene pe obraz. Mîncă nu-i mai îngădui să muncească.

— Să stai liniștită. Să nu se întîmple ceva cu fetița.

— N-o să fie fetiță, îi spuse Petrița șireată. O să fie un gogeamite băiat, voinic, zdravăn ca tine, Mîncă.

— De unde știi ?

Petrița rîse. Îi arătă pîntecul :

— Nu vezi ? Ori te-a lovit orbul găinilor ?... Am pîntecul țuguiat... O să nasc băiat.

Despa scrîșni :

— Cine mai e ca tine !... O să-i naști lui frate-meu băiat... Un băiat cu două capete... Poate chiar cu trei...

Mîncă ridică mîna:

— Obrăznicătură...

— Obrăznicătură e nevastă-ta, spuse pusă pe harțag Despa. Și tu, namilă fără minte, să nu ridici mîna. Dacă mă lovești îți scot ochii. Te las orb. Chior ai fost. Cînd te-ai însurat ai fost chior. Mori după ea? Cu ce te-a fermecat?

Despa continuă să ocolească pe cumnată, să-i arunce vorbe urîte cu orice prilej.

La liceu școlarii și școlărițele erau cum erau. Unii învățau pe brînci, să ia note mari și se pregăteau să dea pe vară examene pentru încă o clasă. Alții se lăsau pe tînjală. Plăteau taxe mari, nu se grăbeau să termine liceul. Viața era dulce, și, oricum, profesorii tot aveau să-i treacă.

La școlarii de adunătură care eram, ministerul trimisese profesori culeși din gunoi. Sub presiunile alegătorilor se înființaseră gimnazii și licee în mai toate tîrgușoarele, ba chiar în unele sate mai mari. Era deci cu neputință să se găsească atîția profesori, calificați, dintr-o dată. La liceul din Ruși în afară de Casiu Turtulă, numai Ilie Tuie, profesorul de matematici care era și director, trecuse pe la universitate. Turtulă venise la Ruși pentru că încă nu-și trecuse licența și nici unul din liceele mai vechi, cu renume, nu-l primise. Pe Tuie, despre care se spunea că în tinerețe ar fi fost o mare capacitate, îl doborîse și-l prăpădise beția. În epoca în care ne preda nouă matematicile nu mai rămăsese din el decît o jalnică epavă. La 8 dimineața era treaz, dar cu ochii tulburi și glasul răgușit. În prima recreație însă se repezea la o cîrciumă în apropie-

rea școlii și din 2—3 cinzeci de țuică se amețea. Uneori o scotea la tablă pe Valentina și o asculta. Fata îi răspundea la întrebări mîndră și demnă. Tuie lua nuiaua de pe catedră și-i ințepa cu vîrful ei sînii mari, pietroși.

— Tu... școlărițo... Tot acolo lucrezi ?

— Tot acolo, domnule director.

— Tu... școlărițo... Să treci diseară pe la mine...

— Mai bine să treceți dumneavoastră, domnule director, pe la noi... Doamna Hans e totdeauna bucuroasă de oaspeți aleși. Cît despre fete ! Ce să mai vorbim ! Le cunoașteți și vă cunosc...

— Clanța !... Ține-ți clanța...

— Dumneavoastră ați început.

— Treci la loc. Vacă !

Tuie aflase de la Turtulă, care-mi citea lucrările scrise în cancelarie, că-mi încerc norocul în literatură. Mă striga la tablă. Mă sucălea o jumătate de oră. Pe urmă îmi înfigea nuiaua în burtă și începea s-o răsucească :

— Ia spune-mi, cum faci poezii ? Cum îți vine inspirația ? Noaptea vin muzele peste tine sau dimineața, pe nemîncatelea ? Ha ! Ha !... Poezie... Treanca-fleanca, mere acre... Matematica, da... Matematica e temelia lumii. Nu cunoști matematica, nu ești om, domnule. Învață matematica...

— Am să învăț, domnule director.

— Să te văd... Să te văd. Dă-o încolo de literatură. Palavre... Ascultă-mă pe mine... Palavre...

Științele naturale și fizico-chimice ni le preda domnișoara Desideria Găzaru. Era trupeșă, pieptoasă, înaltă ca un jandarm. Unii spuneau că s-ar

trage din Giurgiu, alţii că ar fi de pe la Cîmpulung. Cu catedra o pricopsise senatorul Colţan. Punea ochii pe cîte un vlăjgan :

— Adamian...

— Da, domnişoară...

— Ţi-am dat trei la teză. Nu ştii nimic...

— Nu ştiu nimic, domnişoară...

— Să treci diseară pe la mine să-ţi explic.

— Am să trec, domnişoară...

— Mătrăgună...

— Da, domnişoară...

— Tu să treci azi după-masă, pe la patru...

— Am să trec, domnişoară...

Pe mine mă socotea nevrednic şi nemernic. Nu mă poftea să-i văd casa. Mă lua în coarne.

— Mie nu mi-ai scris nici o poezie?

— Nu scriu poezii, domnişoară.

— Lasă, lasă... Ştiu eu că scrii... Să-mi scrii şi mie o poezie... Ca Géraldy...

— Nu-l cunosc pe Géraldy...

— Cum, scrii poezii şi nu l-ai citit pe Géraldy? Am să ţi-l aduc mîine pe Paul Géraldy. E... mon amour... mon amour... Să-l citeşti, băiete. Şi să scrii ca el dacă vrei să te admire domnişoarele şi cuconiţele. Géraldy e un mare poet. Face furori.

Timon purta barbă. Era smead, aproape rotofei şi trecea drept craiul oraşului. Nu avea liceul terminat. Umblase însă prin lume. Se spunea că ar fi călătorit şi prin Spania, dar nu se ştia sigur. Franceza o învăţase în timpul războiului. Căzuse prizonier la nemţi din prima lună şi-şi trecuse prizonieratul de doi ani la o fermă din Alsacia... Gurile

rele susţineau că ar fi lăsat pe acolo şi cîţiva urmaşi. Dar gurile rele spuneau multe despre Timon. Auzise că Desideria Găzaru mi-l recomandase pe Géraldy. Într-o zi, după ce mă ascultase, mă întrebase :

— Acum l-ai citit pe Géraldy ?

— Da, l-am citit.

— Ţi-ai pierdut timpul degeaba. Un mălăieţ. Să-l citeşti pe Balzac, domnule. Şi pe Victor Hugo, domnule. Géraldy... Auzi... Să ţi-l recomande pe Géraldy...

Mai aveam o lună pînă la vacanţă. Începui să mă pregătesc nu numai pentru examenele de sfîrşit de an, dar şi pentru clasa pe care voiam s-o dau ca elev particular peste vară.

— Trebuie să cîştigăm timpul pe care l-am pierdut, îmi spuse Valentina. Altfel rămînem de căruţă.

— Timpul...

Mă duceam şi învăţam în pădure. O dată veniră şi se legară de mine nişte ciobani. Îi potolii, dăruindu-le ţigări. Într-o zi căzură peste mine cei doi, Stroe şi Nae. Mă priviră, mă înjurară şi plecară. Nae îşi pusese dinţi, dar nasul îi rămăsese cîrn.

Tocmai cînd eram preocupat de examene şi mă sileam să-mi înmulţesc cunoştinţele, oraşul începu să se agite. Se schimbă peste noapte guvernul şi se anunţară noi alegeri. Stănică Paleacu, aşa cum prevăzuseră mulţi orăşeni, ajunse ministru. Veni cu maşina ministerială la Ruşi. Avocaţii Mitiţă Bîrcă şi Olimpie Chelu trimiseră haidamaci care, străbătînd mahalalele şi desfundîndu-le, golind cîrciumele şi cafenelele, adunară lume în centrul oraşu-

lui, la statuia generalului Mantu. Olimpie Chelu ţinu o scurtă cuvîntare. Spuse cîteva cuvinte şi Mitiţă Bîrcă. Cum mă aflam şi eu pe acolo, mă amestecai în mulţime şi-i ascultai.

— Să mergem la domnul ministru Stănică Paleacu, propuse Olimpie Chelu, să-l felicităm în numele nostru şi al întregului oraş. E întîia oară, cinstiţi ruşani, cînd capul încoronat al statului şi-a ales un sfetnic din sînul oraşului nostru... Mare cinste ni s-a făcut tuturor! Ce spun mare cinste. Enormă cinste! Colosală cinste...

Cîţiva îl aprobară:

— Să mergem... Să mergem să-l felicităm...

— Cuconul Stănică e gloria noastră.

— Mîndria noastră.

— O să îmbogăţească judeţul şi oraşul.

— Să mergem să-l felicităm.

Mitiţă Bîrcă şi Olimpie Chelu o luară înainte. Se vîrî între ei şi-i luă de braţ şi profesoara noastră, Desideria Găzaru. Mulţimea se înşirui după ei. Unul spuse:

— Poate ne iese ceva.

Altul zise:

— Oricum, să mergem. Stăpînirea e stăpînire. Nu strică dacă te dai bine cu ea...

Vrusei s-o apuc pe Calea Dunării în jos, către casă. Îmi tăiară drumul surorile Scutelnicu.

— Tu, n-ai mai venit de mult pe la noi, îmi reproşă Bibina.

— Am avut treabă. Examenele. Se apropie.

— Nu te mai scuza, mi-o reteză Marghioala, că nu te prinde. Am auzit că te-ai încurcat cu fata gazdei, cu Despa. Îţi plac merele acre...

— Cu Despa?

— Aşa vorbeşte lumea...

— Să vorbească...

— Tu, nu glumi. Despa te înşală. Trăieşte cu Timon... O să-ţi dăm amănunte. Să ştii că negricioasa te bagă la apă.

— Copilării...

— Să mai vii pe la noi, îmi spuse Bibina. Să ne mai distrăm. Viaţa e scurtă.

— Au înflorit trandafirii, adăugă Marghioala. Avem ce să-ţi punem la cheutoare.

— Poate, le răspunsei...

— Nu „poate", zise Bibina. Vino negreşit. Şi cît mai curînd. N-o să-ţi pară rău, Puiule.

Mai-mai că nu mă călcă o maşină. Noroc că şoferul stopă la timp. Era un Lincoln albastru, deschis, de toată frumuseţea. Pe perne se lăfăia Lăpturel. Mă strigă :

— Urcă-te lîngă mine, frate-meu...

Nu-mi crezui ochilor. Lepădătura de Lăpturel în maşină!...

— Nu te sfii! Vino... Sîntem la putere... Sîntem mari...

— Cum adică?

— Ce mai calea-valea! Urcă-te...

Mă urcai lîngă Lăpturel.

— Ocoleşte mulţimea s-ajungem înaintea ei acasă la domnul ministru, îi porunci Lăpturel şoferului.

Maşina porni. Lăpturel îmi spuse :

— Cine s-ar fi gîndit astă-iarnă cînd jucam cărţi cu fraţii Piţigoi la cafenea că n-are să treacă anul şi-are să-mi puie Dumnezeu mîna în cap...

— Nu-nţeleg, Lăpturel.

— M-a luat nenea Stănică şef de cabinet, la Comunicaţii...

— Mare lucru !... Să te fi luat cel puţin secretar-general...

— Habar n-ai, băiete... Avem ţara în mînă... Facem avere la repezeală... Profit de ocazie şi mă şi însor... Deocamdată trebuie să mă înţolesc. Mi-am şi comandat o jumătate de duzină de costume. Şi-o jumătate de duzină de pantofi... Şi două duzini de cămăşi... şi... şi...

— O să arăţi grozav...

— Tu nu înţelegi ? Un şef de cabinet deştept e ca şi un ministru... Acum nenea ministrul şi cu mine sîntem stat...

— Ce spui ? La asta nu mă gîndisem. Va să zică eu stau acum, în maşină, lîngă o parte din stat.

— Te mai îndoieşti ?

— Nu, Lăpturel. Dacă spui tu.

— Avem în mîna noastră pîinea şi cuţitul. Te asigur că nici n-o să ne înecăm cu pîinea şi nici n-o să ne tăiem în cuţit.

Maşina trecu pe lîngă mulţime stîrnind praful şi aruncîndu-l în ochii oamenilor. La poarta casei domnului ministru — casă mare, cu ogradă, pe Calea Dorobanţilor — mă dădui jos.

— Aşteaptă pînă vin ruşanii cu Bîrcă şi cu Chelu. O să ai ce auzi. Vorbeşte nenea ministrul. Am colaborat şi eu la discurs.

Ascultai povaţa lui Lăpturel. Mulţimea, condusă de Bîrcă, Desideria Găzaru şi Chelu, năvăli în curte.

— Ura... Ura...

— Să trăiască domnul ministru Paleacu...

— Ura... Ura...

— Să guverneze o mie de ani domnul ministru Paleacu...

— Ura... Ura...

— S-ajungi prim-ministru, domnule Stănică...

— Ura... Ura...

Ieşit în prag, Stănică Paleacu ridică de pe capu-i rotund pălăria de paie. Soarele îi învălui faţa adînc ciupită de vărsat. Căută să-şi stăpînească emoţia muşcîndu-şi mustaţa tunsă scurt. Spuse:

— Cetăţeni!... Vă mulţumesc pentru dragostea ce mi-o arătaţi. Vă mulţumesc şi pentru încrederea pe care o aveţi în mine... Am ajuns ministru. Mi-am împlinit visul... Ca ministru al majestăţii-sale regelui, o să am grijă de ţară. Ca om din Teleorman, însă, voi avea deosebită grijă de acest judeţ. Iar din acest judeţ voi avea şi mai multă grijă de oraşul nostru în care pînă şi pietrele m-au văzut crescînd...

Se opri să-şi tragă sufletul.

— Bravo... Bravo... strigă mulţimea.

Un golan suit pe uluci folosi momentul de tăcere care se ivi şi spuse tare:

— În primul rînd, cucoane Stănică, vei avea grijă de dumneata... În sfîrşit, te vei pricopsi...

Lăpturel se afla lîngă Paleacu. Făcu un semn cu mîna peste capetele mulţimii. De undeva de la margine cîţiva vlăjgani săriră pe îndrăzneţ, îl deteră jos de pe uluci, îl înghesuiră, îl pocniră, îl călcară

în picioare şi, cînd omul nu mai avu putere să se vaiete, îl luară de mîini şi de picioare, se depărtară şi-l aruncară ca pe un bolovan în iarbă pe un teren viran care mirosea urît din pricina gunoaielor aruncate acolo de vecini.

Ministrul îşi reluă cuvîntarea :

— Am să fac din judeţ o grădină iar din oraşul nostru... Din oraşul nostru... Voi aţi auzit ce e Parisul ?... Din oraşul nostru am să fac un Paris... Un Paris mai ceva ca Parisul...

— Brava...

— Ura...

— Brava...

— Să ne trăieşti...

După Stănică Paleacu se lansă într-un lung discurs Mitiţă Bîrcă. Deasupra găurii ochiului pe care i-l scoseseră, cu cincisprezece ani în urmă, ţăranii din Omida, avocatul purta monoclu negru. Îl ridică pe Paleacu în slăvile cerului. Îi elogie inteligenţa şi energia. Îi preamări bunătatea inimii şi dărnicia. Îi lăudă pînă şi frumuseţea fizică.

Paleacu îl ascultă plin de modestie. Cînd oratorul termină vărsînd o lacrimă din ochiu-i sănătos, Paleacu îl îmbrăţişă. Îl îmbrăţişă şi pe Olimpie Chelu.

Desideria Găzaru întinse braţele :

— Şi pe mine, domnule ministru... Şi pe mine... Sfinţeşte-mă şi pe mine cu îmbrăţişarea dumitale.

Oraşul a intrat în fierbere, cum în fierbere a intrat toată ţara. Între profesorii liceului s-a iscat dihonie. Casiu Turtulă candidă pe lista liberalilor. Alburiu, profesorul de desen, îşi încercă norocul pe lista care nu avea nici o şansă, a conservatori-

lor. Timon trecu la țărăniști. Ilie Tuie, solicitat de Lăpturel, refuză să se înscrie în partidul lui Stănică Paleacu.

— Să-i spui domnului ministru că nu-mi plac mascaradele. Nu am făcut și nu fac politică.

— O să te căiești, domnule Tuie...

— Vax ! Mai am de trăit cel mult un an.

— Destul, ca să simți cum o să-ți băgăm unghia în gît.

Drept urmare, Lăpturel a chemat-o pe Desideria Găzaru la București, s-a dus cu ea, în numele lui Paleacu, la Instrucție și i-a smuls numirea de directoare... Tuie se îmbătă o dată mai mult. Profesorii plecară să țină discursuri. Pe unii îi prinseră și-i bătură jandarmii, din ordinul lui Stănică Paleacu. Pe alții îi ciomăgiră și-i alungară țăranii. Timon căpătă bani și scoase, scriind-o singur de la un cap la altul, o gazetă săptămînală botezată *Barda*. Îi bălăcări pe Stănică Paleacu și pe Colțan, o batjocori pe Desideria Găzaru și făcu aluzii străvezii la legăturile ei cu Colțan și cu Lăpturel. O învinui că cheamă la domiciliu elevi vîrstnici și-i inițiază în vicii... Despre Casiu Turtulă scrise că umblă prin sate nu atît după voturi cît în căutarea unei fete cu zestre. Nu-l iertă nici pe Alburiu. Stănică Paleacu chemă la el pe tipograf și amenințîndu-l cu arestarea îi smulse făgăduiala că nu va mai imprima *Barda*. Îi lipsea lucrul ? N-avea decît să tipărească gazeta lui : *Glasul rușanilor*.

— Dar această gazetă nu există...

— Ba există. O scrie Trandafir. Mîine poți pune sub tipar primul număr. Te asigur că va fi o bombă...

Trandafir Trandafirescu era un institutor cu condei ager care se înscrisese de curînd în partidul lui Stănică Paleacu.

Cînd apăru *Glasul ruşanilor* Timon o băgă pe mînecă. Trandafir Trandafirescu îl acuză făţiş de imoralitate... Apărură în gazetă siluetele surorilor Scutelnicu. Se vorbi de casa deocheată a doamnei Ilse Hans. Timon fu învinuit şi de ademenirea de minore. Nu se preciză nici un nume, dar se făgăduiră amănunte pe săptămîna viitoare.

Oraşul se bucură :

— O să avem de ce rîde. Timon o să-l batjocorească şi mai mult pe Paleacu.

— Am auzit că Timon o să dea în vileag afacerile necurate ale lui Colţan.

— Paleacu l-a atras lîngă el pe Feratos. Timon o să dezvăluie povestea cu nevestele şi cu doctorul Bezerian.

— Se zice c-o să publice şi fotografii picante.

Dar, în pofida tuturor presupunerilor, profesorul Timon se repezi la Bucureşti, năvăli în minister peste Stănică Paleacu şi propuse pacea. Ministrul, bucuros, îi făgădui larg sprijinul pentru viitor şi-l înscrise în partid. Timon oftă. Suspendă *Barda,* îşi retrase candidatura de pe lista ţărăniştilor şi în cel de al doilea număr al *Glasului,* în locul făgăduitelor amănunte cu privire la „Timon, ademenitor de minore" apăru, pe o pagină întreagă, un articol intitulat : „Pentru ce lupt alături de d-l Stănică Paleacu", iscălit de însuşi Timon.

Profesorii se certară în cancelarie, se insultară, se şi încăierară lovindu-se cu scaunele şi cu cata-

loagele. Rămaserăm de capul nostru. Intra secretarul prin clase și ruga pe cîte un elev mai destoinic să stea la catedră, să le dea școlarilor ceva de scris și să aibă grijă să fie păstrată liniștea. Tuie nu se mai îmbătă. Veni zi de zi la școală. Își făcu orele. Mai făcu și orele altora cu multă competență. Mulți se bucurară de schimbarea guvernului. Cîrciumile, bodegile, restaurantele, birturile economice și cafenelele se umplură de lume, iar zidurile fură năpădite de afișe.

Vărul meu Jorj puse în vitrină fotografia mare și înrămată a domnului ministru Stănică Paleacu. Îl mai imitară și alți negustori. Moșierul Oană Banaoaie, fost pînă la schimbarea guvernului primar al orașului, le trimise vorbă :

— După ce cade Stănică Paleacu de la putere, vă duc pe toți la faliment.

— Spuneți-i lui cuconul Banaoaie că atunci cînd or veni liberalii la putere o să punem portretul dumnealui în vitrină... Acum, dacă nu sîntem cu Paleacu ne mănîncă de vii, răspunsese văru-meu Jorj. Noi, negustorii, sîntem totdeauna cu guvernul.

Lăpturel revăzu „Îngerul" lui Mielu Gușă, îi veni o idee, își aduse aminte de Caba. Îl chemă și-i comandă un panou.

— Mi s-au stricat ochelarii, spuse pictorul. Văd ca prin ceață. Dacă vreți să vă execut panoul să-mi faceți rost de o pereche de ochelari buni.

— Cîte dioptrii ?

— Patrusprezece.

— Da' chior mai ești, nene.

Lăpturel se juca cu banii. Buzunarele îi erau doldora de bancnote noi-nouțe. Îl ferici pe Caba. Îi cumpără ochelari, pînză, vopsele. Nu trecu mult și în fața berăriei Giuvelca se ridică într-o noapte un panou înalt de zece metri și lat de șase. Pe panou surîdea domnul ministru Stănică Paleacu, rezemat cu o mînă de o masă. Cu cealaltă, saluta o mulțime de țărani și tîrgoveți care se uitau la el ca la Dumnezeu și-l implorau cu brațele întinse. Pe masă se aflau uriașe pachete de bani. În dreapta domnului Paleacu se înghesuia o cireadă de boi voinici, de Piatra-Neamț, care-și așteptau stăpînii cu lanțurile în coarne. Caba le zugrăvise boilor ochi omenești, plini de șiretenie și de o ascunsă bucurie. Pe boturile argintii ale boilor pictorul schițase fericite surîsuri. În cealaltă parte a ministrului se înșirau pluguri și grape, secerători și semănători, iar în fund de tot chiar o batoză de treierat. În partea de jos a panoului scria, cu litere mari, aurii, pe un mătăsos fond verde:

VOTAȚI-L PE
STĂNICĂ PALEACU
CARE
PRIN „BANCA TUTUROR"
DE SUB CONDUCEREA D-SALE
VĂ ASIGURĂ
ÎMPRUMUTURI CU DOBÎNDĂ FRĂȚEASCĂ.
ASTFEL
PRIN BUNĂVOINȚA EXCELENȚEI-SALE
STĂNICĂ PALEACU
VĂ PUTEȚI CUMPĂRA
BOI, UNELTE AGRICOLE, ȘI TOT CE VĂ
POFTEȘTE SUFLETUL !...
VOTAȚI-L !... VOTAȚI-L !... VOTAȚI-L !...

Trecătorii zgîiră ochii. Unii se opriră şi admirară panoul. Alţii scuipară şi merseră mai departe.

— Reclama lui Stănică Paleacu e mai tare ca a lui Mielu Guşă cu „Îngerul" care duce sufletele spre cer.

— Ideea a fost a lui Lăpturel.

— Trebuie să-l fi plătit bine pe Caba.

— Aş ! I-au făgăduit zugrăvirea bisericii de la Vîrtoape.

Tineretul universitar se mişcă. Grupul Napoleon Încreţitu-Celan-Velescu, numit *Generaţia nouă*, intră în acţiune. O parte din studenţi părăsiră universităţile. Max Scholtze, fiul cofetarului vienez, Candid Feratos, fratele mai mic al morarului, Şerban Petrian, moştenitorul moşiei Poroschia, Benedict Berindu, de la Papa, cărora li se alăturase în chip neaşteptat pentru mine Mărin Sărăcilă din Turnu, ai cărui părinţi erau goi şi lipiţi pămîntului, se arătară în oraş. Împrăştiară în negustorime şi pe la mahala o foaie studenţească şi noaptea umplură zidurile de afişe. *Generaţia nouă* se declară cu violenţă împotriva tuturor partidelor politice vechi. Sublinie primejdia evreiască. Pe comunişti îi atacă şi ceru să fie stîrpiţi pînă la unul. Afişele anunţară venirea pe curînd, în Ruşii de Vede, pentru „a se sfătui cu romînii adevăraţi", a profesorului Mitridat Velinski...

Studenţii ademeniră cîţiva parlagii şi chiar cîţiva elevi de liceu, dintre cei mai vîrstnici şi mai voinici. Adamian şi Mătrăgună părăsiră şcoala şi fură văzuţi ţinîndu-se de brîu cu cei cinci. Într-o noapte,

tinerii devastară o farmacie. În alta, încercară să incendieze o dugheană și două pînzării din gura oborului. Din fericire, fură surprinși de vardiști. Fugiră. Vardiștii chemară pompierii care stinseră focul și pagubele rămaseră mărunte. În oraș însă începu panica. Noaptea, pe unele străzi, se produseră încăierări și se auziră pocnete de pistoale. La biserica Sfîntului Tănase fură trase clopotele în miez de noapte.

— Vine profesorul vostru?

— Vine. E pe drum.

Și, într-o zi, sosi și faimosul profesor Velinski. Ceata tinerilor din *Generația nouă* îl primi la gară cu flori. Îl aduseră cu lăutari, care cîntară doine romînești, pînă în centrul orașului, lîngă statuia generalului Mantu. Acolo se intonă *Deșteaptă-te romîne*. Lumea, curioasă, se adună ca la urs. Profesorul Velinski se urcă pe o bancă și vorbi. Aminti despre Dragoș întemeietorul și despre Ștefan cel Mare. Îl pomeni pe Vasile Lupu și pe Matei Voievod... Plînse halul în care a ajuns biata Romînie din cauza... Înșiră multe cauze... Ridică glasul și tună:

— Moarte comuniștilor...

Cîțiva derbedei strigară:

— Moarte... Moarte...

Studenții îngenunchează și spuseră cu glas tare o rugăciune. După ce spuseră lunga rugăciune se repeziră și sparseră geamurile la cîteva prăvălii. Păruiră, în învălmășeală, pe cine se nimeri. Apoi se adunară din nou la statuia generalului Mantu

şi cîntară încă o dată *Deşteaptă-te romîne...* Tocmai cînd răcneau mai cu foc veni pe o uliţă lăturalnică şi se năpusti asupra lor un cîrd de partizani ai lui Stănică Paleacu, condus de Trandafir Trandafirescu şi de Timon, şi întărită cu cîţiva poliţişti. Îi înconjurară pe tinerii din *Generaţia nouă* şi începură a-i izbi cu bîtele. Unii scăpară cu fuga. Alţii încercară să se opună şi fură zdrobiţi. Profesorul Velinski, de la început, se făcu nevăzut. Dar noaptea se comiseră noi spargeri şi se încercă aprinderea cîtorva dughene... Cu cîteva zile înainte de alegeri circulaţia fu întreruptă. Armata căpătă ordin să păzească barierele şi drumurile. Satele pe care oamenii lui Stănică Paleacu nu le putură cîştiga fură declarate contaminate de boli molipsitoare.

— La Merigoala a izbucnit exantematicul.

— La Peret holera.

— Ciuma face victime la Scrioaştea...

— Buba neagră nu s-a arătat încă?

— Nu. Dar n-are să mai întîrzie mult. O aruncă mîine-poimîine asupra satelor de pe Călmăţui domnul ministru Stănică Paleacu...

Cu o săptămînă înainte de alegeri armata ocupă gara. Fură arestaţi cei bănuiţi a fi capii muncitorilor. Îl arestară, printre mulţi alţii, şi pe nenea Pavelescu. Nu scăpă nici ucenicul Sămînţă. Patrule înarmate colindau zi şi noapte străzile şi uliţele. Cîte o fată de pe la mahala se urca pe gard şi-i întreba pe soldaţi:

— Ce căutaţi, ostaşilor, cu atîta străşnicie?

— Ziua de ieri, fetițo.

— Apoi, cu ziua de ieri n-o să vă mai întîlniți niciodată.

Întruniri. Vorbărie. Scandaluri. Arestări... Să tot trăiești, să vezi și să crezi...

Ziua alegerilor fu plină de sînge. Ciomăgașii rechiziționară birjele tîrgului și alergară de la o secție de votare la alta. Frînseră mîini. Frînseră picioare. Rupseră coaste. Ciomăgiră spinări. Sparseră destule capete. Nu lipsiră nici omorurile.

A doua zi ziarele anunțară marele succes în alegeri al guvernului. Excelența-sa, domnul Stănică Paleacu, care condusese operațiile alegerilor de la Teleorman din localul prefecturii, cu telefonul, fu dat ca exemplu de energie și pricepere politică. „În toate județele opoziția a luat ici un loc, dincolo două. La Teleorman însă, unde își are reședința domnul ministru Stănică Paleacu, guvernul nu numai că nu a pierdut nici un loc, dar, putem spune, s-a bucurat de o desăvîrșită unanimitate. Opoziția nu a cîștigat nici un vot, unul măcar, de leac"...

Spre ziuă, cînd Stănică Paleacu trecu spre București cu rezultatul alegerilor, se opri pentru un ceas acasă. Nevastă-sa îl primi plîngînd :

— Stănică, ce-ai făcut, Stănică... Ai pus hăndrălăii să omoare oameni nevinovați, Stănică...

— De ce să nu-i pun ? Așa se face politică, proasto...

— O să te bată Dumnezeu, Stănică...

Lăpturel, care asistase și-mi povestise mai tîrziu întîmplarea, spusese :

— Lasă, cucoană Aglaie... Dumnezeu mai are și alte treburi decît să se ocupe de ce a făcut ori de ce nu a făcut domnul ministru...

Țara își linse rănile și se calmă. Se calmă și orașul în care trăiam și treceam de cîteva ori pe zi și pe noapte pe lîngă statuia generalului Mantu.

— Alegerile? Parcă nici n-ar fi fost alegeri.

Profesorii se întoarseră la catedre și se împăcară. *Glasul rușanilor* își încetă apariția și talentele publicistice și pamfletărești ale lui Trandafir Trandafirescu și ale lui Timon nu mai avură unde se dezvolta. Directoarea Desideria Găzaru le ceru profesorilor să pregătească serbarea de închidere a anului școlar. Profesorul Casiu Turtulă alese cîțiva elevi mai răsăriți și cîteva eleve mai chipoase, printre care și pe Valentina, și se apucă să pună în scenă — ca unul care văzuse pe vremea studenției lui patru-cinci spectacole la Teatrul Național din București — piesa *Se face ziuă* a lui Zaharia Bîrsan. Pe Adamian îl puse să-nvețe pe dinafară două poezii de Mircea Rădulescu. Iar pe Iscru Mătrăgună să recite o anecdotă de Theodor Speranția. El personal avea să țină o conferință despre pastelurile lui Vasile Alecsandri. Alburiu se obligă să decoreze sala și scena...

— Dar să-ți pui la bătaie tot talentul, îi spuse directoarea.

— Tot, domnișoară, tot...

Lăpturel mai veni de vreo două ori cu mașina prin oraș. Inspectă primăria. Inspectă liceul. Vizită și Școala de meserii unde ținu un discurs în care le aminti elevilor că „meseria e brățară de aur".

— Mă însor, băiete. Mă însor, îmi spuse. Am găsit. Cu fata unui petrolist.

— Cîte sonde?

— Deocamdată douăsprezece...

— De ce te grăbești? Poate găsești una cu douăzeci și patru de sonde!

— Ar fi o prostie dacă aș mai aștepta.

— De ce, Lăpturel?

— Guvernul e șubred. Nu ne-apucă Nașterea Domnului la putere...

— Dar abia ați fost chemați să guvernați.

— Liberalii... Nici nu pot, nici nu vor să-i vadă pe alții mulgînd vaca cea grasă. Brătianu a și început să-l preseze pe rege. Nenea ministrul spune că Brătianu îl are în buzunar pe rege... Prin Barbu Știrbey...

— Și Paleacu se resemnează la numai cîteva luni de guvernare?

— Cum o să se resemneze! Tratează cu Porcu. Cum se apropie sorocul, cum trecem la liberali cu organizație cu tot.

— Dar Banaoaie?

— Liberalii îl sacrifică. Se poate compara Banaoaie cu nenea ministrul? Elector ca nenea ministrul n-au avut liberalii în partidul lor de cînd au ei partid. Și au partid cam de multișor.

Serbarea de sfîrșit de an avu loc într-un entuziasm general. Turtulă conferenție trei ore în fața unei săli arhipline. Biletele fuseseră vîndute de elevi prin familii. O parte din asistență căscă și adormi. Alta făcu gălăgie și-i ceru profesorului

să-şi scurteze conferinţa. Turtulă veni pînă la marginea scenei, îşi potrivi ochelarii pe nas şi spuse :

— N-am s-o scurtez. Trebuie s-o ascultaţi. E lucrarea mea de licenţă. Am muncit la ea şi-n timpul războiului, pe cînd mă aflam în tranşee...

O dată ce-şi aminti de război nu se mai putu opri. Îşi depănă amintirile de pe front. Cîţiva sughiţară. Nişte femei mai în vîrstă plînseră. Un găligan de la galerie strigă :

— Alecsandri !... Revino la Alecsandri !... Erai la : „Noroc, pe cîmpul vesel..."

— Revin...

Urmară recitările şi dansurile populare. Recitările, răcnite, înviorară sala, însă dansurile populare, cu băieţii îmbrăcaţi în ciobănaşi şi cu fetele în ciobăniţe, o zguduiră. Praful de pe scena cinematografului Giuvelca sări în grindă şi umplu sala, intră în urechile şi nările spectatorilor, dar nu-l lua nimeni în seamă. Piesa *Se face ziuă* se termină tocmai pe cînd se făcea ziuă.

Ieşind de la serbare întîlnii lăptarii, brînzarii şi zarzavagiii care îşi duceau mărfurile la piaţă. Mă gîndii la Despa. Ce avea ? Parcă nu se simţea într-ale ei. Rămăsese acasă. Filipache dispăruse încă de pe cînd conferenţia Turtulă.

Pe cînd mergeam pe Calea Dunării către casă, o ţărancă frumuşică, ieşită în poartă, zîmbitoare şi cu busuioc la ureche, mă opri şi mă întrebă dacă n-aş vrea să cumpăr o găină neagră.

— Unde ţi-e găina ?

Îmi arătă o căsuţă ascunsă printre salcîmi în fundul curţii :

— Acolo... Îmi trebuie zece lei.
— E mare găina?
— Nu. E micuță.
— Și... cum te cheamă?
— Evușca.
Îi dădui zece lei. Îi luă, îi numără. Văzîndu-mă că plec, mă întrebă:
— Păi, daică, nu mergi să-ți dau găina?
— Am să trec altă dată. Pînă atunci te rog să ai grijă de ea, să nu slăbească.
— Cine să slăbească? Găina mea? Nu! Nu slăbește.
Profesorii se arătară indulgenți. Toți școlarii trecură clasa. Cei mai vîrstnici dintre noi furăm sfătuiți să ne înscriem să mai dăm o clasă pe vară și, dacă se poate, să depunem la cancelarie, o dată cu cererea de înscriere, și taxa pentru examen. Secretarul ne lămuri:
— Profesorii pleacă în vacanță! Au nevoie de mărunțiș.

Rămăsei în oraș. Studenții veniră în vacanță și începură iarăși să se agite. Mărin Sărăcilă trase în gazdă la Scholtze, cofetarul vienez. Mă întîlnii cu el și făcurăm împreună lungi plimbări prin preajma orașului. Era blond, avea capul neobișnuit de mare pentru făptura lui firavă, și ochii rotunzi, cenușii, visători. Îmi citi, la umbră de salcîm, cîteva sonete. Îmi citi și un mic dar arzător și inspirat roman de dragoste.
— Ai avea succes dacă te-ai ține de literatură, îi spusei.

— Încercări tinerești, îmi răspunse. Numai încercări...

— De ce nu ai persista?

— M-a prins politica. Rostul generației noastre este să curățim țara de vechii politicieni și s-o scăpăm de ovrei. Romînia trebuie să fie numai a romînilor. Comuniștii...

— Ce este cu comuniștii?

— Comuniștii trebuiesc lichidați pînă la unul. Ai auzit de Mussolini?

— Am auzit. Hoinăream prin Italia cînd da asalt, cu cămășile negre, să ia puterea.

— Dar de Adolf Hitler ai auzit? Acum l-au închis. Îl țin într-o pușcărie la München. Dar are să iasă și-o să răscolească Germania. Ovreilor li s-a apropiat ceasul din urmă...

— Sărăcilă, dar cum de te poți împăca tu cu părerea asta? Și cum poți fi prieten cu Scholtze, cu Berindu, cu Feratos, cu acela din Poroschia?

— Vrei să spui că aceștia nu sînt romîni de sînge? Nu are a face. S-au asimilat. S-au identificat cu aspirațiile neamului nostru. Napoleon Încrețitu spune că nu o să treacă mult și vom birui. Profesorul Mitridat Velinski...

I se aprinseră obrajii. Tuși. Duse batista la gură și se șterse. Batista se roși.

— Sînge. Sînt ofticos...

— Du-te la un sanatoriu.

— Cu ce? Crezi că degeaba mă cheamă Sărăcilă?

— Mărine, Mărine...

Filipache se împrietenise la cataramă cu ţaicămea Siţa şi cu plutonierul Burtan. Toată ziua îi pica mucul în casa plutonierului. Seara ieşeau în trei, petreceau.

— Într-o zi o să dea peste voi plutonierul şi-o să vă omoare, Filipache.

— De ce să ne omoare ? Siţa spune că Burtan nu e gelos, că ştie dar se face că nu ştie.

— Poate că într-o zi îl apucă gelozia.

— Nu-l apucă. E prea gras.

Ceilalţi feciori ai gazdei plecau de acasă înainte de revărsatul zorilor şi se întorceau osteniţi morţi după scăpătatul soarelui. Petriţa abia se mişca. Pîntecul îi crescuse şi i se ţuguiase. Uneori venea la mine în odaie şi mă ruga să-i citesc cîte ceva. Alteori îmi spunea să mă urc într-unul din duzi şi să-i scutur dude.

— Tu, mereu mi se face poftă de altceva.

— Din cauza sarcinii.

Seara, Mîncă îi lăsa pe ceilalţi fraţi să vină acasă cu carul. Încăleca pe cal şi venea înaintea lor, în goană, intra în curte, se repezea şi-o lua pe Petriţa în braţe :

— Cum ţi-a fost astăzi ?

— Bine, Mîncă.

— Cînd crezi că ai să naşti ?

— Eu ştiu ? Într-o zi-două. Poate într-o săptămînă.

Toată casa o mîngîia, o giugiulea, în aşteptarea evenimentului. Numai Despa, posomorîtă, închisă, tăcea şi ne privea pe toţi chiondorîş, cu duşmănie.

Într-o zi, o privii mai cu băgare de seamă. Văzui cu mirare că i s-a lungit nițeluș fața și că pe pielea ei negricioasă i-au apărut mici pete gălbui. Mai văzui că i s-a cam îngroșat mijlocul. Nu-mi trecu prin cap să fac vreo presupunere. Eram prins de învățătură. Deseori îmi petreceam serile cu fetele Scutelnicu care mă omorîseră cu florile lor pe care mi le tot puneau la cheutoare.

E supărată Despa! Să fie!... Ce mă priveau pe mine supărările ori nazurile ei?

— Ce-o fi cu fata mea? mă întrebă gazda. S-a schimbat și nu pricep de ce.

— Crește. E firesc să se schimbe. Ai fost și dumneata fată. Poate că tot atît de plină de nazuri.

— M-a ferit Dumnezeu. Eram cinci fete la casa mamei. Munceam pe ruptelea. N-aveam timp să ne sclifosim. Poate o fi bolnavă.

— Poate. Du-o la un doctor.

— Am vrut s-o duc. Mi-a spus că merge, dar că îl ia pe doctor la palme.

În aria lor se aflau salcîmi și sălcii, iar în partea apropiată de fosta mlaștină secată răsăriseră și crescuseră înalți o sumedenie de plopi. Noaptea mă duceam și mă lungeam pe iarbă în apropierea lor să le ascult neliniștea frunzelor.

În cealaltă parte a curții, unde pămîntul era mai negru și mai sănătos, gazdele sădiseră mai demult cîțiva pomi. Nucii prinseseră rădăcini, dar cu vremea se uscaseră. Merii și corcodușii, vișinii și cireșii se ținuseră bine. Îmbătrîniseră, dar mai înfloreau și își mai încărcau ramurile cu fructe în fiecare an.

În ziua aceea, al cărei sfîrşit avea să ne facă martorii unei întîmplări pe care nici unul dintre noi nu o presimţise, feciorii gazdei plecaseră la cîmp, din zori, cu secerătoarea. Se copsese grîul. Îl luaseră şi pe Filipache.

— Să ai grijă de Petriţa, îmi spusese Mîncă. Dacă o apucă durerile facerii poate o să fie nevoie de moaşă. O să-ţi spună mama unde să te duci şi ce să faci.

Petriţa picotase toată ziua în casă, la răcoare. Mă dusesem de cîteva ori la ea în odaie şi o întrebasem :

— Cum te simţi ?

— Bine. Dar mă apasă. Mi se pare că mă sufoc.

— Căldura. E prea cald.

— Poate...

Trecuse ziua. Trecuse şi înserarea. Mă lungisem, după prostul meu obicei, pe iarbă, în apropierea plopilor. Răsărise luna. Aşteptam să ajungă în vîrful lor. Ascultam cum susurau frunzele neliniştite. Şi, fără voia mea, în cap mi se închegau versuri.

Plopii mi-au ieşit în drum ; beţi
Îşi legănau vîrfurile moi
În vîntul ce rostogolea scaieţi
Şi fum de păpădie spre zăvoi.

Plopilor, le-am spus, plopi de platină,
Ca şi voi sînt drept şi înalt.
Creştetul zburlit mi se clatină
De parcă-s pe tărîmul celălalt.

Ca şi voi sînt legat de pămînt,
În pămînt ca şi voi m-oi întoarce.
Am cu ţărîna un legămînt
Pe care nimeni nu-l poate desface.

Poate-mi sînteţi fraţi ; vă ascult
Dar frunza voastră nimic nu-mi mai spune.
Strămoşii care-au vieţuit demult
Încep în mine oasele să-şi sune.

Am auzit paşi. M-am pomenit cu Despa lîngă mine. Purta o rochie lungă şi albă. Semăna cu o fantomă.

— Tu, Gălbejitule, vreau să te întreb ceva.

— Întreabă-mă.

— Tu, Gălbejitule, ce crezi tu despre Timon ?

— Dacă ai să stai jos, am să-ţi spun. Nu-mi place să te văd cum stai lîngă mine în picioare, ca o făclie aprinsă.

— Ca o făclie aprinsă...

S-a culcat pe o rînă ceva mai departe de mine.

— Ce vrei să ştii despre Timon ?

— Dacă e sau nu om de treabă...

— Dar ce te interesează pe tine Timon ?

— Ce mă interesează ? Iată...

S-a apropiat, s-a aşezat turceşte, mi-a prins mîna şi mi-a lipit-o de pîntecul ei.

— Ce vrei să spui ?

— Nu-l simţi ? Mişcă ! Copilul lui Timon. E aici. Şi de două săptămîni a început să mişte...

— Dar tu de cînd trăieşti cu Timon ?

— De astă-iarnă. N-ai ştiut ? Am crezut că ştii.

— N-am știut.

— Nu mă mir. Nătîng cum ești...

Avea dreptate. Eram nătîng. Mulți știau. Iar surorile Scutelnicu mi-o spuseseră nu o dată. Obișnuit cu bîrfelile orașului crezusem că vorbele care umblau din gură în gură despre legăturile lui Timon cu Despa nu erau altceva decît bîrfeli.

— Lui Timon i-ai spus de copil ?

— I-am spus.

— Și ce-a zis ?

— Să mă descurc singură.

— Cum să te descurci singură ?

— Să-l lepăd. Sau să-i spui mamii că-l am de la tine și să-l nasc.

Începui să rîd.

— Iată-mă deci și tată. Ba încă tatăl copilului lui Timon.

— Nu rîde, se răsti la mine Despa. Nu rîde. Dacă le spun alor mei că e copilul tău au să mă creadă. Și-au să te silească să mă iei de nevastă.

— Și dacă n-o să vreau ?

— Au să te hărtănească cu cuțitele.

Îmi oprii răsuflarea. Ascultai plopii. Sunau ca niște lungi și subțiri viori de argint. Vîntul lin era arcușul plopilor.

O întrebai pe Despa :

— Cum ai să faci tu una ca asta ? Ar însemna să minți. Mai bine spune-le adevărul.

— N-au să creadă că Timon și-a pus mintea cu mine. Nimeni n-are să mă creadă. Sînt atît de tînără ! Și, tu, sînt atît de neagră. Iar orașul e plin

de fete frumoase care se și pricep la dragoste. Nimeni, tu, nimeni n-o să mă creadă.

— Am să mă duc să vorbesc cu Timon.

— Și unde ai să-l găsești? A plecat din oraș. N-o să se mai întoarcă. La toamnă au să-l numească la alt liceu, în alt oraș. Așa că eu, Gălbejitule, am să le spun alor mei că tu te-ai legat de mine și mi-ai făcut rușinea.

Curiozitatea mă povățui să mă resemnez. Voii să văd ce o să iasă din toată povestea. Nu credeam că frații Despei m-ar fi putut tăia așa, fără să încerce să afle adevărul adevărat. Îi zisei glumind:

— Spune-le. Dacă vrei, spune-le...

Despa tăcu un timp. Pe urmă își puse amîndouă mîinile pe pîntecul rotund:

— Mișcă. Iar mișcă. Uneori uit, dar copilul mișcă și-mi aduce aminte de tot... De tot ce-am făptuit.

— Cel puțin l-ai iubit pe Timon?

— Nu l-am iubit. Nici o clipă nu l-am iubit.

— Dar el te-a iubit pe tine?

— Nu m-a iubit. Tot timpul glumea și-și bătea joc de mine. Pe mine nu m-a iubit niciodată nici un băiat. Nici ție nu ți-am plăcut.

— Nu mi-ai plăcut.

Luna ajunse în vîrful plopilor. Despa mă privi scîrbită și-mi spuse:

— N-am să arunc vina pe tine. Ar rîde mahalaua. Ar spune: „Despa s-a culcat c-un strîmb. C-un șontorog. Nu se uita nimeni la ea. Era urîțică. Și prea neagră"...

— Dar atunci ce ai să faci? N-ai să poți să-ți mai ascunzi sarcina multă vreme.

— O să vezi tu...

Se deschise poarta. Feciorii gazdei intrară cu secerătoarea în curte. Mîncă se repezi la Petriţa:

— Ei, dragostea mea? Cum te mai simţi?

— Mi s-a apropiat ceasul, Mîncă. Mă doare. Mă doare de parcă aş avea un lup în mine. Un lup care mă muşcă.

Filipache plecă după moaşă. Mîncă îşi luă nevasta în braţe şi o duse în odaie. Ne aşezarăm, pe prispă, la masă. Despa se uită la noi toţi îndelung. Nu mîncă. Nu bău. Numai ne privi. Cu milă parcă. Se ridică şi intră în casă. Peste cîteva clipe ieşi purtînd în mînă un pachet rotund, înfăşurat în jurnal. Mamă-sa o întrebă:

— Unde te duci, Despa?

— În grădină. Să culeg cireşe. Am văzut că s-au copt cireşele. Mi s-a făcut poftă de cireşe, mamă.

— Adu-ne şi nouă cîteva. De gustare.

Nu mai răspunse. Se pierdu în întuneric printre pomii înecaţi în fumul alburiu al lunii.

Nu trecu mult şi văzurăm în fundul grădinii izbucnind şi ridicîndu-se printre ramurile cireşilor o flacără înaltă. Auzirăm un strigăt. Flacăra începu să alerge. Oarbă, se izbi de un cireş şi se opri continuînd să se zbucium de parcă ar fi fost suflată de vînt din toate părţile. Ne repezirăm. Pînă să ajungem la ea, flacăra scăzu şi se stinse. Ne lovi nările miros puternic de păr ars, de carne arsă, de benzină. Despa sta chircită lîngă trunchiul bătrîn al unui cireş încărcat de cireşe abia date în pîrg. Flăcările îi arseseră părul, rochia, carnea. Trupul ei gol era negru, negru... Mai negru de cum i-l

ştiam. O privirăm şi lăsarăm să i se răcească rămăşiţele. Gazda mă întrebă :

— Tu, de ce s-a omorît Despa ? Ce i s-o fi întîmplat ?

Ridicai din umeri :

— De unde vreţi să ştiu eu ?

O vecină care venise să ajute la moşit spuse :

— Ce burtă mare...

— Din pricina focului, tu.

O înfăşurară într-un cearşaf. Codiţă o luă în braţe şi o duse în casă. Mîncă ieşi din odaie şi ne spuse :

— A născut Petriţa.

Mamă-sa întrebă :

— Băiat ?

— Nu, răspunse Mîncă. Fată !

A doua zi după înmormîntarea Despei părăsii pentru totdeauna oraşul din cîmpul Deliormanului.

15

VĂLMĂŞAG

Fraţii Cioranu rămăseseră prăvăliţi pe duşumea şi grămădiţi unul într-altul, lîngă masă, la picioarele noastre. În încăierarea care avusese loc la conacul de la Cîrna, boierii se apăraseră. În ultima fază Gînjii se luptaseră cu ei corp la corp. Cîţiva Gînji purtau semnele bătăliei pe chipuri : buze umflate, sprîncene sparte care sîngeraseră, fălci izbite şi învineţite.

Purtau semnele bătăliei pe chipuri şi fraţii Cioranu. Doi dintre ei aveau pomeţii obrajilor buşiţi şi înnegriţi. Ne bucuram că nu au fost pierderi de vieţi. Ne uitam cu toţii la ei, ca la nişte dihănii de pădure. Boierii, care pe drum se temuseră să nu fie bătuţi ori chiar omorîţi de Gînji, odată ajunşi în faţa atîtor oameni îşi regăsiseră calmul şi speranţa. Priveau curioşi, fără spaimă, la secretarul judeţenei, de parcă atunci l-ar fi văzut întîia oară. Unul dintre ei, care arăta mai în vîrstă, era răcit. Îi curgea nasul spart şi turtit. Mucii i se adunaseră pe buza de sus şi i se scurgeau în firişoare subţiri în gură. Se simţea jenat pentru că, legat fedeleş cum se afla, nu putea să-şi şteargă nasul. După ce comentariile celor din sală se mai potoliră, Licu Oroş făcu un semn. Pogorî liniştea. Spuse :

— Tovarăşi, întrerupem şedinţa pentru o jumătate de oră. Vă rog să vă duceţi la cantină unde vă aşteaptă masa.

Activiştii plecară. Trecînd pe lîngă boierii de la Cîrna unii le aruncau ochiri pline de mînie. Alţii nici nu-i luau în seamă.

Gînjii făcură cerc în jurul nostru. Un Gînj blond îi privi cîteva clipe atent pe cei trei, vru să-i scuipe, se stăpîni şi-l întrebă pe tovarăşul Oroş :

— Cu ăştia ce aveţi de gînd să faceţi ? Dacă-i trimiteţi la prefectură s-ar putea ca Buşulenga şi Bărbuţă, care astă-seară şi-au dat aici, mai mult ca oricînd, arama pe faţă, să intervină să li se dea drumul. Şi mîine...

— Prinde orbul, scoate-i ochii.

— Luaţi-i în primire, grăi Oroş. Duceţi-i. Ştiţi unde. Răspundeţi de ei.

— Răspundem cu dragă inimă, spuseră Gînjii.

Îi ajutară pe fraţii Cioranu să se ridice. Văzui că le tremură picioarele. Un Gînj oacheş se îndură de mucos, scoase o batistă şi-i şterse nasul. Altul, roşcovan, protestă :

— De ce faci pe dădaca, Vasile ?

— Nu-mi place să-i văd pe boieri cum îşi mănîncă mucii. Sînt obişnuit să-i văd mîncînd oameni.

— Ieri i-au mîncat zilele tovarăşului Mardare.

— Au mai mîncat ei şi zilele altora. În Rusia, în timpul războiului, cîţi oameni au mîncat...

— Au să dea acum socoteală de toate.

— Hai !... Hai, boieri dumneavoastră...

Se duseră. Afară îi înghiţi întunericul.

Oroş îi povăţui şi pe sătenii din Blajini care ajutaseră la prinderea fraţilor Cioranu să se ducă după ceilalţi la cantină, să-şi potolească foamea. Le mai spuse:

— Pe urmă, vă întoarceţi. O să fie nevoie să povestiţi, să se consemneze pentru proces, cum aţi pus mîna pe ei.

În cancelaria judeţenei, tovarăşul Oroş îmi întinse o ţigară.

— Poate ai isprăvit provizia.

— Am isprăvit-o.

Osteniţi cum eram, fumarăm cu sete.

Din cauza vîntului care mă bătuse îndelung, mă ustura obrazul tăbăcit. Mă usturau şi buzele de care se lipea mereu foiţa proastă a ţigării. Secretarul era sleit. Părea trist, abătut. Mă întrebă:

— A fost greu la Temeiu?

— Greu...

Îi povestii pe scurt ce se întîmplase. Se înveseli. De cîteva ori izbucni chiar în rîs:

— Dacă nu-i înjurai, poate că te omorau. N-ar fi făptuit prima crimă. Aceia au mai ucis oameni.

— Dar altădată ce politică au făcut? Sînt grozav de îndîrjiţi împotriva noastră.

— Au fost din tată în fiu cu liberalii.

— Şi tineretul?

— O parte din tineret a rupt-o Bosoancă şi-a tîrît-o după el la legionari.

Aş fi vrut să-l întreb dacă Bosoancă mărturisise că l-a ucis pe Minotar Harpalete. De dragul Zambilei, şi poate şi pentru nefericita de Lurica, ţineam să se facă lumină deplină în această crimă. Amînai

întrebarea care-mi sta pe limbă. O schimbai cu alta :

— Ce fel de muncă politică aţi făcut pînă acum la Temeiu ?

— Ne-am străduit să-i cîştigăm pe argaţi. Însă am întîmpinat şi întîmpinăm mari neajunsuri. Cum îi miroase moşnenii că stau de vorbă cu tovarăşii noştri, îi ciomăgesc şi-i alungă din sat. O să biruim însă şi la Temeiu, cum o să biruim pretutindeni.

— N-am nici o îndoială.

— Cred. Dacă te-ai îndoi, n-ai avea ce să cauţi între noi. Ne fac mult rău şovăielnicii... Dar o să ne scuturăm de ei. Viitorul...

Lumina îi năvăli în ochi. Mi se păru că se uită departe, înainte, peste ani şi vede întreaga ţară schimbată la faţă. Furnale şi coşuri de fabrici uriaşe. Drumuri asfaltate. Sate şi oraşe înfloritoare. Şcoli şi spitale. Oameni bine îmbrăcaţi şi bine hrăniţi. Şi pretutindeni fluturînd mîndru steagul nou al patriei, cu secerea şi ciocanul.

Îmi plăcu să-l încerc. Spusei :

— Îmi pare rău de tovarăşul Mardare. Dacă i-ai fi văzut nevasta şi copiii... Dacă i-ai fi văzut calul cu urechile spintecate. Pe mine m-a cuprins jalea. A trebuit să mă chinui să-mi stăpînesc nervii ca să nu lăcrimez.

Licu Oroş se posomorî.

— Era un om de nădejde. Cunoscuse partidul din ilegalitate. Din vremea războiului. Ne puneam mari nădejdi în el... În primăvara lui 45, cînd am atacat prefecturile şi conacele boiereşti, a fost me-

reu în frunte, acolo unde primejdia era mai mare... Tovarăşul Mardare...

A ciocănit cineva în uşă.

— Intră...

— Bună seara, tovarăşi.

— Bună, tovarăşe Lalu.

— Doctorul Darvari ne trimite vorbă că s-a înrăutăţit pe neaşteptate starea tovarăşului Ţigănuş...

Oroş nu tresări. Nu se miră. Se părea că se aştepta chiar la o veste mai rea. Spuse :

— Darvari...

Se întoarse şi mă întrebă :

— Vrei să te duci dumneata să-l vezi ? Spune-i că am să viu şi eu ceva mai tîrziu, după ce termin şedinţa şi cer instrucţiuni de la Bucureşti. O să înţeleagă. N-o să se supere... Munca nu suferă amînare.

— Mă duc.

— Ar putea să te însoţească tovarăşul Lalu.

— Nu trebuie. O să ai nevoie de el la şedinţă.

— Şi încă mare.

Spiritele erau agitate. Mulţi tineri, care se izbiseră de greutăţi prin sate, ceruseră să se ia numaidecît măsuri împotriva lui Buşulenga. Prefectul, între altele, lăsase pe unde trecuse pachete cu afişe în care se făcea propagandă pentru Maniu şi pentru Mihalache.

— E duşman.

— Duşman înveterat.

Ieşeau la iveală dovezi că împrăştiase chiar manifeste fasciste. Oroş trebuia să-şi folosească energia şi priceperea pentru a-şi potoli oamenii şi a le

insufla încredere să-şi continue munca. Cu Buşulenga şi cu toţi cei ce se dovediseră duşmani, socotelile aveau să fie încheiate după alegeri.

Frontul, oricît de şubred se arăta, nu trebuia spart în toiul campaniei. Aceasta ar fi dus apa la moara adversarilor. Tîrnavu, Ţăpoiu s-ar fi îngrăşat de bucurie.

În poarta spitalului mă întîlnii cu cîţiva orăşeni cu chef. Vorbeau tare.

— A fost grozavă Miţa.

— Habar n-ai de Mimi.

— Nici una n-o întrece pe Sofica.

— Să nu ne certăm. Fiecare ştie cîte ceva.

Se îmbrăţişară, se pupară, se împăcară.

— Domnule, dar ce bine s-au camuflat... La spital! Colosală idee!

— Nu tu poliţie de moravuri. Nu tu „nene"...

— Au mărit preţul...

— Cam mulţi patroni... Buşulenga, Darvari, comisarul Năstase, Polidor intendentul...

Mă văzură. Mă socotiră unul de-ai lor şi-mi strigară:

— Cere-o pe Miţa.

— Ba pe Mimi.

— N-o ocoli pe Sofica, ascultă-mă pe mine. Ăştia nu se pricep. Şi-au cam băut minţile...

Vîntul vuia şi răsucea crengile copacilor negri. Negru era şi cerul. Văzduhul mirosea a ploaie. Simţii că în piept mi se înnegreşte inima. Cînd aveau să se sfîrşească toate aceste nemernicii? Cînd aveam să izbutim să ştergem toate aceste urîte urme ale trecutului? Ştiam că trebuie să

avem răbdare, să cucerim terenul pas cu pas, să înlăturăm cu nesfîrşite strădanii miile şi miile de piedici care ni se iscau în cale. Mai ştiam că nici o forţă din lume nu putea pogorî raiul din cer pe pămînt nu într-o zi, dar nici măcar într-un număr limitat de ani. Cu toate acestea cădeam uneori pradă deznădejdii. Mi se părea că înaintăm cu paşi de melc spre viitorul visat, că avem prea puţin elan, că duşmanii sînt mai mulţi şi mai tari decît noi. Pe urmă îmi era ruşine de deznădejdea mea. O aruncam ca pe o manta jerpelită. Mă scuturam de tristeţe. Mă gîndeam la milioanele de săraci care se uitau la noi cu ochi plini de speranţe, care credeau în noi, care aşteptau să-i înflăcărăm şi să le arătăm drumul. Îl iubeam pe Licu Oroş. Nu se lăsa niciodată pradă deznădejdii. Nu-şi pierdea niciodată calmul. Trecuse prin focul ilegalităţii şi-al puşcăriilor. Se oţelise. Aveam să mă oţelesc şi eu. Năzuiam să mă oţelesc. Împrejurările în care munceam mă ajutau cu prisosinţă.

Întîlnii un sanitar. Îl întrebai de doctorul Darvari. Mă sfătui să-l caut în cancelarie. Îl găsii lungit pentru odihnă pe canapea. Sări în picioare şi-mi strînse mîna. Văzui cu mirare că se mai afla cineva acolo. Era un bărbat bondoc, gras, cu faţă mare. Ochii rotunzi şi spălăciţi îi avea uşor bulbucaţi. Bondocul rînji, crezînd probabil că în felul acesta mi se făcea simpatic. Parcă îl mai văzusem cîndva, undeva, demult. Nu-mi silii memoria să se limpezească.

Darvari se grăbi să-mi spună :

— Mi se pare că vă cunoaşteţi. Daţi-mi voie, totuşi, să vă prezint pe colegul meu, doctorul Ganciu, de la Stolnici.

Îl privii atent pe bondoc. Era într-adevăr doctorul Ganciu. Dar cît îmbătrînise ! Nu-mi plăcu întîlnirea, ceea ce se şi simţi în glasul meu cînd spusei :

— Da, da, ne cunoaştem. Dar eu am venit să-l văd pe Ţigănuş. Nu mă aşteptam să-l revăd, şi încă aici, la Teliu, pe domnul doctor Ganciu.

Rînjetul, care voia să inspire simpatie, se risipi de pe gura bondocului.

— Tot din cauza Ţigănuşului dumitale mă aflu şi eu la spital la această oră. Am lăsat partida neterminată la Tîrnavu şi-am venit.

— Era de datoria dumitale.

— Parcă eu zic altfel ? O să vă rog să mai aşteptaţi şi să mă aşteptaţi...

Deşi contrariat nu-i cerui nici o lămurire. Îmi dezbrăcai mantaua, o atîrnai în cuier şi luai loc pe un scaun. În cîteva clipe numai mi se desfăşură în minte un întreg film.

Doctorul Ganciu ! Parcă picase din cer. Nu-l mai văzusem de treizeci de ani, de atunci de cînd părăsise Omida şi plecase la război îmbrăcat în uniformă militară, să-şi întregească cunoştinţele tăind mîini şi picioare şi să se îmbogăţească făcînd speculă cu medicamente. Parcă-l auzeam :

— I... Adu-mi o cafea şi o dulceaţă de la Lenca...

Mă făceam că plec. Mă striga :

— Stai, stai, nătărăule... N-auzi ? O cafea costă zece bani, o dulceaţă cinci bani. Nu !... Nu-mi pot

permite să cheltui cincisprezece bani dintr-o dată pentru a-mi împlini pofta. Nu... Trebuie să adun avere, să adun avere... Tata e atît de sărac... Are o dugheană... Şi surorile, toate sînt nemăritate... N-au zestre... Trebuie să adun avere, I. Trebuie să adun avere.

— Adună, domnule doctor. Adună...

— Tu să nu te bagi în socotelile mele, măgarule, golanule... Să nu te bagi în socotelile mele...

— Nu mă bag, domnule doctor. Nici nu ştiu să socotesc. Dar ce să vă aduc de la ţaţa Lenca ? Dulceaţă ? Sau cafea ?

— O cafea, numai o cafea. S-o pregătească bine. Spune-i că doresc s-o pregătească cu grijă. Cu caimac. Altfel... Altfel mă supăr. Îmi ies din ţîţîni. O înjur şi-i închei proces-verbal de contravenţie. Scriu negru pe alb că am prins-o vînzînd mărfuri alterate. Auzi ? Aşa să-i spui. Că-i închid hardughia. Auzi ? Îi închid hardughia. O nenorocesc. Aşa să-i spui.

— Aşa am să-i spun, domnule doctor.

— Ţii minte ?

— Ţin, domnule doctor.

— Ca vîntul... Aleargă ca vîntul...

Ah !... Dacă eu aş fi putut alerga ca vîntul !... Pămîntul l-aş fi ocolit. Aş fi făcut să se zbuciume mările. Ţări şi oraşe aş fi văzut. Şi munţi. Ca vîntul nu putea să alerge decît vîntul. Ca să nu mă mai înjure doctorul Ganciu, mă grăbeam totuşi.

Pe ţaţa Lenca o găseam la tejghea citind romanul la modă *Erica, domniţa lanurilor,* împrumutat de la învăţătorul meu Popescu-Bragadiru, care o plăcea

şi-o poftea uneori pe la el să-i arate cărţi. Cafeneaua era goală. Muştele zbîrnîiau în jurul unui şir de covrigi atîrnaţi de tavan. Altele nu mai zbîrnîiau. Muriseră prinse în cleiul cu care erau unse lungi fîşii de hîrtie prinse de grinzi.

— Ce s-a mai întîmplat cu Erica, ţaţă Lenca?

— Au răpit-o banditii mascaţi. Lordul e disperat.

— O s-o găsească.

— Pînă atunci stau cu inima la gît. Dar... Ce doreşti ?

— M-a trimes domnul doctor...

— Ce vrea Zgîrcilă ?

— Întîi a poftit o cafea şi-o dulceaţă. Am plecat. M-a strigat din urmă şi mi-a spus că nu poate cheltui dintr-o dată cincisprezece bani. Că trebuie să adune avere. Că se mulţumeşte numai cu o cafea de zece bani. Să fie cu caimac cafeaua.

— Dar cînd am servit eu cuiva cafea fără caimac ?

Îi ştia, ca toată Valea Călmăţuiului, de frică. Aprindea maşina cu spirt şi-i pregătea încet şi cu grijă cafeaua, să iasă cu caimac gros. O turna în ceaşcă. O punea pe o tăviţă. Alături, pe o farfurioară, punea o linguriţă de dulceaţă cu două-trei boabe de vişine.

— N-a vrut dulceaţă.

— Spune-i că dulceaţa e pe gratis. Cinste, din partea mea. Dacă a poftit şi nu-şi astîmpără pofta, îi piere sămînţa. Ar fi păcat. E sămînţă bună de om.

— Crezi ?

— Mă mir că-l rabdă pămîntul. Se bulguie la sărăcia mea.

Îi duceam cafeaua şi dulceaţa pe tăviţă. Cum mă vedea, se răţoia la mine :

— De ce mi-ai adus şi dulceaţă ? Vită încălţată...

— Sînt desculţ, domnule doctor.

Îmi privea picioarele să se încredinţeze că nu-l mint. Corecta :

— Vită desculţă !... De unde să-ţi dau eu cincisprezece bani ? N-am cincisprezece bani. N-am. De unde ? Plăteşte-i tu. Dacă ai de unde... Poate că ţie îţi permite punga.

— N-am pungă, domnule doctor.

— N-ai nici minte. O să mori prost.

— Dacă mori, prost, deştept, e totuna. Morţii nu mai sînt nici proşti, nici deştepţi. Sînt morţi. Miroase la fel.

— Haha ! Ce dă din el ! Ce dă din el. Haha ! Vita. Cugetă vita. Nu s-a încălţat vita, dar cugetă...

Mă făcea cu ou şi cu oţet. Îl lăsam să-mi zică tot ce-i venea la gură. Mai şi rîdeam, ca să-i crească furia. Învăţam de la doctorul Ganciu, fiind eu prost de felul meu, cum nu trebuie să mă port cu oamenii cînd voi fi mare. Cum să mă port, nu aveam, acolo la Omida, de la cine să învăţ. Cînd se potolea, îi spuneam :

— Ţaţa Lenca îţi face cadou dulceaţa. Te cinsteşte cu dulceaţă. Spune că eşti sămînţă bună de om. Nu vrea să-ţi piară sămînţa.

Ochii bulbucați i se bulbucau și mai mult, de parcă ar fi vrut să-i iasă cu totul din cap, să-i cadă în țărînă. Iarăși sărea cu gura pe mine:

— De ce nu mi-ai spus de la început, ticălosule?

— Nici nu m-ați lăsat să deschid clonțul.

Cîntărea dulceața din ochi. Număra boabele de vișine.

— Trei... Numai cu trei boabe m-a cinstit... Iapa...

— Țața Lenca nu e iapă, domnule doctor.

— De unde știi tu ce e și ce nu e țață-ta Lenca? Ți-o fi dat mai multe vișine. Fără îndoială că ți-a dat mai multe. Le-ai mîncat pe drum.

— Nu m-am atins de dulceață, domnule doctor.

— Nici de cafea?

— Nu. Nu m-am atins nici de cafea.

— Jură-te.

Îngînam cîteva cuvinte pe care nu le înțelegea. Îi ascundeam adevărul. De teamă să nu-i vărs cafeaua și să mă aleg cu o cotonogeală zdravănă — cum mi se întîmplase nu o dată — luasem un obicei. După ce ieșeam din prăvălie, mă opream în prag și sorbeam din cafea pînă goleam ceașca pe jumătate. Țineam cafeaua în gură. N-o înghițeam. Îmi îndulceam gura. Îmi îndulceam și limba. În apropiere de casa doctorului puneam cafeaua la loc, în ceașcă. Scuipatul cu care o amestecam fără să vreau îngroșa și mai mult caimacul și-i da cafelei un gust mai plăcut. Nu-mi părea rău că-l cinstesc pe doctor cu scuipat. Nu mă costa nici o osteneală. Pentru felul cum se purta cu mine și cu alții aș mai fi vrut să-l cinstesc și cu alte bunătăți,

dar nu aveam nimic. Eram gol pușcă și sărac, de nu aveam nici după ce bea apă.

Îl pîndeam cum mănîncă dulceața și-l vedeam cum se linge pe buze. Cafeaua o sorbea picătură cu picătură. Și iarăși, după fiecare picătură, își lingea buzele. Diavolul ascuns în mine se bucura și mă îndemna să-l întreb :

— A fost bună cafeaua, domnule doctor ?

— Bună, bună. Tu n-o să cunoști niciodată gustul cafelei, dezbrăcatule, derbedeule, țăranoiule.

O pomenea pe maică-mea, pe bunică-mea. Se mai lega și de surori.

Mă acoperea încă o dată cu ocări. Cu pofta împlinită, rîgîia. Îmi da tăvița cu ceașca și farfurioara să le duc îndărăt țaței Lenca.

— Zece bani, domnule doctor...

Bulbuca ochii :

— Pentru ce ?

— Pentru cafea...

— Spune-i negustoriței să mă treacă în cont.

— O să mă ocărască și ea, domnule doctor.

— Și ce ? Îți cade nasul dacă te ocărăște ? Nu-ți cade.

Acum, la Teliu, se uita la mine și nu-i venea să-și creadă ochilor.

Îmi da ocol. I se părea ciudat că în cei treizeci de ani cîți se scurseseră de cînd nu ne văzusem, și în care timp el se îngrășase și îmbătrînise, crescusem atît de mult, ba încă mi se umpluse obrazul de crețuri și mi se albise și părul pe la tîmple.

— Da. Cînd ți-am citit numele în ziar, nu m-am înșelat. Așa este cum am bănuit. Nu m-am înșelat.

Eşti dumneata. Chiar dumneata. Băiatul de la Omida.

Doctorul Darvari, pe care îl crezusem plecat, dar care stătuse ceva mai deoparte, spuse:

— Scuzaţi-mă. Vă las în doi. Mă duc să-l mai văd pe domnul Ţigănuş. Dacă se simte ceva mai binişor ca acum un ceas, trimit după dumneata. Pînă atunci vă puteţi spune destule.

— Chiar trebuie. După atîta vreme...

— Mi se pare că doctorul Ganciu, colegul meu, vrea să te roage ceva. Stărui şi eu să-i dai ascultare şi să-i întinzi o mînă de ajutor.

— Dacă se va putea, cu plăcere.

Darvari plecă iar Ganciu, după o scurtă ezitare, îşi dădu drumul:

— Da. Tocmai. De aceea am şi venit de la Stolnici. Voiam să te rog ceva. În amintirea vechilor noastre legături de prietenie de la Omida. Au trecut anii, domnule... Cum au trecut anii, domnule... Şi dumneata! Cine s-ar fi gîndit?... Ai ajuns jurnalist... Şi acum... Acum candidezi... O să fii şi deputat... Cine s-ar fi gîndit, domnule?... Cum au trecut anii... Cum au trecut... Parcă i-a luat apa...

Mă întrebă tam-nesam de părinţi.

— Mai trăieşte mama? Mai trăieşte tata?

Arboră un obraz întristat cînd află că au murit. Pe faţa lui lată şi grasă tristeţea se potrivea ca nuca în perete.

— Şi ai mei au murit. Şi ai mei... Am rămas orfan, domnule.

— La şaizeci şi ceva de ani cîţi aveţi...

— Părinţii sînt părinţi. E greu fără părinţi.

— După cîte ştiu pe cînd locuiaţi la Omida, îi vizitaţi foarte rar. La cîţiva ani o dată.

— Din păcate, da. Din păcate... Ne gîndim la părinţi abia după ce i-am pierdut...

Îşi băgă mîinile mici şi grase în buzunar. Oftă din inimă. Aşadar avea inimă. Fui gata să mă înduioşez. Îl întrebai cam repezit, ceea ce, recunoscui numaidecît în gînd, nu se cam cuvenea:

— Cred însă, domnule doctor, că nu v-aţi ostenit cu căruţa pînă la Teliu ca să mă întrebaţi dacă îmi mai trăiesc sau nu părinţii. Şi ca să le regretăm moartea.

— Nu... Nu... Dar, domnule...

— Spuneţi-mi I... Cum îmi spuneaţi altădată... Se pare că am un nume lung şi greu de pronunţat. Cel puţin aşa mi-aţi băgat în cap atunci cînd m-aţi botezat I...

— Vai!... Chiar aşa îţi spuneam? I... I... Glumeam şi eu.

— Desigur. La Omida viaţa nu era tocmai veselă...

— Cum nu era veselă? Era.

— Poate că am uitat eu.

Nu-i făcu plăcere că-i amintii de porecla pe care mi-o dăruise odinioară. Căută alt făgaş pentru discuţie. Vorbi despre război. Despre primul război mondial la care participase ca medic maior în rezervă.

— Ştii... în război nu mi-a mers rău.

— Îmi închipui. Un doctor nu merge pe front.

— Ce să caute? Are destul de lucru în spatele frontului. Taie mîini. Taie picioare. Cîrpește burți.

— V-ați făcut, cu alte cuvinte, datoria.

— Din plin, domnule... După război nu m-am mai întors la Omida. Mă săturasem de sărăcanii de acolo. Am auzit că în Ardeal satele sînt mai înstărite, iar omenii, cum să-ți spun, mai... mai curăței... Mai civilizați... Așa că am cerut un loc în Ardeal, pe lîngă Cluj. Dar se găseau prea mulți doctori pe acolo. Și țăranii... Curăței... Civilizați... dar strînși la mînă. Neospitalieri. M-am mutat repede în Moldova, la Ruginoasa.

— Și la Ruginoasa v-a mers mai bine?

— Infinit mai bine. Am strîns bani. Am strîns bani... Acum zece ani am devenit șeful spitalului din Stolnici. Și la Stolnici mi-a mers bine.

— Ați strîns bani...

— Am strîns... Aur. Am săculeți plini cu aur. Mulți...

— Dar nu destui.

— Niciodată, domnule, omul nu adună atîția bani cîți ar dori să adune.

Se plimba cu pași mărunți, măsurați, prin cancelaria doctorului Darvari. Foștii directori ai spitalului din Teliu, de mult trecuți în lumea drepților și încremeniți în rame, se uitau la el cu ochi sticloși, fioroși de parcă l-ar fi auzit trădîndu-mi cine știe ce mari secrete profesionale.

— Îmi pare bine că ați adunat avere.

— Am adunat. Dar... Dar mi s-a urît să tot trăiesc la țară. Mi s-a urît la Stolnici.

Îmi căută ochii și cînd mi-i găsi se uită drept în ei :

— Pe temeiul vechii noastre prietenii de la Omida, vreau să te rog...

— Poftiți...

— Vreau să te rog să intervii la minister — ești om cu trecere — să intervii la minister ca să fiu mutat aici, la Teliu. E un loc liber. Un loc de dîrector. La spitalul cel mic.

Tăcui. Aprinsei o țigară. Îi oferii una și doctorului Ganciu. O luă. Scoase din buzunar o tabacheră și puse țigara în ea.

— N-o aprindeți ?

— Nu. Nu fumez. Nu-mi permit veniturile. Dar, dacă îmi oferă cineva o țigară, n-o refuz. Nu se cade să refuzi oamenii. Bună-cuviința...

— Să văd, domnule doctor. Dacă se va putea...

— Trebuie, domnule. Gîndește-te și dumneata. Am trăit o viață întreagă la țară. Mi s-a urît...

— Și ați adunat bani cu lopata...

— Am adunat. Dar nu destui... Am pus ban lîngă ban. M-am abținut de la cheltuieli... Acum însă aș vrea să mă mut la oraș. Vezi dumneata, la oraș e altceva. Orașul e oraș. Faci azi o cunoștință. Faci mîine altă cunoștință. Azi te poftește unul la masă. Mîine te poftește altul la masă. Economisești. Cheltui mai puțin. Ba, se mai găsesc și generoși care te invită la masă chiar la un local. Ai ocazia să asculți și muzică pe gratis. Pe urmă, să-ți spun, domnule, mă mai roade un gînd. În lumea bună a orașului poate dau și peste o văduvioară, cu avere, cu casă gata mobilată, fără copii, fără moștenitori. Scutesc

chiria. Aştept moştenirea. Făgăduieşte-mi ferm că intervii la minister pentru mutare. Direct la ministru. Nu se poate ca dumneata să nu-l cunoşti pe tovarăşul ministru.

— Îl cunosc, desigur.

Doctorul Darvari deschise uşa şi-mi spuse din prag :

— Dacă vrei, poţi să-l vezi pe domnul Ţigănuş. Arde de nerăbdare...

Ganciu îmi strînse iarăşi mîna.

— Sper să intervii. Gîndeşte-te ! Oraşul e oraş. Azi te invită unul la masă. Mîine te invită altul. Poate dau şi peste o văduvioară...

— Fără copii. Fără moştenitori...

— Copiii ! Cine are să-i trăiască — cine nu, să nu-i dorească... Eu n-am. Şi nici n-aş dori să am. Te bagă la cheltuială...

Pe cînd îmi purtam paşii pe sală, prin dreptul bustului ascuns pe jumătate în nişă al lui Albu Dolea-Cruntul, doctorul Darvari îmi spuse liniştit :

— Să ştii, domnule, şi să comunici şi la partid, că am făcut tot ce mi-a stat în puteri în cazul pacientului Ţigănuş... Tot ce mi-a stat în puteri...

Mă oprii şi-l întrebai :

— Ce vrei să zici ?

— Că am făcut tot ce mi-a stat în puteri. Mai mult chiar decît mi-a stat în puteri. Vă asigur încă o dată. I-am amputat piciorul. Operaţia a decurs în cele mai bune condiţii. Am luat cu grijă măsurile de rigoare. Dar...

— Spune odată !...

— Dar, din nefericire, pacientul ne-a fost adus prea tîrziu. Cangrena...

N-am mai ascultat pălăvrăgela doctorului. M-am repezit în odaia în care îl mai văzusem și l-am găsit pe tovarășul Clemente Țigănuș calm, dar suflînd greu și avînd ochii aprinși. Lîngă patul în care zăcea scăldat tot în sudori, sta pe scaun o fetișcană smeadă, cu ochi mari, negri, și-i ținea mîinile în mîinile ei. Cînd m-a văzut, tovarășul Țigănuș s-a bucurat și mi-a surîs :

— Bine că ai venit. Am auzit că te-ai aventurat azi pînă la Temeiu. Ai intrat, cum se spune, în gura lupilor.

— Am fost.

— Ai avut de furcă cu moșnenii.

— Nu cine știe ce. Ne-am ciondănit nițel.

— Mi-a povestit tovarășul Lalu. Aflase cum a decurs întîlnirea de la tovarășul din Blajini care te-a însoțit. Se mira că ați scăpat teferi. Bușulenga și Bărbuță...

— Cunosc tot ce puseseră la cale.

— De multă vreme țin eu ochii pe Bușulenga. Sper că acum i se va înfunda.

— Nu-i duc grija. Dar... spune-mi, tovarășe Țigănuș, cum te simți ?

Țigănuș îmi surîse din nou.

— Cum să mă simt ! Rău ! Mă curăț, tovarășe... Dar... Scuză-mă. Am uîtat că n-ai de unde s-o cunoști. Dă-mi voie să-ți prezint pe logodnica mea, tovarășa Sarmiza Ciobanu. Lucrează la Galați, la regiune.

Încercai, cu inima plină de cenuşă, să înveselesc puţin conversaţia noastră. Mintea nu mă ajută. O nimerii ca Irimia cu oiştea-n gard. Zisei prosteşte :

— Mi se pare că mi-ai spus că-i place să danseze.

Fetişcana zîmbi cu zîmbet amar :

— Îmi plăcea...

Îl sorbi din ochi pe Ţigănuş şi-l întrebă :

— Poate vreţi să vă las singuri. Poate vreţi să vorbiţi.

— Două sferturi de oră, îi răspunse Ţigănuş. Numai două sferturi de oră. Pentru cît mai am eu de trăit, e mult.

— De ce vorbeşti aşa ?

— Dar cum aş putea să vorbesc ? Caută loc într-o odaie goală şi odihneşte-te. N-ai dormit două nopţi la rînd...

— Din cauza drumului, spuse fetişcana. Am venit tocmai de la Galaţi cu nişte tovarăşi, cu camionul. Am adus mărfuri la Teliu. Aici... Aici e raiul sabotorilor şi-al speculanţilor. Buşulenga ar fi trebuit să fie izgonit de mult de la prefectură. Nu înţeleg cum de nu l-aţi dibuit mai din vreme. Trebuia să-l izgoniţi ca pe un cîine.

— O să fie izgonit. Acum du-te să te odihneşti. Nu numai drumul te-a obosit. Ai stat lîngă mine mereu, de cînd ai venit. Nu te-ai mişcat de lîngă mine.

După ce fetişcana închise uşa în urma ei, lui Ţigănuş i se stinse surîsul ca o lumînare în care ar fi suflat cineva brusc.

— Nu-mi fac nici o iluzie, tovarăşe. Nu mai am dreptul la iluzii. Mă curăţ. Negreşit. Într-o zi, două.

Poate am venit prea tîrziu la spital. Poate doctorul nu şi-a dat destulă osteneală. N-aş vrea să grăiesc cu păcat.

Rîvneam să-i spun cîteva vorbe măcar, care să-l întărească şi să-i mai lumineze sufletul. Dar capul îmi era gol ca un butoi, iar buzele mi se lipiseră una de alta. Ţigănuş tăcu multă vreme. Îmi privi ochii. Îmi privi obrazul, de parcă eu m-aş fi aflat în pragul morţii, iar el, avînd o viaţă întreagă de trăit, ar fi dorit să nu mă uite, să mă ţină mereu minte, aşa cum arătam atunci, lîngă patul lui. Trase aerul în piept adînc şi rupse tăcerea:

— Îmi pare rău. Aş mai fi avut de lucru. Avem atît de multe de făcut, atît de multe... Oameni care nu înţeleg încă ce vrem... Şi duşmani... Avem o sumedenie de duşmani pe care trebuie să-i culcăm la pămînt... Şi aş mai fi vrut să trăiesc. Să mă bucur de viaţă... Să mă căsătoresc... S-o dansez pe Sarmiza. Să-mi nască şi să-mi crească copii. Un om fără copii e ca un copac care nici nu înfloreşte, nici nu rodeşte.

Auzirăm vuietul vîntului. Auzirăm şi duduitul unei maşini care străbătea în viteză oraşul deasupra căruia atîrna greu cerul încărcat de nori negri ca smoala.

— Îmi pare rău şi de Sarmiza. Mă mîngîi cu gîndul că e tînără şi că o să mă uite.

— Poate că n-o să te uite..

— Cu vremea au să mă uite şi tovarăşii.

— N-au să te uite. Nici tovarăşii n-au să te uite!

— Nu trebuie să mă consolezi. Nu simt nevoie. Au atîta muncă. Cine mai ţine minte numele tutu-

ror soldaților care au căzut în război? Noi sîntem ca soldații, dar lupta noastră va dura mai mult decît cel mai lung război. Ah! Și cît de măreț e scopul luptei noastre, Doamne! Să schimbi lumea! S-o faci mai bună, mai fericită...

Pe sală trecură grăbiți niște sanitari.

— La camera 19... Moare...

— Cine?

— Femeia care a născut azi-dimineață...

— Și ce dacă moare? Ce să-i fac eu? Nu mai pot s-o ajut cu nimic.

Se depărtară glasurile. Se depărtară și pașii zoriți.

În tăcerea care se lăsă, îmi auzii ceasornicul cum îmi bătea în buzunar. Mi se păru că bate în același ritm cu inima, că s-a făcut una cu inima. Dorii să am inimă de metal. Să nu simtă nici bucuria, nici durerea. Numai să bată. Dorința mă îngrozi. O socotii numai un semn de slăbiciune. Îl întrebai pe bolnav:

— De unde ești? Să-ți înștiințăm familia.

— Familia? Nu am, tovarășe. M-a scutit soarta.

Se răsuci chinuitor de greu și scoase o batistă de sub pernă. Își șterse fața năclăită de sudoare și acoperită de barba deasă și măruntă nerasă de cîteva zile.

— Parcă aș avea foc în mine, așa mă arde. Totuși mi-e frig.

Îl acoperii mai bine.

— Să mai cer o pătură?

— Nu-mi ajută. Parcă aș fi prins într-o carapace de gheață... Și... Cum spuneam. De familie m-a scutit soarta...

— Dar niscaiva neamuri pe undeva tot trebuie să ai.

— Neamuri! N-am nici neamuri. Ori poate voi fi avînd, dar nu le știu.

— Toți avem neamuri. Nu se naște nimeni din văzduh.

— Uneori îmi aduc aminte ca prin vis. Eram micuț de tot. Mi se năzare că mă luluie în brațe o femeie tînără cu ochi albaștri și păr ca orzul. Mă luluia în brațe și mă arăta rîzînd unui bărbat negricios, cu mustață. Altceva nu-mi mai amintesc. Cînd am început să-mi dau seama de ce se petrece în jurul meu și-am prins a vorbi am văzut că trăiam în mijlocul unor șătrari. M-am întrebat dacă sînt de-al lor. Mă băteau mai mult decît pe ceilalți puradei.

— Țiganii își bat destul de des copiii. Și țăranii și-i bat. Au și născocit o zicală: „Unde dă tata și mama crește carnea".

— Cum o să crească? Învinețește. Doare și învinețește.

— Ți-au spus de unde și al cui ești?

— Doar că mă cheamă Clemente și că m-au găsit aruncat la o fîntînă. M-au cules de-acolo de milă, să nu mă mănînce porcii ori cîinii... Poate m-au găsit într-adevăr la o fîntînă. Poate m-au furat. N-am avut cum să aflu adevărul.

— Ai crescut cu șatra?

— Cu șatra. Am colindat toată țara sub coviltir. Am învățat să lucrez fierul. Mă simțeam străin de nomazii aceia. La doisprezece ani n-am mai putut răbda și am fugit de la ei. Am intrat ucenic la un

fierar din Brăila. I-am spus meşterului că am fugit de la ţigani. Mi-au zis Ţigănuş. Aşa mi-a şi rămas numele... La meşter am învăţat mai bine meseria. Carte, tot atunci am învăţat... Iată povestea simplă şi neînsemnată a lui Clemente Ţigănuş. Născut... Nu se ştie unde. Şi nici de cine. Mort — căci nu încape nici o îndoială că mă voi curăţa în cîteva zile — în spitalul ridicat la Teliu de boier Albu Dolea-Cruntul, în vîrstă de nici treizeci de ani...

— Nu te lăsa copleşit de gînduri negre. S-ar putea să scapi cu viaţă.

— Cum să scap? Doctorul mi-a spus limpede că nu mai are nici o speranţă. Şi mi-a arătat pe trup cum urcă otrava tot mai sus...

— S-a purtat ca un sălbatic.

Se arătă în uşă tovarăşul Licu Oroş. Ţigănuş îl întrebă :

— Ai terminat şedinţa?

— Am terminat-o.

Mă grăbii să-i arunc şi eu o vorbă. Spusei la întîmplare :

— Vreo veste nouă?

— Ţi se pare că n-am avut destule astăzi?

— Am avut şi-am prea avut.

— Totuşi, am una. A sosit în localitate acum cîteva minute inspectorul general de la Interne, Alistar Mînzu. A intrat imediat în consfătuire la prefectură cu Buşulenga şi Bărbuţă.

— He! He! rîse Ţigănuş. A tunat şi i-a adunat... Ticăloşii! Cine ştie ce mai pun la cale!

Oroş continuă :

— Pentru dumneata mai am încă o noutate.

Ne-au sosit ziarele din capitală. Mi-am aruncat ochii pe ele. Te atacă violent în *Curierul național* unul Balbus Mierlă, sau așa ceva... Iar în *Liberalul* te face de trei parale o muiere care iscălește Brîndușa Berbec...

Îmi întinse sulul cu ziare. Îl luai, îi mulțumii și-l băgai în buzunar.

— O să le citesc mai tîrziu.

Mă gîndii că, în ziua lui din urmă, tovarășul Clemente Țigănuș s-ar putea să mai aibă ceva de spus lui Oroș. Îi salutai, invocînd oboseala, și-i lăsai singuri. Ieșii, mergînd în vîrful picioarelor, în aerul rece al sălii. O găsii pe Sarmiza Ciobanu așteptînd pe bancă, sub bust. Frîntă de mijloc, ghemuită aproape, plîngea cu capul în mîini.

— L-au omorît. Mi l-au omorît. A trecut prin închisoare și-a scăpat. A făcut războiul pînă lîngă Praga și-a scăpat. Și mi l-au omorît acum. Tocmai acum s-au găsit să mi-l omoare. Tocmai acum...

Rămăsei tăcut și abătut lîngă ea. Pierdeam oameni. Mereu pierdeam oameni. Și de cîte ori pierdeam un om mi se părea că pierd ceva din carnea și din inima mea. Știam că locul celor pierduți îl luau alții, mai tineri. Știam că rîndurile partidului cresc într-una. Totuși... Firea mea nu se împăca cu pierderile, nu se împăca cu moartea, mai ales atunci cînd moartea o arunca între noi dușmanul.

Iar bătălia... Bătălia era crîncenă și nu avea să se sfîrșească prea curînd.

Nu trecu mult și se apropie de noi Licu Oroș.

— Du-te lîngă el, tovarășă Sarmiza. Te cheamă.

Ieşirăm din spital. Vîntul se năpusti asupra noastră şi ne învălui.

— Ce crezi ? Mai apucă ziua de mîine ?

— Ziua de mîine ? Cred că da. Însă pînă mîine seară se prăpădeşte. Dacă...

— Mai ai o speranţă ?

— Una singură.

Prin oraşul căzut în somn, trecu pe lîngă noi, în goana cailor, o birjă hodorogită. Birjarul biciuia caii cu sălbăticie. Zărirăm în birjă două mogîldeţe ghemuite.

Ajuns la judeţeană, mă dezbrăcai şi mă culcai. Abia atunci simţii cum mă chinuie, neîndurătoare, osteneala. Trupul mă durea ca şi cum cineva mi l-ar fi sfărîmat în bucăţi cu toporul. Îmi vîjîia capul. Imaginile se perindau, se suprapuneau. Peste chipurile îndîrjite şi pline de ură ale moşnenilor din Temeiu se aşternea trupul scos din smîrc al lui Mardare şi ochii aprinşi de febră ai lui Ţigănuş. Ca să alung obsesiile am desfăcut sulul cu ziare şi m-am apucat să le răsfoiesc. Mi se păru că mă afund într-o mlaştină şi că din toate părţile năvăleşte asupra mea, mă copleşeşte şi mă îneacă mîzga.

Prin zidurile subţiri îl auzii pe Oroş strigînd tare în receptor :

— Trebuie, tovarăşi. Trebuie. Trimiteţi chiar în noaptea asta. Acum. E greu ? Ştiu. Totuşi, trebuie. În noaptea asta. Mîine în zori să fie aici. Nu se poate ? Trebuie să se poată ! Cel mai tîrziu mîine în zori...

Îi mai auzii pașii. Pe urmă nu mai auzii nimic. Îmi reluai gîndurile. Presa!... Presa pentru care prinsesem, încă din tinerețe, patimă. Presa căreia îi dăruisem zile și nopți și ani după ani...

După doborîrea dictaturii fasciste a lui Antonescu și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, unele dintre ziarele care susținuseră dictatura și militaseră pentru războiul antisovietic își încetară apariția sub presiunea opiniei publice. Patronii lor fugiseră din țară cu puțin înainte de semnarea armistițiului, se strecuraseră printre fronturi și ajunseseră din urmă armatele germane în retragere. Cu ajutorul hitleriștilor străbătuseră o mare parte a Europei în flăcări și se oploșiseră în Apus. Alte ziare, mai dibace, își schimbară peste noapte atitudinea. Redactorii acestor foi parcă nici usturoi nu mîncaseră și nici gura nu le mirosea. Începură să se explice și să combată. Fascismul? Da. Trebuia să fie înfierat. De ce nu-l înfieraseră pînă atunci? Cum să-l înfiereze dacă țara trăise atîta vreme sub dictatură fascistă? Curaj? Avuseseră. La ziar scriseseră ceea ce se cunoștea, ceea ce li se ceruse, ceea ce nu credeau. Gîndurile lor adevărate însă, părerile lor sincere și le notaseră pe paginile „jurnalelor intime". Făgăduiau să publice într-o zi acele „jurnale". Pînă atunci de ce nu ar fi crezuți pe cuvînt? În inima lor au fost totdeauna democrați. Acum, cînd democrația era la preț, aveau să se devoteze democrației. Își dădeau cuvîntul de onoare și se jurau pe cruce.

Unii se jurau pe cruce mîngîind „crucile de fier" cu care îi miluise Adolf Hitler și pe care acum nu

le mai purtau cu mîndrie, pe piept, ca mai înainte, ci în buzunar, ascunse.

Se găsiră destui care încercară să se spele de păcate susţinînd că ei au stat totdeauna, din patriotism, lîngă steagul ţării. Cînd steagul ţării s-a aflat în mîinile dictaturii regale, ei, din iubire de patrie, au slujit dictatura regală. A trecut steagul ţării în mîinile dictaturii fasciste a lui Antonescu? Ei, tot din iubire de patrie, au slujit steagul dictatorului. Acum... Ei!... Acum, acum alta este povestea: a sosit, în sfîrşit, şi pe meleagurile romîneşti, libertatea. Ei vor sluji cu dîrzenie libertatea.

— Dar cine ameninţa libertatea?

— Cum cine? Comuniştii!...

Deşi războiul continua şi cerea mereu noi jertfe, unele din misiunile militare ale statelor apusene aflate în război cu hitleriştii încurajară asemenea ziare şi le asmuţiră şi mai mult asupra comuniştilor. Susţinuţi pe de o parte de aceşti străini, pe de alta de toată vechea lume politică, reacţionarii îşi adunară şi îşi uniră forţele şi se apucară să strige zi de zi în ziarele lor — întocmai ca pe vremea democraţiei burgheze, întocmai ca pe vremea dictaturii regale, întocmai ca pe vremea dictaturii fasciste a lui Antonescu — „Jos comuniştii!"...

— Jos comuniştii?

— Da! Jos comuniştii! Nu ne lăsăm pînă nu-i nimicim.

— O să vedem care pe care...

Fruntaşii clasei muncitoare, abia ieşiţi din închisorile şi lagărele în care-i aruncaseră vechii politicieni, fură acoperiţi cu calomnii şi insulte. Li se

contestă, într-o formă sau alta, dreptul de a juca vreun rol de seamă în viața publică. Li se impută că n-au trecut — ei, muncitorii care suferiseră închisori cu zecile de ani — prin universități. Li se scormoni viața și li se născociră păcate. Li se puse sub semnul infam al bănuielii dragostea de patrie și de popor.

— Comuniștii? Dar pe cine reprezintă comuniștii? Muncitorii rămîn lîngă bunii lor patroni. Țăranii au fost totdeauna cu Maniu și cu Mihalache și chiar cu Brătienii. Comuniștii atacă proprietatea. Dar proprietatea, cum bine se știe, e sfîntă. Cine vrea pămînt să muncească și să-și cumpere. Cine vrea fabrică să-și construiască.

Apărură și ziare noi, unele mai arțăgoase decît altele. Partidul lui Maniu și al lui Mihalache își reorganiză și-și întări presa, își strînse liotele și chemă, printr-o declarație publică, în jurul lui, pe legionari. La acest apel răspunse, în numele mai multora, un tînăr, Catul Comăneanu, care susținea a fi mai puțin amestecat decît alții în crimele făptuite cu prilejul guvernării și rebeliunii legionare. Ieșiră ca din pămînt și partide noi, de diversiune, care încercară să-i cîștige pe muncitori și pe țărani și să-i arunce împotriva comuniștilor.

Nu se lăsară mai prejos nici liberalii. Sunară din trîmbițe:

— Tu-tu-tu! Să vină întregul tineret romîn la noi.

— Tu-tu-tu! Romînia e în pericol...

— Tu-tu-tu! Jos comunismul...

Îl scoaseră, cu surle, de la naftalină, pe ultimul

le mai purtau cu mîndrie, pe piept, ca mai înainte, ci în buzunar, ascunse.

Se găsiră destui care încercară să se spele de păcate susţinînd că ei au stat totdeauna, din patriotism, lîngă steagul ţării. Cînd steagul ţării s-a aflat în mîinile dictaturii regale, ei, din iubire de patrie, au slujit dictatura regală. A trecut steagul ţării în mîinile dictaturii fasciste a lui Antonescu? Ei, tot din iubire de patrie, au slujit steagul dictatorului. Acum... Ei!... Acum, acum alta este povestea: a sosit, în sfîrşit, şi pe meleagurile romîneşti, libertatea. Ei vor sluji cu dîrzenie libertatea.

— Dar cine ameninţa libertatea?

— Cum cine? Comuniştii!...

Deşi războiul continua şi cerea mereu noi jertfe, unele din misiunile militare ale statelor apusene aflate în război cu hitleriştii încurajară asemenea ziare şi le asmuţiră şi mai mult asupra comuniştilor. Susţinuţi pe de o parte de aceşti străini, pe de alta de toată vechea lume politică, reacţionarii îşi adunară şi îşi uniră forţele şi se apucară să strige zi de zi în ziarele lor — întocmai ca pe vremea democraţiei burgheze, întocmai ca pe vremea dictaturii regale, întocmai ca pe vremea dictaturii fasciste a lui Antonescu — „Jos comuniştii!"...

— Jos comuniştii?

— Da! Jos comuniştii! Nu ne lăsăm pînă nu-i nimicim.

— O să vedem care pe care...

Fruntaşii clasei muncitoare, abia ieşiţi din închisorile şi lagărele în care-i aruncaseră vechii politicieni, fură acoperiţi cu calomnii şi insulte. Li se

contestă, într-o formă sau alta, dreptul de a juca vreun rol de seamă în viaţa publică. Li se impută că n-au trecut — ei, muncitorii care suferiseră închisori cu zecile de ani — prin universităţi. Li se scormoni viaţa şi li se născociră păcate. Li se puse sub semnul infam al bănuielii dragostea de patrie şi de popor.

— Comuniştii ? Dar pe cine reprezintă comuniştii ? Muncitorii rămîn lîngă bunii lor patroni. Ţăranii au fost totdeauna cu Maniu şi cu Mihalache şi chiar cu Brătienii. Comuniştii atacă proprietatea. Dar proprietatea, cum bine se ştie, e sfîntă. Cine vrea pămînt să muncească şi să-şi cumpere. Cine vrea fabrică să-şi construiască.

Apărură şi ziare noi, unele mai arţăgoase decît altele. Partidul lui Maniu şi al lui Mihalache îşi reorganiză şi-şi întări presa, îşi strînse liotele şi chemă, printr-o declaraţie publică, în jurul lui, pe legionari. La acest apel răspunse, în numele mai multora, un tînăr, Catul Comăneanu, care susţinea a fi mai puţin amestecat decît alţii în crimele făptuite cu prilejul guvernării şi rebeliunii legionare.

Ieşiră ca din pămînt şi partide noi, de diversiune, care încercară să-i cîştige pe muncitori şi pe ţărani şi să-i arunce împotriva comuniştilor.

Nu se lăsară mai prejos nici liberalii. Sunară din trîmbiţe :

— Tu-tu-tu ! Să vină întregul tineret romîn la noi.

— Tu-tu-tu ! Romînia e în pericol...

— Tu-tu-tu ! Jos comunismul...

Îl scoaseră, cu surle, de la naftalină, pe ultimul

dintre cei trei Brătieni care guvernaseră țara aproape jumătate de veac. Era un nonagenar care abia își mai amintea cum îl cheamă. Făcură din el un simbol al Romîniei vechi, moșierești, care trebuia să dăinuie. Îi spuseră:

— Cucoane Dinule, trebuie să ții sus steagul partidului. Cu numele dumitale... Cu prestigiul dumitale...

— E vreo primejdie pentru țară?

— Au ieșit la suprafață comuniștii.

— Care comuniști?

— Comuniștii...

— Nu i-a omorît frate-meu Ionel? Parcă i-a omorît frate-meu Ionel...

— I-a omorît. Dar i-au mai scăpat.

— Rău!... Rău!... Și pe cei care au scăpat nu i-a omorît frate-meu Vintilă?

— I-a omorît... I-a omorît... Dar, cucoane, tot au mai scăpat cîțiva.

— Și pe aceia care i-au scăpat lui Vintilă nu i-a omorît Averescu?

— A mai omorît și Averescu, dar n-a izbutit să-i omoare pe toți.

— Rău!... Rău!... Și Maniu cu Mihalache ce au făcut cînd au guvernat? Nu i-au omorît ei pe cei care scăpaseră celorlalți?

— Au mai omorît și ei, dar tot n-au reușit să-i omoare pe toți.

— Rău!... Rău!... Dar iubitul nostru Antonescu ce-a păscut? El știa să împuște. Toată ziua împușca...

— A împuşcat şi el cît a putut, dar tot au mai rămas...

— Rău!... Rău!... Şi-au mai rămas mulţi?

— Mulţi, cucoane Dinule.

— Să dăm ordin să-i omoare...

A apăsat violent pe butonul soneriei. A intrat un lacheu cu barbă şi mustăţi, fasonat la obraz după obrazul stăpînului, cum cerea tradiţia boierească.

— Să vie la mine cine este mai mare peste poliţie să-i dau ordin să-i omoare pe toţi comuniştii.

— Nu vă supăraţi, cucoane Dinule, i-a spus careva. Nu sîntem la guvern. Nu puteţi să daţi nici un ordin...

— Rău!... Rău!... Să mă anunţaţi la palat. Am să-i cer regelui Ferdinand puterea.

— Ferdinand a murit...

— Atunci cine e rege?

— Mihai...

— Am să-i cer regelui Mihai să ne aducă la putere...

Acestea se petreceau între intimi, în casa cuconului din Calea Dorobanţi. Însă tot ce se vorbea şi se uneltea acolo ajungea la urechile oamenilor.

— Totuşi...

În presa liberală scoaseră capul vechi şi binecunoscuţi fascişti. Se remarca printre ei flăcăiandrul Octavian Ţemboca. Acesta adoptase în caricatură stilul focos al lui Bălcescu. Îl unseră şef peste „tineret", şi-i trecură pe sub nas eventualitatea instalării într-un portofoliu ministerial dacă... Dacă vor fi zdrobiţi comuniştii şi liberalii vor cuceri încă o dată puterea. Se mai remarcă, pentru articolele ei

polemice, și poeta Brîndușa Berbec, descoperită și culeasă dintr-o casă deocheată de publicistul fascist Verge Carian care, după schimbarea vremurilor, i-o trecuse prozatorului liberal Landriș Zurzuc.

— Se lansează Brîndușa, se lansează.

— Are pană.

— Mai are și altceva...

Prietenul meu, filozoful și sociologul Balbus Mierlă — care cu cîțiva ani în urmă se lăudase cu o listă de două sute de mii de oameni ce vor trebui să fie uciși pentru democratismul lor în prima săptămînă după ce legionarii vor prelua puterea în stat — deveni un temut pamfletar în presa țărănistă.

— Mierlă s-a schimbat la față.

— Băiat deștept. A intrat pe sub pielea lui Maniu.

— Ardelean de-ai lui. O să ajungă... Mîine îl vezi ministru.

Într-una din zilele de după 23 August, mă plimbam pe Calea Victoriei și mă uitam cum treceau pe această principală arteră a orașului marile tancuri rusești. Se aflau pe acele tancuri soldați tineri de tot și soldați bătrîni. Pe unele se aflau și femei îmbrăcate în haine militare și ținînd în brațe puști mitraliere.

Mierlă se oprise lîngă mine și îmi spusese, după obiceiul lui ardelenesc :

— Salve !

— Salve ! îi răspunsesem. Și-l întrebasem : cum stai cu lista ? Cînd ne omori ?

Privise un timp tancurile și soldații. Înghițise în sec și-mi răspunsese :

— Deși a trecut atîta vreme de cînd ți-am vorbit de listă, văd că n-ai uitat.

— Nu, n-am uitat.

— Lista !... O păstrez încă. M-ai întrebat cînd vă omorîm. N-a trecut timpul. Numai că listei noastre o să-i facem niște modificări.

— Adică ?

— O să ștergem de pe ea pe aliații noștri de azi.

— Pe Maniu și pe Mihalache ?

— Nu numai pe ei. Pe toți cei care ne ajută în lupta noastră împotriva comuniștilor.

— Atunci lista voastră o să se micșoreze considerabil...

— Te înșeli. O să crească. Toată protipendada e cu noi. Și toată negustorimea. Și bancherii. Dar lîngă comuniști a trecut și mai multă lume. Așa că atunci cînd o să ne punem pe omorît o să avem ce.

În paginile *Curierului național*, Mierlă ne trăgea de urechi, învinuindu-ne că nu sîntem destul de democrați. Ne ciomăgea că ne-am uitat neamul din care avem obîrșie. Ne batjocorea că am pierdut „gustul libertății". Ne denunța opiniei publice că trădăm. Îi răspunsesem în cîteva rînduri reproducîndu-i cîte ceva din vechile lui articole și arătînd că nu el, Mierlă, care îndemnase la omor în presa fascistă, era îndreptățit să ne dea lecții și să ne învețe ce este democrația și libertatea. Mierlă îmi ignorase articolele. Dar într-o seară, obraznic, venise peste mine într-un restaurant.

— Cu cît te-au cumpărat comuniștii, de-ai trădat ?

— În chestia cu cumpărarea, am să-ţi răspund la gazetă. Dar de ce mă faci trădător? Pe cine am trădat?

— Cum pe cine? Pe Maniu, pe Mihalache, pe Brătieni.

— Ca să-i fi trădat, ar fi trebuit să fiu mai înainte cu ei. Cind am fost eu cu ei?

— N-ai fost. Dar acum ar fi trebuit să fii. Ca bun romîn... Ca bun romin ar fi trebuit să fii cu noi, nu cu comuniştii.

Cu formula „bunului romîn" mă mai întîlnisem şi mă mai încăierasem şi altădată. Ţăranii care se răsculaseră la 1907 împotriva cîinoşilor moşieri şi a statului burghezo-moşieresc pe care îl conducea Carol de Hohenzollern und Sigmaringen fuseseră „răi romîni". „Buni romîni" se arătaseră a fi în acel timp numai aceia care participaseră sau contribuiseră într-un fel oarecare la înecarea în sînge a răscoalei, la incendierea ori ştergerea de pe faţa pămîntului, cu tunurile, a satelor, la schingiuirea şi asasinarea ţăranilor, a „răilor romîni" răsculaţi. „Buni romîni" fuseseră, intre 1916—1918, toţi cei care muriseră pe front, de glonţ, ori în spatele frontului, de boli. Cei ce scăpaseră cu viaţă de pe front deveniseră, imediat ce încetase războiul, „romîni răi". Dacă erau ţărani, cereau pămînt şi drept de vot. Muncitori de erau, cereau dreptul de a se organiza în sindicate, stăruiau pentru dreptul la grevă, îşi organizau un partid al lor, al muncitorilor. Cum puteau deci să mai fie „buni romîni"? Rupeau mult cîntata „unitate a neamului"...

În presă se întîmpla la fel. Dacă sprijineai monarhia și lingeai treptele tronului, dacă slăveai „Coroana de oțel", dacă te alăturai unuia sau altuia din vechile partide politice erai recunoscut, fără nici o rezervă, „bun romîn". Scriai cumva la un ziar, fie el cît de micuț, care încerca să apere cauza muncitorimii și a sărăcimii satelor? Erai „rău romîn", „trădător" erai, iar de epitetul de „vîndut" era cu neputință să te mai debarasezi.

— Cutare? S-a vîndut!

„Răi romîni" erau, deci, sutele de mii de muncitori ai țării. „Răi romîni" erau milioanele de țărani ai țării. „Răi romîni" erau și intelectualii care, scîrbiți de ceea ce vedeau petrecîndu-se în jurul lor, se alăturau luptei muncitorimii și țărănimii.

„Bunii romîni", avînd în mîinile lor puterea statului, îi împușcară în nenumărate rînduri pe „romînii răi", iar cu cei pe care nu avură curajul să-i împuște, fiind prea mulți, umplură pușcăriile.

Asistai, în această veche Valahie, înainte de primul război mondial, între cele două războaie mondiale, și în lungul și întunecatul timp al celui din urmă, la crime și nelegiuiri pe care poate că m-aș fi sfiit să le cred dacă le-aș fi găsit scrise într-o carte...

Crezui cu ardoare că domnia cruntă a burghezo-moșierimii, care culmină cu domnia de fiare a fascismului, trebuia să fie strivită într-o zi. Mi se păru că această zi ar putea fi aceea a doborîrii sîngerosului regim antonescian. Mă înșelai însă. „Bunii romîni" nu înțeleseră, sau nu voiră să înțeleagă,

că le-a trecut veleatul. Ei crezură că se mai pot folosi de libertate pentru a împușca iarăși, în numele libertății, pe „răii romîni". Ei crezură că în același nume al libertății mai pot pune mulțimile în cătușe.

Soldații romîni — muncitori și țărani — înaintau alături de sovietici prin ținuturile transilvane către cîmpia maghiară. Înaintau dînd lupte grele și plătind fiecare pas cu sînge. „Bunii romîni" sabotară pe cît se pricepură și pe cît putură războiul antihitlerist pe care îl socotiră un război al „răilor romîni". Gîndul lor nu se îndreptă către victorie. Fusese ucis Mussolini și aruncat — să-l vadă lumea — pe treptele unei catedrale din Milano. Dar Adolf Hitler trăia încă. „Bunii romîni" mai sperau încă în arma „fenomenală" pe care conul Führer o va scoate la iveală în ultimul moment și-și va nimici adversarii.

— Conul Führer se va uni în ultimul moment cu englezii și cu americanii și se vor năpusti asupra rușilor.

— Vor nimici Uniunea Sovietică și vor distruge bolșevismul.

— Mitică ! Mai desfundă un Cotnar și spune-i lui Boboc să ne cînte „La Crimeea, peste mare"...

— Vin vă aduc, cucoane, dar cîntecul pe care-l cereți nu se mai poate cînta...

— Libertatea ! Ni s-a dus libertatea.

Maniu, prin „tineri de încredere", organiză bande și le aruncă în Ardeal în spatele frontului. Bandele lui Maniu pătrunseră prin sate — in numele

naţionalismului romîn şi pentru fericirea neamului romînesc — sparseră case şi schingiuiră ţărani şi muncitori. Nu se mulţumiră cu atît. Ridicară spînzurători şi spînzurară. Puseră butuci şi decapitară cu securile.

— Maniu e patriot.

— Gărzile lui Maniu îi învaţă minte pe unguri.

Cînd vechile partide văzură că nu mai pot să facă singure faţă presiunii maselor, scoaseră din cutie un bătrîn general, şi-l promovară prim-ministru. Noul „bărbat politic" aşeză — ca în vremurile bune ale stăpînirii burghezo-moşiereşti — mitralierele în bătaie.

— E tare Rădescu.

— Îl sprijină Maniu şi Mihalache.

— Îl sprijină şi Brătianu.

— E omul de încredere al regelui.

— Îl sprijină şi ambasadele cutare şi cutare.

— În sfirşit, s-a găsit omul cu pumn de fier care le va veni de hac comuniştilor.

Cucpnul Dinu îl pofti pe general în Calea Dorobanţi.

— Bravo, generale. Să ne trăieşti, generale. Să-i omori pe comunişti, generale. Să nu mai rămînă unul, generale...

Se stinse în curînd şi steaua generalului... Bătălia continuă. Bătălia continua.

La Teliu participam numai la o parte a ei.

Mă trezii tîrziu, după răsăritului soarelui. Îl găsii pe tovarăşul Licu Oroş în cancelarie.

— Mai am o veste.

— Bună ?

— S-ar putea să fie bună.

— Care ?

— Azi-dimineață, în zori, a venit o mașină de la București.

— Cu instrucții ?

— S-au adus și instrucții. Dar partidul a trimis un doctor mare, cu renume. Pentru tovarășul Țigănuș. L-am condus la spital. L-am lăsat acolo să-l examineze pe tovarășul nostru.

Intră un ofțier. Oroș mi-l prezentă :

— Tovarășul maior Radulian.

Îmi spusei, cum se obișnuiește, numele.

Licu Oroș îl întrebă :

— Ai scos ceva de la ei ?

— Am scos. Să știți că boierii de la Cîrna nu sînt numai niște asasini de rînd. Iată ce am găsit asupra unuia din ei.

Scoase din buzunar o hîrtie și începu să ne-o citească :

— Către toate...

16

VALS TRIST

Văzînd numărul mare de foi subţiri, scrise la maşină cu rînduri dese, pe care maiorul Radulian începu să ni le citească, ne aşezarăm pe scaune şi-l ascultarăm fără să-l întrerupem pînă la sfîrşit. Lectura dură mai mult de jumătate de ceas şi ni se păru destul de interesantă. Radulian ne întrebă:

— Ei, ce spuneţi?

Tovarăşul Licu Oroş zise:

— Ce să spunem? Nu avem mare lucru de spus. Munca pe teren şi greutăţile de care ne lovim dovedesc că duşmanul aplică, pe cît poate şi pe cît se pricepe, cele cuprinse în aceste instrucţiuni. Mulţi s-au folosit de lipsa de vigilenţă a unor tovarăşi şi au pătruns în partid. Încearcă să ne saboteze. Încearcă să ne dezorganizeze pe dinlăuntru. Alţii...

Auzi zgomot. Se opri. Apoi spuse:

— Ne vin oaspeţi.

În faţa judeţenei se opriră două căruţe încărcate cu oameni. Dintr-una se dădu jos văduva lui Mardare din Blajini. Venise cu toţi copiii ei. Sătenii traseră căruţele lîngă uluci, deshămară caii, le atîrnară traistele cu grăunţe pe după gît şi se strînseră în jurul văduvei. Licu Oroş le ieşi în întîmpinare şi, mirat, îi pofti în cancelarie. Maiorul vru să plece. Oroş îl reţinu:

— Rămîi, tovarăşe maior. Poate că vin în legătură cu chestiunea de care te ocupi dumneata.

— Dacă spui...

Intră întîi văduva lui Mardare. Îşi ţinea în braţe copiii de ţîţă, gemenii. Ceilalţi, mai mărişori, se prinseseră de poalele ei. Intrară şi ceilalţi săteni. Odaia se umplu de oameni. Unii rămaseră în picioare. Cîţiva mai bătrîni se ciuciră pe lîngă pereţi. Tăceau. Parcă le-ar fi fost gurile cusute. Eu îi privii. Îi privi şi maiorul. Îi privi şi Oroş. Secretarul judeţenei se văzu nevoit să-i întrebe:

— Ce v-aduce la partid, tovarăşi? Se pare că aţi plecat la drum cu noaptea-n cap.

Oamenii tăcură mai departe. Pînă la urmă, unul deschise gura şi spuse:

— Să vorbească văduva. După văduvă, dacă o să trebuiască, o să mai aruncăm şi noi un cuvînt, două. Dar poate că n-o să mai fie nevoie, tovarăşe secretar.

Sugacii se treziră şi începură să chiraie. Văduva îi legănă domol:

— Tăceţi, maică... tăceţi, maică...

Îi legănă pînă-i ameţi. Se potoliră. Ceilalţi copii, care se ţineau scai de ea, deveniseră numai ochi. Priveau cînd portretele înrămate, prinse pe pereţi, cînd chipurile noastre. Se mirau că nu semănăm cu cei din portrete.

— Tovarăşe secretar, spuse văduva încet dar dîrz, aseară s-au adunat oamenii să-l vegheze pe Mardare. Mulţi s-au adunat. Şi unul a spus o vorbă, altul o altă vorbă... Şi, tot vorbind ei aşa, a ieşit la iveală că unul din fraţii Cioranu a mai omorît oa-

meni la Iaşi, atunci... cam pe la începutul războiului... Iar altul, acolo în Rusia, şi-a făcut rîs de nişte muieri pe care le-a împuşcat. Cît despre bărbaţii lor... Daţi-mi, vă rog, un scaun. Sînt atît de ostenită. Atît de ostenită... N-am închis ochii nici măcar un piculeţ. Un piculeţ n-am închis ochii.

Oroş îşi ceru scuze că uitase. Îi dete un scaun. Văduva se aşeză cu mişcări abia schiţate, de teamă să nu trezească gemenii. Adăugă :

— Pe bărbaţii lor i-a spînzurat. Acum... Acum noi am venit aici să vă spunem. Să aflaţi. Să nu vă scape boierii de la Cîrna. Să-şi ia fiecare pedeapsa după lege.

— Mai trebuie şi dovezi, spuse maiorul. Justiţia, tovarăşi, are nevoie de dovezi. Fără dovezi nu putem să pedepsim pe nimeni.

— Dovezi ? Pentru Iaşi să vorbească tovarăşul Pascu. Iar pentru cîte s-au făptuit acolo, în Rusia, să vă arate dovezile pe care le poartă asupra lui tovarăşul Uricanu.

După ce-i răspunse maiorului, întinse iarăşi gîtul către Oroş. Şopti :

— Să nu-i iertaţi, tovarăşi. Să nu-i iertaţi ! Mi l-au omorît pe Mardare. Mi-au omorît bărbatul. Ce o să mă fac eu cu atîţia copii ? Cum o să cresc eu singură atîţia copii ?

Nu-i răspunse nimeni. Nimeni nu-i spuse un cuvînt. Nici măcar Oroş. Pe faţa văduvei se scrise o mîhnire şi mai adîncă. Maiorul întrebă :

— Care dintre dumneavoastră e tovarăşul Pascu?

— Eu sînt, tovarăşe maior. Pe mine mă cheamă Pascu, Alexe Pascu din Blajini.

Era un bărbat înalt și osos, cu ochii căprii, mici și ascunși sub sprîncene. N-avea nici un fel de viclenie în ei, ci o limpezime, o seninătate rar întîlnite în ochii cuiva.

— Ai fost la Iași ?

— Da, răspunse omul. Am fost la Iași. În primele două săptămîni ale războiului am fost la Iași. Soldat. În compania domnului căpitan Cioranu Teodat. După două săptămîni am fost vărsat la altă unitate și trimis pe front la dracu-n praznic.

— Te rog, îi spuse maiorul, să rămîi să mai stăm de vorbă. Poate o să fie nevoie să-mi dai și o declarație scrisă.

— Dacă spui, o să rămîn.

— Și... care dintre dumneavoastră este tovarășul Uricanu ?

— Numai eu, tovarășe maior. Altul care să poarte acest nume nu se mai află în tot ținutul Moldovei de jos.

— Cunoști ceva în legătură cu vreunul din frații Cioranu de la Cîrna ?

— Cunosc. Și dacă o să trebuie, o să vă spun tot ce cunosc. Deocamdată, cercetați aceste documente.

Scoase din chimir un plic vechi, ros pe la colțuri, și-l întinse maiorului, care-i spuse :

— Te rog și pe dumneata să rămîi, să mai stăm de vorbă.

— Apoi... noi ne ducem, spuse văduva. Avem treabă. Să-l îngropăm pe Mardare. Că dacă nu-l îngropăm începe să miroase urît.

Pe copii îi îndemnă:

— Hai, maică. Hai acasă, maică. Hai acasă că ne așteaptă taică-tău să-l îngropăm.

Din prag se întoarse și-l căută încă o dată pe Oroș cu ochii.

— Să nu cumva să-i iertați pe boieri! Să nu cumva să-i iertați pe boierii de la Cîrna, tovarăși! Că dacă-i iertați, tovarășe secretar, vă bate Dumnezeu. Să nu-i iertați, tovarăși!

Sătenii înhămară caii, se urcară în căruțe și plecară. Maiorul îi rugă pe cei doi săteni care rămăseseră cu noi să ia loc pe scaune.

— O să avem multe de vorbit.

— Să vorbim. De aceea am și venit.

— Tovarășe Pascu, acum să fii bun și să ne povestești tot ce știi. Pe larg și fără grabă. Avem timp.

— Să vedeți... Era într-o sîmbătă. În prima sîmbătă după ce începuse războiul. Eu, cum vă spuneam, mă aflam soldat în unitatea căpitanului Cioranu Teodat, care Cioranu Teodat...

Era război. Război adevărat. Totuși nu se auzeau gemînd prelung tunurile. Nu se auzea nici lătratul mitralierelor. Nu se auzeau nici măcar împușcături răzlețe. Orașul își ducea viața lui. Ca și mai înainte. Cafenelele rămăseseră deschise. Deschise rămăseseră și restaurantele. Seara băgai de seamă că orașul e camuflat. Dar orașul era camuflat de multe, de foarte multe luni. Apăsam butonul aparatului de radio. Auzeam muzică de dans. Jaz, valsuri,

sîrbe şi bătute... Şi muzică vocală auzeam. Şlagăre noi. Cel mai des o auzeam cîntînd pe Rosita Serano, ori pe autohtona noastră Ilinca Fustan.

Uneori mai aveam şi mici neplăceri. Sunau în plină zi sirenele. Atunci treceau în zbor peste oraş un stol de Messerschmidturi. Văzduhul vuia un timp. Apoi se liniştea.

— Războiul...

— E departe, dragă. Şi cu cît o să treacă timpul, cu atît o să se depărteze şi mai mult.

— O să dureze puţin. În două-trei săptămîni, în cel mult o lună, ruşii capitulează.

— Sînt formidabili nemţii, dragă! For-mi-da-bili!

O dată cu seara se prăvălea peste oraş întunericul. Ne obişnuisem cu camuflajul. De mult ne obişnuisem. Nu ne mai loveam nici de copaci, nici de garduri. Ne crescuseră în cap ochi de pisică. Localurile căpătară clienţi noi. Se umplură de ofiţeri germani. Se arătară prin localuri şi pe străzi, spre mirarea noastră, şi ofiţeri şi soldaţi italieni, oacheşi şi gălăgioşi. Gintă latină...

Vara era în toi. Căldura se revărsa peste oraş în valuri de plumb topit. Şi ne copleşea. Ziarele erau mai vioaie decît oricînd. Cîntau zilnic, în comunicate scurte şi în lungi şi împleticite comentarii, „Prăbuşirea iminentă a bolşevicilor" şi triumful germano-romînilor.

— Au trecut ai noştri Prutul, dragă?

— Oho... Din primul ceas. Dumneata să fii sănătos.

— Şi cum merge ?

— În cîteva puncte ai noştri au depăşit şi Nistrul.

— Da, da ! Mîine-poimîine ajung pe Volga.

— Nici aşa ! Pîn'la Volga mai e Bugul, mai e Niprul, mai e Doneţul, mai e Donul, mai e stepa.

— Da' tare eşti în geografie !

— N-ai decît să te uiţi şi tu pe hartă. În toate vitrinele sînt atîrnate hărţi cu steguleţe. Dar ai auzit de Mihalache ?

— Ce s-aud ?

— Vulpoiul ! S-a înscris voluntar, domnule ! A plecat la război împotriva bolşevicilor.

— Mîine-poimîine îl vezi cu „Crucea de fier" pe piept.

— Se pune bine cu nemţii...

— Poate-l face Antonescu ministru.

— Şi-a trimis un nepot pe front şi Dinu Brătianu.

— Nu chiar pe front.

— Oricum. La război.

Începură să sosească în oraş lungi trenuri încărcate cu răniţi.

— Eroii noştri !... Vitejii noştri...

— Chelner ! Un cataif ! Şi-o îngheţată...

— Antonescu... Face pe generosu... Vrea să-şi cîştige dragostea soldaţilor, a mîrlanilor.

— Chelner ! Încă o îngheţată. Dublă.

Mişu Antonescu ţinu discursuri. La radio. „Prin vitejia noastră, asemănătoare vitejiei lui Ştefan cel Mare şi-a lui Mihai Viteazul, ne-am aşezat cu toţii pe creste de veac şi pe piscuri de istorie..."

— Delirează !... Auzi ! Piscuri de istorie...

— Sst ! Te paşte lagărul.

Aleargă cu automobilul pînă la Ploeşti. Întîmpină un tren cu răniţi. Se urcă în el. Soldaţii, ţărani prăpădiţi, gemeau lungiţi pe paie. Preşedintele consiliului de miniştri se apropie de unul mustăcios, cu faţa galbenă. După preşedinte veneau sfioşi jurnaliştii şi fotografii, să înregistreze pentru eternitate momentul primei luări de contact între cel de-al doilea om de stat din Romînia şi ţărănimea care se întorcea plină de glorie de pe frontul de răsărit.

Mişu Antonescu se apleacă spre soldat şi-l întrebă:

— Frate ostaş romîn, fii bun şi spune-mi unde ai fost rănit ?

— La cur, domnişorule, la cur...

Ceilalţi răniţi, cu toate durerile care-i chinuiau, zîmbiră. Unii, care mai avură putere în ei, chiar hohotiră :

— Ha ! Ha ! Ha !... I-a zis-o ! I-a zis-o, bă, i-a zis-o rumîneşte !...

— Pe şleau...

Preşedintele consiliului de miniştri îşi strînse sprîncenele mari şi negre, care plăceau atît de mult cucoanelor de cînd devenise dictator.

— Te întreb, soldatule, în ce localitate anume ai fost rănit ? În ce localitate a avut loc lupta în care ai fost rănit ?

— Eu ştiu, domnişorule ?... Acolo unde ne-au trimis ticăloşii de boieri. Şi... scîrba de general.

— Are febră, domnule preşedinte, şopti la urechea Antonescului un sanitar. Nu-l luaţi în seamă. E greu rănit la pîntec. Pînă mîine moare.

Un jurnalist care auzi conversaţia spuse:

— Aş! Trebuie să se fi bolşevizat. Cum a luat contact cu pămîntul rusesc, s-a bolşevizat.

Un alt jurnalist interveni şi el:

— N-a avut cînd să se bolşevizeze. M-am interesat la conducătorul trenului. Toţi soldaţii ăştia au fost răniţi pe pămînt romînesc. Înainte de a trece Prutul. Uitaţi-vă la el! Nu-l vedeţi ce mutră de prostănac are? Un prostănac, domnule prim-ministru!

Pe Mişu Antonescu îl iritase conversaţia din jur. Îl întrebă răstit pe rănit:

— Ştii dumneata cine sînt eu?

— De unde vrei să ştiu, mă, puţă? Că n-ai crezut de cuviinţă să te prezinţi cînd venişi între noi. Dar dacă mă-ntrebi, iaca, să-ţi spun: cred că eşti un cuconaş oarecare, cu mintea niţeluş cam seacă. Unul dintre aceia care s-au învîrtit să nu meargă pe front.

— Sînt preşedintele consiliului de miniştri, soldatule! Sînt primul-ministru al ţării. Primul-ministru. Mîna dreapta a generalului, a conducătorului statului...

Soldatul mustăcios, cu mijlocul înfăşurat în vată, se uită la el cu milă şi cu silă.

— De, mă, puţă, oi fi! Dar de ce stai aci? Te văd om tînăr. Aţi vrut să le faceţi război ruşilor. De ce n-ai luat şi tu arma-n mînă şi să fi mers cu noi, să vezi şi tu ce e frontul. A? De ce ne-ai trimis, mă, puţă, în iadul d-acolo?

Primul-ministru părăsi trenul. Uită să le dăruie soldaţilor ţigările pe care le adusese cu el.

Se vorbi întîi pe şoptite, mai apoi în gura mare, că la Iaşi ar fi avut loc masacre. Mulţi nu crezură. Se găsiră însă destui care spuseră :

— În definitiv, dacă sîntem aliaţi cu Hitler, trebuie să procedăm şi noi ca ei.

Orchestrele cîntau în fiecare seară. Cine avea bani petrecea, cine nu, sta şi se uita.

Se dansa jaz, cu figuri. Uneori se dansau — în amintirea bunelor vremuri de pace — valsuri vechi, melancolice, ca pe vremea blîndelor noastre bunici.

Într-o zi, tocmai pe la incomoda oră a prînzului, îmi telefonă unul din prietenii mei, poetul Sopron.

— Poţi să vii pînă la mine ? Am scris un poem şi aş vrea să ţi-l citesc.

Sopron scria rar. Migălea. Tipărea şi mai rar.

— Cînd ?

— Dacă s-ar putea chiar acum. Fierb de nerăbdare să-ţi cunosc părerea.

Nu ştiu ce-mi veni să-l întreb :

— Cum se cheamă poemul ?

— *Vals trist* — îmi răspunse — *Vals trist.*

Îl găsii în pijama, neras de cîteva zile, cu ochii tulburi, mirosind a sudoare şi a tutun. În odaie se mai afla un bărbat tînăr, blond şi mărunţel, cu nişte ochi mari, speriaţi. Era îmbrăcat cu nişte straie jerpelite, prea mari pentru trupul lui şubred şi aproape scheletic. Mărunţelul, galben la faţă, părea abia

sculat de pe un pat de zăcere. Mai mult nu-l luai în seamă. Sopron mi-l recomandă cu indiferență :

— Un prieten al meu, doctorul Spiegel.

Nu mă gîndii la nimic deosebit. Și nu-i dădui nici o atenție. Bănuii chiar că se află în casa lui Sopron pe nepoftite. Îl întărîtai pe poet. Îl împunsei cu vorbe.

— Unde ți-e poemul ? Citește-mi-l !

Sopron se strîmbă de parcă i s-ar fi spart în gură un bulin de chinină.

— Hai, nu maî face nazuri. M-ai chemat să mi-l citești, citește-mi-l ! Vrei să te rog ca pe-o fată mare...

— E lung. Are aproape o sută de versuri. Mă întreb dacă n-o să vă plictisească.

Musafirul zdrențăros tăcu. Protestai :

— În ce mă privește, știi bine că mă interesează tot ce scrii tu.

— Atunci... Facă-se voia ta !

Cu mii de glasuri cîntă tunurile.
Răgușite latră mitralierele — fiare.
Pămîntul roșu de sînge l-a luat
Un vultur negru în ghiare.

Cu mantie de flăcări pe umeri
Orchestra Satan o conduce.
Vals trist valsează oamenii și se culcă
Fiecare sub cruce...

Sopron citea încet. Rar. Cu glas trist ca și uriașul vals trist pe care lumea întreagă îl valsa lunecînd prin bălți de sînge.

Îl ascultarăm nemişcaţi. Îl lăudai cu vorbele cele mai calde care-mi veniră în gură. Apoi îi spusei :

— Desigur, o să încerci să-l publici.

Sopron rîse :

— De încercat, voi încerca, fără îndoială. Dar cum crezi tu că ar putea să apară acum un asemenea poem ? Cenzura ce paşte ? O să-l transcriu la maşină şi-o să-l fac să circule.

Musafirul zdrenţăros zise :

— E interesant, mai ales că tu, tu, Sopron, care pînă acum ai cîntat numai natura şi dragostea, încerci o coardă nouă. S-ar putea ca acesta să fie drumul tău, drumul tău adevărat.

Sopron ridică din umeri.

— De, ştiu şi eu ? M-am trezit cu acest poem în cap. S-a făurit, ca să spun aşa, singur. Mi-am dat numai osteneala să-l transcriu.

— Tu spui, zise doctorul Spiegel,

Vals trist valsează oamenii şi se culcă
Fiecare sub cruce...

însă la Iaşi, nu mai departe decît acum două săptămîni...

Abia cînd îl auzii subliniind stăruitor că este ieşean şi-l văzui pornit să ne povestească cîte ceva cu privire la evenimentele pe care noi le cunoşteam numai din zvonuri, făcui legătura între titlul

lui de doctor, cu care-mi fusese prezentat, și straiele zdrențuite pe care le purta. Mă grăbii să-l întreb :

— Dumneata într-adevăr ești din Iași ? Chiar din Iași ?

— Din nefericire, da, îmi răspunse omul.

— Și cînd ai plecat din cetatea Moldovei ?

— Poate că doriți să aflați cînd am fost evacuat din cetatea Moldovei, cum văd că vă place să spuneți. După masacre, domnule... Adică acum două săptămîni și ceva.

Sopron ne întrebă dacă n-am vrea să luăm o gustare. Trecuse ora prînzului, însă, cum el trăia singur și obișnuia să ia masa pe la restaurante, o masă adevărată nu era în măsură să ne servească. Ne rugă să ne mulțumim cu ce s-o găsi și ne mai spuse :

— Vă pot oferi brînză și roșii cu pîine. Și, pe deasupra, o bucățică de friptură pe care o păstrez de aseară la răcitor. O s-o-mpărțim în trei. Cît despre sete... o să ne-o potolim cu cîte-un șpriț, de la gheață.

Ii mulțumirăm pentru generozitate și, în timp ce Sopron umbla după tacîmuri, zisei :

— Așadar dumneata ai văzut totul ?

— Am fost nevoit să văd.

Din felul în care îmi răspundea înțelesei clar că dacă aș insista omul ar fi dispus să-și descarce sufletul. Trebuia să mai am răbdare. Sopron trecea dintr-o odaie în alta, se ducea, venea. Își pusese chiar un șorțuleț de femeie de serviciu. In sfîrșit, puse capăt așteptării noastre poftindu-ne la masă.

— Uită, doctore, dacă poţi să uiţi. Uită tot ce ai văzut şi ai trăit. Uită şi mănîncă. Să sperăm că totul o să treacă.

— De uitat n-o să uit niciodată, Sopron. Însă am să mă prefac că uit. Iar masa am să ţi-o cinstesc după cuviinţă, moldoveneşte.

Începurăm să mîncăm. Pîinea era bună, brînza gustoasă. Cît despre roşii, ce să mai zic ? Le tăiarăm în feliuţe, le sărarăm, le savurarăm.

— Să trecem la friptură. E de viţel.

— Minunată, spuse doctorul după ce o gustă. E minunată !

Sirenele se apucară să geamă şi înfiorară văzduhul. Sopron se ridică de la masă şi trase obloanele.

— Afurisită căldură ! Curge sudoarea de pe mine. Ce trebuie să fie pe acolo, pe front, pe arşiţa asta...

Aprinse lumina şi alungă întunericul care se închegase în odaie după lăsarea obloanelor. Auzirăm zburînd avioane de vînătoare. Obloanele vibrară.

— Messerschmidturi ! preciză Sopron. Trec ca săgeata.

Undeva, departe, la marginea oraşului, căzură şi pocniră înfundat, în aerul vîscos de vară, cîteva bombe.

— Trebuie să fi căzut pe Cotroceni. Ori poate şi mai departe.

Ne răcorirăm şi ne potolirăm setea cu şpriţuri.

— Acum o să vă pregătesc şi cîte-o cafeluţă.

Messerschmidturile se întoarseră. Obloanele vibrară din nou, mai puternic. Sopron observă :

— Zboară jos. Au făcut ispravă.

Răsună veselă încetarea alarmei. Ridicai obloanele. Lumina năvăli peste noi. Stinsei becurile care păliră. Mă uitai pe fereastră peste oraş şi văzui cum la Cotroceni se înălţau domoale către cer două coloane groase de fum negru.

— Ard nişte case.

Sopron strînse masa.

Deschisei aparatul de radio. Ilinca Fustan chiuia mocăneşte în difuzor.

Sopron îmi spuse :

— Tîrîtura ! Dă-i peste bot !

Mă aflam în casa lui Sopron. Se cuvenea să-l ascult. Sorbirăm cafelele tolăniţi comod în fotolii. Masa sobră, gustoasă, dar mai ales cafelele fierbinţi ne înviorară pe toţi trei. Căldura însă stăruia, ne copleşea, ne sufoca.

— Am de gînd, zise Sopron, să scriu o carte întreagă de poeme în care să cînt uriaşa suferinţă pe care a adus-o oamenilor războiul. *Vals trist* n-a fost decît un început. Am scris poemul — cum se spune — pe nerăsuflate. Va trebui să-l revăd. Să-l stilizez. Să-l şlefuiesc. Să-l transform într-o adevărată operă de artă. În forma în care l-aţi auzit, eu nu-l consider decît ca un material preţios, însă brut.

Doctorul săltă nervos în fotoliu şi întrebă :

— Tu, Sopron, crezi că poţi să scrii despre suferinţele oamenilor fără ca tu personal să fi cunoscut cea mai adîncă suferinţă ?

— Este şi aceasta o întrebare. Mi s-a mai pus şi altădată. Mi-au pus-o prietenii. Deseori mi-am pus-o şi eu. El — mă arătă cu degetul — crede că nu se

poate scrie frumos şi adînc despre iubire, dacă omul care scrie n-a iubit într-adevăr. El crede că nu se pot scrie cărţi adevărate şi mari, dacă scriitorul nu cunoaşte oamenii şi nu-i iubeşte. Şi mai crede nătîngul că nu poţi scrie despre suferinţă, dacă tu însuţi n-ai golit pînă la fund amara cupă a suferinţei.

Doctorul îl mai întrebă încă o dată :

— Dar tu, tu, Sopron, ce crezi ?

— Cum ştiţi, răspunse Sopron, am scris cîteva volume de poeme de dragoste. Ei bine, vă pot mărturisi, dar să rămînă între noi, n-am fost îndrăgostit niciodată de nici o femeie. Sper să nu mă îndrăgostesc nici de acum înainte.

Rîse zgomotos arătîndu-ne dinţii mari, galbeni şi cariaţi.

Adăugă :

— De altfel, mi-a cam trecut şi timpul. Mă simt ca un copac asupra căruia s-a abătut vestejirea toamnei... Să suferi ! Pentru ce să mai şi sufăr ? Pentru a scrie, îmi ajunge să observ suferinţa oamenilor. Şi în vremurile noastre, mai ales, ai ce observa.

— Da, spuse trist doctorul. Ai ce observa...

Mă plictiseau teoriile lui Sopron cu care nu atunci mă întîlneam întîia oară. Preţuiam în el, încă din anii noştri tineri, pe savantul cunoscător al graiului, pe magicianul ciudatelor împreunări de cuvinte, însă producţiunile lui, limpezi ca sticla şi reci ca gheaţa, nu-mi mergeau cîtuşi de puţin la inimă şi el o ştia. *Vals trist* mă impresionase puternic. Lipsea meşteşugul — însă tocmai din cauza aceasta

poemul căpătase măreţie, prin ideile nobile pe care le conţinea şi prin marea undă de omenie ce-l însufleţea. Vrusei să pun capăt discuţiei şi-i spusei musafirului :

— Domnule doctor, personal v-aş rămîne extrem de îndatorat dacă ne-aţi povesti cîte ceva din cele ce aţi văzut şi trăit la Iaşi. Comunicatul generalului Antonescu, pe care l-au publicat ziarele, este, evident, mincinos. Iar pe alte căi n-au ajuns la urechile noastre decît zvonuri care se bat cap în cap.

— Dacă aş şti că nu se supără prietenul nostru Sopron... Sopron, poetul pur...

Sopron spuse :

— Nu e plăcut să vezi ceea ce probabil că ai văzut tu la Iaşi, doctore. Şi te asigur, nu e plăcut nici măcar să auzi. Dar trăim vremuri grozave. Sîntem deci nevoiţi să vedem ceea ce ne displace şi să auzim ceea ce ne îngrozeşte. Aşa că...

— Bănuiam, începu să povestească doctorul, cu săptămîni înainte că se va porni război contra Uniunii Sovietice. Trupe romîne, trupe germane se tot îngrămădeau de-a lungul frontierei. Dacă se adună trupe cu tancuri şi cu avioane, dacă se îngrămădesc mereu muniţii prin apropierea frontierei, se ştie că nu-i a bună. Cunoaşteţi Iaşii, nu ?

— Cunoaştem.

— La Iaşi totdeauna au fost tulburări. Antisemiţii şi-au făcut totdeauna acolo de cap. Au spart dughene, au spart şi capete, au pus foc... Au omorît şi oameni... Toate s-au petrecut, în anii buni, pe timp de pace. Nu era greu să ne imaginăm ce va fi

în caz de război. Şi războiul... Războiul de care ne temeam cu toţii a izbucnit. Duminică în zori am auzit tunurile bătînd către Prut.

— A început războiul!

— Vai de noi!

— Vine prăpădul!

— Oamenii umblau năuci... Şi trupele... Tot treceau către Prut... Tot treceau... Tunurile nu mai tăceau. Într-a cincea zi, cîteva avioane sovietice au bombardat oraşul. Au fost lovite Telefoanele şi nişte cazărmi. În învălmăşeala care s-a produs au murit şi civili.

— Nu se poate război fără victime, spuse Sopron. Mai ales în zilele noastre. Cum pot să aleagă bombele pe civili de militari? Războaiele încep să devină din ce în ce mai nimicitoare.

— Nu. Un război fără morţi n-ar mai fi război. Dar ce vină avem noi? Parcă noi i-am cerut lui Antonescu să intre în război împotriva ruşilor?

Sopron îl întrerupse din nou:

— Voi n-aveţi nici o vină. Voi, evreii. Cum n-avem nici o vină nici noi. Adică cea mai mare parte dintre noi, romînii. Vina e a generalului Antonescu.

Doctorul înălţă fruntea.

— A generalului Antonescu? Fără îndoială că e şi vina generalului Antonescu. Însă nu e numai a lui. Cine a pregătit politiceşte venirea generalului Antonescu la putere? Şi cine l-a sprijinit pe generalul Antonescu să pregătească acest război?

Sopron glumi :

— Nu e locul, dragă doctore, şi nici timpul, să stabilim acum asupra cui trebuie să cadă întreaga vină.

— Da, ai dreptate, conveni doctorul. Nu e nici locul şi nici timpul. Şi poate că nici noi aceştia trei nu sîntem chemaţi să hotărîm.

— Asta e mai mult decît sigur, spuse Sopron. Pe noi, cei de faţă, n-o să ne-ntrebe nimeni, niciodată.

— Cînd va fi slobod să ne spunem părerea, zisei, ne-o vom spune şi neîntrebaţi.

— Tu ţi-ai mai spus-o şi altă dată la ziar, îmi aminti Sopron. Ai părăsit poezia pentru gazetărie. Literatura a pierdut un poet. Nu unul tocmai de mîna întîi, dar, incontestabil, un poet. Şi tu, tu cu ce te-ai ales ?

— Vrei să ne certăm ?

— Ferească Dumnezeu...

— Continuă, doctore. Te rog, continuă.

— A trecut ziua de joi, spuse doctorul. A trecut şi ziua de vineri. La Prut se întîmpina rezistenţă. Iaşii fierbeau de nelinişte. Eu... doctor... Îmi vedeam de clientelă. Căutam, pe cît îmi îngăduiau nervii, să-mi păstrez calmul. Vă asigur că nu-mi era uşor. Pe unii bolnavi îi primeam şi le dam consultaţii la mine acasă, unde aveam cabinet. Pe cei în stare gravă îi vizitam şi-i tratam la domiciliu. Mulţi mă întrebau :

— O să fie pogrom, domnule doctor ?

— Poate că n-o să fie.

— Ba o să fie, domnule doctor, o să fie...

— De unde ştiţi ?

— Miroase a sînge, domnule doctor. Şi cînd miroase a sînge, domnule doctor, se face pogrom.

Soneria zbîrnîi prelung. Sopron se îndreptă spre uşă să deschidă. Doctorului i se albi faţa. Spuse încet :

— Poate mi-au luat urma. Mă caută. Au să mă aresteze. Au venit să mă aresteze... Mai bine m-aş arunca pe fereastră.

Sopron îl linişti :

— Cred că trebuie să fie poşta.

Deschise. O factoriţă blondă şi tînără ne zîmbi.

— O telegramă pentru domnul Sopron. Dumneavoastră sînteţi ?

— Eu, răspunse Sopron.

O apucă de guşuliţă şi o întrebă :

— Dar ce, Yolando, te faci că nu mă mai cunoşti ?

— Nu, dar...

Ne arătă cu ochii.

— Nu te sfii, îi spuse Sopron. Sînt prieteni vechi şi buni.

Semnă adeverinţa şi i-o înmînă. Închise uşa, desfăcu hîrtia, o citi. Începu să rîdă.

— Împlinesc astăzi patruzeci de ani. Închipuiţi-vă ! Uitasem ! Mi-a amintit-o această telegramă.

— Părinţii ?

— Nu. Nu mai corespondez de douăzeci de ani cu părinţii. O femeie trăsnită. N-am mai văzut-o de cincisprezece ani.

— O dragoste din tinereţe ?

— Aş ! O simplă aventură. Femeia s-a măritat, are copii... Are manie. Mania telegramelor. Mă feli-

cită telegrafic de Anul Nou, de Paşte, de ziua naşterii, de Sfîntul Gheorghe şi de Sfîntul Dumitru...

Doctorul îşi reluă povestirea :

— Sîmbătă dimineaţă ne-au chemat pe cîţiva dintre noi, mai bine cunoscuţi în oraş, la chestură. Chestorul, colonelul Chirilovici, cînd ne-a văzut adunaţi în curtea chesturii, s-a năpustit asupra noastră cu batjocuri şi cu ameninţări. Cine erau vinovaţi că sovieticii bombardaseră oraşul ? Noi, evreii. Cum de nimeriseră sovieticii cazărmile şi Palatului Telefoanelor ? Foarte simplu : noi, evreii, le arătasem aviatorilor sovietici, prin semnale numai de noi ştiute, punctele pe care trebuie să le bombardeze. Ne-a poruncit să predăm numaidecît poliţiştilor, care aveau să ne cerceteze casele, lanternele şi binoclurile, tîrnăcoapele şi hîrleţele, aparatele de fotografiat şi, bineînţeles, armele de foc.

— N-avem arme de foc, domnule chestor.

— N-aveţi ? Ba aveţi ! Şi dacă n-o să le predaţi, o să trimitem oameni să le caute şi o să vă împuşcăm ca pe cîini.

Tăcu. Luă ceaşca de pe masă, turnă în ea cîteva picături de apă. Amestecă zaţul gros de pe fund cu apa. Bău. Sopron întrebă :

— Poate mai vreţi cafea.

— Mai vrem, îi răspunsei.

Doctorul adăugă :

— Dacă nu te supără... Şi aşa eu te-am necăjit destul astăzi. M-am strecurat pe străzi. Am dat ocol blocului şi am pîndit portarul. Cînd s-a dus la colţ să-şi cumpere tutun, m-am furişat pe scări ca un hoţ. Şi am sunat la uşa ta.

— Ai făcut bine că te-ai gîndit la mine şi mai ales că ai venit la mine. O să te rog să rămîi aici, pînă se mai potolesc lucrurile. O să-ţi găsim un ascunziş mai bun.

Doctorul spuse :

— Îţi mulţumesc, Sopron. Nu m-am îndoit niciodată de prietenia ta.

— Sîntem oameni.

— Acum mulţi oameni au devenit neoameni.

— Totdeauna se întîmplă aşa cînd sînt vărsări de sînge. Pe mulţi îi apucă un fel de nebunie sălbatică.

Puse ibricul plin cu apă pe o mică plită rotundă. Apa începu să sfîrîie. Doctorul zise :

— Cînd am ajuns acasă de la chestură, am găsit cîţiva bolnavi care mă aşteptau pe scară. I-am poftit în sala de aşteptare. M-am spălat pe mîini. Mi-am pus halatul. Un bătrînel a cerut să fie întîiul. „Stau departe — spunea. Stau departe, tocmai pe Tătăraşi. N-aş vrea să mă prindă întunericul pe drum." Odată intrat în cabinet, a scos din buzunar un afiş. Mi l-a întins, întrebîndu-mă :

— Aţi văzut, domnule doctor ? Toate gardurile şi zidurile caselor sînt pline cu afişe de-astea. Au să ne omoare, domnule doctor. Au să ne omoare.

M-am uitat pe afiş. Într-adevăr, afişul îndemna la omor. Nu mai ştiu ce i-am îngînat. Pînă să termin consultaţiile, s-a înnoptat. Atunci au zburat peste oraş cîteva avioane germane. S-a sunat alarma. Şi, cum s-a sunat alarma, s-a văzut desfăcîndu-se pe cer o rachetă luminoasă. Dintr-o dată, ca la un semnal, în tot oraşul au izbucnit împuşcături.

Am ieşit din adăpost. Am înţeles că alarma fusese falsă. În oraş se auzeau nu numai împuşcături. Se auzeau strigăte, răcnete, ţipete. Începuse... Începuse omorîrea oamenilor...

Sopron puse zahărul în ibric. Mestecă. Gustă. Zise :

— Mi se pare că am greşit. Am făcut-o prea dulce, doctore.

Ne servi ceştile fumegînd. Ne oferi şi cîte o havană.

— Fumaţi ! Sînt autentice. Cubane. Mai posed vreo trei duzini. Nu ştiu ce-o să se întîmple cînd le-oi isprăvi. Fără havane veritabile o să-mi fie greu. Fumez mult, mai ales cînd lucrez.

Amiaza se topise. Văzduhul însă rămăsese tot aprins, tot vîscos.

— În noaptea aceea n-a dormit nimeni în Iaşi... A doua zi dimineaţa, soldaţi germani amestecaţi cu soldaţi romîni şi cu poliţişti civili s-au răsfirat pe toate străzile. Casele creştinilor purtau cruce pe ele. Ale noastre nu. Aşa că ştiau unde stau creştini şi unde stau evrei. Intrau prin casele evreilor, împuşcau pe cine se nimerea, omorau cu patul puştii, spintecau cu baioneta...

— Din casa asta s-a tras în armată, spuneau. S-a tras în soldaţi.

— Nu s-a tras, răspundeam. N-avem nici o armă. N-am avut cu ce trage.

— Ba aţi tras ! Am văzut noi cum aţi tras. De la ferestre aţi tras.

— Ferestrele, cum vedeţi, sînt închise.

— Ați tras. Le-ați deschis, ați tras, și pe urmă le-ați închis iar. Bandiților !

N-aveam cu cine vorbi. Parcă nu mai erau oameni. Turbaseră. Ne-au scos din case, ne-au înșiruit în stradă. Ne-au poruncit să ținem mîinile ridicate în sus. Am ridicat mîinile în sus. Lovindu-ne cu armele pe unde se nimerea, ne-au mînat către chestură. Străzile pe care treceam erau pline de sînge și de cadavre. Bătrîni, femei, copii. Familii întregi zăceau în sînge pe caldarîmuri.

— Rodul războiului, spuse Sopron.

— Rodul războiului ? Da. Și al războiului. Dar mai mult rodul urii și-al nebuniei.

Nervos cum devenisem, mușcai adînc din trabuc, mestecai în gură tutunul amar și-l înghiții. În mișcările pe care le făcui, atinsei fără să vreau aparatul de radio, de lîngă mine. Din aparat zbucni o voce ascuțită.

— Dacă nu-l închizi, mă amenință Sopron, îl sfărîm ! Închide-l !

— Ar fi păcat, îi răspunsei, apăsînd butonul. E o marcă bună. Olandeză.

— Ne porunceau să ne culcăm cu fața în jos, pe asfalt, să ne lipim, să ne facem una cu asfaltul. Îi ascultam. Ne lungeam pe asfalt. Ne făceam una cu asfaltul. Încercam să intrăm în asfalt, să se deschidă pămîntul și să ne ascundă adînc, adînc în sînul lui, ca pe niște morți. Trăgeau în noi cu armele. Trăgeau și rîdeau. Se repezeau și ne călcau cu bocancii. Ne înțepau cu baionetele. Ne pocneau

în cap. Apoi ne porunceau să ne ridicăm repede, cît ai clipi din ochi, și să mergem mai departe, tot cu mîinile în sus. Care mai puteam ne ridicam și mergeam înainte, cu mîinile în sus. Pe drum... Pe drum au rămas destui fără suflare. După multe culcări și sculări, am ajuns și la chestură. În poartă ne așteptau înarmați cu răngi de fier în mîini soldați germani și soldați romîni și haite de polițiști. Întîi ne-au percheziționat pînă la piele. Ne-au luat banii pe care i-au găsit asupra noastră. Ne-au luat ceasornicele. Ne-au luat stilourile. Ne-au luat butonii de la manșete. Ne-au luat tot ce li s-a părut că ar avea un preț. Apoi au început să ne scuipe și să ne lovească. Au mai căzut și în poartă mulți. Și nu s-au mai ridicat. Cei care am izbutit să scăpăm cu lovituri mai puține și mai ușoare am fugit în curte. Acolo am dat peste alte grupuri înfricoșate. Cei ce fuseseră uciși se odihneau adunați și așezați în stive pe lîngă pereții chesturii. Lîngă cei morți se tăvăleau și se văitau răniții. Cînd li s-a părut că au adunat destui oameni de nu-i mai încăpea curtea, au început să tragă în noi din toate părțile cu puști, cu pistoale automate, cu mitraliere chiar. M-am pitulat cu fața la pămînt între stivele de cadavre. Și-am așteptat să mor. Și-am așteptat să mor... Și-am așteptat... Și... n-am murit.

Doctorul se opri. Își linse și apoi își supse buzele. Luă ceașca de cafea care se răcise și o duse la gură. O sorbi dintr-o dată. Havana, din care

trăsese numai două-trei fumuri, se stinsese. O sfărîmă în scrumieră. Sopron îl întrebă:

— N-a fost prea dulce cafeaua, doctore?

— Nu. A fost tocmai potrivită.

— Mi s-a părut că am făcut-o prea dulce.

Soarele luneca spre apus și îmbrăca orașul în pulbere aurie. La Cotroceni casele aprinse mai fumegau domol.

— Împușcăturile au durat cam jumătate de oră. Mi s-a părut că au durat o mie de ani. Cînd s-au săturat de împușcat, au strigat la noi spunîndu-ne că aceia care avem norocul să mai trăim să ne sculăm și să ne ducem pe la casele noastre. Ne-am ridicat aceia care ne-am mai putut ridica. Unul a început să cînte și să danseze printre cadavre:

— Trăiesc! Trăiesc! Trăiesc...

A venit careva și l-a izbit și omul n-a mai trăit. Ne-au poruncit să-i adunăm pe morți lîngă celelalte stive de cadavre. Să-i stivuim pe lîngă pereți. I-am stivuit. Cînd am terminat treaba, ne-au scos în stradă. Ne-au încolonat. Nu știam încotro ne duc. Pe drum ne-au mai culcat de cîteva ori. Și de cîte ori ne culcam, iar bătaie, iar împușcături. Pe la miezul nopții, cei ce mai rămăsesem și de astă dată cu zile am ajuns la gară. Ni s-a arătat un tren de marfă. Și ni s-a poruncit să ne urcăm în vagoane.

— Era probabil faimosul tren al morții, spuse Sopron. S-a zvonit că ar fi existat un asemenea tren.

— Acela era, zise doctorul. A existat. La uşa fiecărui vagon ne aşteptau soldaţii. Cum ne apropiam de vagon, cum ne loveau. Cine a putut s-a mai urcat în tren, cine nu...

— Cam cîţi oameni eraţi în fiecare vagon? întrebă Sopron.

— Mai mulţi de o sută. Eram mai înghesuiţi decît sînt sardelele în cutie. Au închis uşile vagoanelor. Le-au încuiat pe dinafară. Au astupat ferestruicile şi le-au bătut în cuie. Din pricina zăpuşelii, ne-am rupt hainele de pe noi. Am rămas aproape despuiaţi. Sîngele nostru s-a amestecat cu fecalele noastre. Viii s-au amestecat cu morţii.

Doctorul se ridică din fotoliu şi începu să se plimbe prin cameră agitat. Obrazul îi deveni mai alb decît varul. Uită că trebuie să fie prudent şi începu să urle la noi:

— Spuneţi-mi... Spuneţi-mi... De ce a fost nevoie să se întîmple toate acestea? Cui i-au folosit toate acestea? Romînilor? Germanilor? Au să cîştige Hitler şi Antonescu războiul fiindcă ne-au chinuit şi ne-au ucis fără milă? Spuneţi-mi! Dar voi n-o să-mi spuneţi nimic. Nimic n-o să-mi spuneţi. N-aveţi ce-mi spune.

Sopron închise fereastra, îl apucă de mîini şi-l aşeză ca pe un copil ameţit în fotoliu.

— Potoleşte-te, dragă doctore. Am şi eu, ca orice om, vecini. Şi nu toţi vecinii îmi sînt prieteni. Îţi periclitezi existenţa. Iar mie... Mie nu-mi aduci nici un serviciu. Potoleşte-te şi taci. Nu mai vrem s-auzim nimic.

Pe doctor îl podidi plînsul. Plînse îndelung. Cu sughiţuri plînse. Cu suspinuri plînse. Se mai linişti. Zise :

— N-am povestit pentru voi. Pentru mine am povestit ce-am povestit. Să mă mai uşurez. În piept îmi atîrnă inima grea. Şi e toată plină de venin şi de tristeţe.

— Nici ale noastre nu sînt uşoare, îi zisei.

— Ale voastre... De la Iaşi la Călăraşi am făcut mai mult de o săptămînă. Fără hrană. Fără aer. Şi, înţelegeţi ? Puteţi să înţelegeţi ? Fără aer şi fără apă pe o căldură îngrozitoare. La plecarea din Iaşi ne aflam peste o sută de oameni vii în vagon. La Călăraşi am ajuns numai patru. Pe drum... Pe drum ne-am băut urina. În primele zile, bineînţeles, cît am mai avut urină.

Ridică iarăşi glasul. Urlă aproape :

— Spuneţi-mi ! Spuneţi-mi de ce a fost nevoie să se întîmple toate acestea ? Cui i-au folosit toate acestea ?

Sopron interveni din nou :

— Potoleşte-te, dragă doctore. Te rog, adună-ţi puterile şi potoleşte-te.

Temîndu-mă ca nu cumva doctorul să înceapă din nou să ţipe, mă apropiai de aparatul de radio şi-l deschisei. Cunoscutul trio Băluţă lansa un nou şlagăr.

Îi lăsai pe cîntăreţii din faimosul trio Băluţă să-şi cînte pînă la capăt şlagărul.

— La Călăraşi am reuşit să fug din lagăr. M-au ajutat nişte soldaţi. Pe drum spre Bucureşti, abia mă tîram. Îmbrăcat în hainele astea, culese de la

morți. M-a ajuns din urmă un țăran cu căruța. A oprit căruța lîngă mine. Și m-a întrebat:

— Ai fugit din lagăr, jidove?

— Da. I-am răspuns. Am fugit din lagăr.

— Ești dintre aceia care au fost aduși cu trenul de la Iași?

— Dintre aceia sînt.

— Ce să-ți fac? Sînt ordine. Dacă vedem vreunul scăpat din lagăr să ne punem cu bîta pe el și să-l omorîm. Ori, dacă sîntem cevașilea mai miloși, să-l legăm și să-l dăm pe mîna jandarmilor.

— Omoară-mă, i-am spus omului. Dacă vrei să mă omori. Dacă nu, leagă-mă și predă-mă primului post de jandarmi la care vei ajunge.

Omul a clătinat din cap. A clătinat îndelung din cap și pe urmă mi-a spus:

— Vai, domnule, cum o să făptuiesc eu așa ceva? M-ar bate Dumnezeu. Urcă-te-n căruță. Mă reped pînă la București cu pepenii ăștia. Cînd vom trece prin sate, o să te culci dumneata în căruță peste pepeni. O să te-acopăr cu iarbă și pe deasupra o să mai arunc și pătura.

Maiorul Radulian îl întrebă pe tovarășul Pascu:

— L-ai văzut dumneata pe Teodat Cioranu făptuind omor de oameni cu mîna lui?

— Da, tovarășe maior. La Iași. L-am văzut cum te văd și cum mă vezi. A omorît oameni cu mîna lui și-a omorît oameni cu mîinile soldaților cărora le-a poruncit să omoare.

— Și l-ai văzut dedîndu-se la jafuri?

— L-am văzut jefuindu-i pe vii și l-am văzut jefuindu-i pe morți. După măcel și-a trimis acasă, la Cîrna, cu două ordonanțe și cu un camion ceea ce adunase din jaf.

— Să-mi dai în scris toate acestea.

— Ți le dau, tovarășe maior.

Maiorul scoase plicul cu fotografii din buzunar și-l întrebă pe Uricanu :

— Tovarășe Uricanu, de unde ai dumneata documentele acestea ?

— Să vedeți cum a fost întîmplarea, tovarășe maior. În prima parte a războiului mă aflam cu unitatea dincolo de Don, într-un orășel de cîmp cam de mărimea Teliului.

— Cum se chema orășelul ?

— Îi găsiți numele pe dosul fotografiilor. Comandantul unității din care făceam parte era domnul locotenent Cioranu Valica, cel de al doilea fecior al răposatului boier Leonida Cioranu de la Cîrna. Întîmplarea a făcut ca nici în preajma acelui orășel și nici înlăuntrul lui să nu aibă loc lupte. Frontul se depărtase spre răsărit. Noi am primit ordin să mai rămînem un timp pe loc. Domnului locotenent Cioranu Valica i-a venit poftă să guverneze. A pus soldații și-au dat jos de pe soclu statuia lui Lenin... Aveam cu noi un fotograf, un prieten de-al meu de la Constanța, Stoianovici Dobre. Domnul locotenent s-a suit pe soclu, a întins mîna și i-a ordonat lui Stoianovici să-l fotografieze... Pe urmă i-a venit chef să petreacă. A umblat cu soldații după el din casă în casă, a arestat o sumedenie

de femei tinere şi le-a dus la comandament. I-a chemat şi pe ceilalţi ofiţeri.

— Cam cîţi ofiţeri mai erau acolo ?

— Patru sau cinci, tovarăşe maior. Au găsit vin. Au găsit şi păsări. Au gătit bucătarii şi s-a încins chef mare... Le-au silit pe femei să bea şi să mănînce. Le-au silit să danseze. Se făcuse noapte. Localnicii s-au adunat în faţa comandamentului şi i-au trimis vorbă domnului locotenent Cioranu Valica să dea drumul femeilor. Dumnealui a pus soldaţii să risipească mulţimea cu focuri de armă. Soldaţii au tras, lumea s-a împrăştiat şi pe teren au rămas cîţiva morţi... A ţinut cheful pînă spre ziuă. Stoianovici a fotografiat masa, a fotografiat dansurile... Şi-au făcut rîs de femei... Pe urmă... Pe urmă, tovarăşe maior, au dezbrăcat femeile în pielea goală şi le-au împuşcat... Domnul locotenent Cioranu Valica i-a ordonat lui Stoianovici să le fotografieze aşa moarte şi despuiate cum se aflau... A doua zi...

— Ce s-a mai întîmplat a doua zi ? Adu-ţi bine aminte.

— A doua zi domnul locotenent Cioranu Valica a mers iarăşi cu soldaţii prin case şi-a arestat peste treizeci de bărbaţi. I-a bătut. A pus să se ridice spînzurători în piaţă şi-a ordonat ca toţi cei arestaţi să fie spînzuraţi... Iar lui Stoianovici i-a ordonat să fotografieze şi spînzurătorile cu oamenii atîrnaţi în ele...

— Atîta ?

— Atîta. Peste încă o zi am primit ordin să plecăm mai departe. Am plecat mai departe.

— Cum ai ajuns în posesia documentelor ?

— Stoianovici a scos mai multe rînduri de fotografii și le-a dat domnului locotenent Cioranu Valica să le împartă și celorlalți domni ofițeri. Un rînd și le-a păstrat pentru el, așa, ca amintire din război. Rușii se retrăgeau și mulți credeau pe atunci că nemții și romînii vor cîștiga victoria...

— Mai trăiește Stoianovici ?

— A murit în stepa calmucă. A murit lîngă mine. I-am luat ceasul și portofelul cu acte și cu bani să le trimit neveste-si la Constanța. În portofelul lui Stoianovici am găsit și fotografiile puse în plicul pe care-l vedeți... Banii și actele le-am trimis nevestei lui Stoianovici. Fotografiile le-am păstrat. Prea ar fi fost de tot să i le trimit.

— Și de ce nu le-ai scos la iveală pînă acum ?

— Eu știu, tovarășe maior ? Poate le-am uitat. Poate mi-a fost frică. Nu e bine să te iei în colți cu boierii. Dar dacă boierii de la Cîrna l-au ucis pe tovarășul Mardare și i-au ciopîrțit și bietului cal urechile, de, se schimbă povestea...

Maiorul Radulian l-a rugat și pe Uricanu să repete în scris declarația.

În timp ce sătenii din Blajini nădușeau scriind, maiorul cerceta una cîte una fotografiile. După ce sătenii au plecat și am rămas numai între noi, ni le-a întins și nouă.

— Vreți să le vedeți ?

— Da, a răspuns Oroș. Ne-ar interesa.

Oroş privea o fotografie apoi mi-o întindea s-o văd şi eu, iar el se apuca să cerceteze alta.

L-am auzit, pe neaşteptate, scoţînd un strigăt ascuţit de uimire, pe el, omul care de obicei era atît de stăpîn pe sine.

— Ce s-a întîmplat ?

— Priviţi...

Privii o fotografie care nu înfăţişa nimic mai grozav decît celelalte.

— O spînzurătoare, spusei. Şi în spînzurătoare atîrnă zece oameni. Şi lîngă spînzurătoare rîde cu gura pînă la urechi domnul locotenent Cioranu Valica. Iar în cealaltă parte a spînzurătorii rîde, tot cu gura pînă la urechi, tînărul sergent Bărbuţă Mosorel...

Mi s-a părut că m-am pripit pronunţînd numele lui Bărbuţă. Am ridicat repede sprîncenele şi am adăugat :

— Nu se poate ! Trebuie să fie cineva care îi seamănă leit. Un frate, un văr. Ori altcineva. Un străin oarecare. Nu se poate să fie chiar Mosorel Bărbuţă.

Tovarăşul Licu Oroş se uită la mine cu mirare :

— De ce să nu se poată ?

N-am mai avut vreme să schimbăm şi alte cuvinte. L-am auzit pe maior spunînd :

— Vorbeşti de lup şi lupul...

A strîns repede fotografiile şi le-a vîrît în buzunar. Au intrat peste noi prefectul Buşulenga, Mosorel Bărbuţă de la centru şi Alistar Mînzu, inspector general la Interne. Toţi trei ne-au surîs şi ne-au

dat bună dimineața. Iar inspectorul general Alistar Mînzu l-a întrebat candid pe tovarășul Licu Oroș :

— Dar bine, frate, ce v-a apucat să-i arestați pe frații Cioranu ? Ce v-au făcut ? Îi cunosc de multă vreme, de foarte multă vreme. Rar am întîlnit niște oameni atît de cumsecade... A ? Ce v-a venit, frate, să-i arestați ?

17

BASMALE CURATE

Îmi dădui seama cît de puţin îl cunosc pe tovarăşul Licu Oroş cînd mă prinsei mirîndu-mă că-l văd zîmbind. Lui i se păru cu totul şi cu totul firesc ca inspectorul general de la Interne să se intereseze cu ardoare de fraţii Cioranu. Îl pofti pe inspector şi pe ceilalţi să ia loc şi se scuză că nu le poate oferi gustarea de dimineaţă.

— Cantina judeţenei e în suferinţă. Ducem mari lipsuri.

— Nu te scuza, se grăbi să răspundă Buşulenga. A avut grijă de noi, de cum am făcut ochi, tovarăşa prefect. Serviciul ei de aprovizionare funcţionează fără greş.

Mosorel Bărbuţă clătină din cap :

— Bună gospodină ! La mine acasă merge greu. Nevastă-mea a stat prea mulţi ani prin puşcării. A şi uitat cum se ţine şi cum se întreţine o casă de om.

Oroş îl luă uşurel peste picior :

— De, aşa sîntem noi, vechii puşcăriaşi. Ne-am cam pierdut simţul practic.

— E adevărat, spuse Bărbuţă prefăcîndu-se că nu pricepe ironia, trăiţi cu capul în nori. Trageţi a sfinţi.

Lăsîndu-l în pace pe omul cu ochelari negri, de la centru, secretarul județenei îl întrebă pe inspectorul general de la Interne :

— Îi cunoști de mult pe boierii de la Cîrna ?

— De mult, răspunse Alistar Mînzu. Pot spune că i-am văzut crescînd. Tatăl meu, răposatul colonel Flondor Mînzu, a fost bun prieten cu răposatul colonel Leonida Cioranu. Se aveau ca frații.

— Sînteți cumva de prin partea locului ?

— Nu, însă răposatul colonel Leonida Cioranu mai poseda o moșie prin apropiere de Botoșani, vecină cu moșia tatei. Așa că veți înțelege și dumneavoastră pentru ce stăruiesc atîta să li se dea drumul băieților.

Licu Oroș se gîndi un timp, ca și cum ar fi vrut să chibzuiască, să dea un răspuns nepripit.

— Li s-ar putea da drumul. Nu am avea nimic cu ei. Dar, tovarășe inspector general, gîndește-te și dumneata, frații Cioranu l-au omorît pe tovarășul Mardare din Blajini.

Alistar Mînzu spuse cu fermitate :

— Pe tovarășul acela din Blajini, după informațiile pe care le avem prin mijlocirea organelor de stat, nu se știe încă cine l-a omorît.

— Cum nu se știe ? întrebă Oroș. Se știe. Și încă bine de tot. L-au omorît boierii de la Cîrna, frații Cioranu.

— Aveți vreo dovadă ?

— Avem.

— Vă referiți la declarația țăranului aceluia care pretinde a fi fost martor ocular la făptuirea crimei ?

— Da, zise Oroş. Ne referim la declaraţia tovarăşului Vanoga.

— Dar Vanoga acela, după cîte mi-a spus tovarăşul Buşulenga, e un beţiv notoriu. O fi fost beat şi i s-o fi părut. Cum să omoare om băieţii Cioranu ?

Nici acum Licu Oroş nu-şi pierdu calmul. Ochii îi sclipiră veseli. Se miră :

— Vanoga beţiv ? N-am auzit. Va trebui să mă interesez şi eu.

— Interesează-te... Interesează-te, tovarăşe secretar. Însă pînă atunci faceţi-mi plăcere şi telefonaţi să li se dea drumul băieţilor Cioranu. Nu înţelegeţi ? Au crescut sub ochii mei. Tare cumsecade sînt fraţii Cioranu. Generoşi. Cultivaţi. Buni, să-i pui la rană. Leit răposatul.

— Da, da, după cîte am auzit şi eu, spusei, răposatul Leonida Cioranu a fost un om.

— Um om ? Nu, tovarăşe. Un om şi jumătate. Energic ! Plesnea de energie.

Buşulenga ţinu să sublinieze :

— Tovarăşe inspector general, fraţii Cioranu nici n-au fost arestaţi de autorităţi. I-au arestat, ca şi pe domnul Bosoancă de altfel, ca şi pe părintele stareţ Calistrat Grămadă, ca şi pe alţi preasfinţi călugări din judeţ, masele, cum îi place tovarăşului Licu Oroş să spună, masele vigilente care...

— Grav, grav, spuse inspectorul general. Unde ajungem dacă-i lăsăm pe ţărani să-şi facă de cap ? Nu putem să-i lăsăm să-şi facă singuri dreptate chiar dacă admitem, prin absurd, că ei au dreptate. De obicei însă ţăranii n-au niciodată dreptate. Oricît le-ai da şi orice le-ai da rămîn nemulţumiţi.

Sînt învăţaţi să se plîngă, să se vaiete. Îi cunosc bine pe ţărani.

Licu Oroş zise :

— Atunci, după dumneata, ţăranii trebuie să stea cu braţele încrucişate şi să se uite cum îi omoară boierii... Şi aceasta acum, tocmai acum după ce boierilor li s-a luat puterea...

— Nu-i omoară nimeni, mormăi Alistar Mînzu. Închipuiri. Vedenii...

Maiorul Radulian tăcea. Asculta şi tăcea.

Mosorel Bărbuţă se uită la unul din portretele atîrnate de perete, rosti numele mare al celui la care se uita şi spuse :

— Dacă tovarăşul... ar şti ce se petrece aici, ar fi dat de mult ordin să fie arestaţi Gînjii... Gînjii şi tovarăşii care le dau nas Gînjilor. Gînjii au făcut pui cu isprăvile lor. După Gînji s-au luat şi ţăranii din Blajini. La arestarea fraţilor Cioranu au ajutat şi Gînjii. Anarhie... Anarhie... Tovarăşul, şi iar rosti numele mare, cere să se procedeze cu mînă tare. Dar mîna tare nu trebuie s-o simtă călugării. Nici de-alde fraţii Cioranu. Aceştia... Aceştia nu mai prezintă astăzi nici o primejdie pentru dictatura proletariatului. Primejdia, să vă intre bine în cap, tovarăşi, o prezintă ţăranii. Cu încăpăţînarea lor. Cu neîncrederea lor. Cu prostia care-i caracterizează. Aşa că, ar trebui să arestaţi ţărani. Să arestăm ţărani. Să scoatem armata din cazărmi şi s-o purtăm prin sate. Să arestăm în fiecare sat cîte cincisprezece, cîte douăzeci de ţărani. Să-i strîngem niţeluş în chingi. Şi atunci o să vedeţi dumneavoastră cum se cuminţesc ceilalţi şi

cum stau cu botul pe labe. Hehe !... Să vedeți dumneavoastră atunci cum o să ne curgă voturile în urne fără nici o altă osteneală... Dar așa ?... Auzi ! Să-i arestezi din senin pe boierii de la Cîrna. Pentru ce ? Numai așa, că i s-a năzărit unuia să spună c-ar fi făcut și c-ar fi dres ? Le-am luat moșia ? Le-am luat-o. Gata !... Noi nu mai avem nimic cu ei și ei nu mai au nimic cu noi...

Își scoase ochelarii negri, îi aburi și se apucă să-i șteargă. Îi văzui iarăși ochii spălăciți — lături de pește — cu genele roșii, tivite de urdori uscate. Își puse ochelarii pe nas și continuă cu voce răgușită, repezită, amenințătoare :

— Unii tovarăși, ca Gînjii și ca cei ce le dau nas Gînjilor, cred că acuma noi trebuie să le luăm și sufletul la de-alde Cioranu. Nu ? Eroare, tovarăși. În definitiv, boierii de la Cîrna sînt și ei romîni ca și noi. Au și ei dreptul să trăiască în această țară romînească. Nu ? Că n-o să-i spînzurăm ori să ne apucăm să-i trecem Dunărea.

— Au drept să trăiască, zise liniștit Licu Oroș. Au dreptul să muncească și să trăiască. De spînzurat n-o să-i spînzurăm, deși ar merita-o. Și nici Dunărea n-o să-i trecem. Însă mie mi se pare că nu au dreptul să omoare oameni. Au omorît altădată. Cînd au vrut și pe cine au vrut. Acum acest drept de a omorî oameni nu-l mai au.

Alistar Mînzu se supără de-a binelea.

— Da' de ce aruncați, frate, astfel de vorbe ? Au omorît oameni ! Frații Cioranu au omorît oameni ! Te cam joci cu vorbele, tovarășe secretar. De înțeles, eu unul, da, da, eu, unul, te înțeleg. Ești și

dumneata om. Ai suferit. Ai trecut prin închisori. Te-o fi jignit careva pe-acolo. Cu un cuvînt. Cu un gest. Înţeleg, înţeleg. Te-a înrăit viaţa pe care ai dus-o. Dar de aci şi pînă la a învinui pe unul sau pe altul că a omorît oameni, e cam mult, tovarăşe secretar. Şi, la urma urmelor, ce ştii dumneata? Cînd au omorît boierii de la Cîrna oameni?

— Nu mai departe decît alaltăieri. Pe tovarăşul Mardare.

— V-am spus că nu aveţi dovezi. Declaraţia beţivanului aceluia nu poate fi luată în seamă. Prin ochii împăienjeniţi de alcool beţivanilor li se năzar multe.

Pufnea. Scrîşnea. Sta gata să muşte.

— Este inutil să te superi, tovarăşe inspector general, spuse maiorul. Fraţii Cioranu sînt reţinuţi pentru cercetări. Apasă asupra lor învinuirea că l-ar fi omorît pe tovarăşul Mardare de la Blajini. Noi vom cerceta cazul cu multă răbdare. Dacă se va dovedi că boierii de la Cîrna nu au nici o vină în această crimă politică, te rog să fii sigur că vor fi puşi în libertate. N-avem pentru ce să vîrîm în puşcărie oameni nevinovaţi. La ce ne-ar folosi?

— Dar de ce să nu fie lăsaţi liberi acum? Poruncesc să le daţi drumul numaidecît. Şi... dacă ţineţi morţiş să-i cercetaţi asupra omorului de la Blajini, nu aveţi decît să-i cercetaţi în stare de libertate. Poruncesc, deci, să le daţi drumul.

— Nu ai putere să dai această poruncă, îi răspunse maiorul. Nu intră în competinţa dumitale.

— Veți răspunde!

— Nu mă tem de răspundere, tovarășe inspector general.

— O să vedem. Pun mîna în foc pentru frații Cioranu. Sînt basmale curate.

Începu, năprasnică, ploaia. Licu Oroș observă.

— Abia se potolise.

— Noi, zise Bușulenga, cu toate că nu prea ne arde s-o pornim la drum, avem de gînd să ne repezim pînă la Temeiu.

Oroș glumi:

— Pe ploaia asta?

— Ploaia nu ne poate împiedica să ne vedem de treburi.

— Vă duceți cu mașina?

— Cu mașina, răspunse Bușulenga. Dar pentru ce-ntrebi?

— Mă gîndeam la activiștii noștri care colindă drumurile pe jos sau, cel mult, călări.

— Sînt tineri, spuse Mosorel Bărbuță. Rezistă. Acum cîțiva ani, cînd și eu eram ceva mai tînăr, am făcut războiul. Pe soare, pe ger, pe ploaie, pe ninsoare. Bașca gloanțele și obuzele. Bașca partizanii care ne atacau tocmai cînd ne așteptam mai puțin. Și uite-mă. Nu m-am prăpădit.

— Ai făcut numai războiul din răsărit sau și pe cel din apus? îl întrebă dulce tovarășul Licu Oroș.

— Numai pe cel din răsărit. La războiul din apus n-am mai apucat să particip. M-a prins pînă peste urechi munca politică.

— Ai fost soldat, desigur, spuse Oroș, ca toți muncitorii.

— Nu. Sergent. Sergent de infanterie.

— Da, da... sergent de infanterie. Cu raniţă în spinare, cu puşca la umăr.

— Raniţa mi-o mai duceau soldaţii. Mă preţuiau.

Lui Oroş i se întristară ochii de parcă şi-ar fi adus aminte de ceva depărtat dar foarte dureros.

— S-au petrecut multe grozăvii în războiul din răsărit.

— S-au petrecut, recunoscu Bărbuţă. Războiul e război. Dar pentru toate cîte s-au petrecut, mareşalul Antonescu a fost de vină. Mareşalul şi celălalt Antonescu, Ică. Ei doi. Au plătit, cum şi era drept, cu viaţa.

Lui Alistar Mînzu şi lui Buşulenga nu le plăcu discuţia.

— Ce să mai vorbim de război? spuse inspectorul general. Ce-a fost a fost. Acum trebuie să uităm. Să ştergem totul cu buretele. Mareşalul a greşit, mareşalul a plătit. Dacă o să ne apucăm să căutăm toţi vinovaţii...

— Ce s-ar întîmpla?

— Nu am mai isprăvi niciodată.

— Să mergem, tovarăşe inspector general, zise Buşulenga.

— Ar cam fi timpul.

Plecară în grabă. Uitară, cum uitaseră şi la venire, să ne dea mîna.

— Drum bun, le spusei.

— Mulţumim, îmi răspunse Mosorel Bărbuţă şi mă privi o clipă prin ochelarii negri.

Alergară cu gulerele ridicate pînă la maşină. Tovarăşul Licu Oroş începu să rîdă.

— Buni băieţi fraţii Cioranu. Nu? Să le dăm drumul. Nu? Basmale curate!... Auzi!... Basmale curate... Ce părere ai, tovarăşe maior?

— Sînt de părere că ăştia trei au de gînd să se ducă la Temeiu cum am eu de gînd să mă duc la Ierusalim pentru a mă închina la mormîntul lui Cristos.

— Dar încotro crezi că o apucă?

— Spre Izvoare. Îi atrage mînăstirea de maici.

Aprinse o ţigară, trase cîteva fumuri. Adăugă:

— Poate că-i mai atrage şi altceva, nu numai mînăstirea.

Tovarăşul Licu Oroş mă întrebă:

— Eşti tare ostenit?

— Sînt şi nu prea.

— Trebuie să mai rezişti cîteva zile. Pe urmă poţi să dormi pînă te saturi de somn.

— Peste cîteva zile o să fiu la Bucureşti.

— O să fii la Bucureşti şi o să dormi pînă o să te saturi de somn.

— Nu-mi mai da tîrcoale cu vorbe. Nu e cazul. Spune-mi mai bine direct: ce vrei să-mi propui?

Îmi arătă o hartă a judeţului.

— Nordul, îmi spuse. Prin partea de nord a judeţului încă nu ţi-au călcat picioarele.

— Mă gîndeam să văd satele din nord după alegeri. Acum...

Nu-l răbdă inima să mă lase să-mi termin fraza.

— Acum e tocmai timpul potrivit.

— Dacă spui şi dacă nu se poate altfel...

— Trebuie, tovarăşe.

Maiorul Radulian își luă ziua bună de la noi:

— Mă duc să mai stau de vorbă cu frații Cioranu. Cu basmalele curate... Mă așteaptă plini de nerăbdare.

Mă uitai pe fereastră. Din cerul de smoală pe care-l frămînta vîntul, ploaia se prăbușea, cotropea pămîntul și-l prăpădea.

— Am să merg și eu cu dumneata. Nu te las singur.

— Mergem călări?

— Boierește. Cu mașina.

— Cine te-a pricopsit cu mașină?

— Nu m-a pricopsit nimeni. Mergem cu mașina cu care a venit de la București doctorul care se ocupă de tovarășul Țigănuș. I-am cerut-o și nu m-a refuzat.

— E o mașină bună? Să nu rămînem în pană...

— Grozavă. GAZ. Ține la drum.

— Tocmai ce ne trebuia.

Tovarășul Licu Oroș trimise prin cineva vorbă șoferului să scoată mașina de sub șopronul sub care o adăpostise și s-o pregătească de drum greu. Ne îmbrăcarăm, ieșirăm și ne repezirăm și noi spre mașina care ne și aștepta. Șoferul se grăbi și deschise ușa. Ne înghesuirăm unul lîngă altul. Ne mai strînserăm picioarele. Îmi păru rău că nu sînt mai scurt și mai pirpiriu. M-aș fi simțit mai la largul meu nu numai în strîmta mașină dar și în lume. Șoferul închise ușa. Acoperișul de mușama verzuie al mașinii se clătină sub bătaia puternică

a ploii şi a vîntului. Omul de la volan întoarse faţa spre noi şi ne întrebă :

— Gata ?

— Gata, îi răspunse tovarăşul Licu Oroş, bucuros de călătorie.

Dar tocmai atunci uşa maşinii se deschise. Şi un Gînj smead, cu căciula mare, flocoasă, pe cap şi cu gheba în spinare, udă, vîrî capul şi spuse :

— Luaţi-mă şi pe mine, tovarăşi. E mai bine să fim patru la drum decît trei.

— Urcă-te.

Omul se urcă şi se ghemui lîngă şofer. Şoferul întrebă :

— Încotro, tovarăşe secretar ?

— Cunoşti judeţul ?

— Vai de mine ! Ca în palmă ! Sînt de pe aici, de la Ocheşti, de felul meu.

— Atunci e bine, spuse Oroş. Vrem să ajungem pînă la Osica. Şi să ne şi întoarcem. La noapte trebuie musai să fim la Teliu.

— Pînă la Osica ?

— Te miri ?

— De mirat nu mă mir. Dar n-o să fie glumă.

— Să încercăm.

— Încercarea moarte n-are. O s-o luăm întîi către Blajini. E drumul mult mai bun. După ce ieşim din Blajini, o cîrmim spre miazănoapte. Printre dealuri.

— Dă-i drumul...

Maşina duduia şi scrîşnea. Sălta şi scîrţîia din toate încheieturile. Ne zgîlţîia. Dar alerga într-una

fără să ocolească nici băltoacele de care drumul era plin, nici bolovanii pietroşi. Şoferul răcni:

— Nu vă temeţi! Am făcut războiul la tancuri! Am fost şofer de tanc. Nu vă temeţi, tovarăşi!

Gînjul smead răcni şi el:

— Cine se teme? Ce? Noi sîntem oameni care se tem? Hehe!...

Nu ne temeam. Ne izbeam numai unul de altul şi simţeam cum măruntaiele din noi se fac vraişte. Gînjul smead de lîngă şofer nu voia să vorbească de unul singur. Avea şi poftă de vorbă. Întoarse capul spre noi. Ni-l arătă pe şofer:

— El a făcut războiul la tancuri. Eu la cavalerie. Am schimbat vreo şapte cai. Dar cal aşa de nărăvaş ca maşina asta zău că n-am întîlnit.

— Nu e de vină maşina, spuse Oroş. Drumul e de vină.

— Şi Buşulenga, adăugă Gînjul smead. A îngăduit ca drumurile să fie lăsate în părăsire. A îngăduit ca întregul judeţ să cadă în paragină. Trebuie să dea socoteală partidului, tovarăşe Oroş.

— Toţi cei care au primit munci de la partid şi nu le-au dus la bun capăt au să dea socoteală, tovarăşe Gînj... O să vie timpul.

— Dar Buşulenga e om mare. Şi-l susţin oameni şi mai mari.

— Mai mare e partidul. Peste toţi e mai mare partidul.

— Ar fi bine să fie aşa, spuse Gînjul smead.

— Aşa şi este.

Gînjul smead oftă. Oftă şi tăcu. Semn că-i mai rămăsese în inimă un bob de îndoială.

Ne depărtarăm de oraş. Trecurăm rîul pe podul cel vechi care se ţinea încă bine şi nu se lăsa cu nici un chip luat şi dus de ape. Cu chiu, cu vai, ajunserăm între dealurile roşcate şi smîrc. Cerul se mai lumină un pic. Ploaia se rări, apoi se opri. Smîrcul sclipi de parcă ar fi fost alcătuit din mii şi mii de cioburi de argint vechi.

— S-ar putea ca spre amiază să avem vreme mai bună.

— Nu ne-ar strica.

Timpul urît mă mohora, mă întrista, îmi scormonea vechile reumatisme. Mi-era lehamite de atîta timp urît.

Maşina alerga acum pe un drum lin, moale, dar noroiul ajungea pînă la osii. De fapt, înaintam ca printr-o mare de noroi. Spusei:

— Tovarăşe Oroş, nu crezi că din pricina vremii rele se vor prezenta la vot prea puţini oameni?

— Am motive să cred că nu. Apoi, cum ştii şi dumneata, sătenii sînt obişnuiţi cu vremea rea.

— Sînt obişnuiţi. Totuşi, dacă va ploua vor fi nevoiţi să stea ore întregi în ploaie.

— Vor sta. Ştiu şi ei că asupra vremii nu avem nici o putere.

Am recunoscut rîpile de pe care fuseseră aruncaţi în smîrc ţăranii din Blajini la 1907 de către răposatul boier Leonida Cioranu şi cavaleria lui. Recunoscui şi locul unde fusese ucis tovarăşul Mardare de către „basmalele curate" ale lui Alistar Mînzu.

— Aici am văzut eu ieşind din smîrc picioarele tovarăşului Mardare.

Oroş aruncă o ochire. Zise :

— Mi-a plăcut teoria inspectorului. Vinovaţii au fost Antoneştii, cei doi Antoneşti. Numai cei doi Antoneşti. Încolo... Toţi... Toţi au fost basmale curate. Dacă ar fi adevărată teoria lui, n-am mai avea loc în ţară de atîtea basmale curate. Dar... Dar pe oamenii noştri cine-i împuşcă ? Cine-i sugrumă şi-i aruncă în smîrcuri să li se piardă urma ? Basmalele curate !

Maşina se afundă mai mult de jumătate într-o groapă adîncă, plină ochi cu apă amestecată cu noroi. Motorul mai dudui o clipă şi se stinse.

— Ni s-a-nfundat, spusei. Nici vorbă să ajungem la Osica. Poate că ar fi mai bine să ne întoarcem la Teliu...

— Nici vorbă, mi-o reteză Oroş, rîzînd. Nici vorbă.

Şoferul pomeni cîţiva sfinţi şi cîteva sfinte. Pe urmă, cu sufletul răcorit, spuse :

— O să ajungem. Nu cred eu c-o să rămînem încremeniţi aici. Îmi cunosc bine maşina. Nu m-a trădat niciodată. N-o să-mi facă ea mie pocinogul tocmai acum. Vă rog numai să vă ţineţi bine.

— Nu ne duce grija.

Ne ţinurăm bine de ce se nimeri. Motorul începu să scîncească. De la scîncet trecu la duduit. Apoi la urlet. Maşina se smuci dintr-o dată sprintenă, icni, scrîşni, trosni din toate încheieturile şi-şi reluă alergarea nebună. Gînjul smead chiui de bucurie.

— Aşa cal mai înţeleg şi eu.

Ca să ne treacă timpul, ne mai amintirăm de anii războiului. Oroş îmi povesti simplu, ca şi cum ar fi

vorbit despre altcineva, cîteva întîmplări din închisorile prin care trecuse.

— Ne ţineau la întuneric. Cîte unul într-o celulă. Fără aer, fără lumină... Cît despre hrană, ce să mai vorbesc ! Lături.

— Mă mir că aţi mai trăit.

— Unii, cum vezi, am mai trăit. Dar mulţi tovarăşi şi-au lăsat acolo zilele... În timpul guvernării Brătienilor. Pe vremea guvernării lui Maniu şi Mihalache... Pe timpul dictaturii regale... În timpul dictaturii lui Antonescu... Dar, apropo, dumneata l-ai cunoscut pe Antonescu ?

— Personal, nu. Însă au fost două împrejurări în care l-am văzut foarte de aproape. Cu ocazia celor două procese în care a apărut ca inculpat.

— Cum două procese ? Ştiam de unul. De procesul în care a fost judecat şi condamnat la moarte de Tribunalul poporului.

— A mai avut unul. Prin 1934 sau 1935, nu-mi amintesc prea bine anul...

— Tot de trădare ?

— Nu. A fost altceva la mijloc.

Jurnalist tînăr, robit de problemele politice şi sociale, mă aflam zilnic într-o continuă goană după material interesant. Cititorii din acea vreme nu erau de loc nişte cititori nepretenţioşi. Cereau mereu noutăţi, noutăţi, noutăţi...

— De unde să scoatem atîtea noutăţi ?

— Mai inventaţi şi voi.

Obosisem atacînd guvernul. Căpătasem impresia că obosiseră şi cititorii. Răscoala lui Röhm la Mün-

chen fusese un eveniment. Sosirea lui Adolf Hitler cu avionul în centrul răsculat, asasinarea viciosului Röhm şi măcelărirea complicilor lui mi-ar fi dat prilejul să scriu o sumedenie de reportaje care ar fi menţinut interesul cititorilor pentru ziarul la care lucram, însă pentru asta ar fi trebuit să vizitez Germania şi să rămîn cel puţin cîteva zile la München. Mă repezisem la serviciul consular german şi cerusem viză.

— Regretăm. Nu aveţi ce căuta în Germania. Articolele dumneavoastră împotriva regimului nostru naţional-socialist...

Mă mulţumii să-mi compun reportajele despre criza nazismului cu fapte culese din presa străină, deşi numai Dumnezeu ştia care din faptele acelea corespundeau realităţilor şi care erau inventate.

Mulţi crezură atunci că nazismul se va prăvăli în baia de sînge de la München, în mocirla imoralităţii ce nu mai putea fi ascunsă, şi nu se va mai ridica. Auzii, pentru întîia oară, vorbindu-se de lagăre. Prieteni întorşi din Germania îmi povestiră ce însemna domnia fascismului : teroare, asasinate, jafuri, crime, nelegiuiri nemaivăzute şi nemaiauzite.

— Crezi şi tu că se va prăbuşi Hitler şi hitlerismul ?

— Cred că se va prăbuşi dar nu atît de curînd. Întîi va arunca omenirea în război.

— Se fac mari pregătiri în vederea războiului în Germania.

Scrisei pe această temă nenumărate articole. Unii mă certară :

— Cobeşti.

— Mi-ar plăcea să nu fie război, dar va fi.

— Sperii lumea. Caută alte subiecte.

— Am să caut, dar nu sînt de acord cu politica aceasta a struțului.

Secretarul de redacție se strîmbase la mine:

— Nici eu. Dar nu e ziarul nostru.

Îmi îndreptai ochii către Maglavit. Apăruse acolo un țăran care susținea morțiș că l-a văzut pe Dumnezeu, ba chiar că a stat cu sfinția-sa de vorbă între patru ochi. Două ziare de mare tiraj se întreceau în a face reclamă „miracolului". Amplele reportaje de cîte o pagină erau însoțite de fotografii. „Acesta e omul care a vorbit cu Dumnezeu", „Iată casa în care locuiește omul care a văzut pe Dumnezeu", „Soția omului care a vorbit cu Dumnezeu", „Cei doi copii ai omului sfînt care a vorbit cu Dumnezeu", „Țărani din Dorohoi privind spre casa omului care a vorbit cu Dumnezeu", „Ciungi, orbi, șchiopi și leproși caută vindecarea la omul care l-a văzut pe Dumnezeu". Mii și mii de oameni din toate părțile plecau în pelerinaj la Maglavit, vizitau lunca din apropierea Dunării, priveau iarba pe care călcaseră tălpile goale ale „Moșului" cu ochi mari și albaștri și cu barba albă-albă, zgîiau ochii la casa „omului care a vorbit cu Dumnezeu", stăteau de vorbă cu nevasta „omului care a vorbit cu Dumnezeu" și chiar cu „omul care a vorbit cu Dumnezeu". Ciobanul șiret și peltic le povestea:

— Păşteam oile. Eram singur, singurel. Cîntam din fluier. Din fluieraşul ăsta cîntam. Şi l-am văzut pe Dumnezeu venind. Şi m-am ridicat în picioare şi

m-am uitat la el. Dumnezeu s-a apropiat de mine, s-a oprit și mi-a spus :

— Petrache, Petrache, să-i înveți pe oameni să se lase de răutăți. Auzi, Petrache ? Așa să le spui. Să nu mai fie răi.

— O să le spun, i-am zîs. Dar tu cine ești, moșule ?

— Nu mă cunoști, Petrache ?

— Nu te cunosc, moșule.

— Rău, Petrache, foarte rău, Petrache.

— E, spune-mi cine ești. Nu te fasoli.

— Eu sînt Dumnezeu, Petrache. Îmi pare rău că nu m-ai cunoscut.

Atunci am căzut în genunchi în fața lui și i-am spus :

— Iartă-mă, Doamne.

— Te iert, Petrache. Dar să le spui oamenilor că ai stat de vorbă cu mine. Și să le spui să nu mai fie răi, Petrache. Și să asculte de stăpînire, Petrache, că stăpînirea eu, Dumnezeu, am lăsat-o.

Lumea se înghesuia în jurul lui Petrache Lupu, îl pipăia, îl întreba :

— Și... Pe urmă... Ce-a mai făcut Dumnezeu ?

— S-a mai uitat o dată la mine, s-a făcut fum și-a pierit... S-a risipit în văzduh.

Oamenii căscau ochii. Petrache se închina. Veneau ciungi și orbi la Maglavit. Șchiopi și cocoșați. Damblagii și isterici. Leproși și gușați. Petrache, ciobanul „care vorbise cu Dumnezeu", le spunea să se culce în iarbă. Se culcau oamenii. Petrache bîlbîia o rugăciune și făcea peste ei semnul crucii.

— Duceți-vă acasă. Rugați-vă. O să vă însănătoșiți dacă aveți credință în minunile lui Dumnezeu. Și... Și... Înainte de a pleca dăruiți ceva pentru sfînta biserică.

În luncă se ridicară biserici și în preajma bisericilor se iviră cîrciumi și restaurante. Și lumea veni, veni...

Începură să apară și-n alte locuri sfinți și sfinte, care stătuseră și ei de vorbă cu Dumnezeu sau cu alții de prin preajma lui Dumnezeu. Unui porcar din Maramureș i se arătă ziua nămiaza mare sfîntul Onufrie și-l învăță să vindece bolile. Un sătean din Moldova tăifăsui cu sfînta Paraschiva. Unei oacheșe florărese din Floreasca i se înfățișă într-o seară pe malul lacului un înger blond cu aripi de foc. Deși fecioară, florăreasa rămase grea. Își arătă burta oamenilor. Și lumea așteptă nașterea unui nou Mesia. Însă florăreasa dispăru. Ziarele se întrecură în a-și ține cititorii în curent cu toate minunile. Un cunoscut poet și filozof de seamă scrise negru pe alb că a văzut cu ochii lui zburînd în jurul lui Petrache stoluri de heruvimi și cete de serafimi. Nimeni nu-l contrazise.

— Deșteaptă diversiune.

— Nu mai vorbește nimeni de sărăcie, de lipsuri, de schimbarea guvernului.

— Guță, Inculeț... Pezevenghii...

Vizitai și eu Maglavitul. Îl fotografiai pe cioban în mijlocul mulțimii. Vorbii cu el. Vrusei să-l fotografiez și pe Dumnezeu. Dar stăpînul celor văzute și nevăzute nu-mi făcu cinstea să mi se arate. Și mă lăsai păgubaș. Stătui de vorbă cu oameni. Stătui de

vorbă şi cu preoţii care regizau întreprinderea. Şi cu cîrciumarii stătui de vorbă. Şi cu restauratorii. Şi după trei zile mă întorsei la ziar cu carnetul plin de note. Îi expusei secretarului de redacţie — un fost teolog care nu voise să se preoţească — cam ceea ce aş fi vrut să scriu.

— Grozav ! Dezumflăm drăcovenia. Dăm la iveală toate dedesubturile.

Îl chemă pe administrator.

— Lovitură ! Desfiinţăm minunea.

Administratorul ascultă atent.

— N-o să izbutim să desfiinţăm minunea. În schimb o să desfiinţăm ziarul. Dacă publicăm un singur rînd împotriva minunii de la Maglavit, ne părăsesc cititorii. Mai mult, ne devastează şi redacţia. Nu vedeţi ce se întmplă ? Guvernul, patriarhia, jandarmeria sprijină prin toate mijloacele înşelătoria de la Maglavit. Nebunia a devenit aproape generală.

Ne văzurăm nevoiţi să-i dăm dreptate.

Renunţarăm. Dar era vară. Nu se anunţa nimic nou şi interesant la orizontul politic. Iar secretarul de redacţie îmi cerea cu neîndurare materiale.

— Îmi trebuie trei coloane.

— Îmi trebuie patru coloane.

— Îmi trebuie un subsol.

— Pentru mîine am nevoie de o pagină.

— N-am subiecte, domnule...

— Cum n-ai subiecte ?

— N-am.

— Un bun jurnalist nu duce niciodată lipsă de subiecte.

— Dacă n-am...

— Caută !

O voce care îmi era necunoscută mă întrebase la telefon dacă am auzit cumva despre un general Ion Antonescu.

— Poate am auzit, poate n-am auzit. Dar pentru ce mă întrebi ?

— Are astăzi după-amiază un proces la tribunal. Mă gîndeam că te-ar interesa pentru un reportaj.

— Ce fel de proces ?

— Dacă ai să te duci, ai să afli.

M-am dus. Procesul urma să se judece la secția a V-a. Am întrebat ușierul :

— A început procesul generalului ?

— O să înceapă cam peste un ceas.

Am început să mă plimb pe sala plină de fum de tutun a tribunalului. Pe cînd mă plimbam și mă opream să mă chiorăsc pe la uși, s-a apropiat de mine o domnișoară cam nețesălată. Făcîndu-mi ochi dulci, m-a întrebat :

— Ai cumva un proces, domnule ?

— Din nefericire, am un proces.

— Crimă ? Escrocherie ? Delapidare ? Furt simplu ? Bătaie ?

— N-ai ghicit, domnișoară. Divorț !

— A ! Divorț ! Îmi dai voie să mă prezint : Magdalena Sîrcu, avocată.

— Îmi pare bine. Ai vrea să te angajez ?

— O !... Abia fac practică. Te sfătuiesc însă s-o angajezi pe maestra mea. Pe domnișoara Sarsail. E specialistă în divorțuri.

— Mulțumesc. Dar încă nu m-am decis. Înainte

de a divorța, domnișoară, vreau să văd cum se judecă divorțurile aici la tribunal. Ai putea dumneata să-mi spui în care sală se judecă divorțurile ?

— Aici ! În sala numărul patru.

Am intrat în sala numărul patru. Completul de judecată se afla pe estradă în plin exercițiu al funcțiunii. Un judecător cu fața ciupită de vărsat și cu o ruptură mare și adîncă la falca stîngă conducea ședința. Tocmai spunea :

— De ce vrei să divorțezi, cocoană ? Fii sinceră și spune-ne. Tribunalul dorește să cunoască motivul.

— Sînt măritată de doi ani cu dumnealui, domnule președinte.

— Doi ani... Și te-ai și săturat de căsnicie după doi ani !

— M-am săturat, domnule președinte. Dumnealui nu m-a dus niciodată și pe mine la Corso. Să văd și eu cum e la Corso. Cum e lumea...

— Auzi, domnule, ce spune dumneaei ? Că n-ai dus-o la Corso ? Este adevărat, domnule ?

— Este adevărat, domnule președinte. N-am dus-o.

— Păi de ce n-ai dus-o, domnule ? Ce te costa, domnule ?

— Muncesc toată săptămîna, domnule președinte. Avem o prăvălioară pe Justinian. O țin deschisă de cum se luminează de ziuă pînă noaptea tîrziu. Duminica mai dorm și eu.

— Dormi mai puțin, domnule, dormi mai puțin și du-ți nevasta la Corso. Altfel, auzi ? — altfel pronunț divorțul. Du-o la Corso, domnule ! Ocupă-te

de nevastă, domnule ! Dacă n-o să te ocupi de dumneaei, domnule, rămîi fără nevastă... Procesul se amînă. Următorul...

— Cum te cheamă, domnule ?

— Gălăgie, domnule preşedinte. Ilie Gălăgie...

— Gălăgie ! Gălăgie !... Şi de ce divorţezi, domnule Gălăgie, de dumneaei ? O văd femeie curăţică.

— Nepotrivire de caracter, domnule preşedinte.

— Interesant, interesant ! Dar de cîţi ani sînteţi căsătoriţi, domnule Gălăgie ?

— De douăzeci şi unu de ani, domnule preşedinte.

— Interesant, interesant ! Sînteţi căsătoriţi de douăzeci şi unu de ani !... Interesant... Interesant ! Şi-abia acuma ai observat, domnule Gălăgie, că nu te potriveşti la caracter cu dumneaei ?

— Abia acuma, domnule preşedinte.

Femeia măruntică, durdulie, niţeluş veştedă spuse pripit :

— Nu-i adevărat, domnule preşedinte. Ne potrivim la caracter... El colţos, eu colţoasă. El mofturos, eu mofturoasă... Cum să nu ne potrivim ? Dar dumnealui s-a încurcat c-o paţachină tinerică.

— Auzi, domnule, ce spune dumneaei ? Auzi, domnule, ce spune ? Nu ţi-e ruşine, domnule Gălăgie, să-ţi laşi nevasta ? Nu ţi-e ruşine să-ţi laşi nevasta după douăzeci şi unu de ani de căsnicie ? Să-ţi fie ruşine, domnule ! Să-ţi fie ruşine !

— Domnule preşedinte, vă rog să nu vorbiţi cu mine aşa. Nu vă uitaţi la mine că sînt în civil. Eu sînt colonel, domnule preşedinte.

— Colonel ? Războiul l-ai făcut ?

— L-am făcut.

— Pe front ai fost ?

— N-am fost pe front.

Preşedintele se adresă sălii :

— Auziţi ce-mi spune ? E colonel. E colonel. A făcut războiul. Şi n-a văzut frontul...

Sala hohoti. Rîse şi preşedintele.

— Vă rog, domnule preşedinte. Sînt colonel de... de stat-major.

— Şi ce dacă eşti colonel de stat-major ? Caca ! Şi eu sînt colonel. De rezervă. Şi-am făcut războiul, domnule ! Şi-am fost pe front, domnule ! Şi mi-am lăsat falca pe front, domnule ! Şi-am şi eu, ca dumneata, nevastă bătrîioară, domnule. Şi chiar dacă mă-ncurc din cînd în cînd cu cîte-o paţachină, nu-mi las nevasta, domnule ! Nevasta nu se lasă, domnule. Se înşală şi se păstrează, domnule. Se respinge acţiunea ! Altul la rînd !

Am părăsit sala numărul patru. Aveam material îndestulător pentru cel puţin o săptămînă. Se apropiase şi timpul cînd urma să înceapă procesul pentru care mă hotărîsem să-mi pierd o jumătate de zi în tribunal.

Sala paşilor pierduţi răsuna.

Aprodul striga cît îl ţinea gura :

— Inculpatul general Ion Antonescu ! Inculpata Maria general Ion Antonescu...

Aprodul, parcă-l văd şi acum, chel, scund, ghebo-şat, vesel, striga în zadar. Cei strigaţi se aflau înăuntru. În asistenţă lume care aştepta să fie judecată. Urmau procese mărunte. Bătăi. Furtişaguri. Insulte. Se aflau acolo, în sală, şi destui gură-cască. M-am

aşezat şi eu pe o bancă şi mi-am scos carneţelul. Cunoşteam destul de vag numele generalului. Se spuneau despre el şi mai bune şi mai rele. Unii îi lăudau energia şi priceperea într-ale milităriei. Alţii îl zugrăveau ca pe un om cu mintea mărginită, însă plin de o nestrămutată ambiţie. Cei ce-l cunoşteau mai bine susţineau că Ion Antonescu înclină către comploturi şi că urmăreşte să dea o lovitură de stat pentru a instaura dictatura militară. Nu mă luasem după zvonuri. Se putea să fie adevărat. Dar tot aşa de bine puteau fi la mijloc simple scornituri puse în circulaţie de oamenii Buzatului care se pregătea el însuşi pentru dictatură. Aşa părîndu-mi-se, nu-i dădusem generalului vreo atenţie deosebită. De altfel, lumea militară, cu fireturile şi fanfaronadele ei, îmi displăcea ca oricărui om care cunoscuse această lume ca soldat şi între zidurile cazărmii. Aveam totuşi cunoştinţe şi în această lume.

Ce fel de proces putea să aibă un general şi încă unul despre care se vorbea în gura mare chiar, ba uneori se scria şi în ziare, că ar vîna dictatura ? Şi pentru ce îi era implicată în proces şi nevasta ?

Spre uimirea asistenţei şi chiar a mea, grefierul gras, înfăşurat într-o robă neagră şi roasă, a citit un act din care reieşea că generalul a căzut în culpa bigamiei.

— Haha ! rîse careva în sală. Haha ! Un general bigam.

Preşedintele bătu cu un ciocănel în masă.

I se dădu cuvîntul procurorului. Maria Antonescu ? O aventurieră culeasă de pe trotuarele Parisului de un industriaş dubios Chanzy. Mai fu-

sese căsătorită. Soții Chanzy se încurcaseră în afaceri dubioase. Puseseră la cale un faliment fraudulos. Chanzy fusese înfășcat de guler de justiție și aruncat în închisoare...

Procurorul cita document după document. Mi se încrețea pielea pe mine de scîrbă. Procesul nu era numai al celor doi. Era al unei întregi societăți... Era procesul societății care se destrăma.

— Cer condamnarea pentru imoralitate, pentru bigamie, striga procurorul.

Cine sezisase tribunalul ? Un oarecare Bran Brănescu, care nu apărea în instanță dar ai cărui avocați, patru la număr, abia așteptau să li se dea cuvîntul pentru a susține acuzarea. Președintele, un omuleț pirpiriu, care în tinerețe își încercase norocul și în literatură sub pseudonimul Mirandu, după ce procurorul își termină rechizitoriul, îi dădu cuvîntul celui mai de vază dintre avocații acuzării, faimosului penalist Teobald Ioanițiu. Maestrul avea o voce plăcută ca de flaut. Spuse :

— Pe vremea cînd era maior, acuzatul Ion Antonescu a fost cîțiva ani atașat militar la Paris. Acolo a cunoscut-o pe acuzată. Romîncă stabilită mai de multă vreme în Franța, unde era căsătorită cu cunoscutul industriaș escroc Chanzy... Aveau și un copil. Un băiat. Acuzatul s-a îndrăgostit lulea de acuzată. Priviți-o și dumneavoastră. Merita pasiunea unui om ca dumnealui ! Priviți-l și dumneavoastră pe acest Romeo ! A trăit cu dumneaei. I-a sucit mințile. A silit-o să divorțeze. Femeia a divorțat. Dar divorțul a fost pronunțat de instanțele franceze și, aici e buba, din cauze care ne-au rămas necu-

noscute, divorţul nu a fost transcris, aşa cum cer legiuirile noastre, la Bucureşti. Adică în localitatea în care s-a născut acuzata. Divorţul pronunţat la Paris între acuzata din faţa dumneavoastră şi industriaşul escroc Chanzy nu este valabil după legile noastre. Atît acuzatul, cît şi acuzata din faţa dumneavoastră ştiau aceasta. De aceea nu s-au căsătorit nici la Paris, nici la Bucureşti. S-au dus în Dobrogea şi, cu complicitatea generalului Drăgan, care avea pe acolo o moşioară, s-au căsătorit într-un sat bulgăresc şi în faţa unui primar care abia ştia să-şi iscălească numele. Cazul de bigamie este clar. Veţi aplica legea, domnule preşedinte. Şi-i veţi condamna pentru bigamie, atît pe generalul Ion Antonescu, cît şi pe prepusa sa soţie. Morala trebuie păzită. Şi cînd un om atît de ilustru ca generalul din faţa dumneavoastră o calcă, ce pretenţii putem să mai avem la oamenii de jos? Condamnaţi-i! Vă veţi face datoria către stat şi către naţiune, domnule preşedinte.

Ceilalţi avocaţi vorbiră mult mai înflorit decît maestrul maeştrilor. Despicară în patru, ca pe un fir de păr, viaţa generalului. Îi subliniară ambiţia. Stăruiră asupra mediocrităţi lui. Întîrziară mult asupra vieţii lui particulare, arătîndu-l ca prins în plasa viciilor încă din tinereţe. Citară fapte concrete care nu puteau fi dezminţite. Citară, pînă cînd rămaseră sitevi. Tribunalul ascultă fără să-i întrerupă, iar preşedintele rămase cu gura căscată. În acest timp generalul, scund, puţin la trup, roşcat la faţă, tuns nemţeşte şi îmbrăcat în haine ponosite, roase chiar pe la coate, ascultă tăcut, în picioare, fără să clin-

tească. Numai din ochi clipea din cînd în cînd. Lîngă el, trasă la faţă, atinsă de vestejirea anilor şi înveşmîntată, în ciuda verii, într-o rochie groasă şi neagră, cu mîneci lungi şi închisă la gît, asculta şi generăleasa. Din cînd în cînd, se pleca spre urechea bărbatului şi-i şoptea :

— Auzi, Ionică, ce zic de noi ! Auzi, Ionică...

Generalul îi făcea semn discret să tacă.

Preşedintele Mirandu îi întrebă pe acuzaţi :

— Aveţi ceva de spus ?

— Nu, răspunse generalul. Vă rog să daţi cuvîntul apărătorilor noştri.

Acuzarea se prezentase cu patru avocaţi. Inculpaţii veniseră şi ei tot cu patru avocaţi. Trei maeştri ai baroului şi un tinerel mărunt şi negricios, cu ochi mari, melancolici. Vorbiră rînd pe rînd. Unul îl spălă pe general de toate necurăţeniile pe care i le aruncaseră ceilalţi maeştri în cap.

— Antonescu imoral ? Nu. E curat ca lacrima !

— Antonescu carierist ? Nu. Naţionalist.

— S-a folosit în ascensiunea lui de protecţia fustelor ? Nu s-a citat nici o dovadă concretă.

— Achitare... Achitare...

Altul îi descrise an cu an cariera militară. Îl scoase ca singurul cîştigător al războiului dus împotriva puterilor centrale.

— De mult trebuia să i se ridice statui. De mult trebuia să i se dea gradul de mareşal, de mult, onorat tribunal.

Al treilea îl înfăţişă ca pe „salvatorul de mîine al naţiunii", ca pe „omul providenţial la care, în ceasul greu ce va veni, naţiunea va face apel".

— Puteți dumneavoastră să condamnați un asemenea bărbat? Nu. Și nici nu-l veți condamna. Vă împiedică naționalismul dumneavoastră, domnilor magistrați...

— Achitare... Achitare...

Președintele pirpiriu se făcu și mai mic, se ascunse tot în roba-i largă și neagră. Luă cuvîntul și tînărul oacheș. Clipi de cîteva ori din ochii lui mari și melancolici și spuse :

— Nu negăm fapta comisă de clienții noștri. Generalul și soția sa sînt bigami. Dar, domnule președinte, dacă se vor cerceta cu atenție actele aflate la dosar va reieși cu claritate că între ziua în care a fost comis delictul de bigamie și aceea în care misteriosul Bran Brănescu a sezisat justiția au trecut zece ani și o zi. Delictul este deci prescris și nu mai aveți căderea a-l judeca.

Procurorul zgîi ochii, se repezi și răsfoi dosarul, controlă datele și spuse profund dezamăgit :

— Datele sînt exacte. Cer închiderea dosarului.

Generalul salută tribunalul și plecă. Trecu pe lîngă avocații acuzării. Le șopti :

— Cînd voi lua puterea în stat, îmi voi trimite aghiotanții să vă taie cu săbiile.

Părăsii tribunalul obosit și adînc scîrbit de cîte văzusem și auzisem. Lumea bună, aceea era lumea bună...

La ziar, secretarul de redacție mă întrebă :

— Ai găsit ceva interesant la tribunal ?

— Da. La secția a IV-a, unde se judecă divorțurile.

— Dar pe la secţia a V-a n-ai trecut ? S-a judecat acolo un proces cu generalul Ion Antonescu.

— Nu, n-am trecut. Dar de unde ştii ?

— Piteanu, subsecretarul de la Interne. Ne-a trimis vorbă. Guvernul s-ar bucura dacă ne-am ocupa de acest proces.

Au trecut anii şi am auzit vorbindu-se din ce în ce mai mult de generalul Ion Antonescu. Se spunea că are multe legături în armată, că se vede cu Corneliu Zelea Codreanu, că simpatizează Garda de Fier, că este „naţionalist" şi prieten cu Octavian Goga. De prin 1936 Stelian Protopopescu, prin articolele lui din *Globul,* începuse să se ocupe atent de acest general în care şi el vedea, ca şi alţi stîlpi ai „lumii bune", într-o zi grea salvarea ţării de pe marginea prăpastiei. În guvernul Goga-Cuza generalul Ion Antonescu fu numit ministru de Război. Nu apucă să reformeze armata, aşa cum se lăudase. Guvernarea Goga-Cuza nu avu viaţă lungă. Ofiţeri superiori cu care, vrînd-nevrînd, din motive de ordin gazetăresc, m-am văzut în acea epocă, mi-au vorbit pe larg despre Antonescu ca despre un om primejdios. În timpul celor patruzeci şi două de zile ale guvernării Goga-Cuza se purtase la minister ca un satrap, stătuse zi şi noapte închis în cabinetul său şi scosese fotocopii de pe actele cele mai importante ale ministerului. Aduna, fără îndoială, piese compromiţătoare pentru foştii miniştri de Război, pentru foştii şi viitorii generali-şefi de stat-major şi pentru toţi ofiţerii care i se păreau că ar

putea să-i devină adversari. Armata îl vedea chiondorîş. Palatul nu-l simpatiza. Dar se părea, încă de pe atunci, că în afară de Corneliu Zelea Codreanu şi Octavian Goga se mai aflau în ţara romînească şi alţi bărbaţi politici care întreţineau relaţii strînse cu generalul şi-i păstrau, cel puţin de formă, stimă. Unii dintre aceşti politicieni vedeau în generalul Ion Antonescu o unealtă tare, bună de folosit împotriva palatului.

— Bine, dar Antonescu pregăteşte dictatura !

— Dar capul statului ce pregăteşte ? Nu tot dictatura ? Cui pe cui se scoate. Din ciocnirea dintre ei o să tragem noi foloase.

— Crezi, domnule Maniu ?

— Cred, domnule Brătianu.

În vara anului 1940, după chemarea la putere a guvernului Gigurtu, mi-au fost strecurate în mînă două sau trei manifeste antidemocratice şi antimonarhice, semnate de generalul Ion Antonescu. În epoca aceea, Stelian Protopopescu prevestea aproape zilnic în paginile ziarului său că în curînd va apărea la orizontul politicii noastre „omul providenţial", care „va salva ţara de pe marginile prăpastiei".

Hitler şi Mussolini presară asupra guvernului de la Bucureşti. În faţa lui Ribbentrop şi a lui Ciano, ministrul Manoilescu semnă la Viena faimosul „dictat" prin care Romînia lui Carol II ceda Ungariei lui Horthy jumătate din Ardeal. Politicienii se bucurară :

— Se apropie căderea lui Carol.

— Se prăbuşeşte Buzatul.

Pe străzile Bucureştilor fură văzuţi ofiţeri şi soldaţi germani.

— Cînd au intrat nemţii în ţară ?

— Acum cîteva zile. Au fost chemaţi de... guvernul Gigurtu.

— De fapt, asta înseamnă ocupaţie.

— Dar ce altceva vrei să însemne ?

Oraşul se umplu de refugiaţi din Ardeal.

Într-o zi de început de septembrie mi s-au adus, într-o tipografie de pe strada Sărindar, unde făceam paginaţia ultimului număr al unui ziar săptămînal de care mă îngrijeam în acea vreme, o ediţie specială, udă încă de cerneală, a *Globului*. Ediţia specială anunţa căderea şubredului guvern al lui Ion Gigurtu şi, ceea ce era de-a dreptul senzaţional, însărcinarea generalului Antonescu cu alcătuirea unui nou guvern.

— L-au impus nemţii...

O poză măreaţă, chipul generalului — era încruntat, sever, gata să mănînce om — umplea jumătate de pagină. Cealaltă jumătate de pagină era ocupată de articolul lui Protopopescu în care se spunea: „Iată-l ! E generalul Ion Antonescu ! Omul providenţial despre care am scris de atîtea ori fără să-l numesc. El va salva ţara."

Seara, Piaţa Palatului şi Calea Victoriei s-au umplut de oameni ieşiţi ca din pămînt, cu chici lungi, pe spate, şi cu mustăţi groase mohorîndu-le figurile. Pletoşii, adunaţi în cete şi dirijaţi, cîntau lugubrele cîntece fasciste ale legiunii lui Codreanu.

— Moarte... Moarte... Moarte...

— Ură ! Răzbunare !

— Heil Hitler!

— Heil...

Prin imobilele din centru, pe palatul regal, pe acoperişurile şi pe la ferestrele restaurantelor şi hotelurilor au fost aşezate mitraliere. S-au auzit, după lăsarea întunericului, cîteva păcănituri. Se trăgea cu gloanţe oarbe. Gloanţele oarbe nu speriau. Cîntecele fasciste se înteţeau. Oraşul tremura.

— Moarte... Răzbunare... Ură...

— Heil Hitler...

— Moarte...

A doua zi dimineaţă, ziarele au anunţat abdicarea Buzatului, după ce acesta iscălise un ultim decret — decretul prin care generalul Ion Antonescu era însărcinat cu conducerea statului romîn. În afară de abdicarea Buzatului, ziarele mai anunţau întemeierea statului romîn legionar-fascist şi alcătuirea unui guvern în care, pe lîngă cîţiva specialişti, se aflau numeroşi legionari. Avocatul scund, negricios, cu ochi mari şi melancolici, deţinea portofoliul Justiţiei. Începea, din ziua aceea, nu salvarea ţării, cum profetizase Stelian Protopopescu ani de-a rîndul prin *Globul*, ci crunta domnie a fiarelor fasciste.

Nu aci însă vom scrie noi povestea sîngeroasei domnii a acestor fiare, ci într-un alt volum.

În timpul domniei fiarelor fasciste şi apoi după rebeliunea legionară din ianuarie 1941, în lunile în care se pregătea agresiunea împotriva Uniunii Sovietice şi în anii cîţi au fost pînă la doborîrea lui, i-am auzit deseori lui Ion Antonescu glasul la posturile de radio şi deseori i-am văzut faţa, însă numai în paginile gazetelor.

Cînd armatele noastre au început să se bată pe Prut, Antonescu l-a adus cu avionul de la Maglavit pe „omul care-l văzuse pe Dumnezeu", pe gîngavul Petrache Lupu, să-i „sfinţească ostaşii" la trecerea hotarului. Ziarele îl arătau pe general alături de gîngav.

— Antonescu !... Speculează popularitatea lui Petrache Lupu !...

— Face şi el ce poate...

Acolo, în sala Tribunalului poporului din strada Ştirbey Vodă, îl vedeam iarăşi, de aproape, pe Ion Antonescu. El se afla în boxa acuzaţilor. Era în fruntea liotei celor implicaţi în procesul marii trădări. Doar nu degeaba ne fusese „conducător". Sala în care se ţinea judecata fostului general, care între timp îşi dăruise titlul de mareşal, era o sală obişnuită, cu pereţi albi şi înalţi. În fund, la o masă banală, se afla un preşedinte tînăr, avînd la dreapta şi la stînga lui judecători, oameni simpli, aleşi din mijlocul poporului. În locul obişnuitului procuror, se aflau în sala aceea doi acuzatori publici, aleşi şi ei din rîndul muncitorilor. În fund, pe zidul alb şi înalt, se afla zugrăvită, de cine ştie cînd, „Învierea Domnului nostru Isus Cristos". Şase reflectoare puternice îşi aprindeau din cînd în cînd luminile. Operatorii de cinematograf învîrteau manivelele şi reporterii-fotografi căutau să-i prindă pe acuzaţi cît mai bine în obiective. Mareşalul Ion Antonescu sta cîteodată înadins cu faţa în lumina cea mai puternică. Îşi alunga oboseala din ochi şi îşi încrunta cît putea mai mult faţa. Alteori nu mai găsea în el forţa să rabde şi-şi acoperea obrazul cu mîna.

În zilele care au urmat ședinței de deschidere, Ion Antonescu rămînea din ce în ce mai mult cu capul sprijinit în palme, căutînd să-și ascundă fața. Era ca și cum fiecare cuvînt al acuzatorilor publici, fiecare nouă dovadă citită în instanță, fiecare depoziție defavorabilă i-ar fi îngreunat și mai mult capul.

Cum mă aflam acolo, in colțul meu, pe banca reporterilor, mă gîndeam cît de rău îi stă unui om care toată viața a purtat uniformă militară și care dintr-o dată se vede obligat să umble în modeste haine civile. Hainele civile pe care le purta erau bine croite, însă puțin cam ponosite. Cămașa albă ca zăpada era ușor mototolită. Însă pe omul din boxă îl jena grozav lipsa cravatei. Ca să nu se bage de seamă prea mult această lipsă, fostul conducător al statului își înfășurase grumazul scurt și gros cu un fular de culoare închisă. Același lucru îl făcuseră aproape toți ceilalți acuzați.

— Le-au luat cravatele...

— Ca să nu le dea în gînd să se spînzure...

— Sînt prea lași ca să încerce.

— În general oamenii care îi trimit pe alții la moarte se tem grozav de moarte.

— Uite-i cum tremură...

— Au și de ce să tremure.

Dar cine erau ceilalți acuzați? Borfași de rînd? Nu. Erau bărbații care îi slujiseră lui Antonescu de unelte în conducerea statului. Îl vedeam acolo pe generalul Piky Vasiliu. Sta între generalul Pantazi și avocatul Titus Dragoș. Fusese cîțiva ani subsecretar de stat la Interne și șef al Poliției și al jan-

darmeriei. Era bătrîn, mărunțel, cu buze groase și libidinoase. Îi mersese vestea a fi amator de fetițe de balet și de cocote vicioase și rafinate. El semna ordinele de arestare și de internare în lagăre. El arestase și ordonase deportări. El tolerase schingiuiri și asasinate. Acolo, în boxă, nu mai purta splendida-i uniformă de altădată. Sta îmbrăcat în niște hăinuțe cafenii, care nu i se prea potriveau pe trup. Iar în picioarele-i ușor crăcănate nu mai purta cunoscutele-i cizme bine lustruite, ci niște pantofi galbeni, de ocazie. O!... Pantofii i se bălăbăneau în picioare, fără șireturi. Între piele și haină purta o cămașă galbenă și, fiindcă nici aici, în boxă, nu renunțase la eleganță, din buzunarul hăinuței lui, așezat deasupra inimii, își scotea colțul o batistă albă. Purtau batiste albe în buzunarele de deasupra inimii și Ică Antonescu, și generalul Pantazi. Numai batista pe care o purta în buzunarul său avocatul Titus Dragoș, fostul ministru al romînizării, era mov. Un general, numit Dobre, sta în boxă mirat, atîrnat parcă de propriile-i mustăți. Generalul Pantazi se uita mereu la cele trei ferestre din fața lui, în pervazul cărora se vedeau neclintite, cu arma la umăr, trei sentinele voinice. Ce ridicol părea Ică Antonescu! Arăta pe jumătate topit. I se subțiase gîtul. Și ochii, altădată mari și melancolici, i se micșoraseră și i se pierduseră în fundul capului ca doi cărbuni gata să se stingă. Nasul mare, cu care se fudulise atîta altădată, i se subțiase și-i atîrna ca un cioc peste buze. Din cînd în cînd ridica mîna, cerea cuvîntul, îi spunea președintelui că e suferind și-i cerea voie să se retragă

pentru citeva clipe spre a se odihni. Tînărul președinte nu-i făcea nici o dificultate.

— Poftim. Odihnește-te...

În anii de dictatură îi plăcea să treacă drept arbitrul eleganței. Acolo, în boxă, renunțase la această pretenție. Sub hainele-i mototolite purta și el o cămașă de bumbac, colorată, dungată cu albastru și cu roșu. Oamenii care-i păzeau ne-au spus într-o pauză că fosta mîna dreaptă a conducătorului doarme îmbrăcat, se trezește din sfert în sfert de oră și întreabă:

— Cît e ceasul? Vă rog să-mi spuneți cît e ceasul? Cît e ceasul?...

Prin fața tribunalului, treceau mereu martorii: foști miniștri, foști înalți funcționari de stat, foști deportați, rude ale celor asasinați. Treceau și oameni care fuseseră schingiuiți de călăii dictatorilor din boxă. Acuzații aveau dreptul să pună întrebări martorilor. Puneau întrebări după întrebări. Meschine erau întrebările. Și cele mai multe din ele nătînge erau. Intenția acuzaților era vădită: să pulverizeze procesul într-o sumedenie de chestiuni mărunte. Se vorbea de registre care au fost ținute în neregulă în Transnistria... Se amintea de cîteva vagoane de grîu care s-au rătăcit... Se înșira în fața instanței o întreagă poveste cu niște gogoși de mătase pe care Alexianu, fostul guvernator al Transnistriei, le făcuse cadou Consiliului de patronaj spre a fi transformate în pînză pentru parașute... Din cînd în cînd se povestea și despre salvarea vreunui nenorocit de evreu dintr-un grup de cîteva mii care pieriseră. Ion Antonescu, indiferent la

toate aceste mărunţişuri de care se prindeau ca de nişte paie oamenii din boxă, gata să se înece, sărea ca ars şi cerea cuvîntul ori de cîte ori un martor sau preşedintele tribunalului rosteau numele soţiei sale sau al doamnei Veturia Goga. Era evident că fostului conducător nu-i făcea cîtuşi de puţin plăcere să audă aceste două nume atît de dragi inimii lui rostite în sală şi mai ales legate de jafuri ori de afaceri necinstite. Martorii însă nu se lăsau de loc intimidaţi de fostul conducător al statului. Scoteau şi puneau pe masa tribunalului tot ce păstraseră pînă atunci în guşă. Antonescu urmărea atent trecerea martorilor prin faţa tribunalului. Ochii lui aveau pungi grase dedesubt. Sub bărbie îi crescuse puţină guşă. Din cînd în cînd îi revenea chiar buna dispoziţie. Cînd unii martori se încurcau în răspunsuri sau cînd vorbea pe şoptite cu avocatul care urma să-l apere, surîdea chiar. Alteori, plictisit peste măsură de lungimea şedinţei, bătea pe marginea pupitrului în care se odihnea, cu degetele : ta-ra-ta-ta, ta-ra-ta-ta... Nu-i ieşiseră încă din minte marşurile militare.

Preşedintele punea întrebări. Acuzatorii publici doreau să ştie cît mai mult, dar acuzaţii se lăsau greu de tot. Ezitau să răspundă mai ales asupra întrebărilor principale.

— Ce-ai putea să ne spui cu privire la masacrele de la Iaşi ?

— Sînt obosît, domnule preşedinte...

— Ce ştii despre masacrele de la Odesa ?

— Am uitat, domnule preşedinte.

— Încearcă să-ţi aminteşti.

— A trecut atîta vreme de atunci, domnule președinte.

— Cum ați pus la cale masacrele de la Iași ?

— Nu-mi aduc bine aminte, domnule președinte.

— De ce ați aruncat țara în război ?

— N-am studiat încă bine dosarul, domnule președinte.

— De ce i-ați împușcat pe comuniști ?

— Vă rog să mă iertați, domnule președinte, mi-am pierdut memoria.

Fostul guvernator al Transnistriei, profesor de drept la Universitatea din București, era cel mai întărîtat dintre toți. Întreba :

— De ce am fost adus în fața tribunalului ? Ce doriți dumneavoastră de la mine ? Am fost guvernator al Transnistriei. Am guvernat cum cereau legile războiului. Am administrat după legile războiului. Masacrele ? N-au fost masacre. Ci „legiuite măsuri de represalii".

Sala izbucnea în rîsete.

— Legiuite măsuri de represalii !...

Asistasem ca jurnalist la multe procese celebre. Văzusem criminali. Văzusem escroci de geniu. Văzusem ucigași sadici. Dar acuzații aceia, ieșiți din scursura „bunei societăți" sau de-a dreptul din gunoaie și crescuți pe maidane, avuseseră, după cîte-mi aminteam, în fața tribunalelor, o ținută. Își recunoșteau păcatele. Căutau să le motiveze. Just sau nejust. Dar apărarea lor mi se părea o apărare onorabilă. Călcaseră legea. Odată prinși se împăcau cu rigorile legii.

Dar acei șaisprezece oameni care se aflau atunci în boxă în fața Tribunalului poporului, aceia nici nu ieșiseră din gunoaie, nici nu crescuseră pe maidane. Fuseseră oameni de stat. Fuseseră militari unii. Profesori universitari alții. Unii, mari industriași. Alții, mari proprietari. Doctori savanți unii dintre ei. Avocați cu renume alții. Nimic nu mi s-ar fi părut mai normal deci decît ca oamenii aceia, care instauraseră dictatura sau se făcuseră uneltele ei, să-și fi dat din timp seama de ce îi așteaptă în cazul în care se vor prăbuși. Iar acum, cînd se aflau doborîți și în fața tribunalului, mă așteptam să-i văd recunoscîndu-și bărbătește odioasele fapte pe care le făcuseră în văzul țării și singuri să fi cerut să fie pedepsiți.

— De ce să facă aceasta?

— Pentru ca în viitor nimeni să nu le urmeze exemplul.

— Cum poți să gîndești așa ceva despre ei? Nu-i vezi? Sînt niște otrepe morale.

— Acum. Dar altădată?

— Întrebi de parcă nu i-ai fi știut și cunoscut. Au fost totdeauna otrepe morale.

Mă uitam la ei și uneori, împotriva voinței mele, mă prindea mila. Acolo, în boxă, nu se aflau oameni, ci niște biete cîrpe.

Dar nu. Mila nu-și avea locul nici în inima mea, nici în inimile altora. Cîrpele acelea avuseseră totuși îndrăzneala să chinuie, să terorizeze, să schingiuiască țara și pînă la urmă s-o arunce în război. Cîrpele acelea avuseseră totuși curajul să suprime libertățile publice, să stoarcă poporul, să-l

jefuie, să ucidă — cu sau fără judecată — mii şi mii de oameni şi să trimeată pe cîmpurile morţii sute şi sute de mii de oameni.

Acuzaţii cerură să vină în faţa tribunalului şi să depună mărturii vechii şi bătrînii oameni politici. Veni Maniu şi veni Mihalache. Veni şi Dinu Brătianu. Îi întinseră mîna lui Antonescu. Încercară să-l scuze şi se zbătură să-l apere.

— Crime ? A fost război. Şi în război se făptuiesc şi crime.

— De ce a aruncat ţara în război ? Să-l ajute pe cuconul Führer să stîrpească bolşevismul.

— Dacă n-ar fi comuniştii la putere, oamenii din boxă ar ieşi de la această judecată basmale curate...

Norii se risipiră. Cerul se limpezi. Soarele se apucă să lumineze Moldova de jos, cîmpurile negre care se întindeau pînă la marginea zării, dealurile roşcate, pădurile. Lumină şi smîrcul care dintr-o dată se schimbă într-o mare acoperită cu fulgi orbitori, de aur.

Ajunserăm la Blajini. Îl întrebai pe Oroş :

— Ne oprim ?

— N-avem motiv. Osica e departe. Pînă ajungem, pînă stăm de vorbă cu oamenii, pînă ne întoarcem...

În faţa primăriei însă şoferul fu nevoit să stopeze. Găsirăm adunat acolo tot satul. Un preot în odăjdii cînta rugăciunea pentru morţi. Sătenii ascultau slujba cu capetele descoperite. Din cînd în cînd se închinau şi şopteau :

— Dumnezeu să-l ierte...

— Să-i fie țărîna ușoară...

— Dumnezeu să-l ierte...

Femeile, gîndindu-se fiecare la morții dragi, scînceau, plîngeau, jeleau, fiecare după durerea și după firea ei.

Ne descoperirăm, ne strecurarăm prin mulțime și ajunserăm lîngă preot. Într-un sicriu simplu, de scînduri, se odihnea tovarășul Mardare. Îl spălaseră, îl dichisiseră. Îl îmbrăcaseră cu o cămașă albă de bumbac, iar picioarele i le încălțaseră numai în ciorapi.

— Bocancii erau încă buni. Ar fi fost păcat să-l îngroape cu ei.

— De ce nu l-au încălțat cu opincile?

— Erau prea rupte.

Pe chipul lui vînăt se înscrisese o încruntare și o mîhnire adîncă pe care numai putrezirea avea să le șteargă.

Preotul își termină slujba. Un băiețandru luă în brațe crucea și o porni spre cimitir. Preotul plecă după cruce cădelnițînd. Patru săteni ridicară sicriul pe umeri și porniră cu mortul la groapă. Văduva, cu gemenii în brațe, și cu ceilalți copii ciopor după ea, începu să jelească:

— Mardare... Mardare... Te-au omorît boierii, Mardare... M-ai lăsat singură, Mardare... Cum o să cresc eu atîția copii, singură, Mardare...

Un băiețandru mai mărișor, dintre cei ce i se țineau de poale, ne văzu și-i spuse ceva la ureche maică-si. Văduva se opri din jelit și se apropie de noi.

— Mi l-au omorît pe Mardare. Mi-au omorît bărbatul boierii de la Cîrna. Mi l-au omorît pentru că era comunist. Să nu-i iertați, tovarăși, pe boierii de la Cîrna. Să nu-i iertați, tovarăși, că vă bate Dumnezeu dacă-i iertați.

— N-o să-i iertăm, spuse tovarășul Oroș. N-avea nici o grijă, că n-o să-i iertăm.

Carnea mi se împietri. Inima începu să-mi bată repede, repede. Mă duru și mă ustură sufletul.

Cu greu izbutirăm să ne desprindem de văduvă și de convoi, să ajungem la mașină și să plecăm mai departe, pe drumul nostru.

După ce trecu un timp, tovarășul Licu Oroș murmură :

— Boierii de la Cîrna !... Basmalele curate de la Cîrna...

Înaintam către miazănoapte. Mașina scrîșnea, gîfîia, se lupta cu marea de noroi, dar continua să alerge. Peisajul se schimba. La dreapta și la stînga noastră răsăreau dealuri sparte, rupte și spintecate de ape, pămînturi chinuite și sărace pe care crescuseră arbuști strîmbi și răsuciți. Drumul șerpuia printre aceste ridicături ciudate și singuratice, uneori urca un povîrniș, alteori cobora îngust de numai cîțiva pași, printre adîncituri. Șoferul era bucuros că-și poate arăta întregul meșteșug pe o cale atît de ticăloasă.

— V-am făgăduit să vă duc teferi la Osica...

— Și te-ai răzgîndit ?

— Nu. Am să vă duc. Numai să aveți grijă să vă țineți bine.

— Ne ținem bine.

Mai departe... Mai departe văzurăm căsuțe de lemn spînzurate pe povîrnișuri. Trăiau și pe acolo rumîni. Hornurile fumegau. Îl întrebai pe Oroș cam din ce trăiesc băștinașii aceia care păreau uitați pe tristele și sterpele lor meleaguri, și de Dumnezeu și de oameni.

— Bărbații coboară la Dunăre. Muncesc prin porturi. Femeile rămase acasă hrănesc săracii de vite.

Mai departe, pe creste, se zăreau păduri bătrîne. Aflai că toporul nu intrase niciodată în ele.

— De ce nu sînt date în exploatare ?

— Simplu. Din lipsă de drumuri. De tăiat nu e greu să tai pădurea. Dar cum o cari devale ?

Către amiază șoferul opri. Ne spuse :

— Ați vrut să vedeți Osica. Poftiți și vedeți Osica.

Deschise ușa. Dorii să mă dau jos și să privesc satul. Oroș mă avertiză :

— Dacă ieși din mașină, ai să intri în noroi pînă mai sus de genunchi. Mulțumește-te cu ce poți vedea de aici.

Privii. Pe un fund larg de oală și pe povîrnișurile roase de ape, brăzdate de rîpi roșcate, se ridicau, ca la un stat de om deasupra pămîntului, o sumedenie de bordeie. Ceva mai la o parte, se vedea o biserică mică acoperită cu șindrilă și, în apropierea ei, un conac boieresc împrejmuit cu țepoaie. Casa, spoită cu var, avea și turn.

— Îți place ? mă întrebă Oroș.

— Îmi place, îi răspunsei.

— Sate ca acesta pe care îl privești și drumuri ca acesta pe care am venit ne-au lăsat „basmalele curate" ale domnului inspector general Alistar Mînzu.

Închisei ușa mașinii. Lîngă șofer, Gînjul smead mormăia ceva. Îl întrebai :

— Ce vrei să ne spui ?

— Eu ? Mai nimic. Mă gîndeam și eu așa, ca prostul, că oamenii aceștia trăiesc aici cam cum s-o fi trăit pe la începutul lumii.

— Nu chiar ca pe la începutul lumii.

— Țineți-vă bine, ne strigă șoferul. Coborîm.

Mașina începu să sforăie și să înoate prin marea de noroi.

Pe cînd coboram clătinîndu-ne și ne întrebam dacă nu cumva o să ne răsturnăm dintr-o clipă în alta și-o să ne dăm de-a berbeleacul pe povîrniș, șoferul începu să claxoneze. Atunci din toate bordeiele începură să iasă bărbați și femei și mai ales copii. Strigau cît îi țineau puterile, se chemau unii pe alții și alergau în calea noastră. Cînd șoferului i se păru că a ajuns în mijlocul satului, opri.

— Mașină... Mașină... Au izbutit să ajungă pînă la noi cu mașina.

Îi dădeau ocol GAZ-ului nostru, îl pipăiau și parcă tot nu le venea să creadă.

— Mașină... Mașină... Au venit cu mașina.

Îl întrebai pe Licu Oroș :

— De ce se miră atît de mult că am venit cu mașina ?

— Pentru că pînă acum nici o mașină n-a izbutit să ajungă la Osica.

În puțină vreme se adună în jurul nostru întregul sat.

Ni se plînseră de lipsurile pe care le îndurau. Amintiră de birurile grele pe care încă le plăteau. Îi mulțumiră tovarășului Oroș pentru că se încumetase să ajungă pînă la ei cu „calul de fier" care înotase prin marea de noroi.

— Ne-ați dat pămînt. N-avem cu ce-l munci.

— N-avem vite de plug.

— N-avem nici pluguri bune de lucru.

— Să ne dați pluguri bune și cai.

— Ba mai bine să ne trimiteți tractoare.

— Da, da... Să ne trimiteți tractoare. Avem printre noi cîțiva care au făcut războiul la tancuri. Se pricep la mașini. Să ne dați mașini.

— Tovarășe Oroș, n-ar fi cazul să ne gîndim să închegăm o colectivă cum am văzut noi în Rusia, cînd am fost în război?

Îi ascultarăm. Licu Oroș, la sfîrșit, le spuse:

— O să trecem noi și la închegarea colectivelor. Partidul se gîndește și la colectivizarea agriculturii. Se pare că este încă prea devreme.

18

CA ROUA DIN CÎMP

Mărunte erau bordeiele. Arborii, goi și negri erau. Noroiul îneca ulițele. Vuia, ne izbea și ne usca obrajii vîntul. Pogorîsem din mașină și pe șoseaua ce nu mai fusese pietruită de mult, picioarele ni se afundaseră în clisă. Oamenii erau îmbrăcați rău. Mulți dintre ei aveau chipurile scofîlcite, dar și pe acele chipuri scofîlcite se mai vedeau urme de frumusețe. Copiii purtau zdrențe și veniseră desculți, însă erau vioi și unii chiar plini de veselie. Se uitau la noi și mai ales la mașină cu ochi mari, curioși. Cîțiva mai mărișori se apropiară de mine și-mi pipăiau mantaua de piele.

— E bună, spuse unul.

— Bună, dar cam jagardită, adăugă altul.

Unul blond, cu părul ciufulit, mă întrebă :

— O porți de mult, nene ?

— De vreo douăzeci de ani, răspunsei.

Copiii se mirară :

— Strașnică !... O s-o mai porți zece.

— Poate. Dacă mai trăiesc zece ani.

— De ce să nu trăiești ? Ești de la oraș. Mănînci pîine. Bunicul a mîncat numai mămăligă și-a trăit o sută de ani. Dacă nu-l sleia seceta mai trăia și acum.

— La voi au murit mulți oameni de foame pe timpul secetei ?

— Oho !...

După ce vorbi şi se sfătui îndelung cu sătenii, tovarăşul Licu Oroş mă prezentă :

— Candidatul nostru.

Numai de zîmbet nu-mi ardea. Totuşi zîmbii. Zîmbiră şi oamenii. Oroş mai spuse :

— Fecior de ţărani, de pe lîngă Dunăre.

Îmi căutară cu privirile obrazul. Îmi căutară şi mîinile. Mi le văzură subţiri şi cu degete lungi... Se îndoiră. Unul răbufni :

— O fi !... Dar nu prea seamănă.

Altul ridică glasul cu supărare :

— Dacă e de pe lîngă Dunăre, de ce nu a candidat acolo ? Sînt destule sate pe lîngă Dunăre. Să fi candidat în satul lui, unde îl cunosc oamenii. Noi nu ştim nimica despre dumnealui.

Unul încercă să-mi ia apărarea, unul singur :

— Dacă ştie tovarăşul Oroş înseamnă că ştie partidul. Ne ajunge.

— Ba nu ne ajunge de loc. Vrem să ştim şi noi.

— Mîine, să zicem că-l votăm. Poimîine pleacă la Bucureşti. Pe urmă ştim noi dacă mai calcă sau nu pe la Osica ?

— Am fi avut nevoie de un om pe care să-l cunoaştem.

— Şi care să ne cunoască.

— De cineva care să stea cu urechea plecată spre inimile noastre.

Tovarăşul Oroş spuse :

— Partidul...

Nu-i deteră timp să sfîrşească.

— Partidul ar fi făcut bine dacă ne întreba şi pe noi mai înainte... Nu acum, în ajunul alegerilor, cînd nu se mai poate schimba nimic. Ce să facem noi acum cu dumnealui?

Văzînd că unii sînt porniţi pe sîcîială iar ceilalţi ascultă şi privesc fără să intervină, Oroş mă îndemnă să încerc să-i cîştig.

— Ştiu că nu sînteţi duşmani, le spusei. Sînteţi numai nişte oameni necăjiţi şi cu inimile încărcate cu durere. Să vedem de unde vin necazurile voastre şi de unde izvorăşte durerea voastră care nu e numai a voastră ci aproape a întregului nostru popor... Partidul va căuta împreună cu voi toţi leacul cel mai bun. Vom construi împreună o ţară nouă şi o lume nouă.

Le înfăţişai, pe înţelegerea lor, programul partidului şi le cerui să-l sprijine. Cum oamenii mă ascultau atenţi, mă înflăcărai. Se încălziră şi ei, recunoscînd din limbajul şi din sinceritatea mea că, deşi de pe lîngă Dunăre, sînt totuşi unul de-al lor.

Le vorbii despre satele de lîngă Dunăre şi de oamenii care trăiseră şi care trăiau acolo. Evocai cîmpurile nemărginite, cu pămînt negru şi gras, acoperite de lanuri de grîu. Sătenii flămînziseră acolo, cum flămînziseră şi ei aci, între dealurile roşcate şi rîpoase. Le amintii de răscoalele ţărăneşti înecate în sînge. Le amintii de războaiele prin care trecusem cu toţii şi care goliseră satele de bărbaţi.

Suferinţele pe care le înduram încă, lipsurile cărora încă nu le puteam face faţă nu erau oare ur-

mările războiului din care abia ieşisem? Şi-i mai întrebai:

— Cine au fost vinovaţi pentru toate acestea?

Îmi răspunseră ca un singur om:

— Boierii... Boierii şi domnii care au condus ţara...

Începurăm să ne înţelegem. La urmă le făgăduii că voi veni cît mai des în mijlocul lor.

— Aici, nu prea te credem. Cînd vă caută omul pregătiţi şedinţe, ori vă aflaţi în şedinţe, ori sînteţi ocupaţi cu discutarea hotărîrilor pe care le-aţi luat în şedinţe...

— Dar după ce ne judecaţi voi?

— Vă judecăm după tovarăşii din satul nostru.

— Poate că aveţi dreptate, le spusei. Dar voi nu aveţi nici o vină? În organizaţia de bază a partidului ar trebui să se înscrie cei mai buni dintre voi, cei mai cinstiţi, cei mai pricepuţi, cei mai harnici. Iar dintre aceştia să fie aleşi la conducere fruntaşii.

— Ne temem de şedinţe. Şedinţele fură timp cu vorbăria lor.

— Ne temem şi de muncă. Partidul le cere comuniştilor să muncească mult mai mult decît celorlalţi.

— Dar atunci, zisei, ce putem face noi? De unde să găsim, cît ai bate din palme, comunişti buni pentru toate satele şi pentru toate oraşele ţării? Oamenii buni de care aveţi nevoie trebuie să-i găsiţi între voi, trebuie să iasă dintre voi.

— Aşa e... Aşa e...

Mă bucurai că-i văd porniţi pe critică.

— Criticați-ne, le spusei. Vrem să învățăm din critica voastră.

— N-o să ni se întîmple nimic după ce plecați dumneavoastră? Tovarășii de la Osica nu prea rabdă critica.

Oroș îi asigură:

— Dar noi unde sîntem? O să ținem bună legătură cu satele.

— Să vă audă Dumnezeu.

Ne criticară cu asprime pentru greșelile noastre, pentru unele măsuri pe care le luam prea în pripă, pentru altele pe care le întîrziam ori nici nu ne gîndeam să le luăm.

— N-avem petrol pentru lămpi. Stăm seara pe întuneric ori ne afumăm ochii cu luminări de seu. De ce nu ne trimiteți la timp petrol?

— Și opinci! Avem nevoie de opinci. De ce nu ne trimiteți opinci?

— Ne spuneți să ne trimitem copiii la școală. Îi trimitem. Dar nu se găsesc cărți. Nu se găsesc caiete. Nici creioane nu se găsesc. Cum să învețe copiii carte fără cărți, fără caiete, fără creioane?

— Și de ce nu-i spuneți tovarășului Trandaf, primarul, să nu mai strige la noi? Strigă la noi, de cînd a ajuns primar, ca un vătaf boieresc. Și înainte era mieros, vorbea blînd, puteai să-l crezi sfînt. Acum bea și strigă la noi.

— Ne-am săturat de vătafi boierești.

— Sîntem și noi oameni!

— Și tovarășul Alesu, secretarul organizației raionale, pentru ce umblă încruntat de parcă mereu îi ninge și-i plouă? De ce a uitat să rîdă? Am

ajuns să ne speriem de dumnealui. Cînd aflăm că vine în sat, ne ascundem. Se uită la noi de parcă ar vrea să ne mănînce. Oare așa trebuie să arate la față un comunist? Nu ne vine să credem.

— Voi ce spuneți de toate acestea?

Întrebările, unele mai dure decît altele, curseră gîrlă.

Oroș încercă să-i lămurească asupra lipsurilor:

— Nu avem pretutindeni oameni pricepuți.

— Căutați mai bine, i se răspunse. Arătați-le oamenilor mai multă încredere. Cîntăriți prea mult oamenii și uneori îi luați lîngă voi tocmai pe cei ce merită mai puțin. Pe lingușitori. Pe prefăcuți.

— Uneori, zise Oroș, ne folosim de oameni care ni se par a fi cinstiți și harnici. Apoi băgăm de seamă că ne-am înșelat. Unii ne sabotează. Alții fură.

— Împușcați-i, strigară oamenii. Împușcați-i și pe sabotori și pe hoți!

— De ce nu-i împușcați?

— Nu cumva vă este milă de ei?

— De noi trebuie să vă fie milă, nu de hoți și de sabotori. De noi trebuie să vă fie milă. Că noi semănăm, noi culegem, noi creștem vite...

— Ne împiedică legea să-i împușcăm, spuse Oroș. Îi judecăm, cînd îi prindem, și-i trimitem la pușcărie.

— Legea? Vă împiedică legea? Schimbați-o. Aveți puterea s-o schimbați.

Sătenii murmurau, se frămîntau.

— Nu se poate să sufere o țară întreagă din pricina hoților și a sabotorilor.

— Împușcați-i...

— Bușulenga se ține de brîu cu moșierii. Noi îi bănuim și cinstea. De ce-l țineți prefect? S-au isprăvit toți oamenii cinstiți din țară? De ce țineți prefect un pezevenghi?

După ce se mai potoliră, luai din nou cuvîntul. Povestii despre lupta partidului, despre cadrele sănătoase ale partidului, despre fruntașii partidului. Le amintii de cei schingiuiți și de cei uciși prin închisori. Le spusei că partidul crește și-și curăță mereu rîndurile de elementele dubioase. Îi sfătuii să-i încurajeze pe cei mai buni dintre ei să intre în rîndurile partidului și să ajute astfel partidul să crească și mai mult.

— Să trăiască partidul, spuseră cîțiva.

Alții tăcură. Îi întrebai:

— Vreți dumneavoastră să-i votați pe boier Pierre Țăpoiu și pe Tîrnavu? Vreți dumneavoastră să se întoarcă iarăși vremurile care au fost?

— Glumești, tovarășe.

— Ferească Dumnezeu. Ni s-ar usca mîna cu care am arunca buletinul în urnă.

— Ne-ar blestema pînă și copiii.

Un moșneag cu barbă rară și galbenă și cu plete pe umeri — cum purtau odinioară plăieșii — ieși în față, se sprijini în ciomag, mă sfredeli cu ochii și mă întrebă:

— Spune-mi, tovarășe, dumneata ești partidul?

— Nu, îi răspunsei, eu nu sînt partidul.

Moșneagul tăcu cîteva clipe. Mă sfredeli iarăși cu ochii și-mi aruncă încă o întrebare:

— Atunci tovarășul Oroș e partidul?

— Nu. Nici tovarăşul Oroş nu e partidul.

Îşi pieptănă barba cu degetele, se scărpină la ceafă, se supără de-a binelea.

— Dumneata nu eşti partidul. Oroş nu e partidul. Atunci cine e partidul ăsta despre care tot vorbiţi şi pe care nimeni nu-l vede? Cînd vine Ţăpoiu ne spune: „Eu sînt partidul liberal". Cînd vine Tîrnavu ne spune: „Eu sînt partidul liberal". Cînd vine părintele Lăstărescu ne spune: „Eu sînt partidul ţărănist"... A? Răspunde-mi, tovarăşe: cine e partidul comunist despre care tot vorbiţi şi pe care nici unul dintre noi nu-l vede?

— Voi sînteţi partidul, îi răspunsei, voi toţi sînteţi partidul.

— Nu se poate, zise bătrînul, nu se poate să fim noi toţi partidul. Ionescu-Gălbează, de pildă. Şi el trăieşte aici, ca noi. Şi el a venit să vă asculte. Ba chiar v-a sucălit cu întrebări la început şi te-a întrebat pe dumneata ce cauţi de lîngă Dunăre tocmai aici, la noi. Eu socotesc că el nu poate fi partid. E bogătan. Are pămînt cu nemiluita. Şi a fost pînă mai anţărţ vechil la domnişoara Ţeţa Angheliu, moşiereasa. Cum o să fie el partid cu noi? El e partid cu Ţăpoiu şi cu Tîrnavu.

— Voi toţi, care sînteţi săraci, sînteţi partidul.

— Aşa, da. Aşa mai înţeleg şi eu.

Unul înalt, care purta pe capu-i lunguieţ o căciulă tocită, spuse:

— Dacă noi sîntem partidul, apoi ca noi sînt mulţi în ţara asta, cîtă frunză şi cîtă iarbă şi nimeni nu o să ne mai clatine de la putere, niciodată.

Careva zise:

— De ce să ne clatine ? A ? De ce să ne clatine ?

— Dacă nu ne vom ține strînși, dacă ne vom sfădi între noi, dacă vom trage unii spre hăis și alții spre cea, au să ne clatine cu toate că sîntem mulți.

— Asta n-o să se întîmple.

— De ! Trebuie să fim cu ochii în patru.

Soarele ne scălda pe toți în lumina lui generoasă. Însă vîntul vuia, ne izbea fără milă și ne usca obrajii.

Un omuleț îndesat răsucea într-una în mîini un ciomag gros, scurt și noduros și ne da ocol. Gînjul smead nu-l scăpa din ochi. Se repezi spre mine, ridică fața și mă întrebă cu o voce tremurătoare, plină de grijă :

— Tovarășe... Tovarășe... Dar dacă și voi comuniștii o să ne mințiți și o să ne înșelați ?... De cînd ne știm pe lume, am fost mereu mințiți și înșelați... Dacă și voi comuniștii o să ne mințiți și o să ne înșelați ? Spune-ne, tovarășe, spune-ne : ce-o să ne mai facem noi atunci ? Încotro o să ne mai îndreptăm noi nădejdile ? Mie mi-e teamă că și voi, cu vremea, o să vă schimbați, că puterea e dulce. O să vă schimbați și-o să vă purtați cu noi, săracii, cum s-au purtat și ceilalți. Teama asta mă mănîncă și mă face să mă țin deoparte...

Se mai auziră și alte glasuri care parcă îl îngînară :

— Încotro o să ne mai îndreptăm noi nădejdile dacă și voi o să ne mințiți și-o să ne înșelați ? Cum o să trăim noi dacă și voi o să vă purtați cum s-au purtat cei care ne-au stăpînit pînă de curînd ?

— O să fie vai și amar de viața noastră.

Se făcu tăcere. Sătenii holbară cîteva clipe ochii la noi nerăbdători să audă ce-o să le răspundem. Pînă să apucăm noi să deschidem gura, sări din mijlocul mulțimii o femeie între două vîrste, puțintică la trup, cu ochii rotunzi și albaștri. Începu să-l ocărască pe omulețul îndesat care răsucea în mîini ciomagul gros, scurt și noduros. Îl ocărî cum îi veni la gură. Meșteșugul ei mi-o aminti pe mătușă-mea Bîzărca. Albie de porci îl făcu. Omulețul rămase năuc. O privi și o ascultă. Cînd nu mai putu îndura, izbucni :

— Dar ce-ai cu mine, Ștefano ? Îți zisei ceva ? De ce-ți sări țandăra ?

Femeia, și mai înțepată, și mai mînioasă, se vîrî în el. Omulețul făcu cîțiva pași de-a-ndaratelea. Spuse domol și cu frică parcă :

— Dar ce-ți făcui, femeie ? Ce-ți zisei, femeie ? De ce-ți sări țandăra, femeie ? Ce e cu tine, Ștefano ? Ce te-a apucat, Ștefano ?

Muierea nu se temu de ciomagul pe care se părea totuși că-l cunoaște. Se vîrî și mai mult în omulețul îndesat și nu-i dădu pas. Privind întîmplarea, eram gata să credem că dintr-un moment într-altul se vor încăiera. Ne și pregăteam să sărim să-i despărțim.

— Cum ce mi-ai zis, omule ? Cum ce mi-ai făcut, omule ? Cum de ce mi-a sărit țandăra, omule ? Păi nu sînt și eu partid, omule ? Păi nu sîntem noi, toți săracii, partid, omule ? Cum poți tu să te îndoiești de noi, omule ? Auziți-l, lume, pe bărbatul meu ! Că noi o să ne înșelăm pe noi ! Că noi o să ne mințim pe noi... Că noi o să ne ducem cu vorba

pe noi. Că noi o să ne schimbăm şi-o să uităm de noi...

Tăcu. Îşi înghiţi mînia. Se întoarse spre Licu Oroş şi spre mine :

— Mi-a sărit ţandăra, tovarăşi, pentru că mi-e bărbat, tovarăşi. De douăzeci de ani sînt măritată cu el, tovarăşi. Şi-acum mi-e ruşine că sînt măritată de douăzeci de ani cu el, tovarăşi. Avem patru copii, tovarăşi. Trei fete şi-un băiat, tovarăşi.

Îşi căută copiii risipiţi prin mulţime, îi găsi, şi le strigă :

— Veniţi, maică, încoace, să vă cunoască şi tovarăşii... Veniţi mai la vedere, puii mamei...

Copiii ieşiră şi ne zîmbiră. Semănau toţi, ca nişte picături de apă, cu maică-sa.

— Copiii mei, tovarăşi.

— Să-ţi trăiască, îi spuserăm.

Ne mulţumi din cap.

— Copiii mei, tovarăşi. Numai Dumnezeu ştie cum i-am crescut, tovarăşi. Pe toţi patru îi fac comunişti, tovarăşi... Cît despre bărbatu-meu ! Îl auzirăţi... Mai mare ruşinea, tovarăşi... Îi zic : „Hai, măi, înscrie-te şi tu în partid, ca mine". El, nu şi nu, că vin duşmanii, că debarcă la Constanţa, că vin cu avioanele, ocupă ţara şi ne spînzură... O să debarce ăia cînd mi-oi vedea eu ceafa, tovarăşi... Păcătosul...

— Nu mă face păcătos, Ştefano, mîrîi omuleţul cu ciomag. Nu mă face păcătos că mai pe urmă ne întîlnim acasă. Şi te snopesc, Ştefano. Te tupungesc, Ştefano.

Muierea nu-i luă în seamă ameninţarea.

— Cum să nu te fac păcătos, omule ? Cum să nu te fac păcătos, dacă ești ? Ai fost tu pîndar pe moșia boierească ? Ai fost ! Ai mîncat terciul slugilor la domnișoara Angheliu ? Ai mîncat, omule... Atîta amar de ani ai mîncat, omule ! Acum ne-a venit timpul, omule, să fim și noi oameni, omule, să stăm cu fruntea sus, omule... Și tu... Umbli cu „dar dacă", umbli cu „dar dacă ne înșelați, dar dacă ne mințiți..." Să-ți fie rușine, omule. Rușine să-ți fie, bărbate.

Omulețul îndesat scuipă în palme și-și mîngîie cu ochii ciomagul dar nu cuteză să-l ridice. Oamenii interveniră să pună capăt certei.

— Are dreptate muierea, Agapie. Că nu vrei să te înscrii în partid, treaba ta. Partidul nu trage pe nimeni de mînecă. Dar să te îndoiești de partid, să bănuiești tu partidul nostru că ar semăna cu toate celelalte, de, nu se cuvine. Stă cu rușine, Agapie. Cu mare rușine stă, Agapie.

Muierii îi sări iarăși țîfna :

— Se îndoiește de noi ! Păcătosul ! În schimb stă toată ziua la cîrciumă cu omul lui Țăpoiu și-al lui Tîrnavu. „Bea, nene Agapie ! Mai bea, nene Agapie ! Și zi așa, nene Agapie ? Îți lași nevasta să se înscrie la comuniști ?" Se ia după Gălbează. Într-o parte a cîntarului noi toți și aproape toată țara. Și în cealaltă parte Țăpoiu și Tîrnavu și Gălbează și alții de-aceeași teapă... Și bărbatu-meu stă și el lîngă ei și le linge blidele... Să știți, tovarăși, că dacă bărbatu-meu nu-și bagă mințile în cap, tovarăși, eu una nu-l mai primesc nici să-mi calce în arie necum să-mi intre în casă, tovarăși. Pîinea și sarea

nu mi-o mai împart eu cu unul ca el, tovarăşi, dacă nu-şi bagă minţile în cap, tovarăşi.

Careva din mulţime o întrebă :

— Nici patul n-o să-l mai împarţi cu el, Ştefano?

— Nici patul, zău, răspunse Ştefana, nici patul, zău. Asta mi-e crucea... Mi-e scîrbă de Agapie, zău, asta mi-e crucea. Mi-e scîrbă de Agapie.

Omuleţul îndesat mîrîi :

— Ţi-e scîrbă ţie, de mine...

— Mi-e scîrbă, Agapie. Şi dacă nu te îndrepţi, te las, Agapie.

— Mă laşi tu, pe mine. Mă laşi.

— Te las, Agapie. Zău. Asta mi-e crucea.

Pe cînd ne pregăteam să încheiem adunarea, să întoarcem maşina şi s-o apucăm spre Teliu, văzurăm venind către noi, călare pe un cal înalt şi costeliv, şarg, o cucoană care purta pantaloni şi cizme. De departe cucoana părea măruntică şi groasă. Din apropiere, băgai de seamă că e cocoşată. Avea ochii mici, şireţi, şi un nas mare, borcănat care părea lipit pe faţa gălbuie, rotundă şi bucălată.

— Domnişoara...

Ajunse lîngă noi, sări jos de pe cal cu destulă sprinteneală şi ne zîmbi :

— Bună ziua... tovarăşi.

Cîţiva rîseră. Unul spuse :

— Haha ! Domnişoara Angheliu a devenit... tovarăşă... Haha !...

Cocoşata ridică din umeri, îşi menţinu zîmbetul şi-i întinse mîna lui Oroş :

— Îmi daţi voie, Ţeţa Angheliu.

Îmi întinse şi mie mîna cu acelaşi ceremonial :

— Îmi daţi voie, Ţeţa Angheliu...

— Îmi pare bine.

— De ce-ţi pare bine ? Mi se pare că pe dumneata te-am mai văzut cîndva. Erai jurnalist. Veneai pe la tata cînd erau crize de guvern. Cine-ar fi crezut !... Cine-ar fi crezut că aşa de repede o să se întoarcă lumea cu fundul în sus...

— De, domnişoară. Unii au crezut... Ba şi-au pus şi viaţa la bătaie pentru această credinţă a lor.

— Poate, îmi răspunse.

Îl văzu pe bărbatul Ştefanei :

— Ce mai faci, Agapie ? Nu ai mai venit de mult pe la curte. Să mai vii pe la mine pe la curte, Agapie.

Ştefana o întrebă :

— De ce să mai vină pe la dumneata pe la curte, domnişoară ? Ca să-i mai dai să mănînce terci ?

— Pe vremurile astea e bun şi terciul, Ştefano... Mulţi nu-l au şi li s-ar scurge ochii după el dacă l-ar vedea.

Îşi bătea încet cizmele lustruite, cu cravaşa.

— Tovarăşi, ne spuse, aş vrea să vă fac o reclamaţie. Să mergem undeva să fim numai între noi, ca să putem vorbi.

— Unde să mergem ? o întrebă Oroş. Nu avem unde să mergem. Să vorbim aici. Nu avem pentru ce ne feri de tovarăşi.

— În definitiv, spuse domnişoara Ţeţa Angheliu, aveţi dreptate. Putem vorbi şi aici. N-am ce ascunde.

Aruncă totuşi o ochire în jur şi începu să ne vorbească încet. Ni se plinse de săteni. Nu mai voiau să vină la curte. Voie să ţină slugi nu mai avea. Atunci, cum să muncească ea, o fată singură, cele cincizeci de hectare care fuseseră lăsate după exproprierea din 45? Ba încă autorităţile o mai obligaseră să dea şi anumite cote. De unde să dea cote de cereale, dacă aceleaşi autorităţi îi interziceau să-şi muncească pămîntul cu mînă străină? Se petreceau în ţară şi acolo, la ea în sat, la Osica, lucruri pe care capul ei nu le pricepe.

— Vreţi ca pămîntul să fie muncit? ne întrebă.

— Desigur, îi răspunse Oroş. Dorinţa noastră este ca nici o palmă de pămînt să nu rămînă nemuncită.

— Şi eu pot singură să muncesc, cincizeci de hectare?

— Nu.

— Atunci cum să mă descurc?

— Cum te-oi pricepe, domnişoară. Dar slugi nu mai poţi să ţii.

— Procedaţi aşa ca să mă siliţi să dau şi aceste cincizeci de hectare ţăranilor.

— Fără îndoială, spuse Oroş. Aţi ghicit. De altfel noi am spus-o mereu: pămîntul trebuie să fie numai al celor ce-l muncesc.

La început, sătenii ciuliseră urechile şi ascultaseră. Din respect pentru Oroş însă, unul cîte unul începuseră să se mai depărteze. Se mai depărtase şi Agapie, scăpînd astfel de apriga gură a nevestei. Dar Ştefana venise chiar lîngă noi. Auzind plîngerile domnişoarei Angheliu îşi dusese mîna la gură şi, cu cît domnişoara Angheliu vorbea mai mult, cu

atît pe obrazul ei se scria o mirare mai mare. Mă temui ca nu cumva să înceapă s-o ocărască și pe proprietăreasă cum îl ocărîse pe bărbatu-său. Ștefana însă mă dezamăgi. Ascultă răspunsurile pe care Oroș i le dădu domnișoarei Angheliu și, găsindu-le probabil nesatisfăcătoare, spuse și ea cu glasul cel mai potolit din lume :

— De, domnișoară ! Noi, oamenii din Osica, nu avem ce-ți face. S-au schimbat timpurile. Nu mai e ca pe vremea cînd tatăl dumitale era ministru. Acuma fiecare dacă vrea să trăiască trebuie să muncească. Dumneata, putere să muncești nu ai. Noi ne întrebăm de ce mai întîrzii pe aici. Ce-oi mai fi așteptînd... Ce-oi mai fi vrînd... Lasă-ne pămîntul și du-te cu Dumnezeu.

Domnișoara Țeța Angheliu nici nu se osteni să-i arunce o privire. Îi spuse lui Oroș :

— Gîndește-te, tovarășe secretar. Transmite mai departe cele ce ți-am spus. Sîntem romîni. Va veni o zi, care poate nici nu este prea depărtată, cînd țara romînească va avea iarăși nevoie de noi...

— Nu cred, răspunse Oroș, nu pot să cred. Ce-a fost, a fost și nu se mai întoarce.

Ne întinse mîna. Pe a mea o strînse chiar cu oarecare vigoare. Sări cu destulă sprinteneală pe cal, îl atinse cu cravașa și se depărtă în grabă. Sătenii se apropiară și făcură din nou cerc în jurul nostru. Nu mă putui stăpîni și-i spusei Ștefanei încet :

— Mă așteptam s-o iei la trei păzește pe domnișoara Angheliu...

Ştefana mă privi mirată :

— Vai, tovarăşe, cum ţi-ai închipuit aşa ceva ? Cum era să-mi pun eu mintea, femeie în toată firea, cu o biată infirmă ? Dumneata nu ai văzut că e cocoşată ? Ehe ! Dacă nu era cocoşată, de mult o păruiam noi şi-o alungam de la conac. Dar dacă e cocoşată...

Ţeţa Angheliu avusese dreptate atunci cînd îmi amintise că ne văzusem, cu ani în urmă, în vechea lor casă din strada Spartană. Pe vremea aceea mă îndeletniceam, ca tînăr jurnalist, şi cu reportajul politic. Iar un reporter care nu avea multe legături cu ceea ce se numea „crema lumii politice" nu preţuia nici două parale. În anii frămîntaţi care au urmat primului război mondial, guvernele se schimbau des şi uneori tocmai cînd te aşteptai mai puţin. Căderea unui guvern şi aducerea la putere a altuia nu se datora, cum ar putea să creadă astăzi unii dintre oamenii mai tineri care nu au apucat acele vremuri, unor puternice curente de opinie publică. În ţara romînească, aşezată — cum se spunea — la porţile Orientului, opinia publică nu juca nici un rol. Sforile politicii le trăgeau oameni ascunşi în culise. Aceşti oameni, care interesaseră palatul în afacerile lor, erau bancheri romîni sau străini, mari industriaşi şi mari fabricanţi. Numele acestora erau vag cunoscute, ori chiar de loc, publicului larg care era chemat, după prescripţiile constituţiei, în faţa urnelor. În lumina orbitoare a rampei politice apăreau, în cele mai multe cazuri, numai marionetele celor din culise.

— Bine, dar constituţia prevede...

— Constituţia? Cine ţine seamă de constituţie în această prăpădită de Valahie?

După ce-l silise pe bolnavul rege Ferdinand să-l alunge din ţară pe primul moştenitor şi să instituie o regenţă şi mai ales după ce regele se topise şi se stinsese în cortul întins sub cerul gol, pe iarbă, la Sinaia, Ionel Brătianu se crezu stăpînul ţării pe vecie. Regenţa? El o alcătuise. Pe regentul care ar fi cutezat să se opună voinţei lui de fier l-ar fi înlocuit numaidecît, sub un pretext oarecare, cu altul docil. Liberalii se şi grăbiră să proclame:

— De acum înainte ţara va fi a noastră pînă la sfîrşitul lumii. Pe comunişti i-am desfiinţat. Pe unii i-am omorît. Cu alţii am înfundat puşcăriile.

— Pe comunişti nu-i puteţi stîrpi.

— Ei aş! Glonţul e sfînt.

— Îi omorîţi pe care îi prindeţi. În locul lor răsar alţii, te miri de unde, ca din pămînt.

— O să-i omorîm şi pe aceia şi aşa mai departe pînă le piere cheful oamenilor să devină comunişti.

— Mai rămîn totuşi oameni politici ca Averescu, Maniu, Mihalache...

— Cu aceştia, la nevoie, ne putem înţelege. Sînt, ca să spunem lucrurilor pe adevăratul lor nume, tot de-ai noştri.

— Dar după limbajul lor s-ar părea că sînt revoluţionari. Că atunci cînd vor lua puterea vor schimba totul din temelii.

— Nu te lua după limbajul lor. Îl folosesc în scop demagogic, să mintă şi să atragă lumea lîngă ei. Partidul lor e plin de bancheri, de moşieri, de mari

industriași. Cum o să revoluționeze toți aceștia țara ?

— Îl avem pe cuconul Ionel. El va înlătura orice altă concurență.

— Numai să vă trăiască.

— Dar de ce să nu ne trăiască ? Brătienilor nu li s-a învechit sîngele. Sînt neam de oameni tari. Balcanici. Trăiesc mult.

— Să dea Dumnezeu.

Dumnezeu însă nu se uită nici la tăria neamului brătienesc, nu ținu seamă nici de nevechimea sîngelui lor. Îi trimise primului-ministru, într-o toamnă ploioasă și putredă, o anghină. Cu toată dorința intimilor ca taina să fie păstrată, știrea se răspîndi ca fulgerul.

— Ai auzit ?

— Ce ?

— Cum n-ai auzit ? Toată lumea știe noutatea.

— Despre ce noutate e vorba ?

— Moare, domnule, moare.

— Cine, domnule, cine ?

— Moare Ionel Brătianu.

— Nu moare.

— I s-a umflat gîtul ca la copii.

Reporterii începură să dea tîrcoale casei. Și eu eram reporter, nu chiar dintre cei mai isteți, dar orișicît. Alergai cu sufletul la gură. Nădușii. Înghețai. Cum nu mă prea știam în grațiile lui Dumnezeu, mă temui să nu mi se umfle și mie gîtul. Îi pîndirăm pe fruntașii liberali care ieșeau din casa Brătianului. Ne repezirăm asupra lor. Îi întrebarăm :

— Ce face excelența-sa ?

— Zace înfășurat într-o pătură.

— Sînt speranțe ?

— Ce fel de speranțe ?

— De viață.

— Desigur, desigur. Primul-ministru nu-și ia boala în serios.

— Atunci de ce aveți fețele atît de îngrijorate ?

— Din cauza vremii. Nu vedeți ce vreme păcătoasă ? Ploaie. Lapoviță. Frig. Nu te lasă inima să dai cîinele afară din casă.

Nu mă puteam mulțumi cu atît. Cui să storc o știre mai precisă ? Îmi trebuia un om din vechea gardă liberală, un intim al casei.

Îi telefonai doctorului Mitică Angheliu :

— Ați voi să mă primiți, domnule ministru ?

— Cînd ?

— Astăzi.

— În ce chestiune ?

Știam că pregătește o nouă reformă a legii drumurilor. Era pasiunea lui. De cîte ori veneau liberalii la guvern, doctorului Angheliu i se încredința Ministerul Comunicațiilor și, cum se instala la minister, cum anunța o nouă reformă. Îi spusei deci într-o doară :

— În chestiunea reformei legii drumurilor. Trebuie să scriu o serie de articole în legătură cu această importantă problemă și n-aș dori să le scriu înainte de a sta de vorbă cu dumneavoastră.

— Nu prea e momentul, dar dacă ții... Poftim.

— Unde ?

— La mine acasă. Pe Spartană.

Îl găsisem nervos, plin de îngrijorare. Îşi muşca mereu mustăţile mari pe care le purta ca un ţăran, nepotrivite. Mă prefăcui că nu-i bag în seamă nici nervozitatea, nici îngrijorarea şi-l pisai aproape două ore cu fel de fel de întrebări. Căutînd să mă convingă de justeţea punctului său de vedere — avea în general o presă rea, care-l ataca şi-l ridiculiza — se încălzi şi-mi răspunse cu multă bunăvoinţă. Cînd socotii că l-am pisat pînă la năucire, îi mulţumii, îmi strînsei notele şi ridicîndu-mă să plec îl intrebai în treacăt şi în aşa fel încît să creadă că întrebarea mea porneşte numai din politeţe:

— Cum se mai simte domnul Brătianu? Aud că bine.

— Voi, jurnaliştii, auziţi totdeauna greşit. Primul-ministru se află în stare gravă. Sper că astăzi după-amiază să-i conving familia şi prietenii politici că este absolută nevoie de o intervenţie chirurgicală, ba chiar de o intervenţie chirurgicală extrem de urgentă.

— La gît?

— La gît.

— Şi, dacă îmi permiteţi, domnule ministru, care chirurg va face operaţia?

— Cum care chirurg? Eu. Nu putem să lăsăm viaţa şefului nostru pe mîna oricui. Eu voi face operaţia.

— Scuzaţi-mă. Obişnuit să văd în dumneavoastră pe strălucitul bărbat politic care a fost de atîtea ori ministru...

— Am fost, sînt şi o să mai fiu...

— Da. Sînteți și o să mai fiți... Uitasem că sînteți și chirurg...

— Așa sînteți voi jurnaliștii, uituci.

— Avem și noi cusururi, domnule ministru. Nu ni le luați în nume de rău.

— Cel mai mare cusur al vostru, al jurnaliștilor, este că atacați partidul liberal și că nu mă cruțați nici măcar pe mine... Viața mea, domnule, m-ar îndreptăți să fiu scutit de atacurile presei. Viața mea, domnule, de muncă, de austeritate, de morală... Viața mea, domnule, e curată ca roua din cîmp, ca steaua din cer, ca poalele Maicii Preciste...

— Văd că iubiți folclorul...

— Îl iubesc, îl iubesc. Tot romînul trebuie să iubească folclorul... *Miorița, Toma Alimoș...*

Era în noiembrie. Ploua de cîteva zile. Era frig. Orașul zăcea copleșit de ceață. A doua zi dimineață, ziarele publicară necrologul lui Ionel Brătianu. Omul care multora le păruse fără moarte murise. Trupul lui fu gătit, acoperit de flori și expus pentru ca admiratorii să-și poată lua rămas bun. Regența nu se scuturase încă de frică. Îl chemă pe fratele mortului, pe Vintilă, și-i încredință președinția consiliului de miniștri rămasă pe neașteptate vacantă.

— Ce-o să se facă biata noastră țară fără Ionel...

— O să ne fie greu.

— Greu, greu, dar o să meargă ?

— O să meargă. Și Vintilă e tot din neamul Brătienilor.

— Tineretul îl susține pe Duca.

— O să vedem cum rezolvăm problema Duca. Deocamdată trebuie să fim atenți să nu ne scape puterea din mîini.

— Cum o să ne scape? Avem cu noi armata. Aproape toți generalii sînt membri ai partidului nostru.

— Domnule, domnule, ce pierdere. După rege, îl pierdurăm și pe Ionel.

— L-a chemat Ferdinand la el, în cer. I se ura singur.

Înainte ca mortuarul cortegiu să pornească spre gară — răposatul ceruse să fie înmormîntat în cavoul familiei de la Florica — i se ținură mortului numeroase discursuri. Vorbiră liberali și vorbiră și fruntași ai celorlalte partide politice cu care mortul se războise o viață întreagă. Îi cîntară și-i slăviră pe felurite glasuri calitățile și virtuțile. Îi mai născociră și fapte mărețe la care mortul nici nu se gîndise.

— A fost inima țării.

— Sufletul țării a fost.

— A iubit și-a slujit nația.

— A fost cel mai mare bărbat politic pe care l-au dat romînii.

Un student înscris de timpuriu la liberali îl asemui pe mort cu apostolii Petru și Pavel.

— Petru și Pavel au fundat creștinismul. Ionel Brătianu a fundat Romînia...

Se auziră murmure în rîndurile opoziției.

— Tînărul a sărit peste cal.

— Romînia, de fapt, nu a fost încă fundată. O s-o fundeze Maniu...

Unii, impresionați de ceremonie — doliu național — plînseră lacrimi adevărate. Alții, lacrimi de crocodil plînseră. Lacrimile însă nu sînt perle și este greu să deosebești lacrimile adevărate de cele false. Naivii rămaseră cu impresia că pe Ionel Brătianu îl plînsese toată țara. Nici oratorii și nici ziarele nu amintiră că din ordinul proaspătului mort fuseseră masacrați la 1907 peste unsprezece mii de țărani. Nu aminti nimeni de morții războiului în care același proaspăt mort aruncase țara. Nu se rosti nici un cuvînt care să le aducă oamenilor aminte că același proaspăt mort înecase grevele muncitorilor în sînge, că ordonase ori tolerase asasinate și că umpluse pușcăriile cu nevinovați.

Îl prohodiră și-l îngropară pe ploaie. Pe participanții la înmormîntare îi plictisi noroiul care li se lipi de pantofi. La buza mormîntului un orator remarcă :

— Pe fostul nostru șef iubit îl plîng nu numai oamenii. Îl plînge și cerul.

— Da, da, îl plînge și cerul. Plouă.

— Atît cît trebuie. Nu cu găleata.

A doua zi opoziția își înteți atacurile împotriva guvernului. Îl întîlnii pe culoarele Parlamentului pe doctorul Mitică Angheliu care, bineînțeles, își păstrase portofoliul și în guvernul lui Vintilă Brătianu cum peste cîțiva ani avea să și-l păstreze și în acela al lui I. G. Duca. Îmi spuse :

— N-ai scris articolele despre reforma mea.

— Nu le-am scris încă, domnule ministru...

— De ce ?

— Din cauza evenimentelor...

Mă luase de braț și mă trăsese într-un ungher:

— Ai văzut cum mă batjocoresc ziarele?

— Am văzut.

— Mă numesc „omul care i-a tăiat beregata lui Ionel Brătianu".

— După cîte știu, l-ați operat. Deci... i-ați tăiat beregata.

— Și dumneata?

— Nu vă înțeleg. Ce vă supără?

— Cuvîntul beregată. E vulgar. Cum pot oamenii aceștia, ziariștii, să folosească un asemenea cuvînt vulgar, cînd e vorba de acela care a fost Ionel Brătianu? Șeful avea gît, nu beregată.

— Eu știu, domnule ministru?

— Și să mă atace pe mine. Un om atît de cinstit. Care duc o viață atît de austeră, atît de morală, atît de...

— Ar trebui să faceți o lege de suprimare a presei.

— Dumneata glumești, fără îndoială, dar noi, pînă la urmă, o să trebuiască să facem și o asemenea lege. Să mă atace presa pe mine, care duc o viață atît de... atît de morală...

— Totuși! O țară fără presă!...

— Dar ce? Imperiul roman avea presă? N-avea, domnule! Și-a trăit pînă a murit de bătrînețe.

Cariera ministerială și viața atît de austeră și atît de morală a doctorului Mitică Angheliu continuă. După asasinarea, pe peronul gării Sinaia, a primului-ministru I. G. Duca, după ce acesta tocmai ieșise de la o audiență de lucru la Buzat,

„omul care tăiase beregata lui Ionel Brătianu" deveni pentru trei zile și trei nopți, cît le trebuiră liberalilor să-și aleagă un nou șef, președinte al consiliului de miniștri.

— La mai mare, la mai mare, cucoane Mitică...

Îmi suflă în receptor o mulțumire. Pe urmă se răzgîndi. Mă întrebă :

— Cum la mai mare, domnule ? Cum la mai mare ? Sînt prim-ministru. Ce poate fi mai mare ca un prim-ministru ?

— Regent, cucoane Mitică.

— Domnule ! Știi că asta ar fi o idee ?

După o scurtă guvernare a lui Vintilă, veniră, în sfîrșit, la putere, oamenii lui Maniu. Împușcară și ei. Întăriră cenzura. Sărăciră și mai mult țara sărăcită.

Se întoarse din exil prințul Carol. Nu trecu mult și liberalii reluară puterea, întîi cu Duca apoi cu Guță care guvernă mult. Doctorul Mitică Angheliu recunoscut ca „mare specialist în problemele de comunicații" își păstră portofoliul, și reformă, pentru a șaptea sau a opta oară, legile și regulamentele departamentului Comunicațiilor.

Anii dictaturii regale și anii dictaturii fasciste-legionare și ai războiului trecură și ne îmbătrîniră pe toți. Îl îmbătrîniră și pe doctorul Angheliu. Își mărită cinci din cele șase fete pe care le avea. Le văzu așezate pe la casele lor. Pe gineri nu-i pricopsi cu nici un fel de zestre. Dintr-unii făuri profesori universitari. Dintr-alții scoase miniștri plenipotențiari și ambasadori, îi trimise peste mări și țări, umplu lumea cu ei. Pe Țeța cocoșata nu izbuti

s-o mărite. O trimise la Osica, cea mai săracă şi mai oropsită dintre moşiile lui, s-o administreze şi, mai tîrziu, cînd va fi să i se întîmple şi lui ceea ce nici un om nu poate ocoli, s-o moştenească.

Rămas numai cu sluga în vechea casă din strada Spartană şi aruncat afară, de împrejurări, din viaţa politică, se întîlni, pentru întîia oară în viaţa lui „atît de austeră şi atît de morală" cum încă îi mai plăcea s-o spună, cu plictiseala şi cu urîtul. Ca să aibă cu ce-şi umple timpul, concedie pe harnicul om de casă care se ocupa de peste treizeci de ani, sub strictă supraveghere, cu administrarea uriaşei lui averi.

— Dar cine o să vă încaseze chiriile, cucoane? Aveţi treizeci şi şase de imobile numai în Bucureşti, başca cele din provincie.

— Eu, Serafime.

— Şi socoteala dividendelor la petrolifere cine o să v-o ţină?

— Eu, Serafime.

— Şi pe cei opt administratori ai moşiilor dumneavoastră, cine o să-i ţină in frîu, excelenţă?

— Eu, Serafime. Nu uita că pînă de curînd am ţinut în frîu o ţară.

— Dar aveţi peste şaptezeci de ani, cucoane.

— Abia acum mă simt în putere, Serafime. Şi sînt flămînd după muncă, Serafime, sînt flămînd după muncă.

— Şi după bani, cucoane!

— De ce să nu fiu? La casa omului, banii nu strică.

Îi mai rămase totuşi timp liber. Plictiseala se năpusti iarăşi asupra lui. O dată cu plictiseala se năpusti iarăşi asupra lui şi urîtul. Şeful lui, prietenii lui de tinereţe, de maturitate, de bătrîneţe muriseră. Alţi prieteni nici nu-şi căută şi nici nu-şi găsi. Obiceiul cititului nu-l avusese. Era prea tîrziu să-l prindă. Din lipsă de timp, nu văzuse niciodată un spectacol de teatru. Auzise, cu vreo patruzeci de ani în urmă, pe cînd era doctor tînăr, de plasă, la Pietreni, sub munte, că s-ar fi inventat cinematograful. Nu fusese însă curios nici atunci şi nici mai tîrziu să intre într-o sală şi să vadă un film.

— Teatrul ? N-am timp pentru teatru. Măscărici. Şi femei lipsite de ruşine.

— Atunci să vedeţi un film.

— Filmele sînt pentru cine are timp să caşte gura. Oamenii serioşi muncesc. N-am vreme să casc gura şi încă pe întuneric... Cînd eram la Pietreni munceam. Muncesc şi acum...

Pietreni !... La Pietreni îşi găsise norocul. Dacă atunci cînd isprăvise Facultatea de medicină din Bucureşti şi se dusese la minister să solicite un post de medic de plasă, ar fi avut protecţii şi i s-ar fi oferit un loc mai bun, ar fi rămas toată viaţa un biet medic, un doctoraş oarecare de ţară, visînd un mic post, într-un trist orăşel... Neavînd rude la Ierusalim — cine era să-l sprijine pe el, băiat de ţăran dobrogean, într-o vreme în care puterea în stat era întreagă în mîinile bogătaşilor — fusese trimis în pustietatea de la Pietreni... Se dusese acolo cu gîndul să scoată din piatră seacă bani.

Alerga prin sate, căuta bolnavi, îi doctoricea, începuse chiar să-şi facă un mic renume. I se dusese vestea :

— Doctorul Mitică Angheliu ? De treabă doctor. Se mulţumeşte cu ce-i dai. N-am văzut om atît de econom. Te miri ce mănîncă. Te miri cu ce trăieşte. Ciugule ca o pasăre.

— Poţi să strîngi avere, domnule doctor ?

— Pot. Dar greu. Aşez para lîngă para.

La Pietreni cunoscu un ţăran mai cu stare, Burcuş. Avea pămînturi multe, bune de fîneţ. Fîneţul însă aducea venit puţin. Tocmai pe cînd chibzuia ţărăneşte dacă să se însoare ori nu cu una din cele două fete ale lui Burcuş, se descoperi petrol la Pietreni. Burcuş fu primul care semnă cu societatea petroliferă anglo-franco-americană. Pe terenurile lui se ridicară deci cele dintîi sonde de la Pietreni. Angheliu nu mai ezită. Se căsători repede cu cea mai în vîrstă, care se şi apucă să-i nască an de an fete. Burcuş, ameţit de aurul care-i venea cu nemiluita, îmbrăcă straie orăşeneşti şi-şi cumpără automobil. Să tot fi fost pe atunci cinci-şase automobile în toată ţara. Muri împreună cu fata şi nevasta într-un groaznic accident de automobil în munţii Vrancei. Doctorul Angheliu se pomeni peste noapte, prin nevastă, singurul moştenitor al uriaşei averi. Căpătă, o dată cu averea, şi popularitatea la care nici nu cutezase să viseze.

— S-a îmbogăţit doctorul Angheliu.

— E cocă de bani.

— Sondele îi aduc aur.

— O să intre şi în politică.

— Nu m-aş mira.

Ionel Brătianu, după îndepărtarea lui Mitiţă Sturdza de la conducerea partidului liberal, căutînd elemente tinere, îl descoperi şi pe doctorul milionar de la Pietreni, îl chemă în partid, îl unse şef de judeţ şi-l luă în cabinet. Se întîmplă să-i încredinţeze Ministerul Comunicaţiilor. Angheliu deveni, deci, specialist în comunicaţii. Totodată i se încredinţă şi catedra de chirurgie de la Facultatea de medicină, din Bucureşti. Ca medic tăie mîini, tăie picioare, spintecă burţi şi operă stomacuri. Tăie şi gîturi. Între altele, spre bătrîneţe, tăie şi gîtul lui Ionel Brătianu.

Intrat în lumea politică, îşi descoperi şi alte pasiuni, în afară de aceea de a conduce şi de a reforma mereu comunicaţiile. Una din pasiuni era cumpărarea de imobile şi terenuri virane. Alta, de a cumpăra moşii.

— Pămîntul, fie că-l ai la ţară, fie că-l ai la oraş, constituie un bun sigur. Pămîntul nu moare.

— Sînt bune şi acţiunile, domnule ministru. Petroliferele, minierele.

— Nu zic că nu sînt bune. Însă, din cînd în cînd, societăţile astea anonime mai dau şi faliment. Pe cîtă vreme pămîntul...

Mă miram mult, deşi cunoaşterea mai adîncă a oamenilor mă învăţase să nu mă mai mir de nimic, cînd, în anul din urmă al războiului, îl întîlnii pierzîndu-şi timpul prin cafenele şi prin restaurante. În cafenele ocupa o masă, cerea un sirop şi-l plătea numaidecît. Sorbea rar, cîte o înghiţitură, şi abia după ceasuri se hotăra să plece. Dar nu pleca

îndată ce lua hotărîrea. Scotea din buzunar o monedă măruntă, o punea pe farfurioară ca și cum ar fi vrut s-o dea bacșiș picolului. O lua. O băga în buzunar. Punea în locul ei una și mai mică. Picolul ar fi vrut s-o înhațe însă nu cuteza. Angheliu aștepta așa, jucîndu-se cu mărunta monedă, pînă ce băiatul era chemat de chelner și trimis după cine știe ce comandă. Atunci excelența lua repede mica monedă de pe farfurioară, se ridica grăbit de la masă și părăsea localul. În același fel se purta și prin restaurante. Ar fi fost dornic să stea cu cineva la masă, să schimbe o vorbă, două. La masa lui însă nu se oprea și nu se așeza nimeni, niciodată. Cel mult dacă-l saluta cineva în trecere.

— Ce singur e doctorul Angheliu !

— Ba nu e de loc singur ! Are imobile, are moșii, are acțiuni, are sonde... Acasă are și-o slugă bătrînă care-i mătură odaia și-i face patul.

— Crezi că averile o să și le ia cu el în pămînt ?

— Nu. Nici el nu crede asta, darmite eu ! Dar cît trăiește nu-i scapă un ban din mînă. Adună, tot adună...

În timpul războiului, pentru oamenii cu bani, viața fu destul de plăcută. Frontul era departe. Alarmele aeriene, rare. Uneori se scurgeau cîteva luni chiar de la o alarmă la alta. Se deschiseră restaurante noi. Se deschiseră și noi cafenele.

— Servim unt capturat de la bolșevici.

— Servim cafea veritabilă capturată de la bolșevici.

Se deschiseră și teatre noi.

Cu cîţiva ani înainte de război, nu mai îmi amintesc cine avusese ideea să construiască în subsolurile marelui palat cultural „Arcadia", aşezat în centrul capitalei, două cinematografe. Preşedintele consiliului de administraţie era doctorul Angheliu. Atît îi mai rămăsese din toate posturile mari şi mici pe care le avusese altădată. Unei actriţe tofoloage şi sîsîite, care nu mai găsi angajament, îi trecu prin cap să-şi deschidă un teatru al ei. Bani nu avea. Nu mai avea nici tinereţe, nici frumuseţe. Cu toate acestea, nu trecu mult şi îşi avu teatrul ei într-unul din subsolurile „Arcadiei".

— Cu cine s-o fi încurcat Nevăstuica Paloş? Deschide teatru.

— Prin restaurante iese cu aviatorul Mogîrdici.

— Mogîrdici papă bani, nu dă bani.

— Nici n-ar avea de unde.

Taina se dezlegă singură în seara în care se deschise noul teatru „Arcadia" cu comedia *Flăcările iubirii*. Doctorul Mitică Angheliu fu văzut în loja de onoare mîncînd cu ochii spectacolul şi aplaudînd-o ca un nebun pe Nevăstuica Paloş, interpreta principală care la fiecare zece minute se repezea între culise să-şi schimbe toaletele. După spectacol o luă la braţ şi ieşi cu ea în lume, la Capşa.

— Se ţine bine bătrînul.

— Uitaţi-vă la el cît e de ţanţoş.

— I-a cumpărat actriţei o vilă de toată frumuseţea în parcul Elefterie.

— A umplut-o de bijuterii.

— Știu că-l toacă.

Deveni un obișnuit al culiselor. Asistă la repetiții. Văzu cum se croiesc și se vopsesc decorurile. Se minună de iscusința cu care electricienii știu să mînuiască reflectoarele. Luă obiceiul să se strecoare prin cabine și să tragă cu ochiul cum se îmbracă și se dezbracă figurantele.

— Sîntem în pielea goală, cocoșelule...

— Da ? Nu vă feriți de mine, fetelor. Sînt doctor. Și unui doctor îi este îngăduit să vadă totul.

Fetele se învățară cu el, ba îl și îndrăgiră.

Îi ziceau „cocoșelul", îl numeau „moșulică", îl apucau de gît și-l răsturnau pe canapele, îl gîdilau. Unele, mai cutezătoare, îi cîntau la ureche :

Dacă nu-i și nu-i,
Pune-ți pofta-n cui,
E degeaba.

Omul „care tăiase beregata lui Ionel Brătianu" și se lăudase cu viața lui „atît de austeră, atît de morală" rîdea, glumea. Descoperise că vinul are gust plăcut. Bău, însă cu măsură. Mai descoperi și voluptatea de a cheltui banii. Dacă ar fi avut prieteni le-ar fi mărturisit că, în sfîrșit, acum știe și el ce este dragostea.

Nevăstuica Paloș îi instală în cabina ei o canapea pe care „omul care tăiase beregata lui Ionel Brătianu" se odihnea în timpul repetițiilor, cînd îl ajungea, totuși, oboseala.

Pe canapeaua aceea și muri într-o mohorîtă după-amiază. Familia îl îngropă în grabă. Se temură că vor veni și teatralistele să-l vadă mort pe

„cocoşelul" lor. Teama nu-şi avea rostul. Nevăstuica Paloş era femeie chibzuită. Jucă în seara aceea cu mult foc şi petrecu pînă la ziuă cu aviatorul ei care tocmai primise „Crucea de fier".

I se deschisese testamentul. Ginerii aflară cu indignare că o mare parte din averea sa Angheliu o lăsase moştenire actriţei. Numai Ţeţa cocoşata care moştenise Osica spusese rîzînd:

— Săracul tata! Abia în ultimul an a cunoscut şi el dulceaţa vieţii... Că biata mama n-a ştiut decît să-i nască copii.

Surorile se strîmbară la ea:

— Îl aprobi? Nu cumva ai de gînd să cauţi şi tu... dulceaţa vieţii?

— De ce nu?

— Ai fi în stare. Osica nu e chiar de lepădat... Ar putea să tenteze pe vreun sărăcan.

Cînd să intrăm în Teliu, tovarăşul Oroş îi spuse şoferului:

— Te rugăm să ne duci la spital. Vrem să-l vedem pe doctor şi eventual pe tovarăşul Ţigănuş.

Mă întristai gîndindu-mă că s-ar putea să-l găsim fără suflare. Aş fi vrut să-l întreb pe Oroş dacă într-adevăr mai hrăneşte în inima lui o nădejde. Presupunînd însă că mi-ar da un răspuns îndoielnic, rămăsei tăcut.

Pe sală o întîlnirăm pe tovarăşa Sarmiza. Ne văzu la rîndu-i. Se repezi la noi, se aruncă în braţele lui Oroş şi începu să plîngă cu hohote. Murise tovarăşul Ţigănuş? Nu-mi venea să cred. De-a lungul vremii în care îmi tîrîsem şi eu umbra le-

gată de picioare pe pămînt, văzusem mulți oameni plîngînd. De curînd o văzusem plîngînd și o auzisem suspinînd și pe fetișcana care acum plîngea în brațele lui Oroș. Dar acuma tovarășa Sarmiza plîngea un altfel de plîns. Era un plîns lin, ușor, dulce. Cu fiecare lacrimă care-i izvora din ochi, îi pierea din inimă durerea și în locul durerii se isca și creștea bucuria. O întrebai totuși :

— Trăiește ?

— Da. Trăiește. Trăiește și va trăi...

Îl găsirăm pe Țigănuș sleit de oboseală. Îi rîdeau ochii. Încercau să-i rîdă și buzele stoarse, uscate, plesnite.

— Hehe ! Ce credeați ? Nu-l lasă partidul pe Țigănuș să se curețe cu una, cu două...

19

ROZA

Clemente Ţigănuş luase mîna fetişcanei între mîinile lui şi i-o mîngîia încet. Sarmiza nu mai plîngea, dar ochii îi avea încă plini de lacrimi şi din cînd în cînd îi mai răsărea pe buze cîte un suspin.

— O vedeţi, tovarăşi ? A plîns. Şi acum suspină. Cine ar putea să creadă că e de la cadre ?

Fetişcana îşi retrase mîna dintre mîinile lui Ţigănuş, umblă în poşetă, scoase o batistă şi-şi şterse ochii frumoşi. Ne zîmbi tuturor. Pe Ţigănuş îl întrebă :

— Ascultă, Clemente, nu cumva şi tu, tovarăş vechi şi încercat, crezi că oamenii de la cadre nu trebuie să fie oameni ?

— Nu. Eu nu cred. Ştii bine. Am glumit. Duşmanii noştri însă o cred.

— Duşmanii noştri cred multe, Clemente. Şi mai ales speră multe.

— Mie mi-o spui ? Deocamdată duşmanii au izbutit să-mi ia un picior. Erau cît pe-aci să-mi ia şi capul.

Bucurat de vestea pe care o aflase, că viaţa lui Ţigănuş nu mai era în primejdie, Licu Oroş îi privea pe cei doi tineri şi parcă nici nu auzea ce vor-

beau. Urechile lui prinseră însă ultimele vorbe. Îl întrebă pe Ţigănuş :

— Ce zici ? Dacă te lăsam numai pe mîna lui Darvari...

— Peste o zi-două, mă prohodeaţi.

— Te da pradă morţii cu bună-ştiinţă...

— N-am nici o îndoială. Dar asupra acestui fapt o să vorbim noi după ce ies de aici. M-am gîndit la multe, tovarăşe Oroş, în cele cîteva zile de cînd zac. Parcă mi s-a limpezit şi mai mult mintea.

— O să avem multe de vorbit şi mai ales o să avem multe de făcut. Dar, nu ştii, doctorul nostru se află încă în oraş ?

— Da. Însă va trebui să plece la Bucureşti chiar în noaptea asta.

— Şi dumneata în grija cui rămîi ? A lui Darvari ?

— Nici pomeneală.

— Atunci ?

— Rămîn în grija tovarăşei Roza, o doctoriţă pe care a cerut-o de la Bucureşti doctorul nostru şi care a şi sosit cu trenul acum o oră...

— E foarte simpatică, spuse Sarmiza. Şi pare un om trecut prin ciur şi prin dîrmon.

Roza !... Numele nu avea nimic neobişnuit şi nu trezea în multele şi cam încurcatele mele amintiri nici un ecou.

Oroş ne strînse mîinile, se scuză că nu mai poate rămîne cu noi şi plecă bine dispus. Cum nu mai aveam nimic de făcut în noaptea aceea, rămăsei lîngă Ţigănuş cu Sarmiza. Omul cu piciorul retezat

nu avea somn. Îi ținurăm de urît. Pălăvrăgirăm multe și de toate. Din schimburile de cuvinte care avură loc între ei, din răspunsurile pe care le primii la întrebările mele, aflai, în bună parte, povestea Sarmizei și hotărîi ca într-o zi s-o scriu. Altădată prinsesem obiceiul să iau și să păstrez note. În ultimele luni însă, din cauza lipsei de timp, renunțasem. Mă bizuiam numai pe tăria memoriei mele. Dar cînd voi mai reuși să scriu o carte ? Nu știam. Viața mă prinsese într-un vîrtej neînchipuit. Îmi plăcea vîrtejul. Mă sucea, mă răsucea, mă trăgea în adîncul lui și mă arunca la suprafață dar nu mă amețea.

— Acum poate să pice și doctorița, spuse Țigănuș. E tocmai timpul să mi se facă injecții cu medicamentul salvator.

— Sînt buni la ceva și oamenii de știință, îi spusei.

— Dacă lucrează pentru binele celor mulți, da.

Intră în mohorîta odaie de spital, slab luminată de becul rotund spînzurat de tavan, o femeie voinică, înaltă, cu umerii largi, ca de sportivă. Era bălană, cu părul de aramă ca pădurile toamnei, cu ochii mari, de un verde spălăcit, ostenit, dar plini de viață. Sarmiza mă prezentă. Doctorița spuse :

— Roza Paulian.

— Paulian ?

— Pentru dumneata Roza Caleb.

Ne privirăm cu băgare de seamă și începurăm să rîdem amîndoi deodată cu rîs fericit dar amar.

— Dumneata ești Roza ! Roza Caleb !...

— D-apoi cine credeai?

Pregăti fiolele şi seringa. Afară vîntul vuia şi, sub cerul negru, răsucea şi chinuia copacii negri, uscaţi, care aşteptau, ca şi noi, să se apropie cu paşi mari zilele primăverii mai blînde.

Trecuseră destui ani peste noi de la sîngeroasele răscoale din 1907. Ţăranii ucişi de armatele comandate de generalul Alexandru Averescu putreziseră de mult în pămîntul negru, gras şi bogat al ţării, alături de cei schingiuiţi şi daţi gropii de jandarmii lui Brătianu sau omorîţi direct de boieri. Dar lumea, la noi la Omida, nu era nici liniştită, nici veselă. Amintirea sîngelui vărsat persista. Boierii ne exploatau şi ne chinuiau cu şi mai multă cruzime, iar dincolo de Dunăre se aprinsese, şi ardea cu flăcări înalte, focul războiului balcanic. Prin sat umblau năuce ştirile ciugulite de prin ziarele care veneau la primărie şi pe care le citeau în auzul oamenilor notarul Gică Stănescu, învăţătorul Gheorghe Popescu-Bragadiru ori chiar doctorul Ganciu.

— Bulgarii i-au măcelărit pe turci la...

— La Constantinopole s-a făcut revoluţie...

— Grecii i-au smintit în bătăi pe turci la...

— Sîrbii au cucerit de la turci cetatea...

Sub loviturile creştinilor din Balcani, care înduraseră cîteva secole robia turcească, se părea că vechiul imperiu otoman se clatină din temelii, se destramă, se pregăteşte să moară.

— Aţi auzit? Turcii măcelăresc prizonierii luaţi de la creştini.

— Enver are un vaporaş cu care se plimbă seara pe Bosfor. Pune să se arunce de vii în cuptorul vaporului prizonierii. Ard oamenii. Capetele plesnesc şi bubuie. Arderea de vii a prizonierilor în cuptorul vaporaşului e una din marile plăceri ale lui Enver.

— În Turcia sînt masacraţi armenii...

— După războiul balcanic va veni un război mare la care vor participa toate ţările.

— De unde ştii ?

— Aşa se aude. Se înarmează şi adună provizii nemţii. Se înarmează şi adună provizii şi alţii. Semnele nu sînt bune.

— A început să-i secere şi pe turci şi pe creştini molimele.

— Tifosul... Holera...

— Vai de bieţii oameni.

— S-a apropiat sfîrşitul lumii.

Aveam şi eu, ca toţi oamenii, două urechi. Aş fi vrut ca tot ceea ce îmi intra pe o ureche să-mi iasă pe cealaltă. Deseori rîvneam mult să uit ceea ce auzeam. Dar cu cît mă zbăteam să uit, cu atît se întărea şi mai mult ţinerea mea de minte. Peste imaginile crunte ale vieţii cu care mă blagoslovise Dumnezeu, se aşezaseră imaginile suferinţei, ale schingiuirilor şi ale morţii văzute pe vremea răscoalelor ţărăneşti. Acum auzeam despre grozăviile pe care le aruncau asupra oamenilor luptele şi vărsările de sînge, molimele şi mizeriile de neînchipuit pricinuite de sălbaticul război balcanic.

— Darie, Darie, ţine minte tot ce vezi. Ţine minte tot ceea ce auzi.

— Am prea multe de ţinut minte, mamă.

Cădea întunericul nopţii peste sat. Venea ora somnului. Încercam să dorm. Uneori izbuteam să adorm repede. Alteori greu de tot izbuteam să adorm. Dar somnul îmi era totdeauna tulburat de vise grele. Visam luptele crîncene. Maldăre de morţi visam. Nu erau de loc rare nopţile în care mă visam pe mine însumi crescut mare şi devenit soldat ţinînd o puşcă cu baioneta prinsă de ţeavă, în mînă, trăgînd foc după foc sau repezindu-mă la atac. Cîmpul de luptă, uneori noroios, pietros alteori, era plin de fum şi de flăcări. Fumul mă îneca şi mă sugruma. Flăcările mă ajungeau şi mă pîrjoleau. Morţii peste care călcam se uitau la mine cu ochi reci şi sticloşi, holbaţi peste măsură. Răniţii, văitîndu-se, mă prindeau de pulpanele mantalei, să mă opresc, să-i iau la spinare şi să-i duc în urmă, la ambulanţe, în afara cercului unde bîntuia focul şi îşi făcea de lucru cu coasa ei neîndurătoarea moarte. Se întîmpla ca în unele nopţi să visez că zac în ploaie şi-n zloată cu un cuţit înfipt în piept sau în pîntec. Treceau peste mine ori pe lîngă mine ostaşi crunţi, bărboşi, mustăcioşi cu căutătura sălbăticită. Setea îmi aprindea gîtul şi simţeam că fruntea îmi crapă de durere. Mă ridicam în coate şi încercam să mă agăţ de unul sau de altul. Mă călcau cu tălpile cizmelor. Leşinam. Mă trezeam din somn ca dintr-un leşin care mă sleise. În mintea mea proaspătă imagini grozave se aşezau lîngă imagini grozave. Zestrea aceasta sinistră creştea o dată cu mine şi-mi dau seama cu tristeţe că aceasta era de fapt, în afară de dîrza

mea voinţă de a îndura totul şi a trăi mai departe, principala zestre pe care o purtam cu mine, crescînd-o mereu, ca pe o cumplită povară, prin viaţă.

— Bine de copii. Ce ştiu ei ! Cresc ca mărăcinii cîmpului...

Era adevărat. Creşteam singuri. Aproape goi. Buboşi şi ghimpoşi. Neluaţi în seamă. Ca mărăcinii cîmpului creşteam. Cum putea să fie bine de noi ? Mă apuca rîsul. Aveam dinţii mari, albi ca zăpada. Rîdeam, fără sfială. Rîdeam de mă prăpădeam.

— De ce rîzi, mă ? Dinţosule...

— Îmi vine şi mie cîteodată să rîd, unchiule... Şi atunci rîd ca prostul. Nu mă mai pot opri. Rîd pînă mă satur de rîs.

— Bine că te saturi şi tu o dată de ceva.

— Mă mai satur eu şi de altele, unchiule.

— N-oi vrea să-mi spui că te saturi de mîncare, sărăcie ce eşti.

— Nu. De mîncare nu mă satur niciodată, cum nu te saturi nici dumneata.

— Atunci de ce poţi să te mai saturi ?

— De dat cu săniuţa, iarna. De scăldat la gîrlă mă satur, vara, cînd năpădesc căldurile.

— Afurisitule...

— Dacă mă mai afuriseşti o dată, unchiule, să ştii că-ţi dau cu piatra în cap.

Tata îmbătrînea şi se chircea văzînd cu ochii. Îmbătrînea şi se chircea văzînd cu ochii şi mama. Îmbătrîneau şi vecinii. Şi duzii din bătătură îmbătrîneau. În fiecare primăvară li se usca ici o ramură, dincolo alta. Totul îmbătrînea în jurul nos-

tru. Numai noi, copiii — bine de noi, ferice de noi! — creşteam. Mai creştea în preajma noastră şi iarba. Dar iarba trăia puţin. Răsărea primăvara. Creştea vara. Toamna o îmbătrînea. Începutul iernii îi reteza zilele. Nu o dată mă pomeneam părîndu-mi rău că nu sînt iarbă, să cresc, să îmbătrînesc şi să mă trec repede.

— Şi aşa o să te treci repede, Darie. De ce să te grăbeşti ? Şi iarbă ai să fii, băiete, fie că vrei, fie că nu vrei. Şi-o să te pască măgarii.

— Chiar măgarii ?

— De ce nu ? Măgarilor le place iarba... Dar de măgari nu scapi nici cînd eşti om. Măgarul te loveşte cînd nici cu gîndul nu gîndeşti, cu copita...

Pe cînd oamenii se măcelăreau între ei în peninsulă, şi poate că tocmai din pricina aceasta, unii rumîni şi-au adus aminte de Dumnezeu.

— Unde putem să-l găsim pe Dumnezeu să-l rugăm să ne ferească de război ?

— La biserică ! Nu ştiaţi ?

Au început să se mai ducă duminica pe la biserică. Părintele Tomiţă Bulbuc s-a umflat în pene ca un curcan :

— V-aţi adus aminte de sfîntul lăcaş al Domnului.!...

— Ne-am adus, părinte.

— Dar în lăcaşul Domnului, plouă. S-a stricat acoperişul.

— S-a stricat, părinte.

— Uitaţi-vă la sfinţi ! I-a ajuns jilăveala.

— Să-i uscăm, părinte.

Părintele Tomiță Bulbuc n-a priceput. Și-a ridicat ciuful de barbă :

— Cum adică să-i uscăm? Sfinții sînt uscați de felul lor. Nu-i vedeți? Au pielea înșirată pe oase.

— Atunci și noi sîntem sfinți, părinte. Și noi avem pielea înșirată pe oase...

— Nu e vorba de voi, e vorba de sfinți, Zgămîie.

— De sfinți vorbeam și eu, părinte. Ziceam să-i uscăm. Adică să-i vindecăm de jilăveala care le-a intrat în vopsea.

— Și cum vreți să-i... uscați?

— Să aducem scări. Să le proptim de ziduri. Să ne urcăm pe ele și să le facem vînt sfinților cu niscaiva șervete, pînă îi vindecăm de jilăveală.

— Vorbești ca Tîndală, omule. Trebuie să puneți mînă de la mînă, să adunați bani, să cumpărați tablă și să aducem meșteri să învelească biserica.

— Iar bani, părinte Bulbuce. Ne-a topit stăpînirea cu dăjdiile. Acum ne mai supui și sfinția-ta la o dajdie.

— Trebuie, mocofanilor. Altfel, jilăveala se întinde și ajunge pînă la chipul lui Dumnezeu. Și-atunci Dumnezeu o să se supere rău de tot și-o să vă bată cu boli, cu sărăcie, cu moarte.

Au mai mîrîit unii, au mai cîrîit alții. Pînă la urmă s-au hotărît și au ținut o adunare în fața bisericii. Rumînii noștri din Omida s-au sfătuit, au ales pe cîțiva dintre ei, i-au trimis cu carele să colinde ulițele din satul nostru și ulițele din satele vecine.

— Daţi ce vă lasă inima pentru sfînta noastră biserică, să-i facem acoperiş.
— Daţi pentru sfînta biserică din Omida.
— Daţi cît vă lasă inima.
— Daţi cît vă ţine punga.
— Pentru sfinta biserică...
Dădea fiecare cîte ceva. Unul un gologan, altul o strachină de grîu, altul un ciurel de porumb.
Au vegheat ca bucatele adunate să nu fie vămuite de primar şi de notar. Cînd au socotit că au adunat îndeajuns, le-au vîndut. Au cumpărat cu preţul lor tablă. Cine trece pe la noi prin Omida o mai poate vedea şi acum acoperind biserica şi turla şi strălucind în soare, dacă soarele străluceşte în ziua aceea pe cer. Tabla n-a prins rugină.
— Dar cine să ne acopere biserica?
— Cunosc eu un meşter care o să ne lucreze mai pe puţin. Acum înveleşte biserica din Voivoda. E tocmai pe terminatelea.
— Cum îl cheamă pe meşterul tău, Istratie?
— Abraham, domnul Abraham Caleb.
— Bine, dar...
— Nici un „dar"... În Dobrogea a învelit şi moschei turceşti. E meşter bun şi e om cumsecade. N-o să ne tragă pe sfoară.
— Repeziţi-vă cîţiva pînă la Voivoda, că nu e departe, şi angajaţi-l. Însă tocmiţi-vă mult cu el, să ne lase mai ieftin.
— O să ne tocmim. N-aveţi grijă. O să ne tocmim ca şi cum am avea de cumpărat o pereche de boi din canaraua geambaşilor.

Peste o săptămînă doi oameni au plecat cu două căruțe la Voivoda să-l aducă pe Abraham Caleb la noi, la Omida, cu familia, cu bagajele și cu ucenicul care avea să-l ajute la acoperirea bisericii.

— Unde să-i dăm casă de locuit?

— La Păscuțu. Are casă nouă și curată.

— O să vrea Papelca?

— De ce nu? Primește plată. E muiere săracă și are și ea nevoie de bani ca noi toți.

Bagajele lui Abraham Caleb: două geamantanașe cu cămăși, cu cearșafuri, cu rochii. Cîteva oale, cîteva farfurii, o tigaie.

Familia lui Abraham Caleb: o nevastă voinică, înaltă, cu umeri largi, cu ochii verzui șterși, obosiți și păr de aramă ca pădurile toamnei, plus patru fete.

Ucenicul lui Abraham Caleb: un turc mărunt, negricios, cu buze groase, roșii, care răspundea la numele de Suliman...

Sătencele s-au mirat de nevasta lui Caleb. Flăcăilor le-au plăcut cele două fete mai mărișoare ale lui Caleb. Nouă, copiilor, Suliman ne-a plăcut, deși la început ne-am cam temut de el.

— Mănîncă bașibuzucul om?

— Nu mănîncă.

— Taie bașibuzucul om?

— Nu taie. Le-a trecut timpul bașibuzucilor.

S-au așezat în casa Păscuțului, care pe atunci era nouă, spoită la fiecare șase luni de Papelca și ținută curată ca un pahar. Astăzi casa e veche, strîmbă, dărăpănată. A murit harnicul Păscuțu. S-a

dus şi Papelca. În vechitura urîtă îşi duce zilele prietenul meu Veve Orbul.

Aspasia Caleb era moldoveancă şi muierile, după ce s-au împrietenit cu ea, au întrebat-o :

— Dar cum te-ai măritat, soro, cu domnul Caleb? Dumneata, năltuţă, tinerică, frumuşică... Dumnealui, de ! Parcă nu v-aţi potrivi...

— E adevărat că e cam scurt şi cam groscior şi niţeluş mai bătrîn decît mine, dar e bun, dragele mele, e bun ca pîinea lui Dumnezeu. Şi aşa groscior şi grăsun cum este să vă uitaţi la el cînd lucrează acolo, sus, pe biserică. Se mişcă sprinten, ca un flăcău de douăzeci de ani şi nu se teme de înălţimi cum nu se teme pasărea care are aripi.

— Şi ce fete frumoase ai, cucoană Aspasie. Să le dea Dumnezeu sănătate. Parcă nici nu le-ar fi tată domnul Caleb. Parcă ţi-ar fi fost bărbat Făt-frumos...

Aspasia rîdea arătîndu-şi dinţii albi :

— Să nu vă audă bărbatu-meu...

Marta avea şaptesprezece ani, ochi mari, negri, puţin piezişi, şi păr de smoală. Mariana, cea roşcată, cincisprezece ani avea, treisprezece Leia şi unsprezece Roza.

— Pe Marta am născut-o la cîteva luni după ce am plecat din Sorg unde Abraham a învelit geamia tătărească. Pe Mariana la Iaşi, pe Leia la Galaţi... Pe Roza... Staţi, staţi să-mi amintesc, unde am născut-o eu pe Roza ? A, da !... La Slatina... Da, da, la Slatina... Se aflau cîţiva ofiţeri chipoşi în garnizoană. Dansam cu ei pe la baluri... Trei ani am trăit la Slatina...

— Roza îți seamănă leit...

Cu Roza se juca ceata de băieți desculți din care făceam și eu parte.

— Unde vă duceți astăzi, Darie ?

— La crîng, la Adîncata.

— Luați-mă și pe mine.

— Nu luăm cu noi fete.

— Socotiți-mă băiat și luați-mă.

— S-o luăm, Trăcălie ?

— Dacă o țin picioarele, să meargă. Numai să nu înceapă să scîncească s-o luăm în spinare.

— Mă țin, strigă Roza, sînt învățată cu drumurile. Sînt învățată să umblu ca și voi, cu picioarele goale.

Ne arăta tălpile picioarelor mici.

— Uite ! Vedeți ? Sînt groase. Sînt și crăpate.

Mergea cu noi. Ținea la drum și la alergătură. Îi descopeream crîngul. O învățam să deosebească un copac de altul. Îi spuneam numele plantelor, al florilor. Îi arătam care ciuperci sînt bune de mîncat și care nu, și melcii care, fripți pe cărbuni și tăvăliți prin mujdei de usturoi, se topesc în gură de gustoși. La întoarcere, dacă ne prindea pe drum noaptea, o povățuiam să privească cerul fumuriu și să cunoască numele stelelor.

— Și stelele au nume, Darie ?

— Și stelele au nume. Și copacii au nume. Și florile...

— Și măgurile au nume ?

— De ce să nu aibă ?

— Cine a făcut măgurile ?

— Oamenii care au trăit mai demult pe pămînt.

— De unde ai aflat tu tot ceea ce știi ?

— De la cei mai în vîrstă decît mine.

Mă vedea dada Aspasia trecînd pe uliță, stîrnind nori de praf cu picioarele. Mă striga :

— Cîrnule ! Ia vino încoace, Cîrnule !

— Nu-mi zice Cîrnul, dadă Aspasie. Îmi zice Dințosul. Așa m-au poreclit prietenii mei.

— Bine. Am să-ți spun și Dințosul. Vino încoa, Cîrnule-Dințosule.

Mă apropiam. Îmi da cofeturi să ronțăi. Le ronțăiam.

— Sînt dulci ?

— Dulci, dadă Aspasia.

— Cîrnule-Dințosule, mi-ai dus ieri fata la pădure...

— N-am dus-o la pădure. La crîng am dus-o.

— Și v-ați întors noaptea.

— Noaptea ne-am întors. Crîngul e tare departe.

— Altă dată, cînd merge și Roza cu voi, să vă întoarceți mai devreme. Abraham s-a speriat.

— De ce s-a speriat ?

— S-ar putea să vă prindă oameni răi, să vă bată și să vă lase schilozi.

— Prin părțile noastre oamenii răi fură cai ori sparg case ca să șterpelească țoale. De copii nu se leagă nimeni. Nici nu se uită la ei.

Alergam și dam tîrcoale bisericii. Abraham Caleb lucra tocmai sus, pe creastă. Lucra făcut ghem și cînta. Încruntat, Suliman buzatul scotea vechea tablă mîncată de rugină și-o azvîrlea jos. Căuta să mi-o arunce în cap.

Mama o întrebase într-o zi pe dada Aspasia :

— Unde l-aţi găsit pe başibuzuc?

— La Turnu. A căzut prizonier la bulgari. A izbutit să fugă noaptea din lagărul de la Nicopole şi-a trecut Dunărea înot. Prefectul a vrut să-l trimită înapoi, la bulgari, ori să-l ţină închis. Lui Abraham i s-a făcut milă de el. L-a luat pe garanţie şi-l tîrăşte după noi de mai bine de un an.

— Munceşte?

— Dacă îi pui sula în coaste să muncească n-are încotro. Munceşte.

Caleb mă striga de pe creasta acoperişului:

— Urcă-te pînă la mine, ciufulitule.

— Mi-e teamă de turc, să nu mă arunce jos.

— N-o să te arunce.

Turcul rînjea. Rînjeam şi eu la el. Îmi arăta pumnul. Luam o piatră în mînă şi-l ameninţam. Başibuzucului tuciuriu îi plăcea. Rîdea cu gura pînă la urechi şi mă chema şi el.

Uşurel ca Uşurelul Vîntului din poveste, mă căţăram pe scară, ajungeam pe acoperiş, călcam cu grijă pe tabla lunecoasă, mă duceam la Abraham cel scurt, groscior şi grăsun. Mă lua lîngă el. Îmi arăta satul:

— Vezi tu ce frumos se vede satul de aici de sus?

— Văd, domnule Abraham.

— Tu ştii ce e visul, ciufulitule?

— Ştiu. Visez în fiecare noapte. De cele mai multe ori visez vise urîte, dar uneori visez şi vise frumoase.

— Nu m-ai înţeles, ciufulitule. Nu te-am întrebat despre vîsele pe care le visează omul în somn,

ci de visele pe care le visează omul cînd e treaz, despre ce ar vrea el să facă, despre dorințele care ar vrea să i se împlinească, despre ceea ce năzuie el.

— Acum am înțeles.

— Tu ce visezi ? Către ce năzui ?

— Să plec din sat. Să colind lumea. Să cunosc oameni și locuri.

— Eu am visat totdeauna să învelesc o biserică înaltă de pe turla căreia să pot vedea jumătate din țară.

— Și de ce nu ți-ai împlinit acest vis, domnule Abraham ?

— Pe Abraham Caleb, ciufulitule, nu-l cunosc decît țăranii. Lui Abraham Caleb, ciufulitule, nu-i dau de lucru decît țăranii.

— Dar pe la orașe nu ai învelit biserici ?

— Am învelit. Bisericuțe de mahala. Dar pe la marginile orașelor trăiesc tot țărani sau oameni care pe jumătate au rămas încă țărani.

— Nu ți-e teamă că într-o zi o să aluneci de pe o biserică ?

— Cum o să lunec ? Învelesc biserici de la doisprezece ani.

O vară întreagă a tot lucrat la învelirea bisericii din satul nostru. Abraham Caleb, omul despre care se spunea că e bun ca pîinea lui Dumnezeu, ajutat de turculețul buzat pe care fetele mai îndrăznețe îl prindeau seara pe ulițī și-l înghesuiau.

— Suliman, cum sînt turcoaicele ?

— Frumoase.

— Mai frumoase ca noi ?

— Voi sînteţi mai frumoase.

— Te faci creştin, Suliman ? Rămîi la noi, Suliman ?

— Am cadînă acasă.

— Negricioasă ?

— Ihî...

O vară întreagă m-am tot dus cu Roza la crîng şi la pădure şi am învăţat-o să deosebească un arbor de alt arbor, o floare de altă floare, o stea de altă stea.

Cînd a învelit şi turla bisericii şi i-a prins în vîrf o cruce nouă, Abraham Caleb şi-a încheiat socotelile cu oamenii de la noi din Omida, le-a cerut două căruţe, să plece cu familia şi cu bagajele să-şi treacă iarna la oraş, la Turnu. Aşteptam în uliţă, lîngă căruţe, să plece. Mă înfăşura şi mă îngheţa vîntul. Dîrdîiam. În piept îmi crescuseră mărăcini. Şi toţi ghimpii mărăcinilor îşi înfipseseră vîrfurile în inima mea.

— Ai să mai vii vreodată pe la noi pe la Omida, Roza ?

— Eu ştiu ? Poate că n-o să mai viu niciodată. Tata ne poartă după el prin ţară pe unde sînt biserici de învelit.

— Cu bine, Roza.

— Cu bine, Darie.

Mi s-a cernit şi mi s-a strîns inima. Mi s-au uscat buzele. Gura toată mi s-a uscat. Mi s-a făcut sete. Dar ştiam că şi dacă aş bea toată apa din fîntînă setea aprigă care mă cuprinsese tot nu s-ar potoli. Îmi mai aduceam uneori aminte de Roza.

Nu-i uitasem chipul dar i-l vedeam ca printr-o ceață care devenea din ce în ce mai deasă. Între timp peste satul nostru Omida, peste ai mei și chiar peste mine au trecut multe, multe. Și după patru ani, într-o toamnă, țara a intrat în războiul cel mare.

— Cu cine ne batem ?

— Cu ungurii.

— Și cu mai cine ?

— Cu nemții.

— Și cu mai cine ?

— Cu bulgarii.

— Și cu mai cine ?

— Cu turcii.

— Vai de capul nostru !

Am început să auzim bubuind tunurile.

— Tragem în bulgari ?

— Nu. N-avem tunuri pe Dunăre.

— Atunci trag bulgarii în noi.

— Nu, că nici bulgarii nu au tunuri. Turnu și satele de pe lîngă Dunăre le bombardează austriecii de pe vasele lor de război.

— Și omoară lume ?

— De ce să nu omoare ? Războiul e război. La vreme de război omorul nu e pedepsit. Cu cît omori mai mulți oameni cu atît ai mai multă falā.

De frica bombardamentelor de pe Dunăre, turnenii au părăsit orașul și s-au refugiat prin satele unde bătaia tunurilor de pe vasele de război austriece nu putea să ajungă. Mulți au venit și în prăpăditul nostru sat Omida. Autoritățile s-au repezit asupra sătenilor. Fiecare om al statului avea o gură cît o șură și striga, striga...

— Pregătiţi odaia pentru refugiaţi.
— Dar noi unde să dormim, domnule notar ?
— În tindă.
— N-avem paturi în tindă.
— Mai culcaţi-vă şi pe jos.
— Ca porcii ?
— Ca porcii. Acum e război.

Ne-am pomenit şi cu Abraham Caleb care a tras la vechea lui gazdă. Papelca a primit cu bucurie în casa ei familia Caleb pe care o cunoştea. S-ar fi putut să-i cadă pe cap cine ştie ce cocoşneţe năzuroase.

— Unde ţi-s fetele mai mari, cucoană Aspasia ?
— Marta s-a măritat. Mariana s-a măritat...
— Au avut noroc de bărbaţi buni ?
— Slavă Domnului...

Crescuse Leia. Crescuse Roza. Şi eu crescusem.

— Sărut mîna, dadă Aspasia.
— Bună ziua, Cîrnule.
— Nu-mi zice Cîrnul, îmi zice Dinţosul. Acum oamenii îmi mai spun şi Şchiopul. Din cauza piciorului...
— Dar ce ţi s-a întîmplat, băiatule ?
— Nu ştiu. Am rămas şchiop.

Eram înalt, slab, pistruiat şi palid. Mai trăisem şi pe la oraş. Partea cruntă a firii mele ieşea la iveală şi mă stăpînea numai atunci cînd mă lovea careva şi mă silea să mă apăr. Altfel rămăsesem destul de sfios şi neîndemînatic în legăturile mele cu oamenii.

— Sper, Darie, că acum n-o să-mi mai iei fata să mi-o duci la crîng, ori la pădure.

— De ce, cucoană Aspasia?

— Aţi crescut mari şi n-aş vrea să vă scornească lumea vorbe. O fată căreia lumea începe să-i scornească vorbe se mărită mai greu.

Roza se roşea la obraz.

— Mamă...

— Am dreptate, Roza. Trebuie să te păzesc.

Tata Abraham asculta. Rîdea. Spunea:

— Aspasia, Aspasia... Vorbeşti ca şi cum nu ai şti că o fată nu poţi s-o păzeşti nici cu puşca, darmite cu sfatul. Lasă fata să se plimbe cu băiatul. Doar n-oi vrea să scoţi din ea călugăriţă?

— Abrahame!...

În toamna care se prelungea şi se păstra cu cer însorit, am dus-o totuşi deseori pe Roza la crîng şi la pădure şi ne-am plimbat îndelung pe sub bătrînii copaci cu frunziş ca arama părului ei. Uneori s-a întîmplat chiar să ne prindă noaptea pe drum. O învăţam ca şi altădată pe Roza să deosebească arbor de arbor, floare de floare şi stea de stea.

— Acolo e Capricornul...

— Şi acolo?

— Acolo... Acolo...

— Darie...

— Da...

— De ce nu mă săruţi tu niciodată? Nu-ţi plac?

— Îmi placi, Roza.

— Atunci de ce nu mă săruţi?

— Nu ştiu, Roza. N-am sărutat niciodată pe nimeni. Numai mîna mamei am sărutat-o.

— Nu te cred, Darie.

Am mers alături mult timp. Cîmpul era gol. Auzeam pe sub cer vaiete de cocori străbătînd văzduhul rece, încremenit. Cînd am văzut licărind în sat lumini, Roza mi-a căutat gura și mi-a mușcat-o adînc, adînc de parcă ar fi vrut să-mi muște inima și să mi-o golească de sînge și de viață.

Ne-am pomenit năuci, tulburați, mistuiți de flăcări.

După ce ne-a trecut la amîndoi tulburarea, și ne-am dezmeticit, Roza mi-a spus :

— Așa se sărută. Așa cum ți-am arătat. Acuma știi ?

— Nu, i-am răspuns. Nu știu.

— Prostule ! Mă silești s-o iau de la început. Prostule ! Trebuie să înveți și tu să săruți ca oamenii. Nu se poate să trăiești și să nu săruți. Iar dacă săruți, trebuie să știi cum.

În poartă am deschis gura :

— Mai bine m-ai fi omorît. Ce-am să mă fac eu după ce ai să pleci ?

— N-am să plec atît de repede cum crezi. Războiul o să țină mult.

Peste cîteva zile s-a rupt frontul pe Carpați. S-a rupt și frontul de pe Dunăre. Puhoaiele cenușii ale armatelor germane au invadat țara.

— În cît timp au să ajungă nemții pînă la noi, la Omida ?

— În trei săptămîni. Poate chiar în patru. Acum se dau lupte pe Jii. Au să se dea lupte și pe Olt.

Au ajuns într-o săptămînă.

— Nemții...

— Ei ! Cum au venit așa au să se ducă.

Au venit. Au mîncat. Au dormit. Au plecat. Dar în sat s-a instalat comandatură germană. Ne-am învăţat şi cu nemţii. S-au învăţat şi ei cu noi.

— Rechiziţii !...

— Ne trebuiesc cai.

— Ne trebuiesc boi.

— Ne trebuie grîu şi porumb.

— Porci ne trebuie.

— Şi păsări.

— Şi ouă.

— Pielea noastră nu vă trebuie ?

— Deocamdată nu, dar dacă o să ne trebuiască o să v-o luăm. Credeţi c-o să ne sfiim ?

Au stors satul. L-au jupuit.

— Nu mai avem nimic.

— Scoateţi ce-aţi ascuns.

— N-am ascuns nimic, domnule german.

— Să căutăm.

Căutau în case, în poduri, în pivniţe, în hambare. Uneori găseau ce căutau. Alteori nu.

Nemţii din sat plecaseră să facă nişte cercetări la conacul de la Troian al lui Gogu Cristofor unde se spunea că s-ar afla ascunse vite. Tocmai în ziua aceea s-a potrivit să vină la noi o ceată de başibuzuci îmbrăcaţi în haine militare culese parcă de prin gunoaie şi purtînd fesuri roşii pe cap.

— Au venit turcii...

— Sînt mulţi ?

— Nouă...

— Numai atîţia ?

— Numai. Însă printre ei se află şi Suliman

— Care Suliman?

— Acela care lucra cu Abraham Caleb.

— Să știți că au venit după jaf.

— S-ar putea. Altfel ce să caute la noi?

Ne-am adunat la primărie să-i vedem. I-am văzut. Erau înarmați cu puști vechi, ruginite, de pe vremea lui Adam Babadam. Caii pe care veniseră, de adunătură, costelivi. Îi legaseră de ulucile primăriei. Turcii intraseră în primărie, se așezaseră pe scaune și-și puseseră picioarele pe masă. Suliman părea căpetenia.

— Tu ești primarul?

— Eu sînt primarul.

— Să ne dai o casă mare să dormim la noapte în ea.

— O să caut.

— Să ne pregătești masa de prînz și masa de seară. Vrem să mîncăm numai găini fripte...

Adus de nenoroc, a intrat în primărie să-i vadă pe turci Abraham Caleb.

— Ce faci, jupîne? l-a întrebat Suliman.

— Bine, Sulimane...

— Ba nu faci de loc bine, Abrahame. Mi-ai dat pîine să mănînc...

— Ți-am dat, Sulimane.

— M-ai pus să muncesc pentru ea.

— Te-am pus să muncești. Dar pentru pîinea mea și a copiilor mei și eu am muncit, Sulimane.

— Mie trebuia să-mi dai pe degeaba.

— De ce?

— Pentru că... Pentru că... Tu ești tu și eu sînt eu... Acum trebuie să te tai, Abrahame.

Burzuluiţi, turcii s-au bulucit şi l-au scos pe Abraham Caleb în curtea primăriei. L-au luat în pumni. Nu a cutezat nimeni să sară în ajutorul lui Caleb, dar careva a fugit şi a anunţat-o pe cucoana Aspasia. A venit ţipînd, cu fetele după ea. În momentul acela însă intraseră în sat şi se apropiau de primărie, călări pe caii lor mari, cu cozile lungi pînă la pămînt, nemţii. La auzul ţipetelor şi-au îndemnat caii la goană. Feldwebelul Rudolf Burger, care înainte de război trăise în ţară şi vorbea romîneşte ca şi noi, s-a repezit asupra întărîtaţilor başibuzuci.

— Cine sînteţi voi ?

Suliman a început să se bîlbîie.

— Noi... Noi, bre...

— Şi pe omul acesta pentru ce-l bateţi ? Ce-aveţi cu el ?

— Pentru că...

— Lăsaţi armele aici, încălecaţi şi plecaţi ! Repede...

Au încălecat başibuzucii. Nemţii s-au năpustit asupra lor cu cravaşele şi i-au alungat tot într-o cotonogeală pînă dincolo de gară.

— De ce l-a bătut Suliman pe Abraham Caleb ?

— Pentru că... Pentru că îl cheamă aşa cum îl cheamă.

S-a depărtat frontul. Nu s-au mai auzit tunurile. Dar războiul continua să mănînce oameni şi să pustiască ţinuturi. În teritoriul romînesc ocupat, nemţii instaurau faimoasa lor ordine. Au pus şi tăbliţe pe la răscruci :

Nach Băneasa... Nach Stănicuţ... Nach... Nach...

Refugiaţii s-au întors pe la casele lor. Pentru a doua oară l-am văzut pe Caleb plecînd cu familia, din satul nostru. Primăvara am părăsit şi eu Omida. Şi-am pierdut urma Rozei cum mai tîrziu aveam să pierd urmele atîtor oameni care-mi fuseseră dragi.

Tovarăşul Clemente Ţigănuş ne-a spus:

— Poate că în noaptea asta o să izbutesc şi eu să dorm.

I-am urat din toată inima noapte bună şi lăsîndu-l în grija Sarmizei am plecat prin vîntul care vuia, ne izbea şi ne usca obrajii, cu Roza. Pîlpîiau ici şi colo luminile felinarelor. Întîlneam trecători întîrziaţi. Treceam şi pe lîngă curţi mari din care ne lătrau cîini. Am intrat într-o cafenea şi am cerut două pahare cu ceai. Ne venea amîndurora grozav de greu să începem. Totuşi trebuia să rupem tăcerea care ne apăsa inimile ca plumbul.

— N-am mai auzit niciodată nimic despre tine, Roza. Şi nici nu mi-am închipuit că avem să ne mai întilnim.

— Nu aveai de la cine. Eu aş fi putut să te caut. M-am gîndit însă că ar fi zadarnic. Am devenit doctoriţă. M-am măritat...

— Te-ai măritat!...

— Am rămas văduvă...

Ca să-i arăt că nu doresc să aflu amănunte asupra văduviei ei am întrebat-o:

— Bătrînul mai trăieşte?

— A fost ucis de legionari în timpul rebeliunii.

— Atunci au fost ucişi mulţi oameni.

— Vrei să spui mulţi evrei, Darie.

— Dar şi evreii sînt oameni.

— Au existat împrejurări în care evreii au fost scoşi din rîndul oamenilor. Tata, sărmanul! I se făcuse dor de noi. Se stabilise la Piatra. Venise, călătorind pe furiş, pentru cîteva zile la noi, la Bucureşti, să ne vadă. Noaptea ne-am pomenit cu legionarii care îl căutau pe bărbatu-meu să-l ridice. Au dat şi peste tata. I-au luat pe amîndoi şi i-au dus. După rebeliune i-am găsit la abator atîrnaţi lîngă mulţi alţii în cîrlige.

— Am văzut şi eu acele orori.

— I-au atîrnat de vii în cîrlige. Mă gîndesc cît s-or fi chinuit pînă s-a îndurat moartea de ei.

Ceaiul era amar. Parcă ar fi fost amestecat cu cenuşă. În cafenea se aflau o mulţime de tîrgoveţi dintre cei ce taie cîinilor frunză. Fumau, jucau table unii, alţii jucau loton. Mai la fund se jucau şi cărţi. Fumul acru, căldura ne înăbuşeau. Roza şi-a scos hăinuţa. I-au rămas mîinile goale pînă la coate. Mi-au căzut ochii, fără să vreau, pe braţele ei. Mi s-a părut că cineva m-a dezbrăcat la piele şi s-a apucat să-mi ardă carnea, petic cu petic, cu fierul roşu. Cutremurîndu-mă, am întrebat-o şoptit:

— Roza!... Ce semn ai tu pe braţ?

Roza şi-a pus repede hăinuţa pe ea grăbindu-se să-şi ascundă braţele.

— Uitasem. Nu-mi face plăcere să se ştie...

— Ce nu-ţi face plăcere?

— Nu-mi face plăcere să se ştie că port semnul acesta pe braţ...

Faţa bălană i se întristă şi-i îmbătrîni într-o clipă. I se întristară şi i se stinseră parcă şi ochii

pe care altădată, demult, aşa de demult de parcă totul se întîmplase în alt veac şi pe alt tărîm, îi iubisem, îi visasem în somn şi-i visasem şi treaz. Buzele cărnoase şi fierbinţi care mă învăţaseră să sărut se vestejiră şi se uscară ca iasca. Tăcu. Tăcu multă vreme. Auzirăm vîntul care vuia şi şuiera în ferestre. Auzirăm vocile celor ce jucau loton şi uruiturile pe cutiuţele de lemn ale discurilor aruncate.

— Mi s-a părut că ţi s-a tatuat pe braţ un număr...

— Numărul de internare la Buchenwald...

— Cît ai stat acolo ?

— Mai bine de doi ani. Pînă s-au apropiat armatele sovietice. Atunci ne-au scos şi ne-au încolonat spre sud. Am reuşit să fug din convoi şi să stau ascunsă cîteva zile. Pe urmă... Darie !... Dar nu vreau să mai vorbim despre ce-a fost şi cum a fost... Acum cîteva ore, cînd te-am revăzut după atîţia ani, acolo la spital, am dorit ca întîlnirea noastră neaşteptată să ne bucure pe amîndoi. Acum...

Se uită la ceas.

— Te rog condu-mă la spital. Nu cunosc oraşul. Se apropie ora cînd va trebui să mă ocup de tovarăşul Ţigănuş.

— Crezi că Ţigănuş e în afară de orice primejdie ?

— Acuma, da.

— Dacă nu intervenea doctorul nostru se prăpădea ?

— Într-o zi, cel mult în două. E de o rezistență pe care rareori am întîlnit-o în cariera mea de medic.

Mă aflam, cu mai puțin de un an în urmă, călător prin Germania. Vizitam sate și orașe. Mă încîntau bătrînile și verzile păduri germane — era într-o lună neliniștită și capricioasă de primăvară — și mă umpleau de tristețe vechile așezări pe care le vedeam pline încă de ruinele și cenușa războiului. Femei... Pretutindeni întîlneam cete de femei singure.

— Unde sînt bărbații ?

— Au pierit în război...

— Și orbii aceștia unde și-au pierdut ochii ?

— În război.

— Și ciungii aceștia unde și-au pierdut mîinile ?

— În război.

— Și oamenii aceștia care străbat străzile în cărucioare trase de cîini unde și-au pierdut picioarele ?

— În război.

— De ce ați pornit la război să cuceriți lumea ?

— Noi n-am vrut război. Războiul l-a vrut și l-a pornit Hitler.

— Numai Hitler ?

La Weimar cercetam cu sufletul încărcat de emoție palatul-muzeu în care trăise, lucrase și murise Goethe și casa modestă a lui Schiller. Orașul, căruia din întîmplare războiul nu-i adusese decît puține pagube, mă prinsese în vraja lui de care nici nu puteam și nici nu voiam să mă scutur. Plănuiam

să rămîn cît mai mult timp acolo, să uit de tot şi de toate şi să mă las odihnei. Într-o seară însă, un prieten localnic, care se îndeletnicea şi el tot cu mîzgălitul hîrtiei, m-a întrebat :

— N-ai vrea să vezi Buchenwaldul ?

— Aş vrea să mă odihnesc. Tot pe drumuri, de săptămîni de zile, a intrat osteneala în trupul meu şi mă chinuie.

— Dar nu e vorba de un drum prea lung. Cu maşina, într-un sfert de oră, ajungem.

— Atît de aproape e Buchenwald de Weimar ?

— Natürlich...

— Atunci să mergem chiar mîine dimineaţă.

Şoseaua era fără cusur. Asfaltul lin, lucios. Maşina alerga. Nici nu-i simţeam goana. Ziua, bogată în soare. Să tot trăieşti zile asemănătoare. Cînd şoseaua a început să ne poarte printr-o fermecătoare pădure de brazi, o pană de cauciuc ne-a silit să oprim. Şoferul schimba roata. Am aprins o ţigară şi-am tras cîteva fumuri în piept.

— Gata, ne-a spus şoferul. Poftiţi în maşină.

Am aruncat mucul ţigării în şosea. Colegul meu german a spus :

— Un moment.

A pus talpa piciorului pe restul ţigării mele. A apăsat. În maşină m-a lămurit :

— Noi, germanii, sîntem oameni extrem de ordonaţi. Nu aruncăm mucul ţigării în drum. Nu stă frumos.

M-am simţit cuprins de ruşine. Abia am îngăimat :

— Te-aş ruga să mă scuzi. Cu toate că am mai

umblat şi eu prin lume, se vede treaba că nu s-a prea lipit de mine civilizaţia. Am rămas tot un biet ţăran de la Dunăre.

— Natürlich... Nu se poate ajunge la civilizaţie dintr-un singur salt. Noi am urcat către culme treaptă cu treaptă. Noi...

Maşina a stopat.

— Am ajuns.

Soarele ne cuprinse şi ne înfăşură în lumina lui bogată. Ziua îşi păstra frumuseţea. Pe cerul clar începuseră să apară pîlcuri albe şi rare de nori, ai fi zis nişte mari corăbii plutind pe nesfîrşite şi albastre ape. Mi se arătară urmele unor barăci şi mi se spuse :

— Aici locuiau trupele de pază.

— Cam multe trupe de pază au fost pe aici pentru nişte bieţi internaţi cu mîinile goale.

— Multe. Şi de tot felul. Erau şi unităţi de tancuri. La noi cînd se iau măsuri de pază, se iau, nu se glumeşte.

— Sîrme ghimpate. Alte sîrme ghimpate...

— În timpul cînd lagărul funcţiona, aceste sîrme erau electrizate...

— Ca să nu evadeze internaţii...

— Natürlich...

Poartă înaltă, de fier. Şi în mijlocul porţii un citat din Goethe : „Jedem das Seine"...

— Fiecăruia ce e al său... Fiecăruia ce i se cuvine... Cred că scriind aceste cuvinte niciodată marele vostru Goethe nu s-a gîndit că ele vor fi scrise pe poarta unui lagăr de exterminare.

— Natürlich !...

Dincolo de poartă, asfalt. În zare, o pădure rară, de un verde palid, estompat, bolnav parcă.

Pe lîngă noi s-a strecurat un mare grup de oameni.

— Germani din nord. Au venit să vadă aici ce-a fost fascismul. Ce-a însemnat fascismul.

— Pe timpul lui Hitler n-au avut prilejul s-o afle ?

Nu am primit nici un răspuns la nepotrivita mea întrebare. Pentru a nu-mi supăra prietenul, m-am ferit pe cît am putut şi pe cît m-am priceput să-i mai pun întrebări la care să nu capăt răspuns.

— În casele acestea au locuit faimoasele unităţi S.S. Sînt confortabile. Chiar luxoase.

N-am făcut nici un comentariu, deşi a trebuit să lupt cu mine ca să-mi ţin limba.

Mi s-au arătat alte barăci.

— În fiecare din aceste barăci au fost înghesuiţi cam două mii de oameni.

Ştiam că mi s-a spus unul din acele adevăruri pe care, după război, le cunoştea toată lumea. Am grăit totuşi :

— Nu se poate !

— De ce să nu se poată ?

— În acest caz internaţii nu mureau de înghesuială ?

— Tocmai de aceea erau îngrămădiţi unul peste altul, ca să moară.

— Mureau numai înăbuşiţi de înghesuială ?

— Mai mureau şi din alte cauze.

— Cam cîtă hrană primeau ?

— O pîine pe zi, la zece-doisprezece oameni.

— Şi nu mureau de foame?

— Mureau. Dar tocmai de aceea li se dădea să mănînce atît de puţin. Ca să moară de foame.

— Straşnică organizare.

— Natürlich... Însă ai răbdare. Pînă acum n-ai văzut nimic.

O clădire cu coş înalt mi-a atras privirea.

— Ce-a fost acolo?

— Crematoriul.

— La crematoriu se ardeau numai morţii?

— Se spune că s-ar fi ars şi oameni vii...

Am zis cu mirare:

— Ce mare a fost lagărul acesta!

— Nu. N-a fost cine ştie ce. Se întindea pe numai şaptezeci şi şase hectare şi avea numai douăzeci şi şapte de turnuri de pază.

— Şi în turnuri, soldaţi.

— Da. Soldaţi. Cu carabine. Cu mitraliere.

— Dar acolo, unde se văd urmele unor construcţii uriaşe, ce-a fost oare?

— Acolo s-au fabricat bombele zburătoare V. 1 şi V. 2. Fabrica a fost aşezată intenţionat lîngă lagăr ca să n-o bombardeze inamicii.

— După cîte ştiu totuşi au bombardat-o.

— Au bombardat-o dar au căzut şi în lagăr bombe şi au ucis internaţi.

— În lagărul acesta erau închişi numai germani?

— Nu. Inscripţia aceasta ne mărturiseşte că în lagărul acesta au murit oameni din Belgia şi din Luxemburg, din Bulgaria şi din Norvegia, din Danemarca şi din Austria, din Germania şi din Polonia, din Franţa şi din Romînia, din Grecia şi din

Spania, din Olanda şi din Cehoslovacia, din Italia şi din U.R.S.S., din Iugoslavia şi din Ungaria. Din...

— Aici au murit oameni din toată lumea. Comunişti.

— Natürlich !...

Dedesubtul inscripţiei se odihnea şi se usca o coroană de trandafiri galbeni...

Vîntul s-a repezit aspru asupra noastră. Roza mi-a spus :

— Darie, dar unde îţi sînt gîndurile ? Mi se pare că am rătăcit drumul. În loc să ne apropiem de spital, ne depărtăm.

M-am uitat în jur.

— Da. Mi se pare că ai dreptate. Ne-am rătăcit.

Am oprit un trecător şi l-am întrebat pe unde am putea s-o apucăm ca să ajungem la spitalul lui Albu Dolea-Cruntul.

— O luaţi la dreapta, pe urmă la stînga, pe urmă mergeţi drept înainte, pînă ajungeţi la spital.

— Darie...

— Da...

— Te rog, ia-mă de braţ !

Văzînd că ezit, Roza a adăugat zîmbind :

— Nu-ţi fie teamă : nu am să te întreb pentru ce nu mă săruţi, cum te-am întrebat altădată, tare demult. Acum avem amîndoi gurile prea amare...

— Şi inimile ne sînt amare, Roza...

Prietenul meu din Weimar, mîzgălitor ca şi mine al hîrtiei, m-a dus în faţa unui perete plin cu fotografii :

— Hitler cu Pétain. Stau de vorbă rîzînd. Erau buni prieteni.

— Învingătorul și învinsul. Fascismul i-a unit.

— O hartă a Germaniei. Săgețile indică direcțiile în care au atacat armatele hitleriste.

— Dar există vreo direcție în care aceste armate să nu fi atacat?

— Nu.

— Pentru ce ați adunat mărturiile tuturor acestor orori aci?

— Ca să le vadă oamenii.

— Numai pentru atît?

— Asta e mult. Dacă oamenilor nu li se reamintește din cînd în cînd ceea ce a fost, oamenii uită.

Pe un perete întreg, imagini... Panzere în Polonia... Panzere în Franța. Panzere în Belgia. Panzere în Olanda. Panzere în Iugoslavia. Panzere în Grecia. Și pretutindeni, lîngă aceste uriașe mașini de război, soldați cu căști turtite pe cap, rîzînd. Totdeauna învingătorii rîd. Dar pe mine nu mă speriaseră niciodată zîmbetul ori rîsul vreunui învingător. Văzusem, încă de pe cînd eram copil — și n-am uitat — că și tigvele rîd. Și mi-am dat seama, încă de pe atunci, că rîsul tigvelor este fără contenire. Zîmbetul omului ține cîteva clipe și se stinge. Al tigvelor e veșnic.

Am mers mai departe. Am privit alt perete plin de panouri.

Un oraș polonez și, pe strada orașului polonez, soldați S.S. duc la execuție un grup uriaș de femei. În fața grupului o femeie cu un copil de șapte-opt ani de mînă. Copilul poartă o șapcă. Și șapca e

pusă ușor într-o parte. Un S.S. înarmat cu o pușcă mitralieră păzește acest copil. Copilul mînat către moarte e deznădăjduit de trist. Soldatul care-l păzește îl duce la moarte și-i va dărui moartea e vesel.

— Rîde soldatul...

— Natürlich... S-au expus aci și fotografii ale ororilor făptuite la Winnitza.

— Să vedem măcar cîteva.

Una înfățișează o groapă plină cu cadavre. Și pe marginea gropii, soldați S.S. rîd. Între acești soldați se află un om slab, neras, cu fața trasă.

— Ce așteaptă el? Să fie împușcat.

— Natürlich...

Un alt grup — bărbați, femei, copii — sînt mînați din urmă de soldați S.S. În fruntea acestui grup, o bătrînică cu părul alb și un copil îmbrăcat într-o veche hăinuță cadrilată.

— Îi duce să-i ucidă.

— Natürlich.

O altă fotografie îmi arată un cîmp plin de femei ucise și de copii uciși. Și femeile sînt tinere... Și mulți dintre copii sînt numai de doi sau trei ani. Toți morții aceștia au fețele umflate, ochii deschiși, gura strîmbă. Carnea se încrețește pe mine. Simt că mi se împietrește trupul. Dar trebuie să văd. Să văd. Și mă uit pe pereții muzeului alcătuit din clădirile care au aparținut mai înainte lagărului de la Buchenwald. Șase S.S. îngroapă de viu un om. Îl îngroapă? L-au și îngropat. Numai capul i-a rămas afară. Fruntea omului îngropat de viu e înaltă. Pă-

rul negru îi cade pe tîmple. Ochii sînt larg deschişi. Vii încă şi cu o uriaşă spaimă în ei.

— Au să-l lase să moară aşa, de foame şi de sete...

— Natürlich...

Un munte. De piatră? Nu. Un munte ridicat de soldaţi din încălţămintea mizerabilă a celor ucişi.

Totdeauna am iubit copacii. Dar copacul acesta pe care îl văd acum îl urăsc. Atîrnă de crengile lui multe femei şi o sumedenie de bărbaţi. În ştreanguri atîrnă spînzuraţii. Văd şi nişte documente. Este corespondenţa dintre I. G. Farben-Industrie şi comandamentul lagărului. I.G. Farben-Industrie a cerut comandamentului 150 de femei dintre internate pentru a experimenta pe ele un nou preparat.

— Se puteau vinde oameni vii întreprinderilor I.G. Farben-Industrie?

— De ce nu? Comandamentul lagărului a cerut pentru fiecare femeie pe care o va vinde lui I.G. Farben-Industrie 200 de mărci. În urma unor tîrguieli mai îndelungate, duse prin scrisori, se vede că s-au înţeles ca preţul să fie de 170 de mărci de cap de femeie.

— Colega, dar ce s-a întîmplat cu aceste femei?

— Au murit.

— Toate?

— Natürlich. Tot erau sortite morţii.

— Şi experienţele s-au continuat?

— Da. Iată aci adresa prin care I.G. Farben-Industrie cere un nou lot de femei.

— Şi, desigur, comandamentul lagărului a executat comanda...

— Natürlich...

Un cîmp cu împuşcaţi. Cîmpul este păzit de un S.S.

...O grădină. Copacii sînt bătrîni şi frumoşi. Şi de ramurile tuturor copacilor acestei grădini atîrnă femei spînzurate. Numai femei. Unele mai în vîrstă. Însă cele mai multe dintre ele sînt tinere... tinere... Cu părul blond, despletit, căzut pe umeri. Fotografia e luată în U.R.S.S.

— Aţi auzit de Zoia Kosmodemianskaia?

— Am auzit.

— Poftiţi să vedeţi cum o spînzură.

Urmez sfatul. Mă uit. Văd.

Spînzurătoarea e ridicată pe un cîmp de zăpadă. Cerul de iarnă e alb... alb... Fata care aşteaptă să fie spînzurată e înaltă şi privindu-i chipul îmi dau seama cît de mult trebuie să fi semănat mamei sale pe care avusesem prilejul s-o cunosc pe un aeroport. Fata care aşteaptă să fie spînzurată poartă o tablă albă pe piept. Nu descifrez inscripţia de pe această tablă. În jurul ei văd soldaţi şi ofiţeri. Şi iar soldaţi şi iar ofiţeri...

...La Oradour cadavre şi cenuşă... Cadavre şi cenuşă la Lidice... Cadavre şi cenuşă acolo unde se ridica altădată ghetoul Varşoviei... Oameni înghesuiţi într-o odaie cum sînt înghesuite sardelele în cutie... Oameni muncind sub paza soldaţilor S.S... Oameni cu lanţuri de mîini şi de picioare... Morţi... Şi încă o dată morţi. Şi iarăşi morţi. Maldăre de morţi. Nenumărate. Unii dintre aceşti oa-

meni au fost împuşcaţi. Alţii spînzuraţi. Alţii gazaţi. Alţii au fost trecuţi în cealaltă lume prin zdrobirea capetelor cu ghintuite măciuci...

— Fascismul...

— Natürlich...

Într-o altă clădire găsesc măciuci de lemn.

— Mulţi internaţi au fost ucişi cu aceste măciuci. Erau izbiţi în cap pînă... S-au păstrat pînă şi şnururile cu care erau spînzuraţi oamenii. Le vezi?

— Le văd!

Mă opresc în faţa unei fotografii. Este a copilului Ştefan Zweig. Ciudată potrivire de nume cu celebrul scriitor. Acest Ştefan Zweig n-a născut în 1941. A fost cel mai tînăr locuitor al lagărului.

— A murit în lagăr? Ucis?

— Natürlich...

...Un şir de copii între patru şi cinci ani. Şi toţi au numărul de internare scris pe braţ.

Ni se arată nişte lămpi...

— Vedeţi ceva deosebit la ele?

— Nu.

— Priviţi abajururile.

Privesc abajururile şi văd că pe unul este pictat un castel cu turn şi cu steag în vîrf. Pe alt abajur un cioban şi o ciobăniţă. Pe altul un haiduc cu o manta romantică pe umeri.

— Sînt interesante picturile.

— Natürlich. Abajururile sînt din piele de om.

Fotografii! Fotografii înfăţişînd cadavre... cadavre... cadavre... Şi munţi de haine. Hainele celor care au fost asasinaţi. O pîine ca piatra. Pîinea cu care oamenii de aci erau, ca să spunem aşa, hrăniţi.

Dar în fotografii sînt nu numai morţi. Sînt şi vii. Şi aceşti oameni vii sînt numai piele şi oase. Poartă pe ei zdrenţe... În ochii lor ţipă foamea. Şi groaza. În ochii unora mai licăresc şi nădejdi.

Ieşim. Colegul meu din Weimar îmi arată o casă. Casa are acoperişul de olane roşcovane şi un coş pătrat care se ridică deasupra ei. Are şi cîteva ferestre casa. Ferestre cu chenar alb. Geamurile sînt mate. Este înconjurată de un gard înalt de scînduri. Intrăm în curte. Şi nu mai vedeam nimic decît casa lîngă care ne aflăm şi această curte acoperită cu pietriş mărunt. Aci, lîngă acest gard înalt de uluci e spînzurătoarea. De spînzurătoare sînt atîrnate cîrlige.

— În aceste cîrlige uneori erau prinse ştreangurile. Alteori oamenii erau spînzuraţi direct în cîrlige.

— Cum adică ?

— Simplu. Omul era adus sub spînzurătoare, urcat pe un scaun. I se înfigea unul din aceste cîrlige sub bărbie şi i se trăgea scaunul de sub picioare. Omul rămînea atîrnat. Uneori se zbătea cîteva ceasuri, alteori cîteva zile şi cîteva nopţi.

Lîngă zidul casei, două lăzi mari de scînduri căptuşite cu tablă zincată. În aceste lăzi se aduceau cadavrele celor care fuseseră ucişi în alte clădiri ale lagărului.

— Dar de ce erau aduşi aici ?

— O să vezi.

Înainte de a coborî în subsolul acestei case, număr cîrligele spînzurătorii. Sînt şase la număr.

Sînt invitat să privesc o fereastră largă, cu un fel de jgheab care duce, ca și scara, la subsol. Din camion, morții erau aruncați în subsolul clădirii pe acest jgheab.

— Și în subsol ce se întîmpla cu cadavrele?

— Vino să-ți arăt.

Îl urmez. Intrăm într-o odaie mare și pe cei patru pereți ai ei număr, prinse în zid, așezate la două-trei palme de acoperiș, patruzeci și două de cîrlige de fier. Pe ziduri atîrnă bîtele ghintuite. Se văd și niște scăunașe.

Oamenii sortiți pieirii erau aduși aci. I se poruncea unuia să ia un scăunel și să se așeze în dreptul unui cîrlig. De cîrlig atîrna ștreangul. Omului i se mai poruncea să-și pună singur ștreangul de gît. Omul își punea ștreangul de gît. Celui de al doilea i se poruncea să ia primului scăunelul de sub picioare. I-l lua. Și în timp ce primul om care-și pusese ștreangul de gît începea să se zbată, celălalt, aproape lipit de el, se urca pe scaun, își punea și el ștreangul de gît și aștepta ca al treilea internat să-i ia scăunelul de sub picioare. Și așa mai departe... Și așa mai departe... Pînă cînd de fiecare cîrlig atîrna un om...

Cu bîtele se zdrobea capul aceluia care ar fi îndrăznit să nu execute porunca primită.

— Ascensorul era umplut cu cadavrele care erau urcate la etajul clădirii.

— Ce sînt acestea?

— Hîrîitori.

— Și la ce anume foloseau?

— Unii internaţi nu se puteau stăpîni şi mai ţipau. Atunci se dădea drumul hîrîitoarelor.

La etaj dăm peste un dispozitiv special pe care erau aşezaţi morţii la scoaterea lor din ascensor. Dispozitivul ducea cadavrele în cuptor.

— Abator de oameni, organizat metodic, ştiinţific.

— Natürlich...

— Da. Cuptoarele. Două sînt la număr şi fiecare are cîte trei guri.

— Observă, îmi şopteşte colegul meu din Weimar, unul dintre cuptoare funcţiona cu cocs, al doilea funcţiona cu păcură.

Mi se mai spune că în aceste cuptoare deseori erau aduşi şi arşi oameni de vii.

Mă uit la cuptoare. Între cărămizile uzate de atîta întrebuinţare, urme de cenuşă. Întreb, aşa, ca să mă aflu în treabă:

— Cenuşa era aruncată în vînt?

— Vai! se miră colegul meu din Weimar. De ce să se azvîrle cenuşa în vînt? Cenuşa, ca şi sîngele celor ucişi, era adunată. Erau adunate şi fecalele internaţilor. Se fabricau îngrăşăminte. Şi o parte din aceste îngrăşăminte era folosită chiar la grădina de zarzavat de unde se aprovizionau comandanţii şi paznicii lagărului.

— Sînt cam uzate cuptoarele.

— Gîndeşte-te şi dumneata. Cum să nu fie uzate? Cu toate că au fost construite trainic şi cu o tehnică perfectă, au funcţionat zi şi noapte aproape cinci ani. Cum să nu se uzeze?

Trecem într-o altă cameră.

— Tăbăcăria.

— Ce fel de tăbăcărie ?

— Tăbăcăria. Aci se tăbăcea pielea unora dintre internaţi. Şi anume a acelor internaţi care aveau pielea frumoasă.

Într-o altă odaie vedem nişte butelii pe care scrie : Zyklon.

O producţie I. G. Farben-Industrie: gaz. Gazul cu care au fost ucişi milioane de oameni. Aci, la Buchenwald, la Auschwitz şi în celelalte lagăre.

...Un uriaş maldăr de păr de femeie.

— Părul femeilor care au fost ucise aci. Era adunat fir cu fir. Părul omenesc e scump, nu e aşa, colega ?

— Natürlich...

Ajungem într-o încăpere asemănătoare cu o cameră de baie. Zidurile sînt acoperite cu faianţă. Faianţa e curată. Şi în mijlocul odăii se află un bloc îmbrăcat în plăci tot de faianţă şi prevăzut la margini cu canale de scurgere. Mi se atrage atenţia asupra unor picături de sînge uscat :

— Aici erau întinşi morţii cu pielea interesantă şi jupuiţi. Tot aci le erau extraşi, acelora care aveau, dinţii de aur din gură.

Celule !... Celule... Celule... Şi odăi ale paznicilor. Şi camera de tortură mi se arată. Şi mi se spune că oamenii erau ucişi în nenumărate chipuri. Împuşcarea în ceafă. Spînzurarea. Uciderea cu bita. Injecţii care dădeau moartea înceată în patru ore. Uciderea prin introducere de aer în vene. Aruncarea în cuptoare de viu.

Pe cerul alb pluteau petice de nori. Albi erau norii. La întoarcere ne-am oprit iarăşi în mijlocul pădurii. Am aprins o ţigară. Am tras cîteva fumuri şi, uitînd de recomandările pe care mi le făcuse colegul meu la venire, am aruncat iarăşi ţigara aprinsă şi fumată numai pe jumătate în mijlocul şoselei. Colegul meu din Weimar s-a apropiat de ea, a strivit-o cu piciorul. Pe urmă, strivită şi stinsă, a zvîrlit-o în şanţ.

— Ţi-am mai spus : la noi nu se aruncă ţigara în mijlocul drumului.

— Scuză-mă, colega. Am uitat.

— Natürlich... Pînă cînd o să vă civilizaţi şi voi, oamenii din Balcani, o să mai treacă timp.

La Teliu vîntul vuia. Cerul nopţii, acoperit cu nori, era negru. Tăcea Roza. Şi eu tăceam. Numai paşii noştri se auzeau bocănind pe trotuarul îngust...

20

SARMIZA

Deasupra orașului atîrna greu întunericul. Trotuarele erau înguste, sparte, pline de gropi. La fiecare pas ne-am fi putut frînge gîtul dacă ne-am fi împiedicat și-am fi căzut. Noroc că ochii amîndurora erau buni. Vedeam, ca pisicile, și noaptea. Cum socoteam că mai avem și altceva de făcut pe lume decît să ne schilodim prostește la Teliu, mergeam cu grijă. Ocoleam gropile. De spărturi ne feream. În gînd îl suduiam pe Bușulenga pentru proasta gospodărire a județului și a orașului. Îl suduiam și pe primar. Din Teliul prăpădit, cu bunăvoință și pricepere, un prefect grijuliu și un primar harnic ar fi scos o bijuterie.

Tristă, ostenită și lipsită de sprinteneală, Roza se sprijinea de brațul meu. Mi-l strîngea. Atît de tare că-i simțeam bătăile repezi și neritmice ale inimii.

— Zici că ai văzut Buchenwaldul ?

— L-am văzut. Nici nu s-a împlinit anul de cînd l-am văzut.

— Atunci, l-ai văzut ca vizitator.

— Da, Roza, ca vizitator.

— Ei, n-ai văzut nimic, Darie.

— Poate. Totuși vizitarea lagărului m-a năucit. Oameni chinuind cu sadism alți oameni ! Oameni asasinînd în chipurile cele mai sălbatice alți oa-

meni !... Multe săptămîni după ce am văzut Buchenwaldul, am dormit somn tulburat și des întrerupt de spaimă. Cu greu și tîrziu de tot am izbutit să mai uit unele din grozăviile petrecute acolo.

— Grozăviile petrecute le-ai văzut numai în fotografii.

— Mi-a fost de ajuns, Roza.

— Poate că era mai bine să nu le fi văzut niciodată. Ce-ți trebuiau ?

— Curiozitatea de om al acestui veac și curiozitate scriitoricească...

— Curiozitate ? Poate a mai fost la mijloc și altceva.

— Poate, Roza.

— Mie mi s-a părut totdeauna ciudat că oamenii se adună să vadă cum este ucis un om... Poate că în fiecare a rămas ceva din sălbatîcii din care ne tragem. Războiul, moartea scot la iveală acest „ceva" sălbatic de care mai înainte oamenii nici nu-și dădeau seama că-l au în ființa lor.

Îi ascultam glasul. Era al unei femei liniștite pe care amintirile o împovărau cu mîhnire, dar a cărei sete de viață încă nu se potolise. Rar se stinge setea de viață a omului, chiar cînd omul este izbit într-una de nenorociri.

Îi ascultam și pașii care bocăneau pe trotuarul îngust, spart, plin de gropi, alături de pașii mei.

Și inima i-o ascultam. Bătea neritmic. Nu mai aveam nici o îndoială că Roza e grav bolnavă de inimă și că viața ei s-ar putea stinge dintr-o clipă în alta. Probabil că și Roza o știa. Cu toate acestea, muncea din zori și pînă noaptea tîrziu, ca și cum

ar fi fost încă tînără şi sănătoasă, pentru a salva vieţile altora.

— Roza, mă mir cum ai izbutit tu să trăieşti şi să ieşi vie de acolo.

— Uneori mă mir şi eu, Darie. Te rog să înţelegi că nu mi-a fost uşor.

— Nu mi-am închipuit cîtuşi de puţin că oamenilor care au trăit acolo le-a fost uşor. Dimpotrivă.

— Ai văzut celulele?

— Le-am văzut. Cîteva, cîte s-au mai păstrat.

— Trebuia să stăm aproape goale, înghesuite ca boabele în sac. Dormeam în picioare, dacă dormitul de acolo mai putea fi numit somn... Uneori ne scoteau afară la aer şi ne băteau. Puneau să cînte o muzică militară ca să acopere cu cîntece ţipetele pe care le scoteam.

— În apropierea lagărului am văzut şi cîteva sate. Tu ce crezi, Roza, locuitorii din satele acelea ştiau ce se întîmplă în lagăr?

— Dacă ştiau!... Întreaga Germanie ştia ce se întîmplă în lagărele lui Hitler. Pe lîngă unul din sate se afla o mare fabrică de săpun. Fabricau săpun din carnea şi din puţina grăsime a celor ucişi... Peruchierii fabricau peruci din părul spînzuratelor şi al împuşcatelor...

— Dar cînd te-au dus pe tine la Buchenwald?

— Toamna. La cîteva luni numai după ce a început războiul din răsărit. M-au trimis acolo pentru că bănuiau că sînt comunistă. Pe mulţi ne-au trimis acolo. Ne-au dus cu trenul. Zile şi nopţi ne-a tot tîrît trenul. Vagoanele, cu uşile ferecate. Cu ferestrele ferecate. Fără mîncare. Fără apă. În fiecare zi

și în fiecare noapte mureau cîțiva. Trăiam laolaltă cu morții care se umflau și putrezeau. Ai citit *Infernul* lui Dante, nu?

— L-am citit, Roza.

— Eu l-am recitit după ce m-am întors din lagăr. Nu m-a mai impresionat. Față de ce-am văzut și-am pătimit întîi în tren și apoi la Buchenwald, *Infernul* lui Dante mi s-a părut o carte cu povești despre zîne... Dar ce-ți tot îndrug eu? Voi, scriitorii, continuați să credeți că trebuie să șlefuiți cu anii cuvintele ca să le dați o mai mare strălucire și continuați să scrieți naive povestiri despre dragoste. Își are, desigur, și dragostea locul ei în viața oamenilor, dar nu dragostea e totul... Mai sînt și suferințele oamenilor, și luptele lor, și năzuințele lor...

Rîse. Și adăugă:

— Iartă-mă, am început să te prelucrez ca la ședință.

— Nu. Nu. Continuă, Roza. Te rog...

— A fost o mare fericire pe noi cînd ne-am dat jos în gară la Weimar. Am ajuns noaptea. Nici o lumină nu licărea în oraș sau în gară. Năzăream prin întuneric sentinelele care ne păzeau. Le auzeam bocănitul cizmelor. Armele care zăngăneau le auzeam. S-au îndurat de noi, ne-au așezat la rînd și ne-au dat, la sclipirea slabă a cîtorva lanterne de buzunar, cîte o cană cu apă și cîte o felioară de pîine uscată. Atît. Pe urmă ne-au încolonat și ne-au purtat din gară pînă la Buchenwald pe jos. Ne-a înviorat și ne-a mai dat puteri aerul rece și proaspăt al cîmpului și al pădurii. Vremuia vremea.

Urîte sînt toamnele Germaniei, Darie. Umede. Umede şi reci. Am străbătut o pădure şi am ajuns în poarta lagărului după ce se luminase de ziuă. Ştiam că acolo vom pieri. Nu strigam. Nu ţipam. Nici măcar nu vorbeam între noi. Ne pieriseră glasurile. Ne uitam numai şi ne dădeam seama că între acele sîrme ghimpate ne vom sfîrşi, nu după multă trecere de timp, viaţa. Tu ai văzut crematoriul?

— L-am văzut.

— Ai văzut şi cuptoarele?

— Am văzut şi cuptoarele.

— Cînd am intrat în lagăr, fumega coşul crematoriului. Am crezut că acolo se află brutăria şi bucătăria lagărului. Cineva de lîngă mine a şi spus, şoptind: „Probabil că ne pregătesc ceaiul". Astă-seară, bînd ceaiul în cafeneaua în care m-ai dus, mi-am amintit, Darie, de „ceainăria" de acolo. O „ceainărie" în care se ardeau cadavre şi oameni vii.

Braţul Rozei, care îl strîngea tare pe al meu, tremura. Paşii ne bocăneau în noapte pe trotuarul îngust, spart, plin de gropi. Vîntul hain se repezea asupra noastră, ne izbea şi ne înfăşura. Deasupra oraşului se vînzolea întunericul. Arborii negri, zbuciumaţi, casele mărunte şi adormite făureau în jurul nostru un decor fantastic. În mintea mea imaginile se perindau cu repeziciune. Ele se perindau şi mai copleşitoare în mintea Rozei.

— Ai suferit mult, Roza.

— Noi avem un proverb: „Să nu-i dea Dumnezeu omului cît poate răbda". Am răbdat, Darie, mai mult decît poate răbda un om. Dumnezeu...

— Dumnezeu !... Dumnezeu nu are nici un amestec în ce fac oamenii.

Cu buzele uscate, rosteam greu cuvintele. Și le rosteam mai mult ca să alungăm tăcerea care ne apăsa decît ca să ne dăm pe față, pînă la fund, gîndurile care ne mușcau și ne chinuiau. În inimile noastre mult încercate nu se stinsese bucuria. Flăcările bucuriei mai licăreau și deseori se înălțau și ne cuprindeau, pentru că, deși văzusem atîtea și trecusem prin atîtea, trăiam. Continuam să trăim. Alergam. Vorbeam. Acționam. Luptam. Ba uneori glumeam și rîdeam. Nici eu, nici Roza nu voiam să uităm nimic. Mie mi se părea chiar că puterea mea nesleită de muncă, dorința mea arzătoare de acțiune, năzuința mea de a-mi cheltui întreaga viață pentru făurirea și trăinicia noii orînduiri sociale își aveau rădăcinile tocmai în neuitare. Uram cu îndîrjire trecutul cu toate silniciile, barbariile și monstruoasele lui crime și mă străduiam să ajut, pe cît puteam și pe cît mă pricepeam, la îngroparea lui pentru totdeauna. Trăiam. Mă bucuram că trăiesc. Trăia și uitata Roza. Trăiau încă mii și mii dintre cei ce suferiseră. Lupta împotriva întunericului și a barbariei nu se isprăvise. Continua. Și avea să continue încă multă vreme. Mulțumeam soartei că nu mă aruncase pe lume lălîu, adormit, fără vlagă. Mai trăiau mulți dintre cei ce alcătuiseră forțele răului. Mai trăiau foștii politicieni și foștii generali, foștii temniceri și foștii călăi ai popoarelor și chiar ai poporului meu. În lumea largă mai trăiau mii și mii de oameni dintre aceia care în timpul războiului asasinaseră. Trăiau. Și încă bine. Ucise-

seră și trăiau. Și se pregăteau să mai ucidă. Se pregăteau să ne ucidă. Dovada, dacă îmi mai trebuia cumva vreo dovadă, mi-o dăduseră ultimele întîmplări la care participasem ori fusesem numai martor.

— Darie, tu crezi că o să fie liniște în lume ?

— Cîndva o să fie, Roza, dar nu atît de curînd cum cred unii dintre prietenii noștri. Nu chiar atît de curînd cum o dorim, uneori, noi înșine.

— Va trebui deci să ne obișnuim să viețuim într-o lume zbuciumată.

— Da, Roza, va trebui să ne obișnuim. E soarta noastră. Și e soarta oamenilor timpului nostru.

— De fapt nici nu este rea. Să vezi năruindu-se o lume !... Să vezi născîndu-se o altă lume...

Pe Sarmiza am găsit-o lîngă Țigănuș care se trezise.

— A dormit adînc ? a întrebat-o Roza.

— Tun !...

— Atunci e bine, tovarășă Sarmiza. E bine.

Veghind somnul de piatră al lui Clemente Țigănuș, Sarmizei îi trecuse prin minte viața ei și viața celor care îi dăruiseră viață.

O albă colibă. Și pe lîngă colibă, la cîțiva pași numai, apele cînd limpezi, cînd tulburi ale Argeșului. Dincolo de coliba lor, întreg satul. Și dincolo de marginile răpănoase ale satului, cîmpul nemărginit, acoperit iarna de înalte și pure zăpezi și plin, vara, de bogate holde. În zare, undeva departe, către miazăzi, se înălța un lung șir de plopi zvelți. Primăvara, plopii erau verzi și verzi rămîneau pînă

spre toamnă. Pe cînd se culegea porumbul, plopii căpătau culoarea cerii și semănau cu niște flăcări vii, veștede, subțiri pe care le clătina și le îndoia vîntul. Aproape totdeauna, acolo, pe cîmpurile Argeșului, alerga vîntul purtînd pe aripile lui mari și nevăzute păpădii și scaieți.

Un chip aspru și mereu încruntat: al tatălui.

Un chip dulce, dar și el aproape întotdeauna încruntat: al mamei.

În satul de pe Argeș învățase să vorbească și tot acolo, în anii dintîi, învățase să deosebească binele de rău, bucuria de tristețe, rîsul de plîns și ziua de noapte.

Cei din casa lor rîdeau rar. De plîns, niciodată nu plîngeau.

Își mai adusese aminte de landrele de copii cu care se jucase. Însă cel mai mult își adusese aminte de soare, de rîul în care se scăldase, de iarba pe care umblase cu picioarele goale, de arborii în care învățase să se cațere ca o veveriță, de berzele care se întorceau cu șerpii în pliscuri spre cuiburile lor, de vietățile, multe și mărunte, ale cîmpului.

În arie, boii lor erau slabi. Plugul, vechi și greu. Secerile, ruginite. Carul, vechi, șoldiu. Găinile, pirpirii. Cîinele, costeliv și parcă năpîrlind în toate anotimpurile.

— Ne mănîncă și ne omoară sărăcia, femeie.

— Ne mănîncă și ne omoară, omule.

— Nu avem cum să scăpăm de ea, femeie.

— Nu avem, omule.

— Neam de neamul nostru tot săraci au fost.

— Atît de săraci că nu aveau după ce bea apa.

Într-o zi, venise în aria lor un cîrd de oameni îmbrăcați în haine de tîrgoveți. I-au spus ceva tatei. Nu-și aduce aminte ce anume. Tatăl s-a înnegrit la față, s-a răstit la ei și a fost cît pe aci să iasă încăierare. Dar tîrgoveții erau mulți și tari. Arătau bine la obraz. Nu i-au dat pas. L-au suduit și s-au repezit la el. Unul, îmbrăcat cu haine albastre și cu chipiu pe cap, purta și pușcă pe umăr. L-a izbit cu patul puștii și l-a doborît. Apoi i-au legat mîinile la spate. Au început să bată toba. S-a adunat satul ca la urs.

— Areci o dată! Areci de două ori! Areci de trei ori...

Le-au vîndut boii. Le-au vîndut carul și plugul. Le-au vîndut orătăniile. Și casa le-au vîndut-o. Numai Lăbuș, jigăritul cîine, a rămas nevîndut. Cîinii nu aveau nici un preț. După cîte își aducea ea aminte, nici oamenii nu aveau pe atunci vreun preț. Nu se găsea nimeni care să dea un ban găurit pe viața unui om.

Au plecat străinii. Mama a dezlegat mîinile bărbatului.

— Și acum, încotro o luăm, femeie?

— Să mergem la oraș, omule.

— Poate ne ajută Dumnezeu să găsim de lucru, să nu murim de foame, să ne creștem fetița.

Femeia, cu chip încruntat și amar, a adunat ce-a mai găsit prin casă și a făcut o legăturică.

— Gata, femeie?

— Gata, omule.

Femeia a luat legăturica la spinare.

— Tu, omule, ia-o pe fetiță în brațe.

— Drumul e lung, femeie. Am s-o port pe umăr.

— E bine și pe umăr.

Lăbuș s-a luat după ei.

— Ce facem cu cîinele?

— N-avem cui să-l lăsăm. Să meargă cu noi.

— La oraș au să-l prindă hingherii cu lațul și-au să-l omoare.

— Cum i-o fi norocul, omule.

Ce lung a fost drumul! Au plecat spre scăpătat, au mers o bună parte din noapte, au dormit la marginea șoselei și au mai mers o zi. S-au mai așezat să se odihnească pe margine, în iarbă, poate de două ori, poate de trei ori, poate de mai multe ori. Știa să numere, dar acum nu-și mai aducea bine aminte de cîte ori s-au oprit să se odihnească pe drum. În amurg au ajuns la hotarul unui sat mai mare. I se păruse ciudat că în satul acela văzuse felinare aprinse care risipeau întunericul din jurul lor.

— Să tragem la o casă de om.

— Crezi că au să ne primească?

— Poate s-o găsi unul cu inimă milostivă.

Au cerut adăpost pentru o noapte. La o poartă. La două porți. Au găsit adăpost la a treia poartă.

— Dacă e numai pentru o noapte, poftiți.

Au scos ce-au mai găsit în legăturică de mîncare și au mîncat.

— Căutați de lucru?

— De lucru.

— O să fie greu.

— Mai greu decît acolo de unde am plecat, n-o să fie.

Au dormit sub un salcîm, în țărînă. Erau obișnuiți să doarmă în țărînă. Cum s-a luminat, mama a luat legăturica cu boarfe la spinare. Tatăl a ridicat fetița pe umăr și iarăși au pornit la drum. Mergeau încet, cu băgare de seamă, de parcă se temeau să nu se apropie de ei un vardist să-i ia de gît și să-i ducă să-i bage la dubă.

Dar acum drumul nu mai trecea printre întinse lanuri de porumb și floarea-soarelui. Nici printre miriști nu mai trecea. Ci printre case. Și ulițele acelea largi și pietruite erau pline de oameni, cum pline de furnici erau furnicarele din cîmpul întins al Argeșului. Niciodată, pînă atunci, în viața ei, nu văzuse atîția oameni laolaltă. Unii erau, tot ca și ei, dezbrăcați și desculți. Alții, grași, rotofei, gătiți, mergeau cu trăsurile.

Și au mers, și au mers... Au trecut pe lîngă o piață mare în care forfoteau mii de oameni și în care se vindeau zarzavaturi și carne. Apoi au trecut peste o apă îngustă, neagră și uricioasă, plină de gunoaie. Ochii ei, uimiți, îi fugeau în toate părțile, de parcă nu știau încotro să se uite mai întîi. Ce lume minunată! Ce multă pîine și ce multe cîrciumi în care oamenii beau în cîntecele lăutarilor și mîncau tot ce le poftea gura!... Au ajuns lîngă o biserică uriașă cum nici măcar nu-și închipuise ea vreodată că ar putea exista biserici. Iar biserica mai era înconjurată și de o grădină cu copaci bătrîni rotați și pletoși. Acolo s-au oprit. S-au așezat jos, lîngă mulți alți oameni, tot atît de necăjiți la obraz și la straie ca și ei și au început să aștepte. Fetița cunoștea încă de acasă cîinii. Cunoștea și

lupii care iarna dădeau tîrcoale satului de pe Argeş. Ştia că lupul mănîncă vite şi că mănîncă şi om dacă-l prinde pe cîmp şi pe vreme de iarnă. Deseori auzise ea povestindu-se în coliba lor sau în colibele vecinilor asemenea întîmplări nenorocite. Şi mai ştia că atunci cînd lupul vede oameni mulţi, oricît ar fi de flămînd, nu se dă la ei, se sperie şi fuge. Dar aci ea vedea cum pe un stîlp de piatră se afla o lupoaică. Lupoaica nu se speria şi nu fugea. Se uita la oameni. Iar sub pîntecul lupoaicei doi băieţi dolofani sugeau din ţîţele ei lapte şi parcă nu se mai săturau. Poate că lupoaica aceea de oraş era o lupoaică blîndă şi poate că laptele ei era dulce ca mierea. O ajunsese şi o chinuia vechea ei duşmancă, foamea. În inimă i s-a iscat dorinţa ca lîngă stîlpul gros, de piatră, să se afle o scară pe care ea să se urce, să dea la o parte pe unul dintre lacomii băieţi dolofani şi să sugă şi ea lapte dulce din ţîţele pline ale lupoaicei, pînă se va sătura. I-a şi spus mamei :

— Dacă aş putea să mă sui acolo, aş îmbrînci jos pe unul din băieţii aceia. Cred că lupoaica m-ar lăsa şi pe mine să sug. Trebuie să fie o lupoaică bună, care nu muşcă şi nu mănîncă om.

— N-are cum să te muşce, maică. Lupoaica nu e vie. Nici băieţii aceia nu sînt vii. Acolo e o statuie. Mai sînt şi alte statui prin oraş. O să le vezi tu pe toate cu vremea.

Atunci s-a uitat şi ea cu mai multă băgare de seamă la lupoaică şi a văzut că nici din coadă nu mişcă, nici ochii nu-i clipesc. Şi s-a uitat şi la băieţii dolofani. Şi a văzut că amîndoi stau încreme-

niţi şi că nici ei nu clipesc măcar din ochi. Degeaba poftise ea să sugă lapte dulce din ţîţele umflate ale lupoaicei.

Lăbuş, înfricoşat de atîta lume şi de atîta larmă, se ghemuise la picioarele ei. Îl mîngîia pe spinare. Cîinele tremura. Poate de bucurie, ori poate de frică. După sat nu-i părea rău. Îi părea rău numai după apa Argeşului şi după iarbă.

Treceau prin faţa lor băieţandri murdari, netunşi, desculţi şi zdrenţuroşi. Unii purtau coşuri în mîini. Alţii tăvi mari purtau legate pe după gît cu o cureluşă. Strigau cît îi ţinea gura :

— Covrigi ! Calzi covrigi.

— Plăcintele ! Brînzoaicele...

— Plăcintele... Fierbinţi... Fierbinţi...

— Simitul ! Cine mai ia simit...

Le vîrau tăvile şi coşurile sub nasuri. Le venea să întindă mîna. Nu cutezau. Nici unul dintre toţi oamenii aceia nu cuteza să întindă mîna şi să ia ceva.

— N-avem bani, neică. Nu ne mai stîrniţi pofta...

— Brînzoaicele... Calde...

— Plăcintele... Fierbinţi... Fierbinţi...

Ea se uita cu ochi întrebători la părinţi. Părinţii însă se făceau că nu bagă de seamă încotro i s-a îndreptat ei pofta.

— Cauţi de lucru, omule ?

— Caut, domnule.

— Ce ştii să faci ?

— Să lucrez cu palmele.

Îşi arăta mîinile mari, negre şi crăpate, pline de putere. Dar orăşeanul nici nu se uita la mîinile

acelea în care el își punea întreaga nădejde. Îl mai întreba:

— Vreo meserie, ceva?

— Nu cunosc nici o meserie. Știu numai să lucrez pămîntul.

— Mi-ar trebui un fierar.

— Nu cunosc fierăria...

Pleca orășeanul căruia îi trebuia un fierar, venea un altul.

— Ce știi să faci, creștine?

— Să lucrez pămîntul.

— Altceva?

— Atît.

— Aș fi avut nevoie de un tinichigiu...

Cu al treilea tatăl s-a înțeles.

— Ce știi să faci, țărane?

— Să muncesc pămîntul.

— De unde ești?

— Din Argeș.

— La grădinărie te pricepi?

— Ba bine că nu.

— Hai cu mine.

— Păi nu ne tocmim?

— O să ne tocmim la fața locului. Dacă n-o să ne înțelegem n-o să fie supărare. Dar să știi că mulți oameni de pe la țară au venit la București în căutare de lucru.

Negustorașul o luase înainte și după negustoraș o apucase tatăl ei purtînd-o ca pe un ulcior plin cu licoare amară pe umăr. Venea mai la urmă și maică-sa, cu bocceluța ușurică la spinare.

Iarăşi au mers printre case. Şi casele erau unele mai chipoase şi mai minunate decît altele.

— E frumos oraşul, omule.

— Cum să nu fie frumos, femeie, dacă aici se adună şi se mănîncă snaga ţării.

Se fereau de tramvaie. Se fereau de automobile. Se mai fereau şi de oamenii care se grăbeau de parcă le-ar fi luat foc casele şi-i loveau cu coatele ori îi îmbrînceau. Lăbuş, speriat, nu se despărţea de paşii lor.

După un timp casele mîndre şi chipoase au rămas în urmă.

— Aici, argeşene, că nici nu te-am întrebat cum te cheamă, încep mahalalele cu săracani.

— E plină lumea de săracani, domnule. Nu ştim cum s-o mai scoatem la capăt cu sărăcia.

— Mă cheamă Paicu. Să-mi spuneţi domnul Paicu... Ce-ai zis?

— Ziceam că e plină lumea de săracani, domnule Paicule...

— Apăi, cum să nu fie? Aşa a lăsat-o Dumnezeu.

— Eu ştiu, domnule Paicule? Poate că Dumnezeu o fi lăsat-o altfel. Poate că au mai stricat-o oamenii...

— Poate că au mai stricat-o şi oamenii, dar lumea aşa trebuie să fie, cum a lăsat-o Dumnezeu, cu bogaţi şi cu săraci.

Tot mergînd aşa au lăsat în urmă şi mahalalele, cu colibe mărunte şi strîmbe şi cu uliţi înguste, şi au ajuns într-o largă vale care era pe jumătate plină cu măguri de gunoaie. În apropierea gunoaielor

se întindea o grădină de zarzavaturi pe care o păzea un băiețandru urît și știrb, cu urechi clăpăuge.

— Aici o să lucrați. Mă ajutam cu niște bulgari. S-au apucat să se ciondănească cu mine. Le-am plătit ce le datoram și au plecat. De fapt, nici nu prea mai aveam nevoie de ei.

— Aici o să lucrăm. Dar de dormit unde o să dormim, domnule Paicule ?

— Pînă cade zăpada, în coverca asta.

— Nu plouă în ea ?

— Nu. Nu plouă.

— Și la iarnă, unde o să locuim, domnule Paicule ?

— Am pentru voi o odaie pe aici prin apropiere, în mahala.

— O să avem loc toți trei ?

— De ce nu ? Iarna trecută au locuit în ea patru zdrahoni.

— Și cu simbria ?

— O să ne ințelegem și cu simbria. Întîi să vă văd cum munciți și cît vă pricepeți la grădinărie. Bulgarii se pricepeau, dar prea erau cîrcotași.

Mirosea a cîmp. Adierea cîmpului îi plăcea. Era și soare. Dar cînd soarele pripea și adia vîntul dinspre grămezile de gunoi, aerul era greu și înecăcios. Pătrundea în piept, o apăsa și parcă-i spurca trupul.

Toamna a venit repede și a veștejit grădina. A veștejit lunca. Și arborii cîți se aflau pe acolo i-a veștejit. Numai gunoaiele au rămas tot gunoaie. Gunoaiele nu se veștejesc. Putrezesc. Putrezesc și fumegă aburi alburii. Părinții, frînți toată ziua de

mijloc, au cules ardeii, guliile, varza, roşiile şi vinetele, au cules şi prazul şi l-au legat în snopi.

Domnul Paicu venea în fiecare dimineaţă în zori, cu două-trei căruţe. Argeşenii, ajutaţi de băieţandrul urît şi ştirb, încărcau zarzavaturile în căruţe. Domnul Paicu pleca cu zarzavaturile. Le ducea undeva, departe, poate în piaţa aceea, mare, unde era atîta forfotă, la vînzarea cu ridicata.

Peste oraş ploua uneori ca şi peste satul lor de pe Argeş. Norii!... Erau aceiaşi. Aceeaşi era şi ploaia. Însă ei, pe atunci, de acolo, din uşa covercei, acoperită cu ierburi şi cu frunziş, i se părea că ploaia e altfel, mai deasă, mai sîcîitoare.

— Vine iarna peste noi, domnule Paicule... Az-noapte n-am închis ochii de frig.

— Strîngeţi-vă bulendrele, să mergem să vă dau în primire odaia.

— Le-am strîns, domnule Paicule.

Acum tatăl n-o mai luase s-o poarte pe umăr. Hrănită din belşug, cu zarzavaturi şi cu pîine neagră, crescuse. Mai prinsese puteri şi Lăbuş care se obişnuise să latre la trecători, însă de departe.

— Dă-mi mîna, taică.

Pînă să iasă la drum pietruit, s-au umplut de noroi. Se apropiau de oraş. Aveau parte de zi cu soare. Dar soarele era cu dinţi. Fata tremura, dîrdîia. Dacă n-ar fi ţinut-o taică-său de mînă, şi-ar fi dus pumnii la gură şi ar fi suflat în ei, să se mai încălzească.

Soarele pe care-l vedea deasupra capului era acelaşi soare pe care ea îl cunoştea de pe Argeş. I se părea însă că aici la oraş, soarele era trist şi în-

cruntat. Poate că nu-i plăcea să lumineze atîtea maldăre de gunoaie, atîtea ziduri strîmbe şi coşcovite, atîtea uliţe întortocheate şi noroioase.

— Asta e odaia. Poftim cheia, Ciobanule. Să aveţi grijă să ţineţi odaia curată. Altfel vă dă afară proprietarul.

— Mulţumim, domnule Paicule. Din partea asta să nu duceţi nici o grijă. Am nevastă harnică.

Odăiţa era strîmtă. Zidurile, verzi de mucegai. Mobila : o masă, două scaune, un pat de scînduri. Se mai găsea în mucegăita odaie o sobă de tinichea cu plită pe care puteau să fie puse la fiert două oale.

Verdele mucegaiului nu semăna cu verdele pe care-l avea iarba. Era un verde putred, care mirosea greu, o înăbuşea şi o ameţea ca o băutură vătămătoare.

Curtea era lungă şi îngustă. Şi în curte se aflau nenumărate odăi, înghesuite şi înşiruite sub acelaşi acoperiş de şindrilă neagră. În mijlocul curţii, o pompă de apă...

Dincolo de curtea lor se aflau alte curţi şi alte coşmelii în care trăiau oameni tot atît de săraci ca şi ei.

La sat sărăcia era în bună parte mascată de cîmp şi de flori, de iarbă, de frunziş şi de apa veselă a Argeşului. Aci sărăcia nu mai avea nici o mască. Se arăta, de la întîia ochire, în toată urîţenia ei. Copiii erau strîmbi şi sfrijiţi, galbeni şi urduroşi, cu burţile mari, umflate. Ea nu se ruşina să umble desculţă printre ei, pentru că toţi erau desculţi. Unii erau şi mai rupţi decît ea. Nu-şi

ştergeau nasul şi urechile le erau înfundate cu clei şi nespălate de la botez.

A vrut să descopere mahalaua şi lumea în care, de aci înainte, se părea că este ursită de ursitori să trăiască. Cu teamă şi cu grijă, s-a dus, tot uitîndu-se în urmă la fiecare pas, întîi pînă la capătul uliţei. Pe urmă a început să cunoască încă o uliţă şi încă o uliţă. Ca să nu se rătăcească, s-a învăţat să cunoască zidurile, ferestrele, porţile.

De atunci viaţa ei s-a desfăşurat numai între ziduri vechi, strîmbe, răpănoase, mucegăite.

A descoperit în unele curţi şi salcîmi. Dar salcîmii mahalalei nu erau înalţi şi mîndri ca salcîmii de pe Argeş, ci mărunţi, cu ramurile strîmbe, chirciţi, ca şi copiii cu care se juca. Lăbuş o însoţea şi învăţa şi el să cunoască oraşul, învăţa să se ferească de oameni şi mai ales de hingheri.

— Avem lemne?

— Nu.

— Ce ne facem, omule?

— Mai tremurăm, femeie.

Iarna, tatăl a mai cîştigat un ban curăţind străzile de zăpezi, tăind lemne prin curţi, cărînd la spinare saci şi baloturi. Vrei nu vrei, timpul trece. Trece şi iarna.

S-a bucurat cînd s-a arătat iarăşi primăvara pe pămînt. Au ieşit iarăşi la grădinărie, la aer, la soare.

Dar aci nu-şi aducea bine aminte ce s-a mai întîmplat. Poate să fi fost la mijloc o ceartă. Poate numai o neînţelegere. Au părăsit grădina de zarzavaturi a domnului Paicu.

Au mers printre case mărunte. Pe urmă printre case mîndre și chipoase au mers. Și au mers pînă ce au ajuns într-o altă mahala, tot cu case mărunte.

Atunci l-a auzit pe tatăl ei rostind cuvîntul „fabrică" pentru întîia oară.

Și n-a trecut mult și l-a văzut purtînd o bluză largă, albastră.

— Am să muncesc pe brînci. Nu mă las pînă nu capăt calificare de fierar.

— Să înveți fierăria la vîrsta ta, omule!...

— De ce nu? Am dat peste meșteri de la noi de pe Argeș. Mi-au făgăduit să mă ajute să prind meseria. Mi-au spus că am ochii ageri și mîinile zdravene.

— Să-ți ajute Dumnezeu, omule.

— M-aș mulțumi, dacă, așa cum mi-au făgăduit, îmi vor ajuta oamenii.

Odaia în care locuiau acum era tot atît de îngustă ca și cealaltă, însă pereții erau mai puțin umezi și nu mai erau acoperiți de mucegai. Auzea fluierînd sirenele. Auzea fluierînd trenurile. Și trenurile le auzea nu numai fluierînd, ci le auzea și uruind.

— De ce sună toată ziua sirenele, mamă?

— Sînt multe fabrici pe aproape.

— Și de ce tot uruie trenurile?

— Gara nu e prea departe. Și la gara asta vin trenuri din toată țara.

Trăiau în cartierul Grivița.

De la un timp au început să se arate pe la ei oameni străini. Atunci, mama își lua fetița de mînă

şi, fie că era vreme frumoasă, fie că vremea era urîtă de nu te-ar fi lăsat inima să dai afară din casă un cîine, o ducea la plimbare să-i arate mahalaua.

— Tu, fată, trebuie să cunoşti bine cotloanele mahalalei. Dacă umbli singură, Doamne fereşte, să nu te rătăceşti ori chiar să te pierzi.

Aşa i-a arătat fabricile. I-a arătat marile prăvălii şi dughenele. I-a arătat Atelierele Căilor Ferate. I-a arătat gara şi o făbricuţă nou-nouţă.

Şi i-a spus:

— Aici lucrează tăticul.

Belşugul nu le intrase în casă. Dar nu le mai lipseau lemnele de foc. Nici pîinea nu le mai lipsea.

— Numai de nu ni s-ar întîmpla ceva, omule.

— Ce-ar putea să ni se întîmple?

Peste cîţiva ani li s-a întîmplat totuşi ceva. Într-o seară tatăl nu s-a mai întors acasă. În schimb s-a strecurat la ei către miezul nopţii o vecină:

— Ţi-au arestat bărbatul. L-au arestat şi pe al meu.

A văzut-o plîngînd pe maică-sa. A început şi ea să plîngă. Prin vecini mai plîngeau şi alte femei. Mai plîngeau şi alţi copii.

— Ce ne facem?

— Cum ce ne facem? Nouă ni s-a mai întîmplat. Ţinem capul sus. Muncim pe unde o să găsim de lucru şi ne creştem copiii. Nu ne lăsăm.

Ca să trăiască, mama a început să spele rufe. Şi în odăiţa strîmtă, de atunci înainte au trăit numai ele două. Fata se ducea la şcoală. Învăţa. Creştea şi se lungea.

— O să vină tata acasă?
— Poate.
— Cînd?
— Peste zece ani.
— De ce atît de tîrziu, mamă?
— L-au condamnat la zece ani de temniță.
Nu s-a mai întors niciodată.
Anii au trecut, au trecut.
La începutul războiului, au ridicat-o și pe maică-sa. Dar acum Sarmiza avea șaptesprezece ani. Învățase carte și începuse să aducă și ea un ban în casă. Lucra pînă se spetea la fabrica de chibrituri. Duminica seara se întîlnea cu băieți, cu fete. Discutau. Puneau plăci la un patefon vechi, dansau. Dansa frumos. Îi plăcea să danseze.
— De ce se adună tinerii cînd la unul, cînd la altul?
— Tineri. Petrec. Dansează.
— Fata lui Ciobanu e pătimașă după dans. Parcă nici n-ar fi închis-o pe maică-sa.
— Așa e tineretul de azi. Uituc.
La arestarea maică-si, nu s-a speriat și n-a plîns. A știut pentru ce nu i se mai întoarce acasă mama. A știut și mai bine pentru ce nu i se mai întorsese cu ani în urmă acasă nici tatăl.
— Îi arestează pe comuniști...
— N-am nimic cu comuniștii.
— Îi arestează și-i împușcă.
— Degeaba. Nemții tot pierd războiul.
— Se poate. Dar deocamdată înaintează.
— Să vedem pînă unde.
Asculta. Asculta și tăcea. Învățase să tacă.

Trei zile și trei nopți o ținuseră închisă într-o odaie întunecoasă. Își dăduse seama că odaia se afla undeva la un subsol adînc. Pogorîse multe scări. Uitase să le numere, dar știa că fuseseră multe. A bătut în peretele din dreapta. N-a primit nici un răspuns. N-a primit răspuns nici atunci cînd a bătut în peretele din stînga sau în cel din fund. Totuși, în subsolul acela mai erau și alți oameni închiși. Dar zidurile vechi erau groase și pumnul ei, cu care bătuse în ziduri, prea mic și slab.

Vuietul orașului nu-i mai ajungea în urechi. Pierise. Nu auzea nimic altceva decît pașii santinelei care se plimba pe lungul și îngustul coridor. Uneori soldatul se oprea și se uita în odaie. Greu de crezut că putea s-o vadă. Cum coridorul însă era slab luminat, ea vedea, în ferestruica aceea cu gratii, a ușii, un chip tînăr și slăbănog de țărănuș. Soldatul o întreba :

— Mai trăiești, lungano ?

De teamă ca nu cumva să-l cheme pe cel ce ținea la el cheia și să intre peste ea, îi răspundea totdeauna cu același glas și cu aceleași cuvinte :

— Mai trăiesc.

A stat ce-a stat în picioare. S-a plimbat de la un perete la altul pînă ce a ostenit. S-a așezat jos, cum se așază oamenii la țară. Dar cimentul era mai rece decît zidurile odăii. A înghețat și a început din nou să se plimbe. Să doarmă ? Pica de somn. Dar cum să doarmă și unde să doarmă ?

Pînă la urmă s-a ghemuit într-un colț și-a ațipit cu capul pe genunchi.

Au ținut-o cu pîine și apă. Sentinela se schimba. Ea rămînea acolo, uitată dintr-adins, ca să cadă pradă neliniștii și deznădejdii.

După trei zile a auzit pe coridor pașii unui om care nu purta bocanci, ci pantofi. Cheia s-a întors în broască, ușa s-a deschis și în prag s-a arătat un bărbat mărunțel, bubos și mustăcios. Cu glas răgușit, de bețivan, a întrebat-o :

— Tu ești, fa, domnișoara Sarmiza Ciobanu ?

— Eu, domnule.

— Poftește cu mine, fa. Și-a adus șeful aminte și de tine. Să te porți frumos cu el și să-i pupi mîna.

— E preot ?

— Nu. Inspector. Mănîncă comuniști.

Au urcat scări multe, multe. La etaj bubosul a poftit-o într-un birou mare, luminos, unde o aștepta un domnișor elegant, cu monoclu la ochiul stîng și cu mustața subțire. Politicos, domnișorul s-a ridicat în picioare cînd a văzut-o.

— Poftiți ! Poftiți ! Luați loc, domnișoară. Tocmai vă așteptam, domnișoară. Tare mi-era dor de dumneata, domnișoară.

Ea s-a așezat pe scaunul din fața biroului. S-a răsturnat în fotoliul lui și domnișorul cu mustăți și monoclu. A privit-o ce-a privit-o și și-a aprins o țigară. I-a întins și fetei pachetul.

— Fumezi, domnișoară ?

— Mulțumesc, nu.

— Nu te sfii. Dacă ai obiceiul să fumezi, te rog, servește-te. Țigări de lux. Americane. Cu plută.

— Mulțumesc, nu fumez.

— Îmi pare rău, domnișoară. Te-am poftit la noi ca să stăm nițeluș de vorbă. Și cum știu că fumătorii se înțeleg mai ușor între ei, mi-ar face plăcere dacă ai fuma o țigară.

— Puteți să-mi spuneți pentru ce am fost adusă aici ?

— Drept să-ți spun, domnișoară Ciobanu, nu cred că pentru cine știe ce fapt grav. Cum ți-am spus, aș vrea să stăm nițeluș de vorbă. Prietenește.

— Dar ce am eu de vorbit cu dumneavoastră ?

— Locuiești în cartierul Grivița, nu ?

— Da, în cartierul Grivița locuiesc.

— De mulți ani ?

— De foarte mulți ani. Pot spune că am crescut în acest cartier.

— Așa ! Așa ! Vezi că ne înțelegem ? Ce meserie are tatăl dumitale, domnișoară Ciobanu ?

— Vreți poate să mă întrebați ce meserie a avut ?

— Nu... Chiar asta am vrut să te întreb : ce meserie are tatăl dumitale, domnul Matei Ciobanu.

— Era fierar. A lucrat la o fabrică.

— De ce-mi spui „a lucrat" ? Cum ? Acum nu mai lucrează ?

— Nu. Nu mai lucrează.

— Vai... Nu cumva domnul Matei Ciobanu e bolnav ?

— Nu știu, domnule.

— Cum, domnișoară, se poate ? O persoană atît

de distinsă ca dumneata să-mi răspundă în felul acesta ! Cum ! Nu știi dacă tatăl dumitale e bolnav sau e sănătos ?

Trăsese cîteva fumuri. Întinsese gîtul și o întrebase aproape șoptit :

— Nu cumva dumneata ești certată cu familia ? Spune-mi. Nu te jena. Se întîmplă adeseori ca fetișcane de vîrsta dumitale să se certe cu familia. Bani. Băieți. Amor...

— Nu mai am familie.

— Cum nu mai ai familie ? Atunci tatăl dumitale a murit ? Și a murit și mama dumitale ? Vai ! Vai !...

— Nu știu, domnule. Nu știu dacă mai trăiesc sau nu. Nu știu nimic despre ei.

— Cum, nici măcar atîta nu știi ? Dacă tatăl și mama dumitale mai trăiesc ?

— N-am cum să știu, domnule. V-am mai spus că n-am cum să știu.

— Vai, domnișoară ! Mă dezamăgești.

— Îmi pare rău...

— Dar ce s-a întîmplat cu tatăl dumitale ?

— Nu știu.

— Și cu mama dumitale ce s-a întîmplat ? Nu cumva părinții te-au părăsit ?

— M-au părăsit.

— Din ce cauză te-au părăsit ?

— Nu știu.

— Și încotro s-au dus ?

— Nu știu.

— Curios ! Curios !

— Dar dumneavoastră într-adevăr nu ştiţi, domnule?

— Nu ştiu. Dacă aş şti, nu te-aş întreba. Totuşi, domnişoară, trebuie să-mi spui.

— Tatăl meu a fost arestat, judecat şi închis.

— Şi mama dumitale?

— Şi mama a fost arestată, judecată şi închisă.

— Pentru hoţie?

— Nu.

— Atunci pentru ceva mai grav, poate. Pentru crimă?

— Nu.

— Atunci pentru ce? Trăim într-o ţară în care oamenii nu sînt închişi aşa, cu una, cu două. Regele... Mareşalul n-ar permite.

— Nu ştiu.

— Nu se poate să nu ştii. O fată frumoasă, tînără şi deşteaptă ca dumneata să nu ştie pentru ce au fost arestaţi, judecaţi şi închişi părinţii ei! De ce încerci să mă duci cu preşul, domnişoară? Dumneata ai auzit de Sîngurelu? De doctorul în drept Ilie Sîngurelu?

— N-am auzit, domnule.

— De mirare! Eu sînt Sîngurelu. Eu sînt doctorul în drept Ilie Sîngurelu, spaima comuniştilor. Ia spune-mi, tot n-ai auzit? Mănînc carne de comunişti. Beau sînge de comunişti.

— N-am auzit, domnule.

— De mirare... De mirare...

— Dacă n-am auzit...

— Spune-mi ce comunişti cunoşti?

— Nu cunosc nici un comunist, domnule.

— Cum se poate, domnişoară? Fată de comunişti cunoscuţi, arestaţi şi judecaţi şi condamnaţi la ani de temniţă pentru agitaţie comunistă, şi să nu cunoască nici un comunist!... Cine-o să te creadă? A? Ce prost o să te creadă?

— Nu cunosc nici un comunist, domnule.

— Scoate ce ai în guşă.

— N-am ce scoate.

— Ia rîzi! Rîzi, domnişoară Ciobanu. Rîzi, „tovarăşă" Ciobanu...

— Cum o să rîd dacă nu-mi vine să rîd?

— Te rog să rîzi, domnişoară.

— Nu pot să rîd, domnule.

— Atunci fii drăguţă, domnişoară Ciobanu, şi rînjeşte.

— Pentru ce?

— Pentru ce? Pentru un lucru foarte simplu. Vreau să-ţi văd toţi dinţii. Vreau să-ţi văd dinţii întregi şi la locul lor.

— Pentru ce să-mi vedeţi dinţii?

— Vreau să-ţi văd toţi dinţii, domnişoară. Şi vreau să ţi-i văd pe toţi la locul lor, pentru că peste o clipă n-am să-i mai pot vedea. O să ţi-i culegi de pe covor. Nu înţelegi? Trebuie să-mi spui ce comunişti cunoşti. Altfel...

— Nu cunosc nici un comunist, domnule.

— O să vedem... O să vedem dacă dumneata cunoşti sau nu cunoşti. Acuşica o să vedem, domnişoară Ciobanu.

Îşi scosese ceasul de la mînă. Pe urmă îşi scosese şi inelele din degete. Apoi aprinsese încă o ţigară. Iarăşi îi întinsese pachetul.

— Fii drăguță, domnișoară, și totuși ia o țigară.

— V-am mai spus că nu fumez, domnule.

— Da, da. N-am uitat. Totuși, ar fi bine să fumezi. Stărui. Fumatul dă gînduri bune omului. Aprinzi o țigară, tragi cîteva fumuri. Între timp te mai gîndești și dumneata. Mai chibzuiești. Și după ce chibzuiești, începe să-ți turuie gurița și-mi spui numele tuturor comuniștilor pe care ii cunoști dumneata în cartierul Grivița. Sau în orice alt cartier. Îmi trebuie numele comuniștilor. Îmi trebuie numele tuturor comuniștilor pe care îi cunoști. Înțelegi, domnișoară Ciobanu ? O ! Poate dumneata te temi c-o să li se întîmple ceva ? Pe cuvîntul meu de onoare că n-o să li se întîmple nimic. N-o să li se întîmple nimic. Și apoi, domnișoară Ciobanu, nimeni n-o să știe că dumneata mi-ai dat numele lor. Dar vezi... Acum e război. Și vrem și noi să știm cam cîți comuniști avem în țară. Ești romîncă ! Ce ne trebuie nouă bolșevismul rușilor ? Trebuie să ne dai o mînă de ajutor să le luăm urma. O să-i ținem la păstru pînă cucerim Rusia. Pe urmă le dăm drumul. Dacă n-o să mai fie comuniști în Rusia o să se lase și ai noștri de comunism.

— Nu cunosc nici un comunist, domnule.

— Bine, bine. Nici nu-ți cer să-mi răspunzi acum. Fii drăguță și ia o țigară. Uite, o să ți-o aprind eu.

Luase chibritul. Îl aprinsese și-l întinsese spre gura fetei. Îi pîrlise vîrful nasului cu flacăra. Fata suflase și flacăra bățului de chibrit se stinsese.

— De ce ai stins chibritul ?

— Îmi ardea nasul.

— Şi nu ţi-a plăcut?

— Nu mi-a plăcut.

— Bine că ştiu, domnişoară.

Aprinsese alt chibrit. Ocolise masa şi o prinsese cu mîna de ceafă. Cu cealaltă dusese chibritul şi-l ţinuse pînă cînd se stinsese, lipit de vîrful nasului fetei. O usturase arsura dar strînsese buzele şi nu strigase.

— Ai rezistat, tîrfo... Dar să vedem cît o să mai rezişti...

— Să nu mă insulţi, domnule.

Începuse să strige:

— Răgălie... Mă, Răgălie... Ia vino încoace, Răgălie...

Răgălie nu răspunsese, dar din odaia vecină venise un om tot atît de tînăr şi tot atît de elegant îmbrăcat ca Sîngurelu. Numai că era ceva mai nalt şi mai voinic. Avea capul mare, rotund şi pletos, şi purta mustăţi lungi, groase, voievodale.

— Nu-l mai striga pe Răgălie, Sîngurelule. Tocmai acum i-am dat o misiune urgentă.

Noul venit privise fetişcana cu interes. Întrebase:

— Ciobanu?

— Da, răspunsese Sîngurelu, Ciobanu, Sarmiza Ciobanu. Face pe nebuna. Ne dă de furcă. Intenţionam s-o dau pe mîna lui Răgălie.

Lui Sîngurelu i se vedea încă enervarea pe faţă. Noul venit zise:

— Ţi-am spus de atîtea ori, Sîngurelule, trebuie să fii calm, calm...

— Calm... Calm... Dar cum să fiu calm, domnule inspector general? Nu vorbește. Închipuiește-ți și dumneata!... Sîngurelu se poartă bine cu ea, îi vorbește frumos, îi oferă țigări. Eram cît pe-aci să-i fac și curte. Și ea... tace...

— Neam prost!... Adu-ți aminte, Sîngurelule, cîte dificultăți ne-a făcut bătrînul Ciobanu. Pe urmă... Pe urmă tot a vorbit... Adu-ți aminte, Sîngurelule, cîte dificultăți ne-a făcut și bătrîna Ciobanu. Pe urmă... Pe urmă și ea a vorbit. Ne-a vărsat pe masă tot ce avea în gușă...

— Da, da... Au spus tot ce știau.

Sarmizei îi venise să sară la ei, să-i zgîrie cu unghiile, să le scoată ochii și să le strige: „Nu. Nu-i adevărat. Nici tata n-a putut să vorbească în fața voastră, nici mama. I-am cunoscut eu bine pe amîndoi." Se stăpîni însă și tăcu. Obrazul proaspăt ca piersica dată în pîrg rămăsese împietrit și cei doi nu izbutiră să citească nimic pe el.

— Da, da, spuse iarăși inspectorul cu mustăți voievodale. Ciobanii sînt neam prost, țărani încăpățînați. Pînă nu-i faci zob nu deschid gura.

Se apropie de Sarmiza și o întrebă:

— Nu-i așa, domnișoară, că ești neam prost?

Îi văzuse arsura.

— A!... dar asta ce-nseamnă?

Sarmiza se mulțumise să ridice din umeri.

— Sîngurelule, Sîngurelule... Cînd ai să înveți, dragul meu, să te porți cum se cuvine cu oamenii? Poftim! i-ai pîrlit fetei vîrful nasului... Nu ajungi la nici un rezultat dacă apropii chibritul de nasul cuiva. Acela nu are decît să sufle și ți-l stinge.

Strici chibriturile degeaba, Sîngurelule, şi chibriturile sînt scumpe.

Văzu pachetul cu ţigări de pe masă. Întinse mîna, luă o ţigară şi o aprinse. Trase un scaun lîngă Sarmiza şi se aşeză. Apucă fata de chică. Sarmiza simţea că a fost prinsă de o gheară de fier. Inspectorul general îi apropie obrazul de obrazul lui. Trase din ţigară adînc, în piept, apoi îi repezi fetei şuviţa de fum în ochi.

— Nu clipi! îi spuse încet. Nu clipi. Dacă închizi ochii te omor, auzi? Te omor. Eu am omorît mulţi oameni, auzi! Am omorît mulţi comunişti. Eu sînt moartea şi pieirea comuniştilor.

Răbdă batjocura. Răbdă, fără să crîcnească, şi chinul. Îi privea ţigara. Vedea că e pe sfîrşite.

„Mai are de tras două fumuri. Acum are s-o stingă. Poate că s-a săturat de fumat şi nu mai aprinde alta."

Prevăzuse întocmai ceea ce avea să se mai petreacă. Inspectorul general îi mai afumă de două ori ochii, apoi o împunse în tîmplă cu vîrful de foc al ţigării. Pielea sfîrîi. Sarmiza îşi încleştă fălcile. Inspectorul general apăsă şi răsuci ţigara pe tîmpla ei pînă se stinse.

— Sîngurelu...

— Da, domnule inspector general.

— Dă-mi un chibrit aprins.

Ferindu-se să nu-i aprindă părul, îi arse cu flacăra chibritului sfîrcul urechii drepte. Mai ceru un chibrit aprins şi-i arse şi sfîrcul urechii din stînga.

— Acuma vrei să vorbeşti?

Fata tăcu. Podeaua biroului era acoperită cu un mare covor persan. Începu să-i numere în gînd dungile de la margini. Avea multe dungi. Era un covor de mare preţ.

— Ia spune-ne, ce comunişti cunoşti?

— Nu cunosc nici un comunist.

— Cum nu cunoşti? Trebuie să cunoşti. Părinţii dumitale au fost comunişti.

— Nu am avut şi nu am nici o legătură cu comuniştii.

— Sîngurelu...

— Da, domnule inspector general.

— Treci lîngă mine cu cutia de chibrituri.

— Am înţeles, domnule inspector general.

— Domnişoară Ciobanu, dumneata ai auzit de inspectorul general Balotă?

— N-am auzit, domnule.

— Nu se poate să fi trăit printre comunişti şi să nu fi auzit de numele meu. Sînt moartea comuniştilor. Sînt pieirea comuniştilor.

— N-am auzit, domnule...

I-au ars, rînd pe rînd, buricele degetelor cu chibrituri aprinse.

În biroul acela, de la etaj, unde-o terfeleau şi o schingiuiau, soarele năvălea şi strălucea în ferestre. Auzea zumzetul viu al oraşului.

— Ziare... ziare...

— Bătălia de la Harkov...

— Ziare... ziare...

— Bătălia de la Moscova...

— Ziare... ziare...

— Cuvîntarea Führerului...

— Ziare... ziare...

— Londra în flăcări...

— Ziare... ziare...

— Bătălia de la...

Careva din vecini lăsase fereastra deschisă. La radio își dădea poalele peste cap o cîntăreață:

Și-am să te prind
Și-am să te bat
Cu scîndura de la pat...

— Eu zic că e destul pentru astăzi, Sîngurelule.

— Cum doriți, domnule ispector general, cum doriți dumneavoastră.

Inspectorul general Balotă sunase și numaidecît în ușă se ivise mărunțelul, cu chip răvășit de băutură și bubos.

— Ia-o, Beldie, și du-o de unde-ai adus-o. Ia seama la scări, cînd coborîți.

— Am înțeles, domnule inspector general.

Se dusese după mărunțel. Ajunsese la ușă clătinîndu-se.

— Beldie...

— Da, domnule inspector general...

— S-o ții de braț să nu cadă. E cam amețită.

Acestea fuseseră numai începutul. A doua zi n-o mai chemaseră. O tîrîseră într-o altă odaie, tot acolo la subsol. De față cu eleganții inspectori, haidamaci cu mînecile suflecate o dezbrăcaseră la piele și-o biciuiseră pînă la sînge. Leșinase de cîteva ori. O lăsau să se odihnească un timp în leșin, aruncau asupra ei o căldare cu apă rece, o trezeau și-o biciuiau din nou. După ce o snopiseră de nici nu mai știa pe ce lume se află, chemaseră

un sanitar care-i curățase trupul plin de sînge cu gheme de vată muiate în spirt. Sanitarul o ajutase să se îmbrace și plecase.

— Acum ia loc pe scaun, domnișoară Ciobanu.

Încercase, însă acum trupul ei nu mai răbda scîndura tare.

— Ei, te-ai cumințit ?

Tăcuse.

— Te încăpățînezi zadarnic, domnișoară Ciobanu. Dacă nu azi, mîine. Dacă nu mîine, poimîine. Tot avem să te facem noi să deschizi pliscul.

Tăcuse. Ca piatra tăcuse. Ca pămîntul tăcuse. Știa că de va rosti un singur nume le va rosti după aceea pe toate cîte le știa. Trebuia să tacă, să tacă.

— Domnișoară Ciobanu, ar trebui să vorbești. Spune-ne, ce comuniști cunoști ?

— Nu cunosc nici un comunist.

— Domnișoară Ciobanu, dumneata n-ai inimă ? Orice om are inimă. Nu se poate să nu ai și dumneata inimă. Dacă nu ți-e milă de dumneata, ar trebui să-ți fie milă de noi. Pentru ce ne chinuiești cu încăpățînarea dumitale ? Stăm în jurul dumitale atîția oameni. Ne pierdem zilele și ne pierdem nopțile cu dumneata. Și mai avem și alte treburi. Sîntem oameni subțiri, am învățat și-n străinătate. Mai citim o carte. Mai...

A treia zi o bătuseră la tălpi. A patra zi îi vîrîseră scobitori sub unghii. A cincea zi îi smulseseră șuvițe de păr cu cleștele. A șasea zi îi tăiaseră la șolduri buzunare în piele și le umpluseră cu sare. A șaptea zi o lăsaseră în pace, dar într-a opta îi răsuciseră și-i retezaseră vîrfurile sînilor cu

un cleşte mic făcut parcă anume pentru aşa ceva.

— Tot nu vrei să vorbeşti, domnişoară Ciobanu?

— N-am ce vorbi.

Inspectorul general Balotă care asistase, împreună cu Sîngurelu, la toate schingiuirile, zisese:

— Am avut dreptate, Sîngurelule... Fata se trage dintr-un neam prost. Nu e nimic de făcut cu ea. Las-o liniştită cîteva zile să-şi mai vină în fire. După aceea să intre în acţiune „comuniştii noştri".

Ilie Sîngurelu o lăsase în pace o săptămînă. Zăcuse pe cimentul rece al odăii întunecoase de la subsol. Se hrănise cu apă şi pîine. Se gîndea că nu e singură pe lume pentru că din cînd în cînd apărea în ferestruica zăbrelită a uşii un cap de soldat care-i punea aceeaşi întrebare:

— Mai trăieşti, fată?

— Mai trăiesc... Mai trăiesc.

Sanitarul venea şi-i oblojea rănile. Măruntelul bubos şi puhav îl asista.

Uneori, prinsă de slăbiciune, dorea moartea. Să moară. Să nu mai ştie nimic. Să doarmă somnul morţii mereu, mereu, pînă la sfîrşitul lumii. Nu trecea mult şi o cuprindea ruşinea. Cum să moară? Să le facă pe plac duşmanilor? Duşmanii nici nu doreau altceva decît să-i zdrobească pe comunişti, să-i omoare pînă la unul, să le stîrpească sămînţa. Familia lor fusese alcătuită din trei oameni. Tatăl murise la închisoare, ucis, fără îndoială, în bătăi ori împuşcat. Mama fusese bătută la cercetări. O judecaseră şi o condamnaseră dar nu o trimiseseră la închisoare. O chemaseră în casa sumbră în al

cărei subsol se afla ea acum, pentru cercetări suplimentare. O chinuiseră şi o schingiuiseră din nou sub ochii lui Sîngurelu şi ai lui Balotă. O chinuiseră şi o schingiuiseră pînă ce-i luaseră sufletul. Apoi... Ea, Sarmiza, aflase totul... Apoi îi urcaseră trupul sfărîmat la etaj şi noaptea o aruncaseră de acolo în curte pe asfalt. Actul de deces spunea că „arestata Ioana Ciobanu, sustrăgîndu-se de sub privirile paznicilor, a profitat de faptul că o fereastră se afla deschisă şi s-a zvîrlit în gol pentru a se sinucide".

Trebuie să trăiască. Să îndure totul şi să trăiască. Să trăiască şi să apuce ziua victoriei care avea să vină. Atunci... Atunci va lucra, va activa, îşi va împlini rostul pentru care a venit ea pe această lume plină de strîmbătate şi de suferinţă. Va trebui să trăiască. Şi aci, orice s-ar întîmpla cu ea, să tacă, să nu rostească nici un nume, să nu trădeze nici o taină. Aşa fusese învăţată de tovarăşii ei. Tovarăşii ei! Avea o sumedenie de tovarăşi... Ce oameni de nădejde! Ah! Dacă ar putea să fie şi ea tot atît de tare, tot atît de neînfricată ca ei... Gîndurile i se depănau şi o întăreau. Atunci, cînd va fi să vină ziua victoriei...

Auzise paşi pe sală. Auzise cheia scrîşnind în broasca uşii. „Vin să mă ia. Au să mă chinuie iarăşi"... Lîngă mărunţelul bubos îi văzuse în uşă pe Olga şi pe Alin. Aşadar îi arestaseră şi pe ei. Probabil că-l arestaseră şi pe Berbecaru, legătura ei. Măruntelul bubos încuiase uşa şi se depărtase. Auzise depărtîndu-se şi paşii grei ai soldatului încălţat cu bocanci. Acum nu mai era singură. Urma

să-și împartă odaia cu Olga, cu Alin... Va trebui însă și față de ei să-și țină gura. Trebuie să fie într-unul din ziduri o deschizătură dincolo de care stă ciulită urechea unui ascultător.

Olga și Alin i se așezaseră alături.

— Te-au chinuit mult ?

— Nu.

— Am venit să-ți aducem sfat bun, spuse Olga. Nu avem prea mult timp de stat împreună.

Tăcuse. Își încleștase fălcile ca nu cumva să-i scape o vorbă nelalocul ei.

— Sfatul nostru este să spui, fără nici o ezitare, numele tuturor tovarășilor din grupa ta. Ei știu totul. Te lași chinuită zadarnic. Știu totul.

Continuase să tacă. Se uita numai prin întunericul străveziu al odăii la ch pul Olgăi și al lui Alin. Nu avea nici o îndoială. Ei, și nu alții, se aflau acolo lîngă ea. Vechii ei tovarăși. Nu visa. Era trează. O durea trupul. Începu să o doară și sufletul.

— N-auzi, tovarășă ? Trebuie să dai lista grupei. Ei tot o cunosc, spusese și Alin. Nu te mai lăsa schingiuită zadarnic.

— Nu înțeleg ce voiți de la mine, șoptise ea într-un tîrziu. Nu vă cunosc pe nici unul și nici nu doresc să vă cunosc.

— Tovarășă Sarmiza...

— Nu sînt tovarășa voastră. Nu înțeleg pentru ce mă numiți așa. Nu v-am văzut niciodată. Nu vă cunosc. Nu știu nimic.

O chinuiseră cu stăruințele lor mai bine de un ceas. Nu le mai spusese nici un cuvînt. Pentru ea era limpede: Olga și Alin, a căror tărie de carac-

ter o invidiase și rîvnise atît de mult mai înainte s-o aibă și ea, nu rezistaseră schingiuirilor și trădaseră... Ori poate — gîndul o făcea să se cutremure — ori poate nu fuseseră decît niște unelte ale stăpînirii introduse printre ei. În orice caz, trădaseră. Poate trădaseră și alții mai mari, ca Berbecaru... Prea des cădeau pradă grupuri întregi...

Întîmplarea o durea mai mult decît toate bătăile și chinurile la care fusese supusă. Nu mai izbuti să-și păstreze firea. O podidi plînsul. Se lăsă plînsului care o istovea dar o și liniștea. Olga, Alin, poate și Berbecaru trădaseră. Partidul era supus la grele încercări. Se urmărea nimicirea lui. Se urmărea pieirea tuturor comuniștilor. Partidul, cum se vedea acum, avea în sînul lui oameni slabi, care nu rezistau probei de foc. Dar, în același larg sîn al lui, partidul avea mult mai mulți oameni tari, pe care nimic nu-i putea doborî și înfrînge. Se gîndi la ceferiști. Se gîndi la bărbații grozavi care organizaseră zguduitoarea grevă de la Grivița. Aceia zăceau de ani de zile în temnițe. Suferiseră mult mai mult decît ea. Induraseră mult mai mult decît ea. Aceia aveau să fie într-o zi biruitori Cu aceia rîvnea ea să se asemuie. Tatăl ei, dacă n-ar fi fost ucis, cu aceia ar fi asemuit. Și mama ei, tot cu bărbații aceia s-ar fi potrivit la fire, dacă n-ar fi fost omorîtă. Războiul!... Nemții și ostașii lui Antonescu înaintau pe pămînturile rusești. Nimiceau sate și orașe. Jefuiau și ucideau. Dar războiul avea să se prelungească și pînă la urmă nemții aveau să piardă războiul. Ea voia să trăiască pentru a apuca ziua aceea, pentru a se bucura de ziua

aceea şi pentru a putea să le spună tovarăşilor ei — cîţi vor mai trăi pînă atunci — că ea n-a trădat, că a îndurat mult dar că s-a ţinut tare, ca o adevărată comunistă, că n-a trădat nici o taină de partid, că n-a aruncat în labele călăilor nici un tovarăş.

A doua zi, Olga şi Alin o vizitaseră din nou.

— Venim din partea tovarăşului Berbecaru. Te sfătuim să nu mai rezişti. Să dai lista. Ei o cunosc. Să nu ascunzi nimic. Să spui totul şi apoi să scrii totul pe hîrtie şi să iscăleşti.

— Nu vă cunosc. Nu cunosc nici un Berbecaru.

Mai mult de o săptămînă Olga şi Alin o văzuseră o dată sau de două ori pe zi şi stăruiseră să iasă din tăcere. După ce se convinseseră că şi-au pierdut timpul zadarnic, o anunţară :

— Noi nu am rezistat. Am spus tot ce ştiam. Am dat scris tot ce ştiam. La proces o să te recunoaştem. Suferi zadarnic.

— Nu vă cunosc. Nu cunosc nici o organizaţie. Nu cunosc nici un partid.

Negase şi la proces. O condamnaseră şi o trimiseseră la Mislea.

Întins pe pat, odihnit după somn, Clemente Ţigănuş îi apucase mîinile între mîinile lui. Îi săruta rînd pe rînd degetele care mai purtau, la vîrfuri, urmele arsurilor. Roza Caleb se pregătea să-i aplice tratamentul şi uneori arunca o ochire spre tineri.

Ţigănuş spuse :

— Sarmiza, ştii tu la ce m-am gîndit eu ?

— Cum aş putea să ştiu ?

— M-am gîndit că ție îți place grozav de mult să dansezi.

— Îmi place.

— La dans te-am cunoscut.

— Da. Întîia oară am dansat cu tine la Galați, la o reuniune tovărășească.

— Pe urmă am mai dansat noi de multe ori.

— Am mai dansat, Clemente.

— Și-o să mai dansăm, Sarmiza.

— Cum ?

— Tu ai auzit de Maresiev ?

— Am auzit.

— O să rog partidul să mă trimită la Moscova, la marii specialiști, să-mi potrivească un picior strașnic. O să pot să dansez cu tine, Sarmiza.

Urmează volumul al III-lea

CUPRINS

Responsabil de carte: Cornel Popescu
Tehnoredactor: I. Horga
Corector: N. Teodosiu

Dat la cules 21.08.58. Bun de tipar 15.11.58. Tiraj 25100+5050 ex. Hîrtie semivelină mată de 65 gr. m.² Format 540×840/16. Coli ed. 16,18. Coli de tipar 27. Ediția I. Comanda 4104. A. nr. 1423. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R—31

Tiparul executat sub com. nr. 81211 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Piața Scînteii nr. 1, București — R.P.R.